Dr. Szendrei :
Magyar hadtörténelmi emlékek

MAGYAR HADTÖRTÉNELMI EMLÉKEK

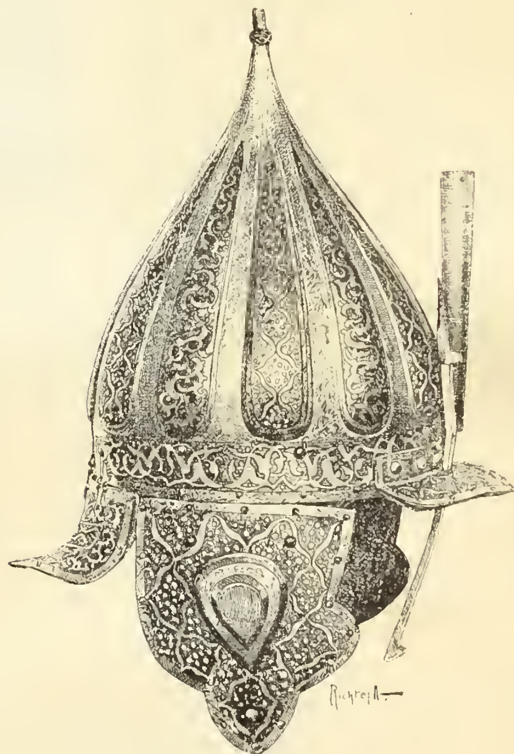
AZ EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLITÁSON

A HADTÖRTÉNELMI CSOPORTBIZOTTSÁG MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

Dr SZENDREI JÁNOS

ELŐADÓ

KILENCZSZÁZ KÉPPEL

*

KIADJA A KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISTER, MINT AZ EZREDÉVES KIÁLLITÁS ORSZÁGOS BIZOTTSÁGÁNAK ELNÖKE

*

BUDAPEST

1896

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

A MAGYARSÁG tíz százados multjából, mint távoli fény sugárzik vissza harczi dicsőségének fölemelő emléke.

A nemzet életének csaknem egész folyása bajnoki küzdelmekben telt el.

Kezdettől fogva egész a jelen század elejéig itt folytak le a döntő harczok a Kelet- és Közép-Európa birtokáért és itt vívta háromszázadig tartó kétségbeesett harczát a kereszténység az izlammal.

Európa legkülönbözőbb népeinek valódi hadi iskolája volt hazánk nemcsak már Szt István, Róbert Károly és Nagy Lajos, majd Mátyás alatt, de a XVI. és XVII. században is. Angolok, francziák, olaszok, spanyolok, németek, csehek, bajorok, szászok vetélkedve keresik fel Magyarország tereit, hol akár a vár-, akár a sík harczok tekintetében páratlan fényes lovagi élet folyt.

Ha e ragyogó lovagi élethez még hozzá képzeljük a gyakori tornákat, melyek hazánkban még a XVI. század végén is gyakorlatban voltak, a fennmaradt hadtörténelmi emlékek rendkívül nagy számát és érdekességét kell feltételeznünk.

Igaz, hogy a szerencsétlen mohácsi vész után a török másfél századon át kizsákmányolta az országot, hogy a Rákóczy és Thököly fölkelések utáni fegyvertilalmak folytán egész várak felszerelése került idegenbe; — de mégsem történt az, a mit egész a legújabb időkig hittünk, hogy minden hadi emlékünk elpusztult volna.

Épen kiállításunk mutatta meg, hogy az unokák a hős elődök drága fegyvereit, vérrel áztatott ereklyéit, századokon át nem muló kegyelettel őrizték meg s tartották fenn a mai napig. Sokszor ember-

öltőkön át dugdosták rejtek helyeken, de mégis megmentették a mi kegyeletünknek, úgy, hogy ma a hadtörténelmi emlékek azon csoportját, a melyet bemutathatni szerencsések vagyunk, fényes hadi multunkhoz minden tekintetben méltónak mondhatjuk.

Az ezredéves országos kiállitás történelmi főcsoportjának programmja, melyben az azt készítő *dr. Czobor Béla,* főcsoport-előadó hazafias mély érzése, történelmi és régészeti tudása nyilatkozott meg, felölelte magába a nemzet egész culturájának bemutatását, úgy a mint az tíz századon át fejlődött és emlékeiben fennmaradt.

E sorozatban kiváló hely jutott, már csak az elől elmondottaknál fogva is a hadtörténelmi emlékeknek, miért is e szak számára a 11. számú külön csoport szerveztetett.

Történelmi emlékeink jelentékeny, csaknem túlnyomó része e keretbe tartozván, e csoport munkálkodására úgy a kiállítási munkálatokat megkezdő *Lukács Béla,* mint a jelenlegi kereskedelemügyi m. kir. miniszter *Dániel Ernő* kiváló súlyt helyeztek.

Kifejezésre jutott ez már a csoportbizottság megalakításában is akkor, a midőn annak elnökévé a jelenkori hadügyi és honvédségi kiállításoknak is elnöke *Gromon Dezső* honvédelmi államtitkár és bizottsági tagjaivá Bernolák Károly tábornok, Kránitz János tábornok, Rakovszky István, Münich Aurél országgyülési képviselő, dr. Pauler Gyula országos főlevéltárnok, Balás György alezredes, Domanitzky István alezredes, Rónai Horváth Jenő alezredes és dr. Melichár Kálmán honvédelmi miniszteri titkár neveztettek ki.

A bizottság előadóját, részletes programm kidolgozására utasítván, e programm az országos bizottság által következő formájában fogadtatott el:

«AZ EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLITÁS HADTÖRTÉNELMI CSOPORTJÁNAK RÉSZLETES TERVEZETE.

I.

A honfoglalás, s a vezérek korára vonatkozólag 997-ik évig.

1. Árpád vezér apotheozisa, környezve a hét vezértől, a mint Szerencsnél széttekint a meghódított földön. Valamely kiváló művészünk által plasztikai módon előállítva, az egykorú leletekből, Leó császár adatai, valamint a régi orosz és tatár viselet nyomán megállapítandó costume-ök és fegyverzetben.

2. Ezen a plasztikai művészet útján előállítandó csoportozattal kapcsolatban, Munkácsy Mihálynak a honfoglalást ábrázoló nagy képéhez készült részlet és tanulmány rajzai, lehetőleg teljes sorozatban.

3. A honfoglalás lefolyásának térképe, a történelmi kútfők s különösen Anonymus nyomán, kimutatva egyúttal, hogy régészeti leletek mennyiben igazolják a névtelen jegyző topographiáját, (beregmegyei leletek, szihalmi ásatás, szirma-besenyői lelet, borsodi földvár stb.).

4. Honfoglalás korabeli s kétségtelenül meghatározott leletek kiállítása, melyek a következők: a benepusztai, verebi, galgóczi, szolyvai, hugyaji, balkányi, tiszalöki, pörös-horgosi, anaresi, pilini, battai, nagyteremiai, neszmélyi, nemes-óesai, esorna-esatári, monaji, szentesnagyhegyi, szegedkirályhalmi, szeged-bojárhalmi, gödöllői, mogyorósi, erdőtelki, nagykürüi, nagyváradi és a székesfehérvári demkóhegyi leletek. Ősmagyar kardok, boglárok, kopjavasak, lózabla részletek, kengyelek.

5. Ősmagyar vitéz, lovastól együtt eltemetve, a földben a sír keresztmetszetében bemutatva, a sírba tett fegyverekkel és a gyászszertartás alkalmával a sírba lőtt nyilakkal. A verebi, szolyvai, pilini székesfehérvári és monaji leletek alapján.

6. Népvándorlás korabeli leletek, s főleg azok fegyvereinek kiállítása; a honfoglalás korabeli leletekkel való közeli összefüggésük miatt és összehasonlításul. Avar leletek. A keszthelyi, ordasi, püspökszent-erzsébeti stb. leletek. A nagy-szent-miklósi Attila kinesének tartott arany edények galvano-plastikai másolatai, főleg az egyik korsón levő hun lovas vitéz alakjáért.

7. Az orosz és délszláv, valamint tatár és török területen előfordult, s jórészben a szent-pétervári orosz es. akadémia arehæographiai és archæologiai kiadványaiban publikált népvándorlás korabeli fegyverleletek, főleg pedig a Volga és Don vidéki vagyis a magyarok őshazája földjén a kurgánokban előfordult leletek, s az odeszai muzeumban levő sírszobrok, gypszmásolatban, vagy legalább rajzokban bemutatva.

8. Az eddigi honfoglalás korabeli fegyverleletek teljes statisztikája és bibliographiája.

9. A kort jellemző fegyvertropheák, akként, hogy a meglevő néhány ősmagyar kard mintájára, valamint a Leó esászár Taktikájában leírt egyéb fegyverek, íjak, kopják stb. megkészíttetvén, s esetleg turul madaras lobogókkal kiegészíttetvén, ezen esoportban diszítésül alkalmaztassanak.

II.

Szent Istvántól, vagyis a magyar állam megalapításától az Árpádház kihaltáig. 997-től 1301-ig.

1. Szent István király kardja a prágai szent Veit egyház kincsei közül.

2. *Szent László király,* a mint a leánytrabló kun vitézt legyőzi (1070-ben). Plasztikai csoportozat, előállítva az e korbeli s alább részletesen is felsorolandó lovas pecséteken ábrázolt costume-ökben, s esetleg a gelenczei, fülei és turniczei, szent László legendáját ábrázoló falképeknek felhasználásával is.

3. Az 1241-ik évi Sajó melletti muhi csata térképe, a spalatói esperes krónikája, a m. tud. akadémia hadtudományi bizottságának, és a történelmi társulatnak 1878-ban eszközölt fölvételei, valamint Pauler Gyula tanulmánya alapján.

4. E korbeli teljes fegyverzet nem maradván reánk, néhány ily hadi öltözet reconstruálandó volna a fenmaradt hiteles emlékekből, nevezetesen első sorban az országos levéltárban őrzött lovaspecsétekből, minők például László somogyi főispáné 1236-ból, Opoj báné, 1239-ből, és István ifjabb királyé, IV. Béla fiáé 1257-ből.

5. E korból származó leletek s netalán fenmaradt fegyverek. Így a nemesócsai, gerendási, szécsényi, letenyei, szabad battyáni, karczagi, alpári, orosházi, karászi és tápió szelei leletek nagyobb részt a m. n. muzeumból.

III.

Az Árpádház kihaltától, az Anjou és vegyes házbeli királyok kora, egészen a mohácsi vészig 1301—1526.

1. Miután még e korszak elejéről is igen gyér számú emlékeink vannak meg tényleg a gyűjteményekben, a hitelesség igazolásának szempontjából itt is első sorban lovas és sisak pecséteink volnának eredetiben kiállítandók, s a kiválóbbakról nagyarányú rajzok készíttetvén, kifüggesztendők. Ilyenek volnának: Drugeth Fülöp nádoré 1322, Drugeth Vilmos nádoré 1337-ből, László opuliai herczegé 1369-ből, István nádoré 1351-ből stb. A kor fegyverzetét legjobban jellemző s legszebb egypár ily hadi öltözet, azután az arra ezen korban befolyással volt német és olasz hadviselet egykorú emlékeinek is figyelembe vételével elkészítendő és kiállítandó lenne.

2. A perdöntő bajvívás okmányainkból, s különösen Pesty Frigyes és Hajnik Imre történetíróink kutatásai folytán annyira részletesen ösmeretes, sőt a fegyverzet is, a melyben a különböző korszakokban azt vívni szabad volt, oly pontosan le van írva, hogy két alakkal e bár jogszolgáltatási, de mégis egyszersmind harezi emléke is középkori életünknek bemutatható volna.

3. Róbert Károly király természetes fiának, Kálmán püspöknek kardja (1317—1375.) kiállítandó a béesi gyűjteményekből.

4. Nagy Lajos király korát illetőleg első sorban maga a nagy király volna bemutatható, még pedig háromféleképen is. Először székesfehérvári sírján pontosan kifaragva talált ostrom sisakjából reeonstruálható hadi pánezélzatban, másodszor a párisi arsenal könyvtárának eodexében levő festmény után torna-öltözetben, végül pedig a béesi képes krónikában levő kép nagy arányban megfestendő lenne, hogy ez viszont a párisi eodex képének hitelességét is támogassa.

5. Néhány főúri és köznemes harezos bemutatása bábukon a képes krónikából vett rajzok alapján készítendő hadi öltözetben.

6. A visegrádi, vajdahunyadi, diósgyőri és zólyomi váraknak, mint olyanoknak, melyek ezen egész korszakra nézve jellemzők, a mennyiben Nagy Lajos, Mária, Zsigmond és Mátyás királyok által építtettek, — a jelenlegi állapot s a műemlékek orsz. bizottságának birtokában levő fölvételek alapján lehető nagyméretű modellekben, esetleg rajzokban való bemutatása.

7. Skanderbég, Hunyadi János fegyvertársa sisakjának és kardjának kiállítása a béesi fegyvergyüjteményből.

8. Mátyás király teljes hadi vértezetben bemutatható volna a bautzeni (szászországi) szobor, és a római freskó, valamint Corvineodexekben levő miniaturök alapján.

9. Kiállítandók lennének a Mátyás király kardja (Béesből), a Mátyás király testőrségének tulajdonítható pajzsok (Béesből és a m. nemzeti muzeumból). Mátyás király ezímerével diszített pajzs a béesvárosi muzeumból, Mátyás király tulajdon pajzsa Párisból és végül öltözetének és lovagló szerszámainak részei, valamint nyerge Fraknóról, Béesújhelyből és Budweisból.

10. Nevezetesebb vezéreink és főuraink hadi öltözetének legmegbízhatóbb s többnyire ép oly monumentális jellegű, mint művészi beesű képei, már a xv. század második felétől kezdve sírköveiken és síremlékeiken maradván reánk, ezek összeiratván, róluk hű gipszmásolatok volnának veendők, mint a m. n. muzeum, illetőleg a m. történelmi arezképesarnok már meg is kezdte. Ezek azután kiállíttatván, általuk a középkori hadi öltözet fejlődése hazánkban a leghívebben lenne bemutatható.

Némelyiknek teljesen hasonmása található a bécsi udvari gyűjteményekben, melyek elkéretvén az illető síremlék mellett kiállíthatók lennének.

Ily síremlékek a sok közül, Szentgyörgyi és bazini György grófé 1467-ből, Ujlaky Miklós és Lőrincz síremlékei 1478-ból, Szapolyay István nádoré 1499-ből, Szapolyai Imréé 1487-ből, Tarczay Tamásé 1493-ból, Telegdy Istváné 1504-ből, Máriássy Istváné 1516-ból, Perényi Imréé, Warkócz Kristófé, Illésházy Istváné stb., stb.

11. Róbert Károly király korától kezdve, úgy Nagy Lajos, mint Zsigmond s talán még inkább Mátyás király alatt, sőt egészen a XVI. század közepéig, a tornák nagyban hozzájárultak hazánkban a harczias szellem ápolásához és fejlesztéséhez. Egy ily torna, annak fénykorából, Mátyás idejéből, a síremlékek alapján a bécsi gyűjteményekből válogatandó hadi öltözetben igen könnyen bemutatható volna, legalább két pár alakkal. Az egyik pár játéktornát, a másik pár pedig hadi tornát mutatna be.

12. Kinizsi Pál kardja és pánczélja a m. n. muzeumból.

13. Wagner Sándornak Dugovics Titus hősi halálát ábrozoló festménye a m. n. muzeumból kiállítandó lenne.

14. Budavára, illetőleg a királyi palota Mátyás korában plasztikailag előállítandó nagyobb modellben, esetleg festményben bemutatandó volna, a Schedel- és a Münster-féle krónikák képei alapján reconstruálva.

15. Tekintettel arra, hogy Mátyás uralkodása hadi tényekben is legfényesebb korszaka történetünknek, valamely e korbeli nevezetesebb hadi esemény, vagy ezzel kapcsolatos tény, például Mátyás bevonulása az elfoglalt Bécsbe; ezen csoport keretében nagyobb szabású festményben lenne bemutatandó.

16. II. Lajos király hadi vértezete a bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

17. II. Lajos királynak tallérjain levő lovas vértezett képe nagy arányban elkészítendő, a mennyiben az a meglevő pánczélzat hitelességét igazolja.

18. A mohácsi csata katonai térképe elkészítendő.

19. Székely Bertalannak a mohácsi csatát és II. Lajos holttestének föltalálását ábrázoló festménye a m. n. muzeum képtárából kiállítandó volna, annyival is inkább, mert korhű costüm és fegyverképeivel a korra nézve is tanulságos.

IV.

A török hódoltság kora. Szigetvár eleste, Buda, Eger és Temesvár visszavétele,

a szolnoki, győri, esztergomi harczok, a Zrinyiek, Thököly kora. Kuruczok és labanczok. Erdélyi fejedelmek harczai 1526—1699.

1. Zrinyi Miklós hadi öltözete a bécsi udvari muzeumból.

2. Báthory István hadi öltözete ugyanonnan.

3. Báthory István kardjai a párisi és berlini hadi muzeumokból.

4. Rákóczy György buzogányai Bécsből és a magyar nemzeti muzeumból.

5. Rákóczy György fejedelem kardja a zarskoje-selói orosz császári fegyvergyűjteményből.

6. Tiroli Ferdinánd főherczeg ezüst magyar huszáröltözete Bécsből és Karlsruhéból.

7. Kemény János fejedelem disznyerge a magy. nemz. muzeumból.

8. Apaffy Mihály fejedelem hadi vértezete a bécsi muzeumból.

9. Montecuculi Raimond és Savojai Eugén hadvezérek magyar vértezetei ugyanonnan.

10. Bocskay István fejedelem hadi buzogánya a nagyszebeni muzeumból.

11. Nagyszámú anyag állván már e korszakból rendelkezésre, az egyes fegyvernemek fölszerelése és ruházata külön-külön fölöltöztetendő alakok által bábukon bemutatandó lenne.

Így a XVII. századbeli könnyű sisakos régi huszárságból impozáns csapat volna bemutatható a gráczi fegyvergyűjtemény fölhasználásával. Akár a vajda-hunyadi vár másolata lenne a történelmi főcsoport kiállításának kerete, akár valamely hadi építmény lenne a hadtörténelmi kiállítás keretébe fölvéve, mindkét esetben megkapó és egyszersmind tanulságos képet nyujtana például, egy 20—30 lovas alakból álló csapat a vár udvarán.

A kapunál s a bástya, vagy várfalakon, korhű öltözetben muskétás és dárdás harczosok őrködhetnének, kik egyszersmind a szükséges őrzési teendőket tényleg is végezhetnék.

A lőréseken régi várpuskák és ágyúk volnának elhelyezhetők.

12. A többi fegyvernemekre és a csapatok ruházatára és fegyverzetére nézve, az egykorú képes hadi művek és metszetek bő anyagot szolgáltatnak, melyek főleg Lanfranconi Enea pozsonyi mérnök, továbbá Bubics Zsigmond kassai püspök, a történelmi arczképcsarnok, és a m. n. muzeum gyűjteményeiből, valamint a Haller-codex képeiből veendők.

13. A XVI. és XVII. század nevezetes várainak metszetei és képei.

14. A budai vár plasztikai, esetleg grafikai föltüntetése az 1686-iki ostrom idejében, nemkülönben Szigetvár, a fogarasi vár stb.

15. Csataképek eredeti olajfestményekben (melyek egyrésze külföldön van s melyek már külön jegyzékbe vannak foglalva, Kupeczky, Mányoky, Rugendas, Kaiser stb.) és rézmetszetekben a falakon kifüggesztendők. Ugyanitt lennének kiállítandók a Buda 1686-iki bevételét, továbbá a párkányi ütközetet és a második mohácsi csatát ábrázoló gobelinek Ő cs. és ap. kir. Felsége birtokából.

16. Kiváló hadvezéreink eredeti olajfestményű és rézmetszetű képei a történelmi arczképcsarnokból és főuraink családi képtáraiból.

17. Ágyúk és tüzérségi fölszerelések a bécsi arsenalból, Oláh Miklós primás, Nádasdy Ferencz, az Eszterházyak, Batthyányak, Kériek, Révayak ágyúi, nagyszebeni és budai öntésű ágyúk, a két zólyomi ágyú a párisi arsenalból, budai öntésű ágyúk a berlini Zeughausból, a krasznahorkai ágyúk, a m. n. muzeum ágyúi stb. stb.

18. Székely Bertalannak Eger hősi védelmét ábrázoló festménye a m. n. muzeumból kiállítandó lenne.

19. Zászlók diszítmény gyanánt a m. n. muzeumból, az ország egyéb nyilvános gyűjteményeiből, továbbá a bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

A drezdai királyi könyvtárnak egy 1601-ben készült codexében 118 erdélyi hadi zászló van pontosan lefestve. Ezek szebb része hűen utánozható és trofeákban alkalmazható lenne.

20. A török harczokban különös szerepet játszott naszádosok és csajkások intézményére vonatkozólag minden emlék egybe gyűjtetvén, az egykorú metszeteken levő rajzokból reconstruálandó, hadi naszád a tavon bemutatandó lenne.

21. *Fejérváry* naszádos kapitány életnagyságú arczképe a történelmi arczképcsarnokból kiállítandó lenne, mint ezen fegyvernem ruházatának ösmertetésére vonatkozólag igen becses emlék.

22. Tekintettel a törökkel folyt több százados harczainkra, török hadi emlékek is lesznek kiállítandók. Azonban csak olyanok, melyek magyar földön ejtett hadi zsákmányok, vagy a melyek a magyar hadviselés és fegyverzetre átalakító befolyást gyakoroltak. Ilyenek vannak a müncheni, drezdai, karlsruhei s a bécsi hadi muzeumokban, főleg a Bécs városi történelmi muzeumban, továbbá a fraknói kincstárban s a m. n. muzeumban.

V.

II. Rákóczy Ferencz kora stb. 1700—1750.

1. II. Rákóczy Ferencz leghitelesebb arczképe a szász király gyűjteményéből.

2. Rákóczy Ferencz hadi zászlaji a bécsi és a m. n. muzeumokból.

3. A csapatok fölszerelésének bemutatása fegyvernemenkint, fönmaradt emlékek egykorú képek és metszetek s Thaly Kálmán történelmi művei alapján.

4. A hadi, illetőleg tábori sátorverés, s általában a sátorkészítés hazánkban kezdettől fogva, utóbb némi török befolyás alatt bár, de igen ki volt fejlődve. Ez tehát a hadügy keretében bemutatandó volna. Így a két és három rúdú, a varrott és hímes sátor s egy kisebb sátor-tábor, hol esetleg a kiállítást őrző vagy a jelenlegi hadi viszonyok feltüntetésére küldött honvédőrség volna elhelyezhető.

5. A régi tábori hangszerek, kürtök, tárogatók, sípok és dobok tőzsgyökeres magyar zenéje új életre keltetvén, ezen hangszerek lehetőleg összegyűjtve, esetleg trofeákban alkalmazva, szintén bemutatandók lennének.

VI.

Mária Terézia kora, a sziléziai háborúk. A franczia háborúk. Insurrectió. Az állandó hadsereg. 1750—1825.

1. Csapatfölszerelések, fegyvernemek szerint bábukon bemutatva, melyeknek hű képei részint a bécsi udvari metszetgyűjteményben, részint az egyes ezredtörténetekben föllelhetők.

2. A magyar ezredek egyenruházatának legkiválóbb formái, a porosz háborúk idejéből, a berlini Zeughaus gyűjteményében megvannak, honnan diplomatiai úton megszereztetvén, kiállítandók lennének.

3. Az insurrectiót illetőleg, főleg Pozsony s Kassa város muzeumában számos emlék s egyenruházat maradt fenn, valamint megvannak egykorú rézmetszetű képei az összes megyei bandériumok egyenruházatának is. (Teljes példányok vannak Jász-Nagykun-Szolnok és Zólyom vármegyék levéltáraiban.) Mindezek rendszerbe foglalva bemutatandók lesznek.

VII.

A nemzeti föllendülés korszaka, függetlenségi harczok. Az alkotmányvisszaállítás 1825—1867.

A szabadságharczot illetőleg, a fölszerelés minden egyes fegyvernemre vonatkozólag felöltöztetett bábukon, a fegyverzet pedig trofeákban lenne bemutatandó. Ezen egész csoport anyagát illetőleg, a szabadságharczi emlékek már létező muzeumának felhasználásával.

Végül a fentebb érintett összes korszakokra vonatkozólag, köz- és nyilvános levéltárainkból, valamint gyűjteményekből, kiállítandók lesznek, eredeti hadi szabályzatok, hadrendek, csatatervek, menetrendek, rendeletek kéziratai, okmányai, várak tervei és katonai jellegű rajzai, katonai érdemeket felsoroló s czímerében régi hadi öltözetet mutató armálisok, (melyek már jegyzékbe vannak foglalva), továbbá a műemlékek országos bizottságának s a bécsi Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale-nak, a magyarországi várakra vonatkozó eredeti fölvételei, rajzai és képei.

Elvül mondandó ki végül, hogy az összes korszakokban, de különösen az első időszakokban, hol leggyérebbek a tényleg meglevő emlékek, az anyag és a viszonyok alakulásához képest művészi alkotásokkal, szoborcsoportozatokkal és festményekkel pótlandók a netaláni hézagok, hogy az egyes hadtörténelmileg is nevezetes és dicső emlékekben gazdag korszakok képe, mindig kellőleg kidomboríttassék s fölemelőleg hasson a szemlélőre.

Dr. Szendrei János,
a hadtörténelmi csoport-bizottság előadója».

*

És e programm, kivéve néhány jelentéktelenebb módosulást, minden pontjában beváltatott, sőt egyes részeiben tetemesen meg is bővült. A csoport munkálatai már 1894 május havában kezdetöket vették, a tudományos anyag gyűjtése és jegyzékbe foglalása által. A m. kir. honvédelmi miniszter a csoportbizottságnak már 1895 telén rendelkezésére bocsájtván a központi honvédruharaktárnak egy minden biztonságot nyujtó nagy raktárát, ezáltal lehetővé tette, hogy egyes nagy gyüjtemények, mint például a hg. Eszterházy-féle fraknói és a hg. Batthyány-féle körmendi gyüjtemények jó előre beszállíthatók és tudományos földolgozás alá vonhatók voltak.

Az anyaggyüjtés kiterjedt az egész országra s azonkívül Közép-Európa minden nevezetesebb fegyvergyüjteményére. Az előadó e czélból két éven keresztül beutazta nemcsak az egész országot, ha-

nem megfordult Ausztriában, Olaszországban, Németországban és két izben Konstantinápolyban, míg a Francziaországban és Belgiumban levő emlékeket már pár évvel előbb írta össze.

És úgy a külföldi kormányok, mint a hazai hatóságok és magánosok áldozatkészségéről csakis a legőszintébb hála hangján emlékezhetünk meg. 212 kiállító, összesen 6524 hadtörténelmi emléket bocsájtott rendelkezésünkre.

Kiállítóink között van első sorban *Ő cs. és ap. kir. Felsége,* a ki mint az ezredéves kiállítás fővédnöke, bécsi és ambrasi fegyvergyüjteményeinek minden magyar vonatkozású emlékét a legkegyelmesebben rendelkezésünkre bocsájtotta.

A külföldi uralkodók sorában meg kell említenünk a német császárt, a ki a berlini zeughausból és a karlsruhei badeni nagyherczegi múzeumból, az olasz királyt, aki a turini armeria realéból, az orosz czárt, a ki a szentpétervári, a svéd királyt, a ki a stockholmi királyi múzeumból, a török szultánt, a ki a konstantinápolyi Szent Iréne fegyvergyüjteményből és a tophanei arzenálból állított ki becses emlékeket, továbbá a Bécsvárosi múzeumot, a gráczi tartományi hadszertárt, a herczeg Czartorisky-féle múzeumot Krakkóból és a bécsújhelyi városi múzeumot.

Hazai kiállítóink között első sorban kell említenünk Esterházy Pál herczeget és Batthyány-Strattman Ödön herczeget. Az első fraknói várából és kismartoni kastélyából, az utóbbi pedig körmendi kastélyából állítottak ki páratlan becsű fegyversorozatokat. Mint gyüjtemények kiválnak ezeken kívül gróf Andrássy Géza budapesti és bettléri gyüjteményei, gróf Andrássy Dénes Krasznahorka várának felszerelései, gróf Teleky Sámuel sáromberki és marosvásárhelyi gyüjteményei, gróf Szirmay Alfréd, gróf Wilczek János, gróf Bánffy György, gróf Erdődy Ferencz és gróf Pálffy János nagybecsű gyüjteményei.

A rendezés és felállítás rendszerét illetőleg, mint az egész történelmi kiállításon általában, mi is a történelmi korszakonkénti rendszert követtük. A három fő korszak szerint, a román, a csúcsíves és a renaissance épületnek összesen huszonnégy különböző helyiségében csoportosítottuk anyagunkat, még pedig akként, hogy a román épületben helyeztük el a honfoglalási kor, a vezérek és Árpádok korának emlékeit 1301-ig, vagyis az Árpádház kihaltáig, a csúcsíves épületbe jutottak Zsigmond, Nagy Lajos, I. Mátyás és II. Lajos király emlékei egészen 1526-ig, vagyis a mohácsi vészig, míg a renaissance épület földszintjén levő összefüggő nagy, összesen 69 méter hosszú öt teremben a XVI. és XVII. század, a török hódoltság kora és Buda visszavételének emlékeit, ugyanezen épület emeletén pedig külön termekben az erdélyi fejedelmek, a II. Rákóczi Ferencz, a Mária Terézia, az

1791 és 1809-iki insurrectiók s végül az 1848/49-iki szabadságharcz korának emlékeit csoportosítottuk.

Az épületeket környező bástyákon, a bástyatoronyban, a vajdahunyadi vár belső udvarán és a hidkapu fölött, több mint másfél száz ágyúval és várlöveggel azt igyekeztünk bemutatni, hogy milyen volt hazánkban a XV. századtól a XVIII. elejéig a várépítési és erődítési rendszer. Míg az ugyanott elhelyezett török hadi sátrak, Batthyány tábornok hadizsákmányát képezik a XVII. századi török harczokból. A szoros időrendi csoportosítást azonban több helyen különböző kényszerű okoknál fogva fel kellett adnunk. Elve levén az egész történelmi kiállításnak, hogy a múzeumszerű rideg felállítás kerülésével magát az életet igyekezzünk emlékeiben bemutatni, természetszerűleg egy-egy terem, vagy fegyvercsoportozat rendezésénél több különböző századbeli emlék is került egymás mellé. Másrészt egyes nagy gyüjtőkkel szemben, mint Esterházy Pál herczeg és Batthyány-Strattmann Ödön herczeg azon engedménynyel kellett élnünk, hogy tárgyaik lehetőleg egy teremben állíttassanak ki. Így történt, hogy a renaissanc épület XXII. termében Esterházy Pál herczeg és a XXIV. teremben Batthyány-Strattmann Ödön herczeg kiállítási tárgyainak nagy része csoportosíttatott, úgy, hogy ott a XVI—XIX. század elejéig találunk fegyvereket csoportosítva.

Maga a hadtörténelmi csoport egész anyaga fegyvernemek szerint nagyjából osztályozva, a következőleg oszlik meg:

Sisak 265, vértezet 254, pánczéling és ingrészlet 122, kard 395, alabárd 160, pika 13, díszbárd és partizán 37, pallos 64, tőr és tőrkard 64, pánczélszúró kard 52, hadi pénztár 4, nyárs 19, lándzsa 30, hajító dárda 7, buzogány 182, paizs 67, tegez és puzdra 29, puska 389, karabély 44, várpuska 82, pisztoly 353, ágyú 59, mozsár 8, egyéb löveg 18, mozsár- és ágyúmodell 58, nyílpuska 31, számszer és kézíjj 41, parittya-íjj 10, számszer-íjj felhúzó készülék 6, csatabunkó, csatacsillag és hadicsép 18, nyíl- és nyílvessző 90, csákány és harczi balta 88, fokos 62, kopja 38, tölténytáska 57, pisztolytok 11, kard és egyéb szíjazat és öv 40, tarsoly 59, nyereg 69, lótakaró (csótár) 52, lószerszám 80, lőportartó 97, ágyúgolyó és egyéb lövedék 210, trombita, kürt és egyéb hangszer 28, zászló és lobogó 240, csákó és sapka 53, dob 27, zabla 78, kengyel 138, sarkantyú 336, érem 8, tornagerely és gerelykorong 13, lópatkó 18, hadi sátor 6, egyenruha 27, festmény 179, rézmetszet és tollrajz 112, szobormű és faragvány 92, hadi térkép 17, kézirat 68, tervrajz 186, handzsár és egyéb kés 38, kosztüm-kép 11, vár és erődítmény modellje 8, vassúlyom 268, lőportörő mozsár 2, különféle apróbb tárgy 714, nyársbak nyárssal 24. — Összesen 6524 drb.

A magyar hadtörténelem barátait örök hálára kötelezte az ezredéves országos kiállítás elnöke, midőn megengedte, hogy e csoportról önálló kötetben szakszerű ösmertetés bocsáttassék közre magyar és német nyelven s az a nevezetesebb és érdekesebb tárgyak rajzaival gazdagon illustráltassék. E magas engedélynek köszöni megjelenését a jelen munka.

Czélja pedig az, hogy még a kiállítás tartama alatt mód nyujtassék a szakembereknek ezen emlékek alaposabb tanulmányozhatására; s hogy ezt a hivatalos katalogussal kezükben annál könnyebben tehessék, az egyes tárgyak ismertetésénél mindenütt ezen katalogus számaira hivatkozunk, megjegyezvén azonban, hogy a csoportunkban kiállított 6524 emlék közül itt csak a legjellemzőbb 2350 tárgy leírását adjuk.

Midőn e munkát a szakférfiak elé bocsájtjuk, kedves kötelességet teljesítünk, ha felemlítjük, hogy munkálataink közben a tárgyak rendezése, lajstromozása, leírása és felállításában mindvégig segítségünkre voltak: *Huber Antal* m. kir. honvédszázados, *Fodor Gyula* és *Kardos Árpád* urak. Ez utóbbi foglalkozván a török bélyegek és feliratok megfejtésével is. A Rákóczy és insurrectiók korára vonatkozó emlékeket pedig nagy tárgyszeretettel és finom ízléssel rendezte *Szalay Imre* a történelmi főcsoport igazgatója.

Az egész mű németre fordítását végezte *Reymond Gyula* cs. és kir. hadnagy.

A műhöz készült illustrátiók mind fényképi felvételek alapján s így a lehető legnagyobb hűséggel készültek. A fényképeket *Weinwurm Antal* és *Horty Pál*, a kliséket ugyanők és *Angerer* és *Göschl* bécsi intézete készítették.

A fényképek után a tollrajzokat és a részletrajzokat készítették: *Ágotha Imre, Horty Pál, Richter Aurél, Passuth Ödön, Varga Imre, Vesztróczy Manó, Kölber Dezső, Doby Samu, Lammel Antal* festő és rajzoló művészek.

A műben foglalt anyagot és rendszert illetőleg előre kell bocsájtanunk, hogy két nagy gyűjteményt minden egyes darabjában leírva bocsájtottunk közre, mert a maga nemében mindakettő páratlanul áll hazánkban, különösen az anyag teljességénél fogva. Az egyik Esterházy Pál herczeg gyűjteménye, a mely egy XVII. századbeli magyar főúri várnak, a fraknóinak, fölszereléséről nyújt teljes képet, a másik Batthyány-Strattmann Ödön herczegnek a körmendi kastélyban elhelyezett gyűjteménye, mely viszont egy magyar XVII. századbeli hadvezérnek török hadizsákmányát és gazdag fegyverkamaráját mutatja nekünk.

Ezeken kívül válogattuk az egyes gyűjtemények darabjait, még

pedig nem a tárgyak fénye után itélve, hanem megbecsülve azokat első sorban történelmi becsük, s másodsorban fegyvertani érdeküknél fogva. A fősúlyt helyeztük pedig mindenekfelett arra, hogy minden korszak minden fegyverneméből mutassunk be valamit, hogy ekként a magyar fegyverzet fejlődésének egész történetét összefüggő lánczolatában tüntessük föl s így a magyar hadtörténelem ezredéves fejlődése azon részének, mely magokra a fegyverekre vonatkozik, hű képét nyújtsuk.

Mi pedig a magunk részéről ismételten hálánkat fejezzük ki azon tényezők iránt, a kik lehetővé tették nekünk e mű közzétételét.

Népvándorláskorabeli lovas vitéz
a nagyszentmiklósi arany korsón.

A HADTÖRTÉNELMI CSOPORT KIÁLLÍTÓINAK NÉVJEGYZÉKE.

1. Ő cs. és ap. kir. Felsége a bécsi csász. és kir. udvari fegyvergyűjteményből és az ambrasi várkastélyból ... 150 darab
2. Abdul Hamid török szultán Ő Felsége, Konstantinápoly 42 «
3. Almásy Ede, Borostyánkő ... ... 44 «
4. Asbóth János, Budapest ... ... 15 «
5. Andrássy Géza gróf, Budapest, Bettlér ... ... 190 «
6. Andrássy Dénes gróf, Krasznahorka ... ... 490 «
7. Abauj-Torna vármegye törvényhatósága ... ... 3 «
8. Ágoston József, Budapest ... ... 2 «
9. Apponyi Sándor gróf, Lengyel ... ... 62 «
10. Alsó-Fehérmegyei rég. és tört. egylet, Gyulafehérvár 3 «
11. Ányos Lászlóné özv., Kardosrét ... ... 2 «
12. Armeria reale olasz királyi fegyvergyűjtemény, Turin 23 «
13. Ászpisz Fátime, Kolozsvár ... ... 1 «
14. Bánffy György gróf, Budapest ... ... 6 «
15. Batthyány-Strattmann Ödön herezeg, Körmend, Bécs 522 «
16. Batthyány Iván gróf, Csákány, Németujvár ... ... 155 «
17. Batthyány József gróf, Köpesény ... ... 19 «
18. Batthyány Béláné özv. grófnő, Németujvár ... ... 2 «
19. Bezerédy István, Ménfő ... ... 1 «
20. Butykay József, Miskolcz... ... ... 7 «
21. Baranya vármegye törvényhatósága ... ... 3 «
22. Bartalos Gyula, Eger ... ... 51 «
23. Bécs városi történelmi muzeum ... ... 146 «
24. Bécsi cs. és kir. udvari könyvtár ... ... 3 «
25. Bécsi katonai műszaki bizottság levéltára ... ... 176 «
26. Bécsujhely városi történelmi muzeum ... ... 6 «
27. Brassói róm. kath. gymnasium ... ... 1 «
28. Bethlen András gróf, Budapest ... ... 9 «
29. Berchtold Arthur gróf, Budapest ... ... 4 «

30. Benel Ferencz, Budapest --- --- --- --- --- --- --- --- --- 2 darab
31. Budapesti kegyesrendi társház --- --- --- --- --- --- 2 «
32. Baranyay Géza, Kurtakesz --- --- --- --- --- --- --- 4 «
33. Bethlen-Collegium, N.-Enyed --- --- --- --- --- --- 28 «
34. Beszterczebánya város hatósága --- --- --- --- --- --- 76 «
35. Bruckenthal-muzeum, Nagy-Szeben --- --- --- --- --- 25 «
36. Bártfa város közönsége --- --- --- --- --- --- --- --- 8 «
37. Beregh vármegye közönsége --- --- --- --- --- --- 6 «
38. Beszterce-Naszód vármegye közönsége --- --- --- --- 12 «
39. Bath marquis (Anglia) --- --- --- --- --- --- --- --- 2 «
40. Bécsi csász. és kir. hadi levéltár --- --- --- --- --- --- 17 «
41. Berlini porosz kir. hadszertár --- --- --- --- --- --- 57 «
42. Borsod vármegye törvényhatósága --- --- --- --- --- 3 «
43. Brassó vármegye törvényhatósága --- --- --- --- --- 6 «
44. Csoma József, Devecser --- --- --- --- --- --- --- --- 49 «
45. Csáky Kálmánné özv. grófnő --- --- --- --- --- --- 31 «
46. Csetneki evang. egyház --- --- --- --- --- --- --- --- 1 «
47. Csongrád vármegye törvényhatósága --- --- --- --- 2 «
48. Czartoryszki herczeg-féle muzeum, Krakkó --- --- --- 15 «
49. Csernovics Pál, Panyova --- --- --- --- --- --- --- 3 «
50. Cisterciták iskolai muzeuma, Eger --- --- --- --- --- 23 «
51. Cziráky Antal gróf, Lovas-Berény --- --- --- --- --- 3 «
52. Csetnek mezőváros hatósága --- --- --- --- --- --- --- 1 «
53. Darnay Kálmán, Sümeg --- --- --- --- --- --- --- 130 «
54. Dillesz Sándor, Tild --- --- --- --- --- --- --- --- --- 9 «
55. Dillesz Sándorné, Tild --- --- --- --- --- --- --- --- 1 «
56. Demjanovich Emil dr., Budapest --- --- --- --- --- --- 2 «
57. Debreczen sz. kir. város közönsége --- --- --- --- 3 «
58. Délmagyarországi tört. és régészeti egylet, Temesvár 21 «
59. Esterházy Pál hg., Fraknó, Kismarton --- --- --- --- 906 «
60. Ernst Lajos, Budapest --- --- --- --- --- --- --- --- 11 «
61. Eperjes város hatósága --- --- --- --- --- --- --- --- 3 «
62. Erdélyi muzeum-egylet, Kolozsvár --- --- --- --- --- 180 «
63. Erdődy Ferencz gróf, Galgócz --- --- --- --- --- --- 12 «
64. Egri róm. kath. érseki lyceum --- --- --- --- --- --- 133 «
65. Fülöp, szász-coburg-góthai hg. Ő Fensége --- --- --- 11 «
66. Forster Gyula, Budapest --- --- --- --- --- --- --- 21 «
67. Forster István, Zombor --- --- --- --- --- --- --- --- 1 «
68. Festetich Tasziló gr., Keszthely --- --- --- --- --- 26 «
69. Fejérmegyei tört. és régészeti egylet, Székesfejérvár --- 12 «
70. Fodor Gyula, Mezőkövesd --- --- --- --- --- --- --- 2 «
71. Felsőmagyarországi muzeum, Kassa --- --- --- --- --- 3 «

72.	Felkai «Tátra» muzeum	1	darab
73.	Friedrich Jenő dr., Budapest	1	«
74.	Gráczi tartományi hadszertár	215	«
75.	Győri benczések főgymnasiuma	155	«
76.	Gyulafehérvári tüzér-szertár	8	«
77.	Gyulafehérvári történelmi és régészeti egylet	1	«
78.	Győr vármegye törvényhatósága	1	«
79.	Győri székesegyház	1	«
80.	Halász Béla gyóni, Dabas	7	«
81.	Heves vármegye törvényhatósága	2	«
82.	Halas város közönsége	1	«
83.	Harkányi Károly báró, Budapest	2	«
84.	Hajdu vármegye törvényhatósága	2	«
85.	Hollitzer Károly, Bécs	1	«
86.	Hammersberg, százados, Bécs	1	«
87.	Hódmezővásárhelyi collegium	19	«
88.	Honty Ferencz, Budapest	2	«
89.	Jedlicska Pál, Felső-Diós	7	«
90.	Jamnitzky Lajosné özv., Budapest	36	«
91.	Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye törvényhatósága	2	«
92.	Jászberény város közönsége	1	«
93.	Jungfer Gyula, Budapest	1	«
94.	Kecskeméti református egyház	2	«
95.	Kárpát egyesület muzeuma	23	«
96.	Kornis Viktor gróf, Szent-Benedek	7	«
97.	Korompay Ede, Szomolány	2	«
98.	Kecskemét város közönsége	6	«
99.	Kovács Ferencz apát, Maros-Vásárhely	11	«
100.	Kecskeméti városi muzeum	1	«
101.	Kammerer Ernő, Budapest	6	«
102.	Karlsruhei badeni nagyherczegi muzeum	18	«
103.	Kisfaludy Béla, Magy.-Genes	1	«
104.	Kiss Károly, Kis-Ilegyes	1	«
105.	Kis-Szebeni kegyesrendi társház	1	«
106.	Kohn Sámuel dr., Budapest	1	«
107.	Kis-Szeben szab. kir. város	1	«
108.	Kecskeméti református collegium	1	«
109.	Liptó vármegye törvényhatósága	2	«
110.	Lichtneckert József, Fiume	121	«
111.	Lőcse sz. kir. város közönsége	31	«
112.	Ludovika m. királyi honvédségi akadémia, Budapest	23	«
113.	Lehmann Ferencz, Budapest	10	«

114. Lónyay Gábor, Deregnyő	1	darab
115. Majláth Béla, Budapest	2	«
116. Marosvásárhelyi református collegium	33	«
117. Mármarosszigeti kegyesrendi társház	2	«
118. Migazzi Vilmos gróf, Aranyos-Maróth	1	«
119. Miskolczi református lyceum	2	«
120. Mármarosszigeti református lyceum	11	«
121. Mármaros vármegye törvényhatósága	5	«
122. Miskolczi ágost evang. egyház	3	«
123. Magyar nemzeti muzeum	149	«
124. Nagy-Szeben város hatósága	117	«
125. Nagyvárad szab. kir. város közönsége	2	«
126. Nagybánya város közönsége	12	«
127. Nagyszombat város közönsége	7	«
128. Nyáry Jenő br., Pilin, Budapest	36	«
129. Nógrád vármegye törvényhatósága	3	«
130. Nagy Gáspár, Kun-Madaras	1	«
131. Norden S., Trient	1	«
132. Ocskay István, Erdő-Bakta	2	«
133. O'Donell Henrik gróf, Budapest	1	«
134. Orczy Thekla bárónő, Ujszász	2	«
135. Ondrejovich László Bágy	2	«
136. Otrobán Nándor, Brassó	1	«
137. Ocskay Mária bárónő, Baden	1	«
138. Perger Károly, Budapest	2	«
139. Pretzner Karolin, Vadász	39	«
140. Pozsonyi evangélikus lyceum	5	«
141. Pekovics Sándor, Szomolány	52	«
142. Pick Leó dr., Bécs	1	«
143. Pozsony városi muzeum	115	«
144. Pálffy János gróf	23	«
145. Pálffy István gróf	3	«
146. Pálffy Miklós herczeg	1	«
147. Poprád város közönsége	5	«
148. Pozsony vármegye törvényhatósága	40	«
149. Péchy Tamás, Budapest	3	«
150. Pécsi egyházmegye	1	«
151. Pest vármegye törvényhatósága	3	«
152. Radvánszky János br., Budapest	3	«
153. Reiner Zsigmond dr., Budapest	13	«
154. Rédl Béla báró, Budapest	2	«
155. Rohonczy György, Budapest	9	«

156. Stockholmi svéd kir. muzeum	4	darab
157. Sopron városi muzeum	26	«
158. Sermage Arthur gróf, Hofrain (Steierorsz.)	4	«
159. Schyttra István, Budapest	1	«
160. Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút	12	«
161. Somogy vármegye törvényhatósága	3	«
162. Steiner Irén, Budapest	3	«
163. Segesvári gymnásium	29	«
164. Selmeczbánya város hatósága	26	«
165. Sáros vármegye törvényhatósága	2	«
166. Stoltz Istvánné, Budapest	1	«
167. Szájbéli Gyula, Rohoncz	1	«
168. Széchényi Ödön gróf, Konstantinápoly	2	«
169. Széchényi Béla gróf, Budapest	1	«
170. Széchényi Gyula gróf, Budapest	2	«
171. Széchenyi Rezső gróf, Tarnócza (Somogy megye)	2	«
172. Szilágy vármegye törvényhatósága	7	«
173. Szepes vármegye törvényhatósága	7	«
174. Szakolcza város hatósága	2	«
175. Szeged városi muzeum	64	«
176. Szendrei János dr., Budapest	27	«
177. Szirmay Alfréd gróf, Szirma-Bessenyő	90	«
178. Szathmárnémeti város közönsége	3	«
179. Székely nemzeti muzeum Sepsi-Szent-György	95	«
180. Szolnok-Doboka vármegye törvényhatósága	4	«
181. Szabolcs vármegye törvényhatósága	6	«
182. Szent-Pétervári orosz császári fegyvergyűjtemény	1	«
183. Szivák Imre dr., Budapest	22	«
184. Szeged szab. kir. város közönsége	8	«
185. Szék mezőváros hatósága	1	«
186. Szijártó Zsigmond, Budapest	2	«
187. Szabadka szabad kir. város közönsége	2	«
188. Takách Mihály, Pomáz	28	«
189. Tallián Dénes báró. Bécs	1	«
190. Temes vármegye közönsége	3	«
191. Temesvár szabad kir. város közönsége	1	«
192. Teleky Sámuel gróf, Sáromberke, Marosvásárhely	166	«
193. Történelmi főcsoport igazgatósága	105	«
194. Turcsány Ödön Egyháznagyszegh	20	«
195. Turócz-szent-mártoni római kath. egyház	4	«
196. Teleky Tibor gróf, Gyömrő	2	«
197. Ungvári kath. főgymnásium	30	«

198. Udvarhely vármegye törvényhatósága	1	darab
199. Újbánya város hatósága	9	«
200. Ugocsa vármegye törvényhatósága	2	«
201. Vay Ádám gróf, Vaivár	12	«
202. Vay Olivér gróf Berkesz	5	«
203. Vas vármegye törvényhatósága	5	«
204. Virágh Elek, Kismarton	8	«
205. Vasmegyei régészeti egylet Szombathely	71	«
206. Varju Elemér, Budapest	8	«
207. Vágó Pál, Budapest	1	«
208. Wilczek János gróf, Bécs	74	«
209. Wiesinger Mór, Budapest	19	«
210. Zólyom vármegye törvényhatósága	30	«
211. Zoltai Lajos, Debreczen	1	«
212. Zemplén vármegye törvényhatósága	4	«
Összesen	6524	tárgy.

A MAGYAR HONFOGLALÁSI KOR.

A VEZÉREK ÉS ÁRPÁDOK KORÁNAK EMLÉKEI.

A népvándorlás utolsó hullámai gyanánt érintik Közép-Európát a *hunnok, avarok és magyarok* csapatai.

A hunnok, miután a független scytha-szarmata törzseket magukhoz csatolták, hazánkban csak az ötödik század legelején tünnek föl s már félszázad múlva, Attila halála után a gótok és gepidák kiszorítják őket a Dnyeper mellékére; valószínű, hogy nagyobb számban csak a mai alföldön tanyáztak, Attila székhelye körül.

A hunnok kiveretése után egy századig a germánok uralkodtak Magyarországon, mígnem a VI. század második felében új elem tünik föl hazánk területén, a kik magukkal vonják ide a Fekete-tenger nyugoti partvidékéről a kuturgurokat és az Azovi-tenger mellékéről az onugurok és kotragok törzseit is.

Hadviselés és fegyverzet tekintetében e népek hagyományai befolyásolják úgy útközben, mint hazánk területén a IX. század vége felé föltünő magyarokat. És ha meggondoljuk, hogy a meghódított területen ezen felűl még minden bizonynyal szlávok, szarmaták, bajorok, frankok, gepidák, bolgárok, dalmaták és itáliaiak is voltak, legalább a honfoglalás első századában ezek hatását is joggal feltételezhetjük.

A honfoglaló ősök emlékeinek kutatása, tehát ismerete is, meglehetősen újabb keletű. Az első sír, melyről hiteles tudomást szerezhettünk, a benepusztai volt 1834-ben. Azóta ötven külömböző helyről, mintegy száz sír került napfényre.

Az ősmagyar temetkezést az jellemzi, hogy az elhunyttal mindig vele temették fegyvereit s a lovassal legtöbb esetben lovát is. Ez ősi szokás tette lehetővé nekünk, hogy e messze távoli korszak gyér krónikái és egyéb írásbeli adatain kívül a honfoglaló ősök hadtörténeti emlékeit biztos forrásból ismerhettük meg.

A régi pogánykori temetkezési mód egyes, a magyarokkal rokon

törzseknél, így különösen a kunoknál egészen a XIII. századig fennmaradt. Miután erről több hiteles leírást birunk, módunkban van magáról őseink temetkezéséről is képet alkotnunk. A brabanti *Rubruquis Vilmos,* Ferencz-rendi szerzetes, ki mint követ 1253-ban utazik keresztűl a régi Kúnországon, a Volga felé, említi először a kúnhalmokat, följegyezvén róluk, hogy a kunok nagy halmot készítenek az elhunyt fölé s erre szobrot emelnek, mely arczczal kelet felé fordúl és a köldöke táján csészét tart a kezében. A XIII. században készűlt *Hunn Krónika* ugyan e szokást régi scytha szokásnak mondja. Még részletesebb adatokat találunk a kunok temetkezésére a szintén belga eredetű *Alberich* cziszterczita barát krónikájában, ki ugyancsak a XIII. században hazánkban is megfordult. Az aldunai kunok királyáról Jónasról, említi ugyanis, hogy egy magas halom alá temették el s melléje élve temették nyolcz fegyverhordozóját, kik önként követték őt a halálba s ezenkívűl huszonhat lovat hasonlóképen élve. *Joinville,* IX. Lajos franczia király életírója nemcsak megerősíti az előbbeni adatokat, hanem több részlettel ki is bővíti. Szerinte a kunok széles sírt ástak s nagy pompával felöltöztetve *székre ültetve* tették bele a halottat. Vele együtt *elevenen temették el legjobb lovát és legderekabb csatlósát,* a ki, mielőtt ura sírjába tették volna, búcsút vett a temetésen jelen volt kun királytól és főuraktól. Ez alkalommal egy kendőbe, melyet a csatlós tartott, a jelenvolt főurak sok aranyat és ezüstöt raktak össze s e szavak kiséretében adták át a vitéznek: «Ha a túlvilágon találkozunk, visszafizeted-e nekem, a mit most kölcsön kaptál?» Mire ez így válaszolt: «Nagyon szívesen meg fogom tenni.» Most a kun király *egy levelet adott* a vitéznek, *melyet az elébbi uralkodónak írt* s ebben bizonyítja, hogy az illető vitéz példásan élt, híven szolgált s kéri elődét, hogy érdemeihez képest jutalmazza meg őt.

Mikor aztán mindez megtörtént, a csatlóst a lóval együtt elevenen egykori uruk sírjába tették, föléjük *gyalult deszkákat helyeztek* s a jelenlevők sietve *földet s követ dobáltak a sírba* és még az éjszaka beállta előtt magas dombot emeltek a sír fölé.

Ilyen fajta temetkezés mellett bizonyítanak a mi honfoglaláskorabeli leleteink is, melyekben ott találjuk a vitéz ékszereit és fegyvereit és ötven lelet közűl harminczban a ló csontvázát is.

A honfoglaló ősök fegyverzetét sajátos harczmodoruk eredményezte, melyet bizonyára messze Ázsiából hoztak magukkal. Mindezekről a velük egyidőben élt VI. vagy *Bölcs Leó* császár (886—911) értesít bennünket taktikai művében.

Mint a Volga és Uralmenti, a belső és középázsiai népeket, általában úgy a magyarokat is a könnyű fegyverzet, a nyilazásban

való rendkívüli jártasság s lovasaik bámulatos ügyessége és mozgékonysága jellemezte, mely egyaránt felköltötte a bizanti és frank világ bámulatát.

A magyarok fegyverzete a beköltözés korában Leó császár szerint, *az ijj, kopja, kard és vért* volt. A csatában többen kettős fegyverzetet viseltek: hátok mögött a kopját, kezökben az ijjat — s alkalom szerint hol az egyiket, hol a másikat használták.

A mint Maurikiós, Leon és Konstantinos a bizanti hadsereg felszerelését ezzel szemben részletesen leírják; kétségtelen, hogy nagyrészben annak már a magyar had szerint való módosulását írják le. E szerint az előkelők, valamint lovaik is könnyű vas-lemezt, de nagyobbára nemez-pánczélt viselnek. Nyergeik takarója bozontos, róla vas kengyel és tarsoly függ le, melyben lópatkó s a szükség szerint három napra való élelem van. A ló tollakkal felbokrétázott. Az öltözet bő és hogy a lovon ülő térdét betakarja, hosszú suba vászonból vagy szőrméből és bőrből. Felső bő ruhájok fénymázas nemezből készült, bő ujjasaikkal esőben és nedvességben pánczélukat és fegyvereiket borítják be, hogy szárazon tartsák. Minden tizedben a szükséges kaszák és fejszék vannak készenlétben. Sátraik alkalmasak és díszesek. A vizen való átmenetelre tömlőket s áthidalási eszközöket visznek magukkal. Nyíl mellett buzogány és szekercze voltak a súlyosabb zúzó fegyverek, kisebb paizsok védelmül szolgáltak. A főt sisak és nagyobbára nemez süveg födte, elől karimával, vagy félkörű érez-peremmel. A vállat is kerek alakú gallér védte, míg a testet vas lánez szövetű, vagy csont és bőr-pikkelyes pánczél takarta. A lábon szíjakkal felfűzött talp és erre sarkantyú volt kötve. Az övben volt s róla függött egyéb szükséges szerszám s a tűzelő anyag.

Mint az eddigiekből is láttuk, a magyarok legősibb és legfontosabb fegyvere a *nyíl* volt. A nyilazás taktikájuk legfontosabb része. A legsebesebb vágtatásban vagy színlelt futásban nyergükben felemelkedve és visszafordulva képesek a legnagyobb biztonsággal találni és oly gyorsan egymásután lőni, hogy a szó teljes értelmében elárasztják az ellenséget. Hogy milyen félelmes lehetett ez a nyilazás, mutatja az is, hogy Olaszországban még a litániák szövegébe is bele került. Így például Modena polgárai védszentjük, szent Geminiánhoz intézett könyörgésükbe azt is befoglalták, hogy: «Oltalmaz meg minket a magyarok nyilaitól!» A nyílcsúcs a verebi, pilini, szegedöthalmi, kecskeméti s egyéb pogánykori magyar s átalán valamivel még későbbi (IX—XII. századi) nemes-ócsai leletek tanulsága szerint is nyárfalevél vagy dülényalakú, nem valami nagy s anyaga vas; a szolyvai nyílcsúcsok keskenyek s hosszúkásak, hason-

lítnak a fűzfalevél alakjához; a monaji lelettel kis bronz nyílesúesok találtattak, melyek három lapú háromszöget képeznek. Az utóbbi bronz nyílesúcsok kivételével, melyek belűl üresek, a többi leletben talált nyílesúesok, a tokot helyettesítő hegyes szeg alakú nyúlványban végződnek, melyet a nyílvessző végébe beleszúrva zsineggel erősítettek meg.

A nyílvessző tartására *a tegez* s az ijj hordozására *a puzdra* szolgált.

A magyarság másik fő fegyvere a *kopja* vagy Szabó Károly szerint *láncsa* volt.

Egyik válfajának tekintendő a *dsida,* mely belső ázsiai eredetű, valamint a *kopja* is.

Az avarok kopjájáról a Maurikios-féle taktika azt mondja, hogy azok középen szíjjal vannak ellátva és végükön kis lobogó van. Ez a forma volt elterjedve Ázsiában. Ezt mutatja a nagyszentmiklósi aranykorsó lovas vitéze, ez maradt fenn nálunk *lobogós kopja* néven, huszárságunk kezében a XVII. század végeig.

Formáját illetőleg, az ősmagyar kopja vagy lánesa vasról leghívebb képet nyújt az általunk is kiállított törteli lovas sírban levő példány.

A legjellemzőbb magyar fegyver azonban mindvégig a *kard* maradt. Érdekes körülmény azonban, hogy a kard a honfoglalás korában nem volt annyira elterjedt fegyvere őseinknek, mint esak pár századdal is későbben. A leletekben legalább is elég gyéren fordulnak elő. A mit azonban talán lehetne arra is magyarázni, hogy a kard levén legdrágább fegyverük, azt a halottal nem mindig temették el. A honfoglalás-korabeli kard formájáról hű képet nyújt a keeskeméti lovas sírban kiállított s a szintén kiállított székesfehérvári demkóhegyi kard. Formája határozottan a görbe typusú keleti kardokhoz sorolja. Gyengén görbülő pengéje mindig egyélű. Ezt a kard-typust őseink Kelet-Európából hozták magukkal. Az uraltáji lovas népeknek már szinte a vérükbe volt, hogy a kardot vágásra, ne pedig szúrásra használják, miként az árja népek, vágásra pedig az egyélű s görbe pengéjű kard a legalkalmasabb. A magyar kard szó mindenesetre iráni eredetű, megfelel az ó-perzsa «kard» s új-perzsa «ghurd» = kés szónak, melynek ezen jelentése teljesen összefügg a régi magyar kardok rövidségével s könnyűségével, úgy hogy bátran nevezhetnők nagyobb fajta késeknek.

A keresztény középkorban, midőn az egyenes keresztmarkolatú kard volt a divat, a görbe kardok megnevezésére a *szablya* szót kezdték alkalmazni, mely szó az európai összes népek nyelvében-esekély változattal fennmaradt. (Szláv sablja, szerb sabla, bolgár

sabija, lengyel sablya, albán sáblye, olasz sciabla, franezia sabre, német säbel, holland sabel, svéd sabel) és rendesen magyar, lengyel vagy török szabású görbe kardot értenek alatta.

Hogy az őshazában is a szablya volt a szokotti fegyver, érdekes bizonyságát nyujtja a XI. században élt *Nesztor* orosz történetiró, midőn elmondja, hogy 858-ban a kozárok a Dnyeper melléki népektől hadi adóba kardokat szerezvén, midőn azokat véneikhez vitték, ezek azt mondták reá: «ez nem jó adó, mert nekünk olyan fegyverek kellenek, a melyeknek esak az egyik oldalukon van élük, minő a szablya, ez pedig, a mit ti hoztatok kétélű fegyver, vagyis kard».

Honfoglaló őseink fegyverzetének sorozatában meg kell még említenünk a *baltát*, éllel és tompa fokkal biró vasszerszámot, a *csákányt*, fokkal biró hegyes végű eszközt és a *fokost*, mely a baltának és a esákánynak képezi változatát. Alfajai a *fejsze*, *bárd* és *szekercze*. Mindezekre példákat kiállított leleteink során találunk. A védő fegyverek között első sorban kell említenünk a *sisakot*. A leletek kétségtelenné teszik, hogy ez alatt honfoglaló őseink legnagyobb részénél erős nemez föveget kell értenünk, mely ezüst- és más fémlapokkal volt védelmül borítva, s melynek formája ismét a keleti hegyesedő kúpalakú sisakhoz közeledik, s a melynek leghitelesebb és legősibb formáját bizonyára a nagyszentmiklósi aranykorsó vitézén látjuk. E mellett azonban egyesek, vagy csapatok ősibb formájú bronzsisakokat is használhattak. Egy ilyen hegyes bronzsisak van a bajor nemzeti múzeumban Münehenben, melyet ott avarnak mondanak és egy hasonló, mely a Leeh mezéjén, a 955-iki nagy csata helyén találtatott.

A védelmi eszközök között a *vértnek* a honfoglaló magyarság által való használatáról már Bölcs Leó értesít, midőn azt mondja, hogy nemcsak magok a turkok vannak fegyverben, hanem az előbb kelőbbek lovainak eleje is vassal vagy lemezzel van födve.

A vért alatt, mint ismét honfoglaláskorbeli leleteink bizonyítják, azon korban oly bőrből vagy nemezből készült fegyverkabátot kell értenünk, melyre bronz-, réz- vagy ezüstpitykék és boglárok sűrűn voltak felvarrva. A sodronyból való vért ugyanesak keleti hatás alatt készeül,t d már későbbi eredetű.

A védő fegyverek között végül említenünk kell a *paizsot*, melynek szintén keleties könnyű kerek formáját kell feltételeznünk. Akkori használatáról kétségbevonhatatlanul értesít bennünket Konstantinus Porphyrogenitus, a ki azt írja, hogy Árpádot fejedelemmé választása alkalmával kozár szokás szerint paizsra emelték. Leleteinkben eddigelé, az anyag mulandósága miatt, melyből készültek, konstatálnunk nem igen sikerült.

Honfoglaló őseink hadi felszerelésében, tekintettel kiválóan lovas taktikájukra, különösebb figyelmünket érdemlik a lószerszámok. E téren is a kelet felől ért bennünket a legrégibb befolyás. *Boeheim* Wendelin fegyvertanában e keleti befolyást csak a keresztes hadjáratok idejében ösmeri föl, holott ha nép- és honfoglaláskorabeli leleteinket méltatta volna, már a IX. században fel kellett volna azt ismernie.

A lószerszámok bőrrészletei a sirokban elkorhadván, csak két jellemző részük, a *kengyel* és *zabla* marad fenn. Népvándorlási leleteink, melyeket a velük talált érmek datálnak, bizonyítják, hogy a hunnok már használtak kengyelt. A hunnok voltak azon nomád lovas nép, a mely az első század végéig még Khinát tartotta rettegésben, s midőn belső ázsiai birodalmuk fölbomlott, nyugat felé hatoltak; a második század folyamán már Európa keleti szélein találjuk őket, mígnem az ötödik század elején Pannónia is hatalmukba került. Náluk kereshetjük a kengyel eredetét, tőlük jutott el a khinaiakhoz, majd a perzsákhoz és utóbb a góthokhoz és gepidákhoz is.

Magyar honfoglalás korabeli leleteink között először fordul elő a kengyel érmekkel datálva a pilini leletben Kegyes Lajos (814—840), a verebiben II. Kopasz Károly (840—877) s a neszmélyiben I. Berengár (888—924) érmeivel. E kengyeleken a korábbi hunnavarkori formák befolyása kétségtelen. A ki tudja azt, hogy a lovasság használhatósága mennyire összefügg a kengyelvassal, mely a lovag biztonságának s a nyeregben való fölállásnak egyik fő kelléke, tudja méltányolni, mily fölényben volt a magyar honfoglalás korabeli lovasság az azonkori középeurópai népek lovassága fölött. Hunn és ősmagyar korszakbeli kengyeleink és zabláink főbb typusait leleteinkben bemutatjuk.

Mindeme jellemző fegyverzeti alkatrészek rendszerint együtt fordulnak elő a lovas sírokban, a melyekre nézve újabb leleteink azon tényt derítették ki, hogy későbbi időkben a lovat nem egészen tették a sírba, hanem csak a fejét és lábait.

A hunn korszakbeli temetéseknél, a lovas kelet felé forduló arczczal, a ló pedig vagy lábainál, vagy mellette, vagy a koporsón feküdt. Az avar korszakban az elhunytat a lóra ültették.

Az ősmagyar korbeli síroknál e tekintetben rendkívül eltérő észleleteket tettek. Több esetben úgy látszik, mintha a ló élve lett volna eltemetve s hánykolódása közben a nyeregbe tett hullát rendetlenségbe hozta. Több esetben, mint a mi kecskeméti sírunkban is előfordul egy cserépedény, melybe az elhunytnak enni és inni valót tettek.

A lóval való temetkezés különben a honfoglalás korán s a ve-

zérek korán túl is még messze kiterjedt, bizonyára egész a XIII. századig s a magyaron kívül a vele egy házában élő kún-kabar, besenyő és jász törzsek által is gyakoroltatott.

A honfoglaló ősök most ösmertetett fegyverzetüken kívül azonban főleg kitünő és új harczmodoruknak is köszönték diadalaikat. A messziről találó és sűrűn hulló nyillövegekkel, valamint a rajokban való fürge lovas támadással szemben, a tömeges, zárt, tömör csatasorok felállítása értékét vesztette. Ez a hadmódszer számosabb csatasort, kisebb taktikai egységet, kevésbbé hosszú felvonulást, nagyobb réseket és közöket, könnyű sorakozást és fejlődést, gyakori arczélváltozást, tömörülést és szétrajzást, megkerülést, lest és födözetet igényel. Mindehez pedig nem csupán a nyers erő és bátorság, hanem ügyesség és ész, vagyis taktikai tökély is kellett. És hogy a honfoglaló magyarok ezzel mily mértékben bírtak, bizonyítja maga a honfoglalás, melynek lefolyásáról *Anonymus* értesít bennünket. Ha annak stratégiai vonalait Magyarország mai térképére vezetjük, oly nagyszabású hadi műveletnek bizonyul, melyet a hadi tudomány mai állása is minden pontjában igazol.

A vezérek korában túlnyomólag az ősi harczmód és fegyverzet marad érvényben, melylyel szomszédaikat is hasonló harczmodor felvételére szorítják és ezek csakis akkor tudják megverni a magyarokat, midőn az ő saját fegyveröket, a könnyű lovasságot s a nyilat fordítják ellenök. A X. századbeli szász krónikás, *Widukind* írja, hogy I. Madarász Henrik német király (916—36) csak úgy tudta megverni őket Merseburgnál, hogy az ő módjukra begyakorolt könnyű lovasságot szervezett ellenök.

Szent István alatt a kereszténység behozatalával új korszak kezdődvén a nemzet életében, a bevándorolt német és frank lovagok, főleg az udvar és a főurak körében a nyugati lovagvilág öltözetét és fegyverzetét hozzák magukkal. Ekkor tünik fel hazánkban először a pánczél és vasvértezet, valamint az egyenes kétélű pallosforma kard is, a minő volt magának Szent István királynak, mai napig is a prágai Szent-Veit egyházban őrzött kardja, s ugyanilyen keresztalakú markolattal biró kurta pallos a III. Béla királyé is († 1196), mely sírjában találtatott.

A közharczosok és köznemesség azonban egészen a XIV. század első feléig megmaradt a régi fegyverek mellett s például a nyilat még mindig nagy sikerrel kezelte. Így midőn 1050-ben I. Endre Haimburg várának a németek által való megerősítését meggátolni igyekezett, úgy elárasztották a németeket nyilakkal, hogy a harcz lezajlása után egyetlen német sátorban kétszáz beleesapódott magyar nyilat találtak.

Freisingeni Ottó püspök tanúsága szerint Szent István már karddal övezve lovagokat avat föl. Kálmán király törvénye szerint már minden száz pénz jövedelem után egy pánczélos lovast kellett állítani, míg negyven pénz után csak pánczéltalan könnyű lovas járt. Már Szent István szervez pánczélinges csapatot s a XI—XIII. század hadi törvényei különbséget tesznek a «pancerati» és «loricati» között, mely utóbbi alatt bőrből készült s valószínüleg fémpitykékkel erősített bőr-fegyverkabátot kell értenünk.

V. István, a szepesi lándzsások számára kiadott oklevelében 1271-ben rendeli, hogy háború esetén ötven pánczélos és lándzsával fegyverzett vitézt vezessenek a király zászlaja alá.

II. András király pedig 1224-ben a pánczélos vitézek aránya iránt akként intézkedik, hogy száz gyalogosra tizenöt pánczélos lovas essék.

De a régi harczmodor megváltozására legélénkebb világot vett a magyaroknak 1168-ban Zimony mellett a görögökkel vívott csatája, melyet Niketas görög író ír le. A magyar sereg zászlaját egy nagy szekeren négy ökör húzta. Mindannyia lovas lándzsás; az emberek teljes lábig érő fegyverekben, a lovak homlokán és szügyén védő vas volt. A byzantiak nyilazással kezdték a harczot s mikor összecsaptak, Dénes nádor, a magyarok vezére, mint valami torony, lándzsáját rázva előljárt.

Mindamellett az Árpádok korából sem teljes hadi öltözetünk, de sőt még megbízható képes ábrázolása sem maradt reánk. Még alakos sírköveink is, a melyek pedig utóbb annyi becses costümtani adatot szolgáltatnak, sokkal későbbi időből kezdődnek.

Szerencsére azonban mégis van egy forrásunk, a melyből biztos képet meríthetünk e korra nézve is s az főuraink és királyaink lovas pecséteiben maradt reánk.

Azok sorozatából a legjellemzőbbeket kiállításunkon nagyított hű rajzokban mutattuk be s ezekből látjuk, hogy az előkelőbb világ, a magasabb katonai rangot viselő egyének a XIII. század elején már teljesen a nyugati lovagvilág öltözetét fogadták el. László somogyi főispán 1236-ban fején fazéksisakot, egyik kezében háromszögletű paizsot és a másikban lobogós kopját visel. Opoj bán 1239-ben vezéri buzogányt hord, István ifjabb király 1257-ben fazéksisakot és lobogós kopját visel.

Ennek a nehézkes fegyverzetnek keservesen adták meg az árát 1241-ben, midőn a muhi pusztán a tatár könnyű lovasság nyilai záporával körülrajozva a magyar pánczélos sereget, azt saját régi fegyverével és harczmódjával tette tönkre.

Mindamellett azonban a magyar seregek egy része még mindig megtartotta régi könnyű fegyverzetét és harczmodorát. A velük har-

czolt német és sváb lovagok nem győznek panaszkodni, hogy a magyarok nem alkalmazkodnak a kor tisztes lovagi szabályaihoz, nem állanak láncsának, hanem gyakran színlelt futással tőrbe csalják az ellenséget s a lovaghoz nem méltó nyíllal roppant károkat tesznek bennük. Így írja ezt meg *Hornecki Ottacker* lovag a marchfeldi csatáról szóló krónikájában. Pedig az íjj is néha hasznavehetetlen fegyverré válik, mint azt a kunok esete bizonyítja, kiket 1282-ben IV. László könnyű szerrel vert szét, mert íjjaik húrjait egy hirtelen jött zápores6 megáztatván, nem voltak képesek nyilazni.

A cseh király Venczel is álmélkodva említi, hogy a magyarok miként képesek az íjjal hat mértföldet is nyargalva szertelövöldözni és sebes nyargalásban halálra találni.

Hogy azonban e mellett lovagjaik az új harczmodorban is megállották helyüket, bizonyítja a fentebb említett Hornecki Ottacker, a ki azt mondja róluk, hogy úgy verekesznek a karddal, mintha a vívást Francziaországban tanúlták volna. Mint fentebb is említettük volt, Árpádkorszaki emlékeink nagyon csekély számban maradtak fenn, mindamellett azon korbeli kardjaink, lándzsáink, nyílaink, sarkantyúink és kengyeleinkből sikerült egy teljes képet nyújtó sorozatot kiállítani.

Mindezt a korhoz méltó keretben a XIII. századbeli románkori jaáki templom, illetőleg kápolna ragyogó boltívei alá csoportosítva mutatják be, melynek műépítészeti részletei és föliratai maguk is az Árpádok dicső korába varázsolnak vissza.

Irodalom: Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei *Budapest*, 1896. *Nagy Géza.* A régi kunok temetkezése. Archæologiai Értesítő. 1893. 105. l. Relations des voyages de Guillaume de *Rubruk*, Bernard Le Sage et Saewulf. Paris, 1839. *Alberici Monachi:* Chronicon. Leibnitz G. Lipcse. 1698—1700. Pars 2. pag. 579. *Joinville:* Mémoires ou historique etc. Paris, 1859. 150—152. l. *Szabó Károly*, Böles Leo taktikája. Új Magyar Múzeum 1851/52. I. k. 299. l. *Salamon Ferencz:* A magyar hadi történethez a vezérek korában. Budapest, 1877. *Nagy Géza:* A magyar középkori fegyverzetről. Arch. Ért. 1890. 1891. évf. *Ipolyi Arnold:* A magyar hadtörténelem tanulmánya. Kisebb munkái. III. k. 1877. 103. lap. *Pulszky Ferencz:* Néhány magyarországi ősmagyar leletről. (A M. Tud. Akad. Évk.; 1878. XVI. k. 3 dar. 65. l. és *U. a.* A magyar pogány sírleletek. Budapest, 1891. *Nagy Géza:* A Hunn-Avar és Magyar pogánykori sírleletek jellemzése. Arch. Ért. 1893. évf. 313. l. *Muratori:* Antiquit. Ital. medii ævi. Tom. I. Dissert 1. p. 21. *Meynert Hermann:* Das Kriegswesen der Ungarn. Wien. 1876. *Kápolnai P. J.:* Az ősmagyar kardok és sisakok alakjáról. Arch. Ért. 1880. 193—203. l. *Nagy Géza.* A kozár kard, Arch. Ért. 1892. 94. l. *Nestor.* Aelteste Jahrbücher der Russischen Geschichte. Lipcse, 1774. *Konstantinus Porphyrogenitus:* De administrando imperio. Cap. 38. Magyar Akadémiai Értesítő. 1860. I. k. *Nagy Géza:* A magyarhoni lovas sírok. Arch. Ért. 1893. 223. l. *Szabó Károly:* Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. II. kiad. Budapest, 1892. *U. a.:* A magyar vezérek kora. Pest, 1869. *Pauler Gyula:* A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Budapest 1893.

A ROMÁN KÁPOLNA KERESZTFOLYOSÓJÁN.

1.

A magyar honfoglalás útjának térképe, a névtelen jegyző nyomán. A honfoglaláskorabeli és Árpádkori régészeti leletek feltüntetésével. Tervezték: *Dr. Pauler Gyula* és *Dr. Szendrei János*. Rajzolta Hátsek Ignácz. Hossza 2 mtr és 2 ctm. Szélessége 1 mtr és 29 ctm. A térképen levő vörös csillagok a honfoglaláskorabeli sírleleteket (a kék csillagok az Árpád-korabeli lelőhelyeket) tűntetik föl. A lófejek pedig az ugyanezen korbeli azon sírleleteket jelzik, a melyekben az emberi csontvázakkal együtt eltemetve lócsontvázak is találtattak, a mi jellemző a pogány-magyarkori temetkezésekre. Miután e régészeti leletek, mint azt e térkép is feltünteti, lépésről-lépésre kísérik a honfoglalásnak a névtelen jegyző által leírt útját, ez utóbbinak sokszor kétségbevont hitelességét jelentékenyen bizonyítják. Az Árpád-kor, a vezérek-korabeli emlékek technikájával sok tekintetben megegyező, mintegy átmeneti motivumu emlékeket hagyván hátra s az Árpádkori várnépség a honfoglalás első telepeinek helyén alakúlván meg, e tanúlságos viszony feltüntetése czéljából jegyeztettek fel e térképen az Árpád-korabeli régészeti, jobbára sírleletek is.

Ez a hadi út, a névtelen jegyző szerint, a következőleg van a térképen feltüntetve:

A HONFOGLALÁS ÚTJÁNAK MENETE.

Anonymus nyomán.

I. 895. év vége felé. Árpád és a fősereg: vereczkei szoros, *Munkács, Ungvár.* (Anonymus, Cap. 12. 13.)
- *a)* Egy csapat a *Bodrog* mentén foglal. (U. o. 14.)
- *b)* Egy másik a Tisza jobb partján *Ugocsáig,* Borsoa (Borzova). (U. o. 14.)

II. Árpád és a fősereg megindul: *Tarczal, Szerencs.* (Cap. 17.)
- *a)* Terjeszkedés a *Sajóig, Sóváriq.* (Cap. 17.)

III. Bars vezér útja: *Borsod.* (Cap. 18.)

IV. Bars vezér a *Tátráig* nyomul. (Cap. 18.)

V. Tas, Szabolcs, Töhötöm és fia Horka: *Ládi rév.* (Tisza-Ladány), *Szabolcs.* (Cap. 20.)

A MAGYAR
HONFOGLALÁS UTJÁNAK
TÉRKEPI.
A NÉVTELEN JEGYZŐ SZERINT
A HONFOGLALASKORABELIES
ARPADKORI REGESZETI LE
LETEK FELTUNTETESEVEL
MAGYARAZAT
BUDAPEST
JELMAGYARAZAT

a) Tas és Szabolcs: *Tiszamente, Szamosmente, Szatmár,* Meszes. (Cap. 21.)

b) Töhötöm és Horka: *Nyirség, Érmellék, Zilah, Meszes.* (Cap. 22.)

c) Töhötöm és Horka erdélyi hadjárata: *Almásvize, Hídalmás, Kapusvize, Esküllő.* (Cap. 26. 27.)

d) Tas és Szabolcs: *Érmellék, Szerep,* (a Sárrét mellett), *Szeghalom, Tur vize* (Berettyó), *Dorogma.* (Borsodban a Tisza mellett.) (Cap. 28.)

VI. A fősereg Árpád: Sajó-Hidvég, *Emőd, Nyáradvize, Szihalom, Eger vize, Zagyva vize.* (Cap. 31. 32.)

VII. Szoárd (Zuárd), Kadocsa, Huba útja: *Pásztó* (a Zagyva mellett) *Hangonypatak mente a Sajóig,* Rima balpartja, Fülek, *Ballhádhegy* (Cserhát), *Galgapatak,* Vácz, *Verőczepatak, Ipoly, Garam, Várad* (a Garam mellett), a hol Bars segélycsapatokkal utóléri a sereget és egyesül vele. (Cap. 33. 34.)

a) Bars útja: *Garam balpart, Bars, Zólyom,* (Cap. 34.)

b) Szoárd, Kadocsa, Huba útja: *Zsitva, Nyitra, Semple, Galgócz,* Nagy-Tapolcsány, *Trencsén, Bolondócz* (Beczkó), *Bánya* (Bánka), Brana (a Hrozinkói szoros), *Szárvár* (Holics). (Cap. 35. 37.)

VIII. Árpád a fősereggel: *Tetétlen, Alpár, Pusztaszer, Titel, Zalánkemeni rév,* Bács, Duna mente, Bezdan, *Csepelsziget.* (Cap. 38—41. 44.)

IX. Lél, Bölcs, Botond hadjárata: *Belgrád,* Traján kapu, *Ráczország, Spalato, Petargoz,* Glina, *Petrinia, Zágráb,* Csázma, *Pozsega, Valkovár* (Vukovár). (Cap. 41. 43.)

X. 898 (?) Szoárd, Kadocsa, Báta (Boyta) hadjárata: Magyar-Kanizsa, Aranka vize, *Béga, Temes,* Tomasováez, *Pancsova, Keve* (Kubin), *Orsova.* (Cap. 44.)

XI. Árpád és a fősereg: *Soroksár,* Káposztás-*Megyer.* (Cap. 46.)

a) Ete és Báta (Boyta) útja: *Százhalom* (Érdnél), Duna mente, Szekcső, *Baranyavár.* (Cap. 47.)

b) Öcsöb (Usubun) és Ősi (Eusee) útja: *Százhalom, Pákozd, Pét, Veszprém, Lapincs folyó,* Német-Ujvár, *Vasvár,* Zala völgye, *Balatonmellék, Tihany, Veszprém.* (Cap. 48—49.)

c) Árpád és a fősereg: *Ó-Buda, Sóskút Bodajk, Pannonhalma, Rába* és *Rábcza.* (Cap. 50.)

XII. Öcsöb és Veleg útja Bihar ellen: *Bődi rév* (Csongrád alatt) *Korogy ér, Szarvas, Tekerő ér, Bihar* (helység). (Cap. 50. 51.)

Jegyzet: A dűlt betűvel szedett helyeket Anonymus említi, a nem dűlt betűkkel szedett nevű helyek csak tájékozás végett vétettek fel.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

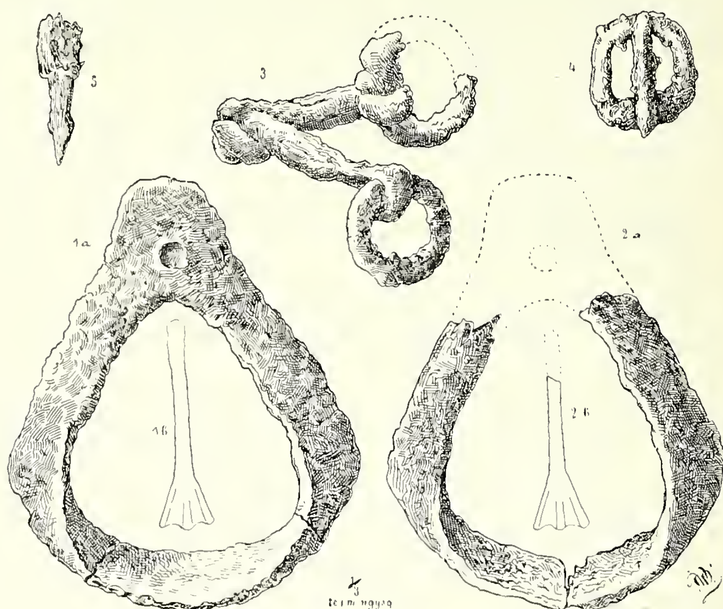
2.

Honfoglalás korabeli lovas sír. Kecskeméti «czédula-házi» dombi lelet. Tartalmaz egy férfi-csontvázat, kardot, kengyelpárt, tűzszerszámot, nyílhegyet, boglárokat, egy cserép edényt s a ló fejének és patáinak csontjait.

Az egész lelet úgy van elhelyezve, a mint a sírban találtatott. A lónak csak feje és lábai találtattak a sírban.

Felásta 1895-ben Kada Elek.

A telep soros temető volt, melyben a 6-ik sor 5-ik sírja foglalta magába a mi csontvázunkat.

Bal füle táján vékony kis bronzkarika-töredék volt. A jobb könyök és borda között hegyével a fej felé fordított vastörmelék, mely — a törmelék terjedelméből itélve — valószínűleg kés lehetett. A jobb térd külső részén, fejével a lábfej felé fordított széles, alsó részén két homorú bemélyedéssel díszített, vas kengyel. A jobb térd belső részén vas csat.

A jobb térd külső részén fejével lefelé fordított, a másik kengyelhez teljesen hasonló kengyel, melynek elrozsdásodott feje nem volt megmenthető. A medenczecsont alsó részén összecsukódott vas csikó-zabla.

Ezen kívül a lelethez tartoznak még a csiholó aczél tűzkővel, a kis cserépedény, néhány bronz boglár, pityke, hajkarika és különösen

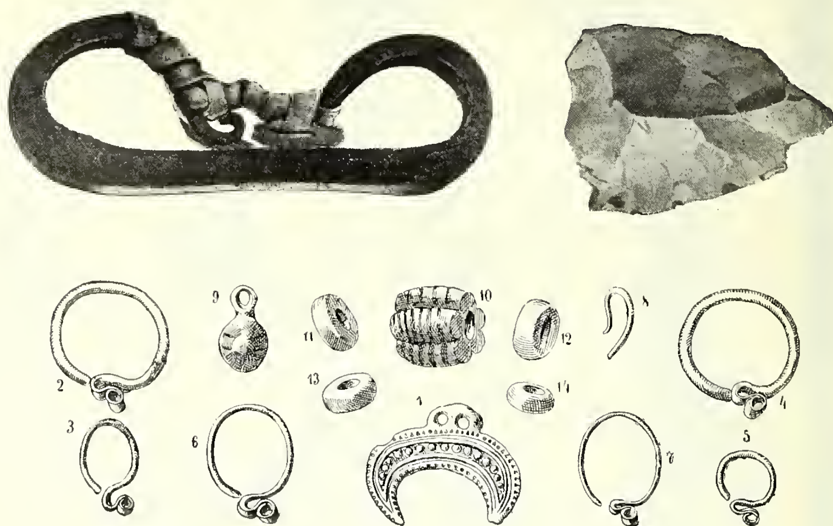
a kard, melynek mérsékelten görbült pengéje és markolata a *honfoglalás korabeli magyar kard legtisztább* typusát mutatja s legközelébb áll a kassai (Baranya megyei) kardhoz, s ha reconstruálva képzeljük, megfelel azon kardnak, melyet a traditió szerint Harun al Rasid Nagy Károlynak küldött.

A jobb alsó lábszárcsonton csikó-koponya. A koponya orral nyugotnak, jobb pofáján fekszik. A koponya hátsó része alatt a

csontváz bal alsó lábszárcsontján a bal lábfej fölött egy lónak négy alsó lábszárcsontja olyformán volt elhelyezve, hogy három lábszárcsont közvetlenül egymáshoz szorítva és patával a váz feje felé fordulva, a negyedik közvetlen a három darab alatt nyugot felé kissé rézsutosan, de patával szinte a váz feje felé volt fordulva. A lábcsontoknak és a koponyának eme helyzetéből látszott, hogy a lovat nem egészben temették el. Igaz ugyan, hogy a sírnak a láb felől való külső része az újabb korban fel volt dulva, mert abban téglatörmelékek és mázos edénydarabok is voltak s így feltehető, hogy talán a lóváznak a feldult helyre cső részei

elkallódtak; de ha egészben temették volna el a lovat, nem tehető fel, hogy a lóváz többi összes csontját kiszedték volna, mert akkor hogyan maradt volna meg épen a férfi-csontváznak a lóváz alatt levő lábfeje? De másküllönben is egy lóhullát képtelenség olyképen elhelyezni, hogy a négy alsó lábszárcsont szorosan egymás mellé így simuljon. A lócsontokat szakférfiak által megvizsgáltatván, a következtetés helyesnek bizonyult, mennyiben constatáltatott, hogy a koponya három éves csikó koponyája, míg a négy láb *öreg ló* lába. Kétségtelen tehát, hogy ezeknek a temetésénél a lóval együtt való temetkezés már nem dívott; hanem a csornai lelethez hasonlóan már csak egyes ló részeket és pedig csak fejet és lábakat raktak a sírba.

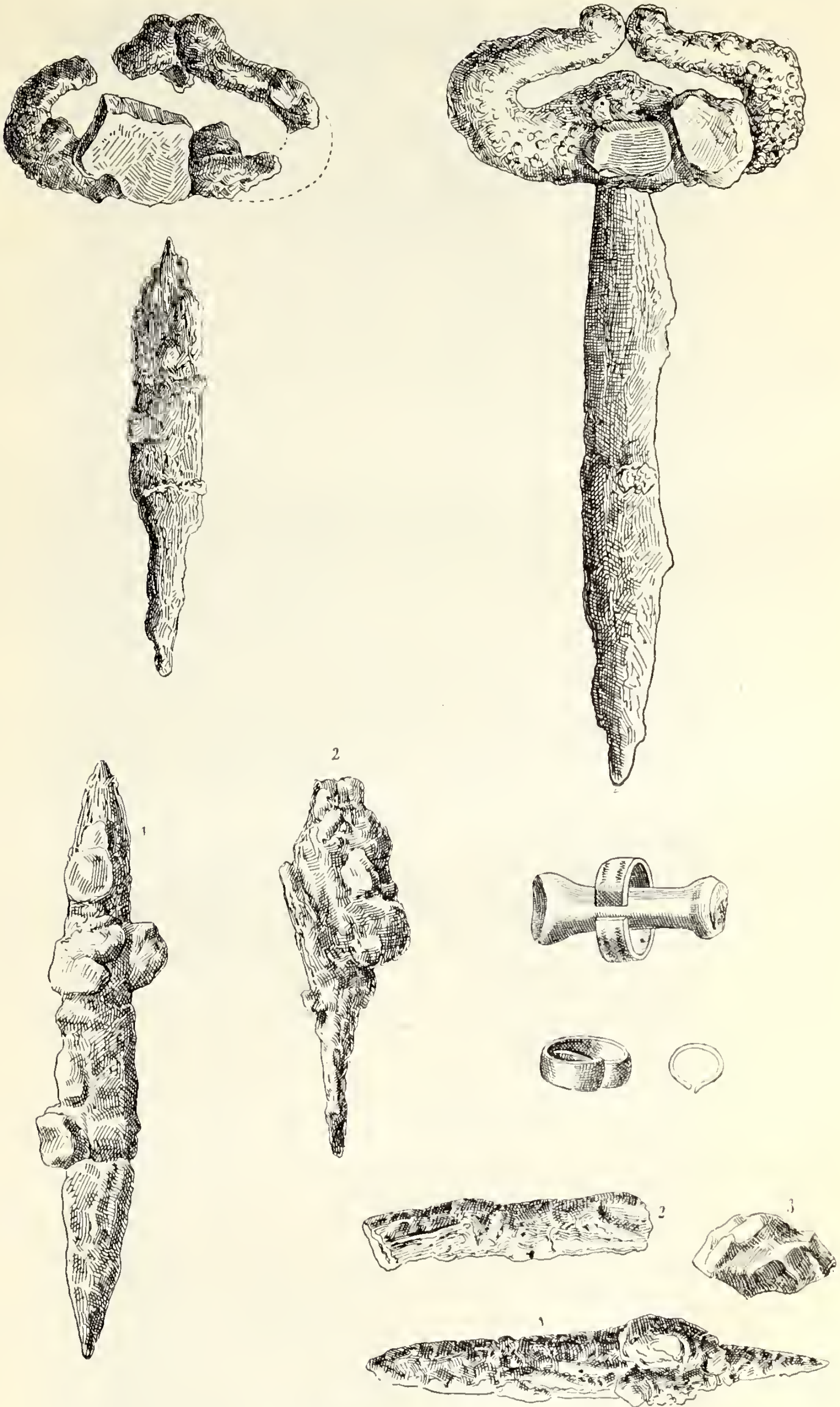

Eme sírnál különben figyelemre való fontos jelenség volt az is, hogy bal kezénél az egyes sírokban ugyan ezen helyen észlelt kisebb állat csont (sertés? kutya?) találtatott.

A temetkezés jellegét illetőleg kétségtelen, hogy a hullákat arczczal a nap felé fordították és valószínűleg délelőtt temetkeztek, mivel a vázaknak a nap állása iránt való fekvése a délelőtti óráknak felel meg. Az is bizonyos, hogy a sírokba ételeket tettek. Ezt bizonyítja az előbb említett sír, aztán az edénynyel eltemetett sír és végre az, hogy a sírok legtöbbjében vagy a bal karcsont, vagy a láb körül egy-egy darab állati csont találtatott.

A talált tárgyak legtöbb része teljesen megegyezik a honfoglalás korabeli magyar leletekkel. Egyedül a tűzszerszámok azok, a melyek eddig honfoglaláskorabeli magyar sírokban nem találtattak.

Kétségtelen az is, hogy nem koporsókban temetkeztek. A sírok-

2. Kecskeméti honfoglaláskori sírlelet.

ban a fának nyoma sincs. Már pedig, ha a vastárgyakon megmaradt a fafogó és tok nyoma, akkor a koporsó nyoma se pusztult volna el. A sírokban semmi hulladék nem volt. Egyetlenegyben találtatott egy darab faszén. A vázok tiszta homokban feküdtek s a homok csak a vázak körvonalaiban volt a rothadás folytán megbarnulva. A sírok mélységét illetőleg nincs biztos adatunk, mert a domb sokat kopott azóta. A lovas sír 130 ctm. mélységben találtatott.

A lócsontokkal talált férficsontvázat dr. Török Aurél anthropologiailag a következőleg jellemzi:

«A 30 életév körüli férficsontváz, a hosszú csontok méretarányai szerint mintegy 1·68—1·70 m. termetű egyénre vall. A csontok a homoktól való letisztitás után világos sárgabarna (chamois) szinűek, érdes felületűek, a kéreg állományuk horzsolt s az enyvadó részektől való kilúgozásnak jeleit mutatják, mind a mely mozzanatok a csontváznak a régiségét tanúsítják.

A csontváznak, egyes részleteiben különben nagyon érdekes embertani sajátságai elősorolását ezúttal mellőzvén, a koponyának a typusát nagyjában következőleg lehet jellemezni. Ágya (t. i. agyvelő-koponyája) középhosszú (fejjelző: 77 vagyis mesomakrokran, mesocephal), közép magas (jelző: 69·51 vagyis mesohypsikran: orthocephal), széles (jelző: 90·27 vagyis eurykran); arcza rövid (teljes arczhosszaság és járomiv szélesség jelzője: 83·82 vagyis tapinoprosop: chamaeprosop), szemüregű (jelző: 90, hypsikonch), keskeny-orrú (jelző: 40 vagyis stenorrhin: leptorrhin), kurtaszájpadu (jelző: 85·96 vagyis brachystaphylin).

A koponyán a következő feltünőbb boncztani sajátságok észlelhetők: 1. az hogy keresztvarrású («Kreuzschädel» a középső homlokvarrás: sutura metopie a fennmaradása következtében); 2. baloldalt egy szárnyfeletti varráscsont (os epipterium) egész terjedelmében kivehető jobboldalt egy-egy még nagyobb ilyen varráscsont mutatkozik; 3. a nyilvarrás (s. sagittalis) hátsó vége és a lambdavarrás (s. lamboidea) között négy varráscsont fekszik, kettő a jobboldalon (ezek közül az alsó nagyságra nézve a többi hármat jóval felülmúlja) és kettő a baloldalon (ezek u. n. ikercsontocskákat alkotnak); 4. az állkapocsban mindakét állandó tépő vagy szemfog (dens canina) visszamaradt a mederodujában (a tejfogaik azonban már kihullottak — ez a fogvisszatartása (retentio dentis) fejlődési rendellenesség számába megy; és végre 5. az egész agy alakja részaránytalanságot (asymmetria) mutat fel, melyet főleg a koponya felső nézetében (norma verticalis) feltünőbben láthatni, ez a részaránytalanság abban áll, hogy az agy kerülete jobboldalt görbültebb és hátfelé nem nyúlik annyira, mint baloldalt, a hol a kerület vége rézsútosan megnyúlt.

A mi e koponya faji bélyegét illeti, úgy egészen határozottan azt állithatni, hogy rajta a mongol-typus semmikép nem mutatkozik, e typus ellen tanuskodik főleg az orr keskenysége s a kiálló orvhát görbülete meg a pofaárkok (fossæ caninæ) kifejlettsége; szláv typusúnak sem mondható, minthogy e koponya nem széles (nem brachykran: brachycephal). E koponya faji typusa egészen az ú. n. kaukázusi emberfajtára vall, a milyent hazánkban a régi telepekből nagy számmal találhatni. A mennyiben a kizáró (exclusiv) bizonyítékok szerint itélni lehet e koponya typusa a magyar typusok egyik képviselőjéül tekinthető.»

(Irodalom: *Kada Elek:* «A kecskeméti ásatások». «Archæologiai Értesítő» 1896. 40. l. *Hampel József:* «A régibb középkor emlékei» 1894. 144. l. *U. ö.* «A honfoglalási kor hazai emlékei» 1896. 72. és 165. lap.)

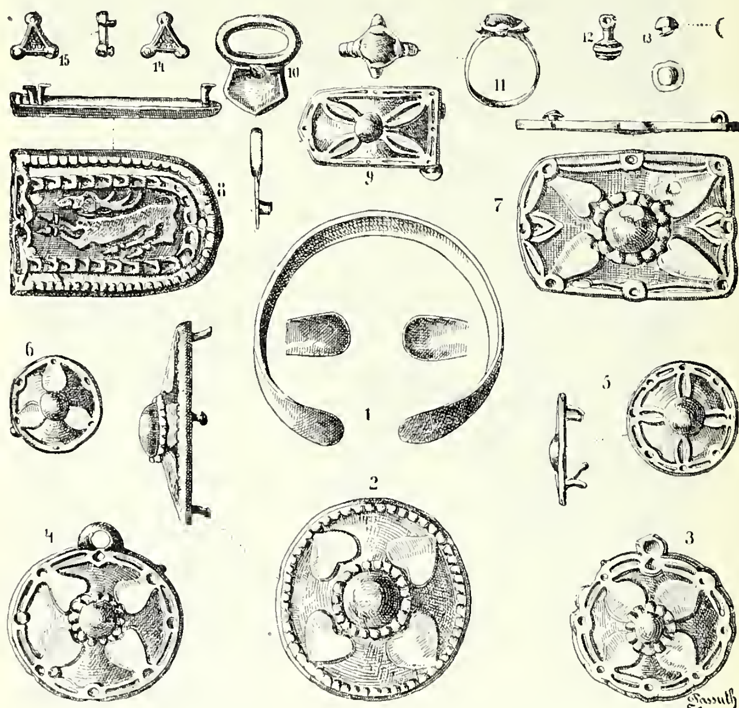
Kecskeméti városi muzeum.

2. A kecskeméti honfoglaláskori lovas sír.

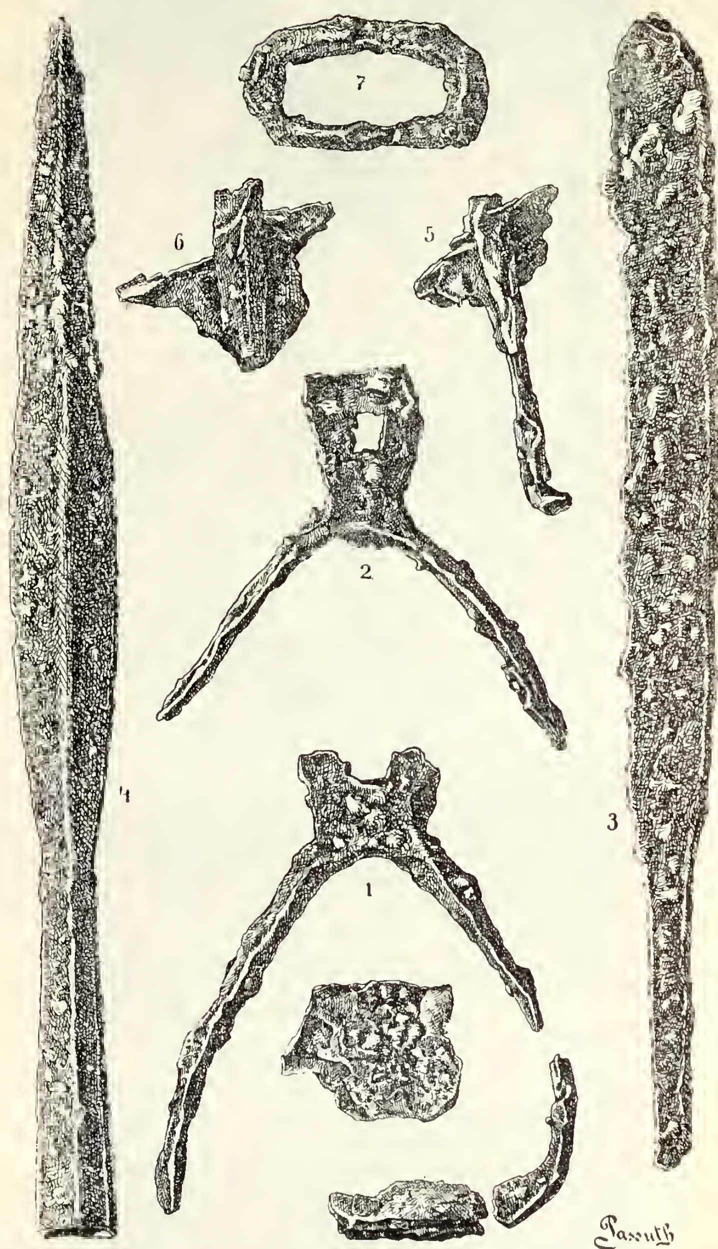
18.

Honfoglaláskorabeli lovas sír. Törteli (Pest-megye) lelet. 1895 augusztus havában a kákási dűlőben ásták ki tanyai munkások s azután *dr. Pósta Béla* rendezett a helyszínén pótló kutatásokat. A teljes lelet tartalmaz egy férfi-csontvázat, egy lófej- és négy pata-vázat s nagyszámú apróbb csonttöredéket a ló egyéb részeiből; továbbá egy ezüst karpereczet, 36 különböző nagyságú és díszítményű, részben aranyozott kerek ezüst boglárt, hat darab részben aranyozott

ezüst szíjvéget, egy szíjcsattot sárgarézből, ezüst gyűrűt kék üveg pasztával, csüngő díszt bronzból, két ezüst gombocskát, nyolcz háromszögű pitykét, kengyelvas töredékeket, vaskés csonka darabját, lándsacsúcsot vasból, nagyobb szíjcsattkarikát, egy fél fekete üveggyöngyöt és két darab meghatározhatatlan vastöredéket. (Irodalom: *Dr. Pósta Béla.* A törteli magyar pogánykori leletek. Arch. Ért. 1896. 30. lap. *Hampel József.* A honfoglalási kor hazai emlékei. Budapest 1896. 144. lap).

Magyar nemzeti múzeum.

18. A törteli honfoglaláskori sírlelet.

18. A törteli honfoglaláskori lovas sír.

95.

Lándzsa, széles levélidomú. XIII. század.

Gróf Szirmay Alfréd.

Lándzsa, keskenyebb levélidomú. XIII. század.

Gróf Szirmay Alfréd.

Lándzsa, két darab, nádlevélidomú; az egyik keskenyebb. XII. század.

Dr. Szendrei János.

Nyárs, négyszögűvé kovácsolt vasból, melynek szögletei a nyaknál le vannak szelve s innen kezdve a nyak a rúdra húzható tokkal együtt kúpalakúvá válik s a rúdra való szögezéshez át van lyukasztva. A tokos nyak hossza 13, a nyárs hossza 25 ctm. XIII. század.

Nyáry Jenő br.

Lándzsavég, vasból. A nádlevél alakú vég 26 ctm. hosszú, 4 ctm. széles, a középen végig futó bordával és 16 ctm. mély két szöglyukkal ellátott tokkal. Rongált, rozsda marta. A XII. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

96.

Opoj bán 1239. Az országos levéltár diplomatikai osztályában 34293. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

Teljes fegyverzetünk e korból nem maradván fenn, hogy annak mégis hű képét adhassuk, a régi lovas pecsétek másolataihoz kellett fordúlnunk.

Opoj bán igen töredezett pecsétjéből is kivehetjük a lófelszerelésének részeit, a sarkantyú és kengyel, valamint a magas támlájú nyereg formáját és kezében a vezéri buzogányt. (Dr. *Csánki Dezső* Az orsz. levéltárl an őrzött pecsétek. 1889. I. tábla. 2. szám.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

98.

László somogyi főispán 1236-ból. Az országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött egykorú pecsétről készült nagyított rajz. E rajzon már a sarkantyú és kengyel mellett újabb részleteivel ösmerkedünk meg XIII. századi lovag fegyverzetünknek. Ott látjuk a Comes fején a fazék sisak egyik jellemző formáját; míg bal kezében háromszögletű könnyű pajzsát tartja, jobbjával lobogós kopjáját szegzi előre.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

99.

István ifjabb király 1257-ből (IV. Béla fia). Az országos levéltár diplomatikai osztályában 1538 szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

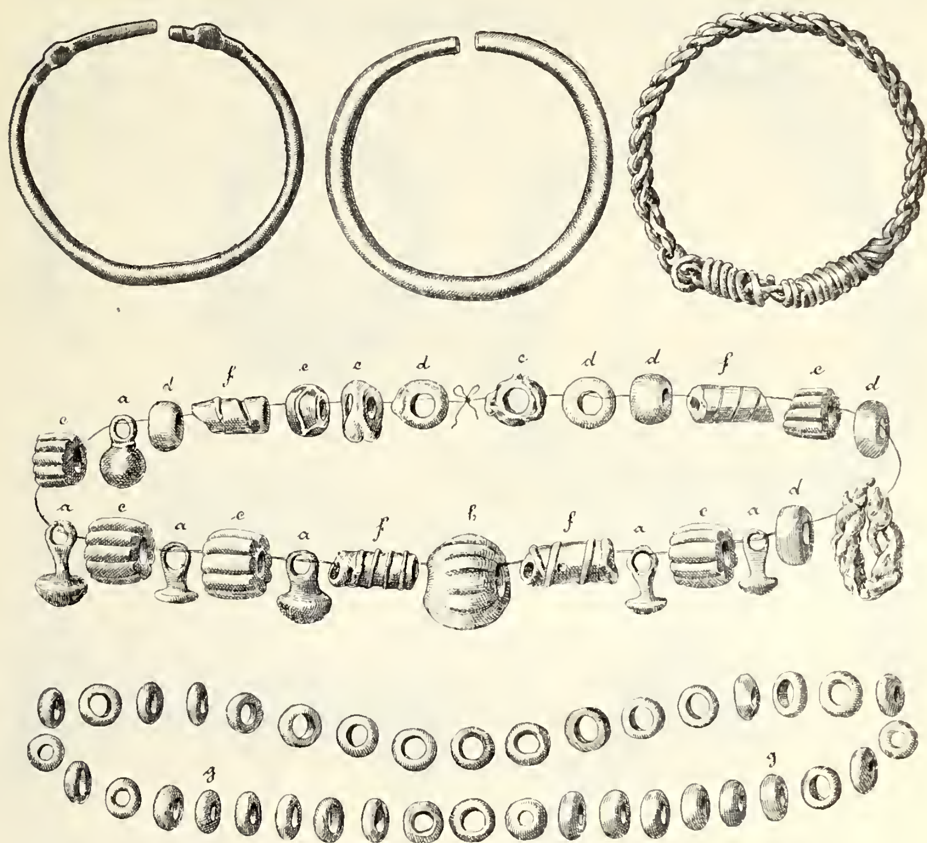

E pecsét egyike legépebben megmaradt XIII. századbeli pecséteinknek és épen azért rajta legvilágosabban látjuk ezen kor lovagi öltözetét. A lófelszerelés ugyanolyan, mint az előző két alaké volt. A mély ülésű, csaknem tornanyereg ugyanolyan, aminőt a képes krónika képein és XIV. századbeli falképeink után még száz év múltán is divatban levőknek kell itélnünk.

A király, úgy látszik, sodronypánczél öltözetet s ennek tetejébe díszes szövet ruhát visel. Fején a fazék-sisaknak egy második typu-

sával találkozunk, melyen elől keskeny nyílású visir van. Jobbjában lobogós kopja helyett a két szárnyú (oriflamme) királyi sereg zászlót szegzi előre, melyen valamint a tárcsa formájú háromszögletű paizson is stilizált ágaskodó griff, vagy oroszlán látható, mint czímerkép.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

103. Demkóhegyi leletek.

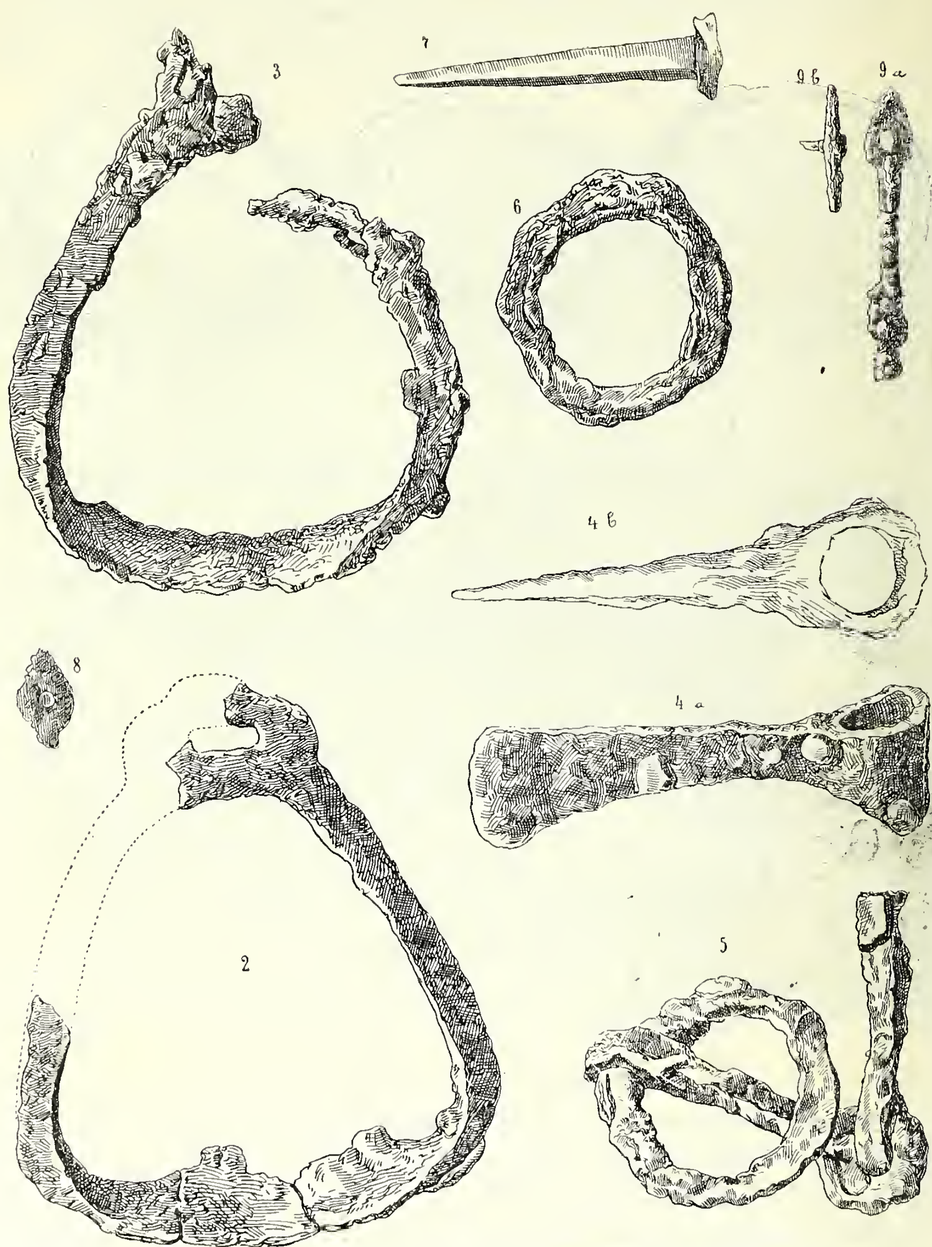
103.

Üvegszekrényben a falon.

Honfoglaláskorabeli sírlelet. Lelhely Székesfehérvár. Demkóhegy. Felásatták: Lichtneckert József és Nagy Géza. Tartalmaz karpereczeket, gyöngyöket, kengyelpárt, vas zablát, vas csákányt, nyakpereczet, halántékgyűrűt, pitykéket és csüngő díszeket.

Irodalma: *Archæologiai Értesítő* 1892 299. lap és 1893 266. lap. *Hampel József:* A honfoglalási kor hazai emlékei Budapest 1896. 111. lap.)

Lichtneckert József.

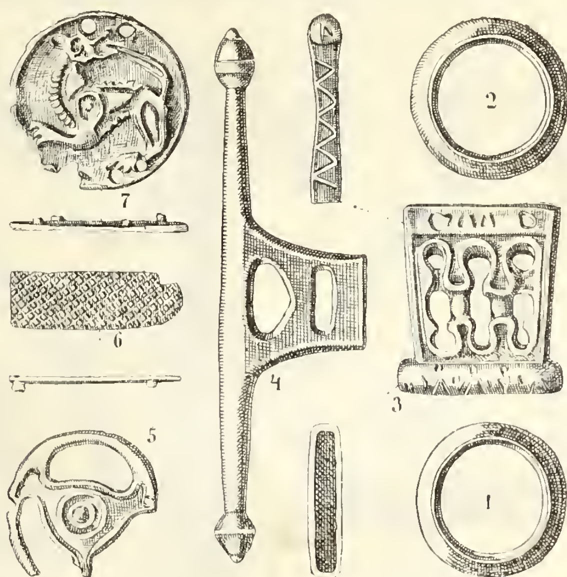
103. A székesfehérvári demkóhegyi honfoglaláskori sírlelet.

104.

Üvegszekrényben a falon.

Arpádkorbeli sírlelet. Lelhelye: Salamon (Ungmegye). Tartalmaz: vas kardot, késpengét, nyílesúesokat, zablát, kengyelpárt, bronzgyűrűt, zabla-rudat, szíjvéget. x—xi. század. Fölásatta Szieber Ede.

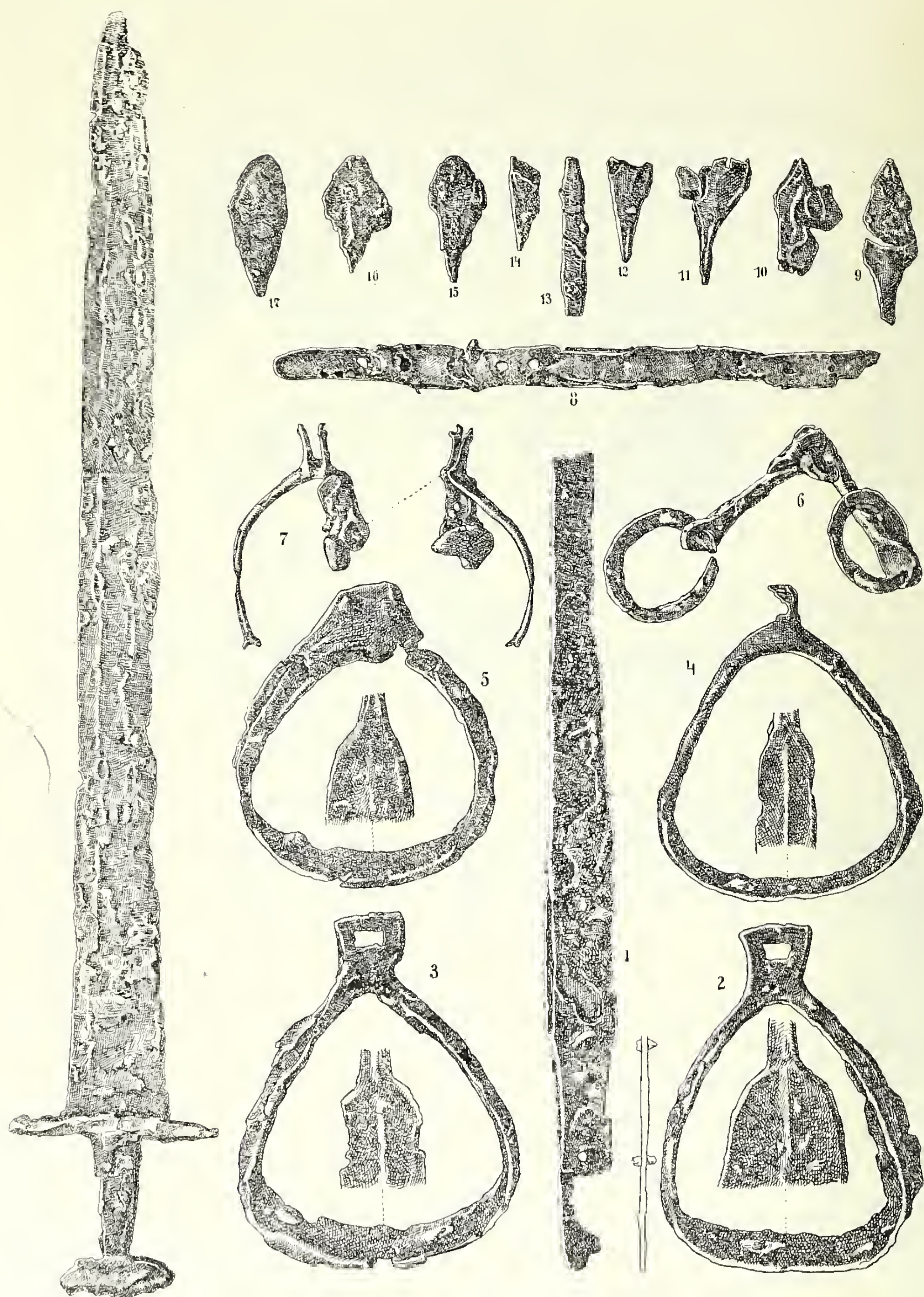
A lelet legfontosabb tárgya egy vaskard. Egyenes, kétélű, tövén 7·2 etm. széles lapos pengével; 15 etm. hosszú keresztvassal, melyet a rozsda eredeti idomából kivetkőztetett; markolatának megmaradt 9 etm. hosszú középső vas tagja, mely lapos s a markolat felé

szélesbűl, hossza 9 etm.; végső gombja a markolat felé eső oldala egyenes, külsején rossz·föntartása daezára hármas tagozás észlelhető, a középső erősebb, a mellette levő tagok alaesonyabb domborodást mutatnak, hossza 9 etm.

«E sírleletek kora nem eshetik messze a honfoglalási századtól, mert szembetünő, hogy a kengyelvasak, zabla s nyilak idoma valamint a nagy vadászkés analogiáira ráismerünk a honfoglalók hagyatékában; az ő szokásaikra vall egyuttal az a tapasztalás, hogy lovastul eltemetett egyének nyugodtak a salamoni hant sírjaiban. Még sem hihetjük, hogy a hódítók első négy-öt nemzedékéből való egyének voltak, mert több jelenség határozottan ellene szól.

Legelső a kard idoma; ez nem keleti forma, a milyen több változatban a honfoglalók sírjaiból ismeretes. Ez az idom a kard

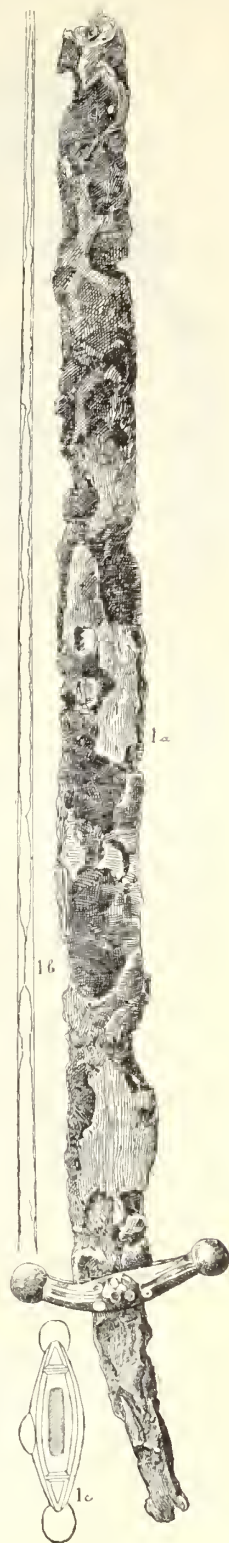
104. Salamoni sírlelet (Ung m.)

germán idoma, mely a vikingek formájából származik, és analogiák után itélve, melyek fönmaradtak, ez a kard-idom nem igen előzheti meg a x—xi. századot. E korral megegyezik az itt bemutatott különböző bronz tárgyak jellege, de ha a vas sarkantyú e sírokból került elé, ennek idoma és szerkezete még későbbre szorítaná a sírok korát.

Már e rövid jellemzésből is látjuk, hogy a salamoni sírleletek nem látszanak egységes jelleggel bírni, de Árpádházi királyaink uralma alatt azon átmeneti időszakból látszanak eredni, a mikor ó és új, keleti és frank szokások és fölszerelések egymás mellett járnak és egyesülnek; mindenek fölött pedig újabb érdekes tanúságul szolgálnak arra, hogy a lóval való temetés a pogányság megszünése után is dívott hazánkban.»

(Lásd: Archæologiai Értesítő 1896. 132. lap.)

Ungvári kath. gymnásium múzeuma.

Ugyane szekrényben van kiállítva a demkóhegyi leletből egy honfoglalás-korabeli kard.

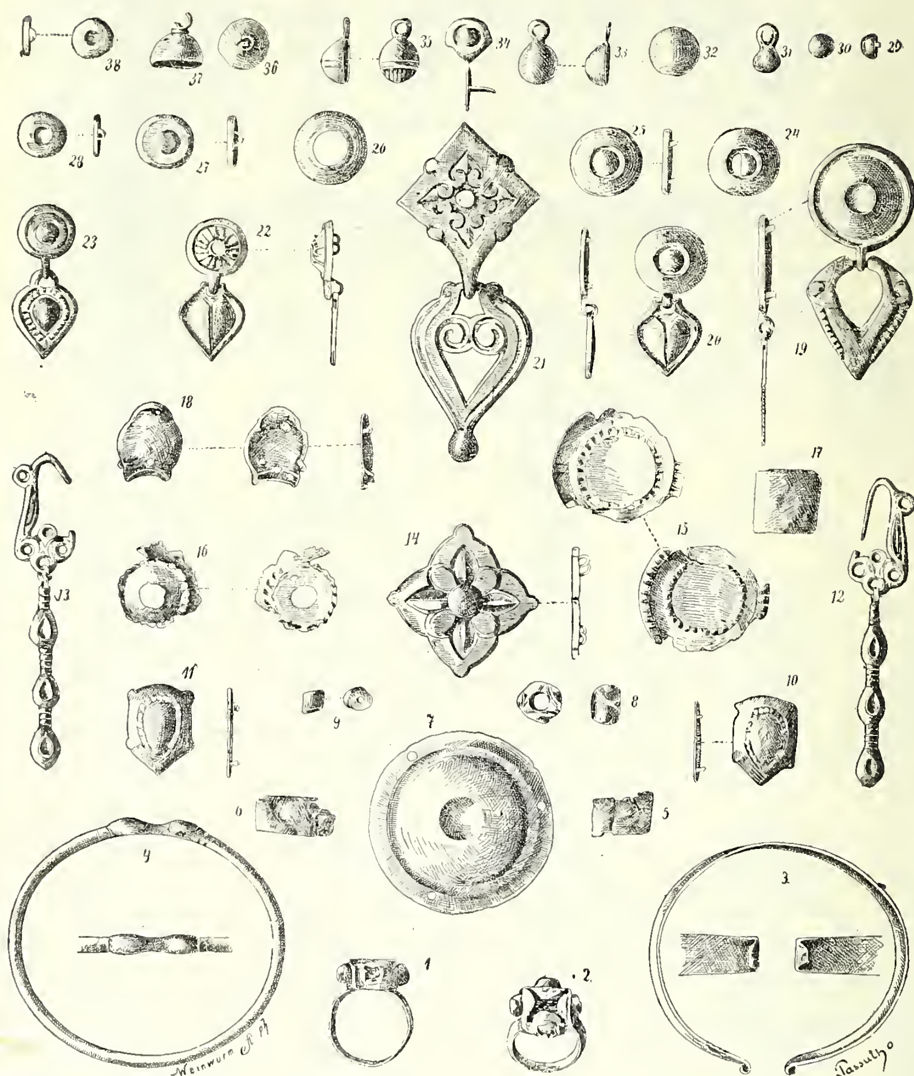
E kard egyike legbecsesebb honfoglalás-korabeli kardjainknak, mert a legépebbek egyike. Mai alakjában 61 ctm. hosszú, ebből a nagyon elrozsdásodott pengére 51 ctm. esik, a pengén kivehetők a rátapadt fahüvely maradványai. Az egyélű penge megmaradt része egyenes, de hogy csekély görbülettel bírnia kellett, a kissé előre görbülő markolatból következtethetjük, melynek hajlatával ellenkező irányban a kardvégnek meg kellett felelnie. Legérdekesebb része a 9 ctm. hosszú marokvédő keresztvas, mely sárgarézből készült, középen hosszúkás lyukkal van ellátva, melyet a markolaton keresztül húztak s így erősítették a penge fölé, két szára lefelé hajlik és mindegyik végén $1^1/_2$ ctm. átmérőjű gömbbel van ellátva; külső oldalán ezüst berakással van díszítve és pedig közepén a markolat irányában szabálytalan négyszögben gömböcskével, a szárakon kifelé hajló kettős indával.

(Lásd: Arch. Ért. 1892. 302. lap.)

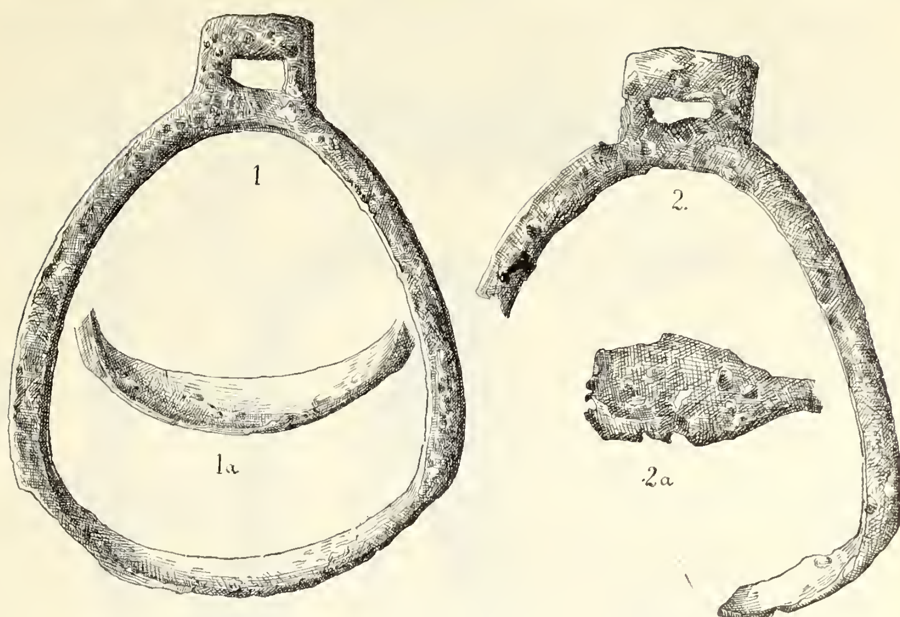
Lichtneckert József.

105.

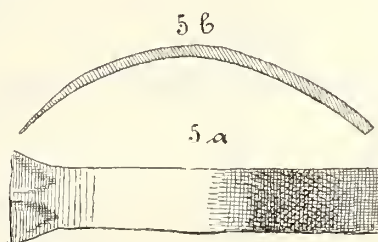
Üvegszekrényben a falon.

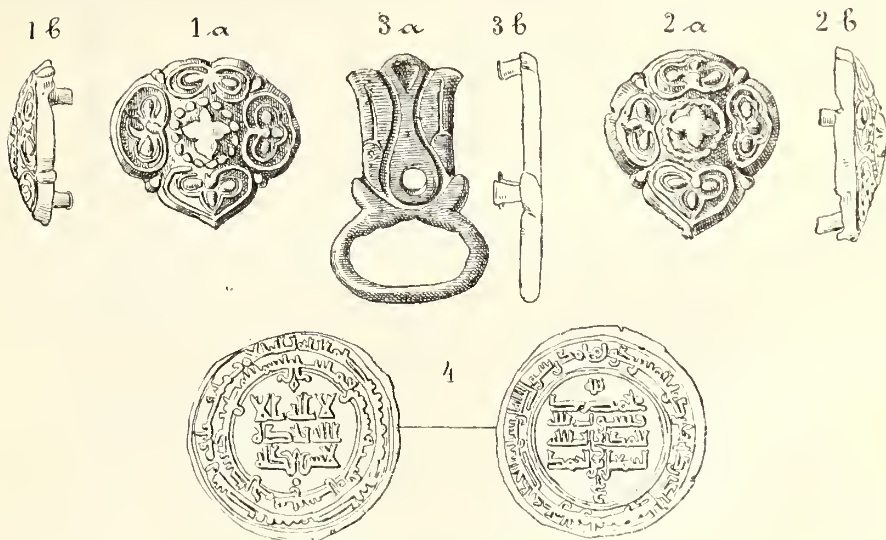

Honfoglaláskorabeli sírlelet. Lelhely: Szeged, király- és bojárhalom. Tartalmaz: arany és aranyozott ezüst pitykéket, vas zablát, vas nyílcsúcsot, karpereczet, arany gyűrűt, kengyelpárt és érmeket. Ismertette: *Reizner János.*

105.

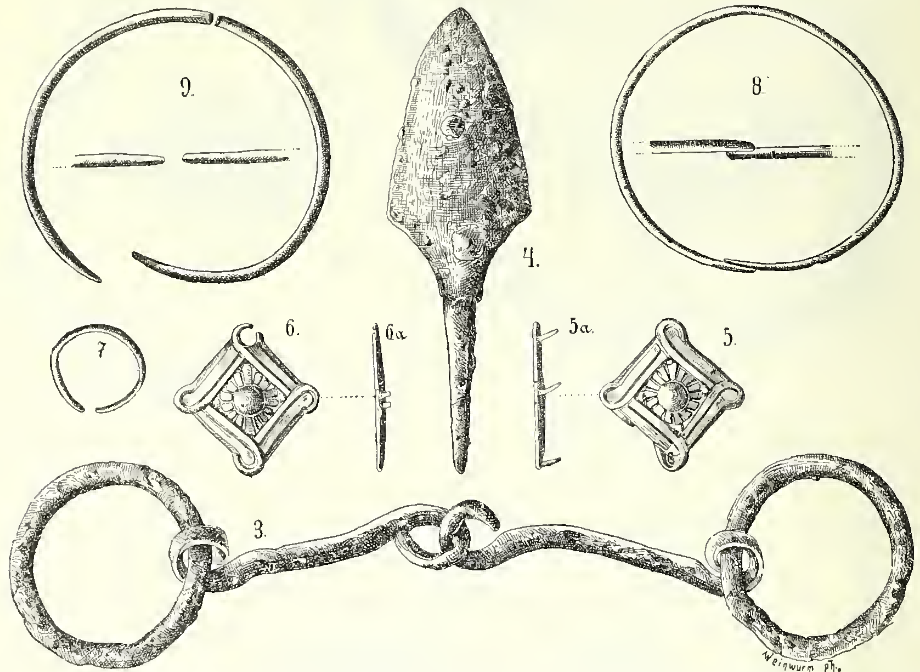

105. Szegedi leletek.

Mind a két lelet lóval való temetkezést mutat. A lócsontvázak részben vagy egészben a sírokban találtattak.

(Irodalma: *Reizner János*, «Magyar pogánykori sírleletek». Archæologiai Értesítő, 1891. 97. lap. *Hampel József:* «A honfoglalási kor hazai emlékei». Budapest, 1896. 24. és 105. lap.)

Szeged városi múzeum.

E lelet korát egész pontosan az érem állapítja meg. Azt ugyanis Isma'il b. Ahmed Emir Balchban verette 293-ban, vagyis a mi időszámításunk szerint 906-ban Kr. u.

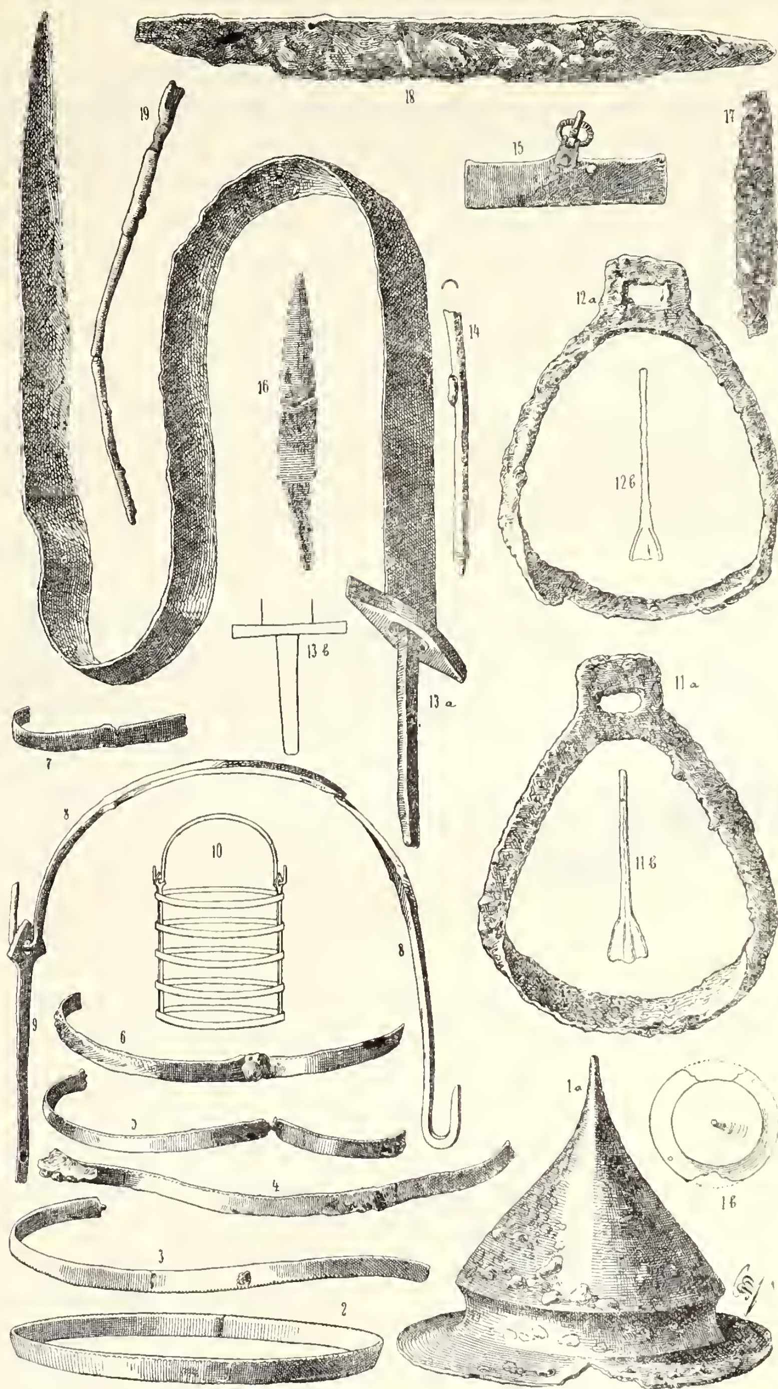
106.

Üvegszekrényben a falon.

Árpádkori sírleletek. A győri árpádkori várnépség emlékei, újszállási, szeszgyári, nagy-écsi és taáp-szent-miklósi leletek. Tartalmaz: Kengyeleket, nyílcsúcsokat, vaslándsákat, karpereczeket, halántékgyűrűket, érmeket (köztük IV. Bélától) arany fülbevalót, gyöngysort, bronz és ezüst pitykéket, ezüst karpereczet.

A győri benezések gymnasiumi múzeuma.

Ugyane szekrényben a hódmező-vásárhelyi árpádkori várnépség emlékei. Kengyelvaspár, vasbárd és csákány, árpádkori érmek és ezüst karpereczek. Hódmező-vásárhelyi ref. collegium múzeuma.

107. Horgosi népvándorláskori lelet.

107.

Üvegszekrényben a falon.

Népvándorláskori sírlelet. Lelhely: Horgos (Csongrádm.) Tartalmaz vaskardot, vas kengyelpárt, paizs dudort, edény pántokat, vaskést, bronz karpereczeket, bronz gyűrűt. A népvándorlás kora közvetlenül megelőzi a honfoglalás korát és eszközeinek formáival, mint leginkább látni a kardon, zablán, sarkantyún és kengyeleken, befolyásolja a honfoglalás korabeli formákat, ezért volt szükséges néhány népvándorláskori lelet bemutatása is.

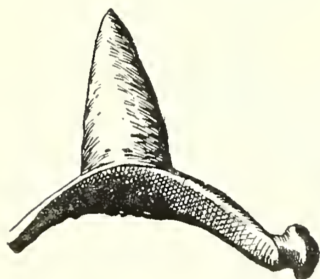
A horgosi leletet felásatta 1894-ben Röck István kir. főmérnök.

A temető mintegy húsz sírt tartalmazott.

Legérdekesebb sír volt az, melyben az összegörbített kard, a kengyelpár s a csontváz melle táján a csúcsba futó és széles karimáju paizs dudor találtatott.

(Lásd: «Archæologiai Értesítő» 1894. évf. 198. lap.)

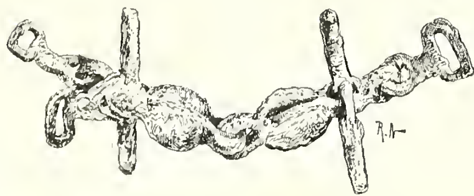
Szeged városi múzeum.

Sarkantyú, öntött vasból. Egyszerű hajlított pántból áll a két végén a megerősítésre szolgáló gombbal s középen emelkedik ki a 3 ctm. magas tömör tüske. Népvándorlás kora. Lelhelye: a Bükk hegység. (Hasonló kiadva: R. Zschille u. R. Forrer, «Der Sporen in seiner Formenentwicklung», Berlin 1891. Folio. I. Tfl. 6.)

Bartalos Gyula.

Zabla, vasból, csukló-tengelylyel, melynek végei egymásra álló két gyűrűben végződnek s a belső gyűrűben a négyszögű egyenes korlátvas van áthúzva, melybe a pofa-szíjak becsatolására egy nyakazott villa alakú füles vas van beszögecselve, a külső gyűrűből pedig egy füles karika lóg le a kantárszárak becsatolására. A tengely szára a középső csukló és külső karikákon belől derékszög alatt egymásra állított négy félkör alakú vaslapból áll. A tengely hossza a külső karikákkal együtt 19·5 ctm. A korlátvas hossza 12 ctm. Népvándorlás kora. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer*, «Die Pferdetrense in ihrer Formenentwicklung», Berlin 1893. Folio. Tfl. VIII. 1. Ennek lelhelye Finnland).

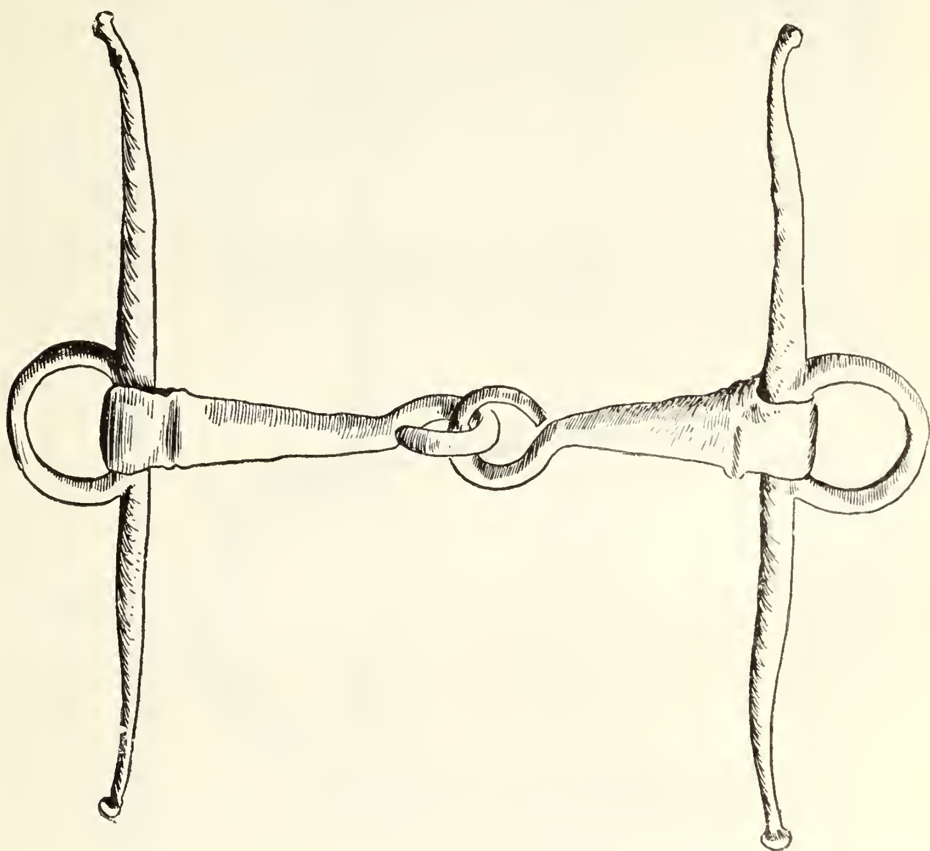

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, vasból, csukló tengelylyel, mely két részből áll. A két feszítő rúddal a kantárszárak becsatolására szolgáló karikák egy darabból vannak kovácsolva. A tengely hossza 16 ctm., a feszítő rúd hossza 19·05 ctm. Honfoglalás kora.

(Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer,* «Die Pferdetrense» Tfl. VIII. 7. sz. a.)

Csoma József.

151.

Kard, egyenes, kétélű. A penge mindkét oldalán egészen a csúcsig széles vércsatornával. A hengerded keresztvas lefelé hajló körív alakú. A markolatvas rövid és alul domború, kúpos, nyolcz élű. Az oldalak közül négy széles, négy igen keskeny háromszögű. A penge hossza 89·5 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm.; a keresztvas hossza 17·5 ctm., a markolatvas 9 ctm., a markolat-gömb magassága 3 ctm., szélessége 6 ctm. Súlya: 1·000 gramm.

A XIII. század végéről.

Wilczek János gr.

152

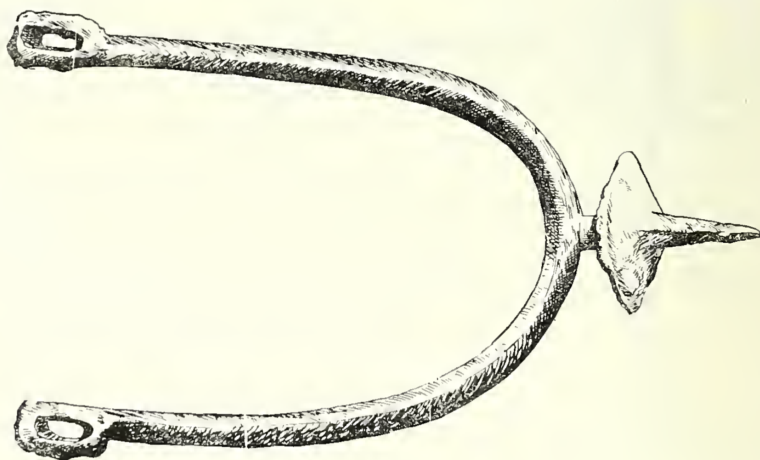
152.

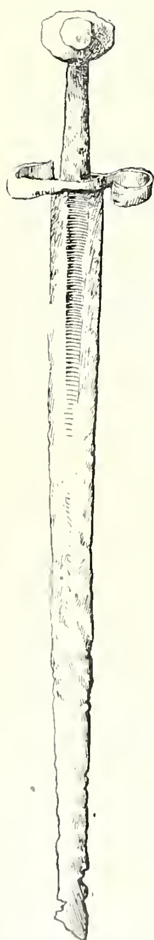
Nyílhegy, vasból, lándzsa alakú széles vassal, melynek közepén borda fut végig. Nyaka vastag, hüvelyes tok, mely a nyélhez egy szöggel volt keresztül szögezve. A nyílhegy hossza a tokos nyakkal együtt 14·5 ctm., a nyílvas legnagyobb szélessége 3·5 ctm. XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

154.

Sarkantyú, vasból. A gyengén hajló hosszú szárak végén hosszúkás négyszögű lyuk van a szíjjak befűzésére. A csaknem derékszög alatt felálló tüskének középen laposra kovácsolt tányérja van. A szárak hossza 12·5 ctm. A tüske hossza 5 ctm. XI. század. Csoma József.

156.

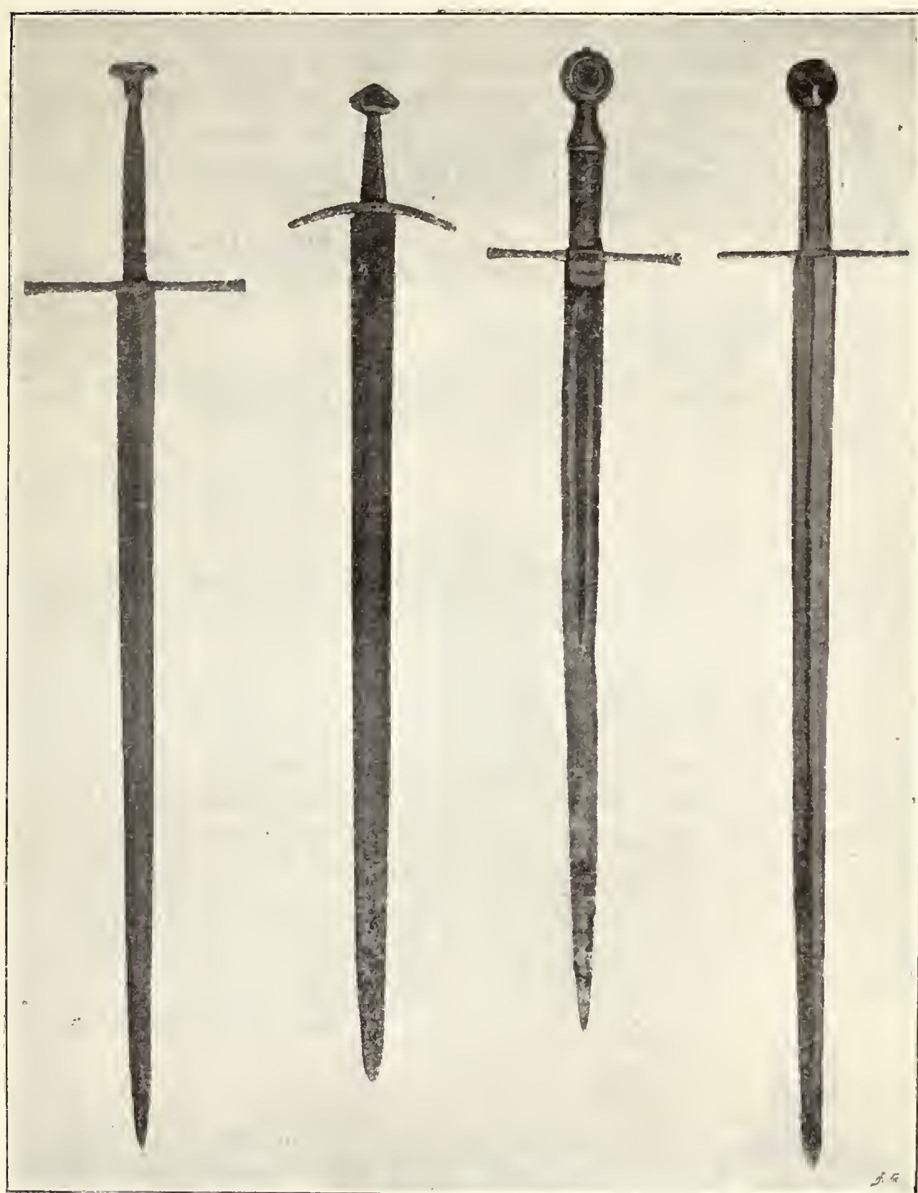
Kard, hosszú, egyenes, vasból, lapos, nyolcz oldalú markolatfejjel és fekvő *S* alakúlag görbített keresztvassal. A nagyon rongált penge mindkét oldalán homorú vájattal, a mely a penge közepéig terjed. A törött végű penge hossza 73 ctm., szélessége 5 ctm., a markolatvas 15 ctm. A keresztvas 12 ctm. hosszú. Az egész nagyon rongált.

A XIV. századból.

Találtatott Felső-Nánán.

156

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

461 151 548 552

162.

Kard, egyenes, kétélű. A penge lassan kihegyesedik s mindkét oldalán széles, homorú vájat fut végig. Az egyenes keresztvas négy oldalú s vége felé kiszélesedik. A rövid markolatvas gömbczikkben végződik. (Hasonló kard kiadva: *R. Kuppelmayer* «Waffensammlung» XXII. tábla 190. szám alatt.) A penge hossza 85 ctm., legnagyobb szélessége 5·5 ctm., a keresztvas 22 ctm., a markolatvas 9 ctm., a gömbczikk magassága 3·3 ctm., szélessége 8·5 ctm. Súlya 1 kilogramm és 200 gramm. A XI. század elejéről.

Wilczek János gr.

163.

Nyílhegy, vasból, két szakállú, sodrott nyakú nyéltokkal. Hossza a nyéltokkal együtt 11 ctm. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) XIV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

166.

Sírleletek. Lelhely: Mike-Budaháza. Tartalmaz egy pár kengyelt, vas csattokat, vas zablát és IV. Béla rézérmét.

Csatt (3 drb), vasból. Négyszögletü, peczekkel. — XII. század.

Zabla, vasból, középen csukló-tengelylyel. A tengelyek külső vé ge egy nagyobb és kisebb kettes vasfülben végződik, melyek közül a na gyobb (belső) a vadkanagyar- vagy agancsból készült zablaszár befogadására, a külső kisebb pedig a kantárszár felcsatolására szükséges karika befogadására szolgál. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam, 1895. XV. köt. 2. füz. 177. lap, 10. ábra.) XIII. század.

Kengyel (egy pár), vasból, négyszögű szárakkal és alul bordázott talpallóval. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam 1893. XIII. kötet, 1. füz. 75. lap.) — XIII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

168.

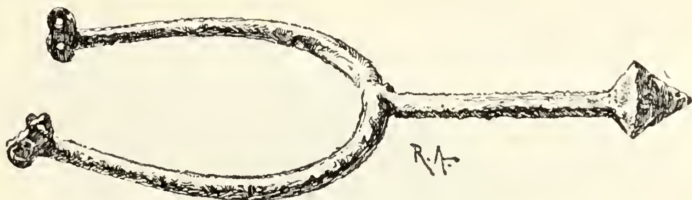
Kengyel (2 drb), vasból, melynek hosszegyközény alakú talpallója négyszögű szárakká alakulva, összenyomott köralakot képez. A kengyelszárak tetején egy nyakas, hosszú vasfül van alkalmazva, mely a kengyel szíj részére lyukkal van áttörve. A talpalló alján középen egy magas borda fut végig, mely a kengyelszárak élében

nyeri folytatását. A kengyel legnagyobb átmérője 9·5, magassága a füllel együtt 15·5 ctm. (Lelhely: Csab-Rendek, Zalamegye. Hasonlót lásd «Archæologiai Értesítő» új folyam 1893. XIII. köt. 75. lap és u. e. folyóirat 1895. XV. köt. 177. lap, a czikói sírleletek közt.) Népvándorlás kora. Súlya: 0·200 gramm.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

171.

Sarkantyú, vasból, rövid, hengerded szárakkal, négyoldalú, hosszú, egyenes nyakkal és kúp alakú tüskével. A szárak végén a fölcsatoláshoz két lyukkal áttört fül van. A szárak közötti távolság 7 ctm., a nyak 6 ctm., a kúpos tüske 2·5 ctm. E sarkantyúhoz hasonló ki van adva: *R. Zschille und R. Forrer «Der Sporn in seiner Formen-Entwickelung.» Berlin, 1891. folio műnek IV. tábla 6. sz. alatt.* Szerzők a hasonló alakú sarkantyúk használatát az ú. n. Karolingi korba, a IX. század közepétől egészen a XI. század elejéig teszik. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegye.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

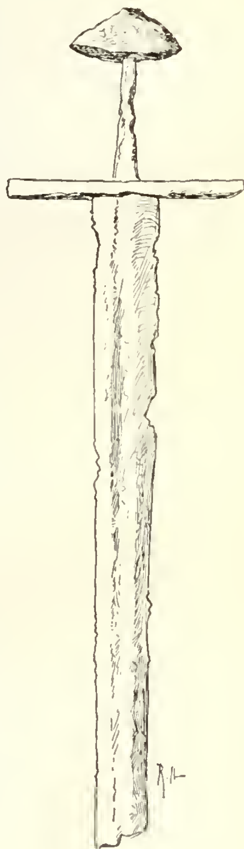
173.

Sarkantyú, vasból, féldomború szárakkal, rövid nyakú, kissé lefelé görbült négyélű tüskével. A szárak közötti távol 8 ctm., a tüskével 4 ctm. hosszú. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) A XII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

175.

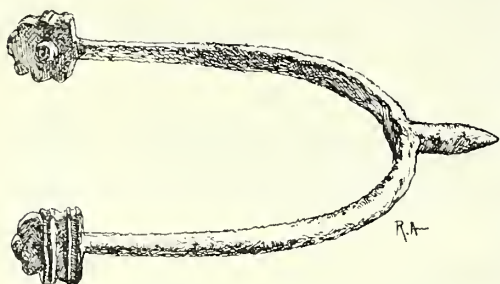
Kard, egyenes, kétélű, vasból. Az egyenes keresztvas négyoldalú s végei felé kissé kiszélesedik. A rövid markolatvas gömbczikkben végződik. A penge hegye eltörött. Jelenlegi hossza 70 ctm. A keresztvas hossza 19 ctm. A markolatgomb gyanánt szolgáló gömbczikk magassága 3·5 ctm. XI. század.

Fejérmegyei és városi történelmi és régészeti egylet.

177.

Sarkantyú, vasból, kívül bordás, egyenes szárakkal és hengerded, kúpos végű tüskével. A szárak vége lapos, kívül árkolt és bordás, eleje pedig három karélyú, belső oldalán pedig egy-egy szeg áll ki. A szárak egymástóli távola 7 ctm., magasságuk 9 ctm., a tüske 2·5 ctm. hosszú. A jelen sarkantyúhoz hasonló alakú, de nagyobbb, ki van adva: *R. Zschille und R. Forrer* «Der Sporn» czímű műben, a III. táb. *a)* és *b)* alatt. Szerzők szerint a népvándorlás korában és a Karolingok idejében használtak ilyen alakú sarkantyúkat. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

178.

Kengyelvas, lapos talpba átmenő vékony, kevéssé görbült szárakkal és keskeny nyílású szíjtartó füllel. A kengyel alakja- és nagyságából következtetve, valószínűleg könnyű lovassági felszerelésből való. Ehhez hasonló kengyelt több lelhelyről ismerünk és irodalmunkban többszörösen ki is van adva. Így: «Archæologiai Értesítő» 1891. évfolyam XI. k. 2. szám 105. lapján.

Méretei: A szárak magassága 11 ctm., a szárak közötti távolság 10 ctm. A x. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

180.

Sisak. Kovácsolt vasból, erősen megrozsdálva. A kúpalakú sapka és a vele összefüggő mozdulatlan orrvédő vas egy darabból van kovácsolva. A sisak szélein körül apró lyukak vannak fúrva, melyekbe minden valószínűség szerint a sisak sodrony nyaktakaró szövete volt erősítve. Nyugati gyüjteményekben normandi formának nevezik. Előfordul már a x. században is, keleten épúgy, mint nyugaton. Hasonló példány van morvaországi lelhelyről a bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményben. (Lásd: *W. Boeheim*, «Album aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses», Wien 1894. Folio. VI. tábla, 1. sz.) Kiásatott az osztrák-magyar határon. Súlya 2·025 klgr. A sisaksapka magassága 23·4 ctm., az orrvédő nyulvány hossza 6 ctm., a belső bőség legnagyobb átmérője 23 ctm. xi. század.

Hollitzer Károly.

181.

Kürt, elefánt csontból. Szája egy helyt ki van csorbulva. Egész felületét domború faragványok borítják; melyek griffeket, harczoló, gymnastizáló és zenélő gyalog és lovas alakokat, nyilazó vadászokat, centaurokat, oroszlánokat és sasokat ábrázolnak. A kürt két széles ezüst pánttal van foglalva, melyen két ezüst karika lóg. Az egésznek hossza 43 ctm. Szájának szélessége 10·5 ctm. a fuvó nyílás szélessége 2 ctm. A csont falvastagsága 6 mm. A hagyomány Lehel vezér kürtjének tartja. A kürt szája kicsorbulásának egyrésze ujabban ügyesen

180

van pótolva. A két ezüstpánt ujabban készült, hogy a csaknem egész hosszában ketté repedt kürtöt együvé tartsa. A pántba három ötvös bélyeg van beütve, az egyikben maga a Lehel kürtje, a másikban LI. betük és a harmadikban 1857. évszám látható. Egy hasonló elefántcsont kürt őriztetik a kopenhágai muzeumban. (Lásd *Demmin* Die Kriegswaffen. Leipzig 1893. 705. l.) Ennek korát a XI. századra teszik.

E kürttel irodalmunkban igen sokan foglalkoztak. Legvalószínűbb *Pulszky Ferencz* véleménye, ki azt a X—XI. századból való bizanci munkának tartja, a technikai analogiák, melyek külföldi gyüjteményekben vannak, szintén e kormeghatározás mellett szólanak.

A mult század végeig csak Jászkürt volt a neve; Lehel vezérrel

nem hozta kapcsolatba senki, sőt a mölki benedek rendi apátságban mutogattak Lehel kürtje gyanánt egy nagy, otromba, ökörszarv tülköt, mely alig több kétszáz évesnél. A jászberényi kürtöt először *Molnár Ferencz* jász-kun kapitány mondta Lehelének 1788-ban megjelent füzetében s ő találta ki azt is, hogy a kürt akkor csorbult ki, mikor a vezér agyonütötte vele «Konrád császárt». Molnár Ferencz e mendemondája ugy meggyökeresedett a köztudatban, hogy ki sem lehet irtani; pedig Decsy Antal már 1814-ben tiltakozott ellene. Az igaz, hogy ő még furcsább találgatáshoz folyamodott; szerinte a kürt valami moabita istenség áldozó edénye volt és Bizancon át került Teodor császárné révén egy morvaországi keresztény templomba, onnan pedig a kunok dulásakor Jászberénybe. Décsy moabita szertartásokat lát a kürt faragott képeiben is. Ez ábrázolatok jelentőségéről azonban semmi megbízható tudomásunk nincs, *Ipolyi* kétségtelennek tartotta, hogy a Lehelkürt voltakép nem kürt, hanem ivó szaru; a jászberényiek nagy ünnepi alkalmakkor valóban isznak a szájába szorított aranypohárból, de az mégis kétségtelenül hangszer. Az a legenda sem áll, hogy csak Lehel tudta volna megszólaltatni, mert azóta azt már többen megtették. A jász-kun kapitány minden nagy ünnepély alkalmával oldalán viseli, igy a legutóbbi koronázási s a milleniumi hódoló diszmenetben is. A jász-kun kapitányoknak, temetésükkor koporsójukra teszik.

Irodalma: *Molnár Ferencz:* Jász-Berény városában levő Lehel kürtjének vagy jász kürtnek esmérete. Bées, 1788. 8 r. 30. l. 2 rézmetszettel. Pest, 1803. 8 r. 31. l. 1823. 23, és 1838. 30. l.; *u. az*, Notitia cornu Leelis. Bées, 1789. 8 r. 29. l. Ujabb kiadásai, 1803. és 1808-ban. *Decsy Antal:* Fris és legujabb előadás a jászokról és kürtjökről. Miskolcz, 1814. 8. r. 85. lap. *U. az.* Az jász, vagyis ijász kürtön levő metszésekről. Kassa, 1815. 8 r. 81. l. 1 rézmetszettel; u. a. További folytatása a jász kürtön levő metszésekről; *u. az* 1816. 8 r. 64. lap, 1 rézmetszettel. *Horváth Péter:* Értekezés a jászoknak és kunoknak eredetekről. Pest, 1823. 8 r. 162 lap. *U. a.* Értekezés a jászkürtről, mely Leel kürtjének is hivattatik. 1820. *Jerney János:* Gondolatok a jászkürtről, ahhoz hasonló több kürtök ösmertetésével. Szeged, 1827. 8 r. 16. l. *Szerelmey Miklós:* Magyar hajdan és jelen. Pest, 1847. a kürt kőnyomatu képével. *Tóth Béla:* Pallas Lex. 1896. Rajza azóta számtalanszor megjelent. Legjobbak az «Osztrák-magyar monarchia irásban és képben» czímű műben és a milleniumi történetben jelentek meg.

Jászberény város közönsége.

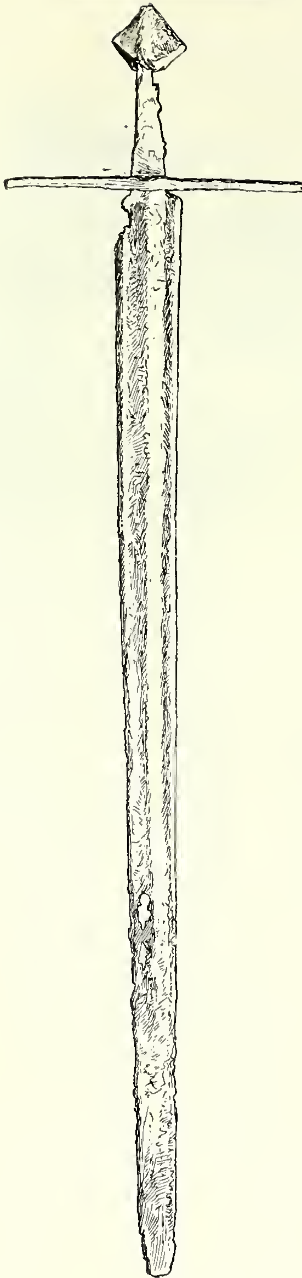
184.

Kard, egyenes, pallosszerű, kétélű. A penge hegye felé lassan keskenyedik s mindkét oldalán kettes homorú vájat fut végig. A markolat borítófája elkorhadt. A penge hossza 33 ctm., szélessége 5·8 cm., az egyenes négyszögletes keresztvas hossza 22 ctm. A markolatvas 9 ctm. Markolatgombja négyélű metszett lapú vaskúp. Súlya 1 kg és 160 gr. X. század.

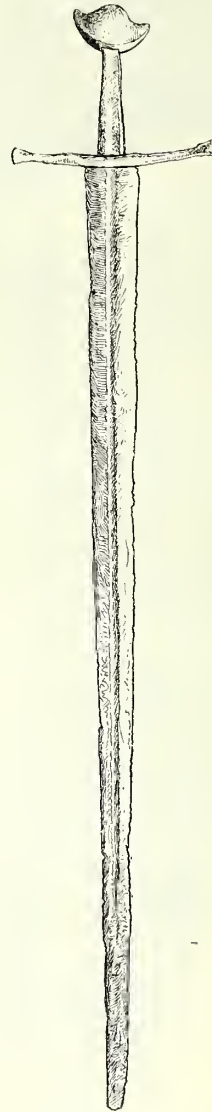
Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

181

184

185

185.

Kard, egyenes pallosforma, kétélű. A penge közepén végig keskeny vércsatorna fut. A négyszegletes keresztvas végei felé kissé kiszélesedik. A markolat boritófája elkorhadt. A markolat gombja kicsiny kalap forma. A penge hossza 86 ctm., keresztvasa 19 ctm. hosszú s a markolatvas 11·2 ctm. x. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

187.

Kengyel, vasból, magas szárakkal s alul bordázott talpallóval. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam, 1894. XIV. kötet, 3. füz. 204. lap, 11. és 12. sz.)

XII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

188.

Sarkantyú vasból, féldomború, elől vékonyabb, hátrafelé szélesbedő szárakkal, a melyek közűl az egyik alúl kiálló kis füllel, a másik ferdén

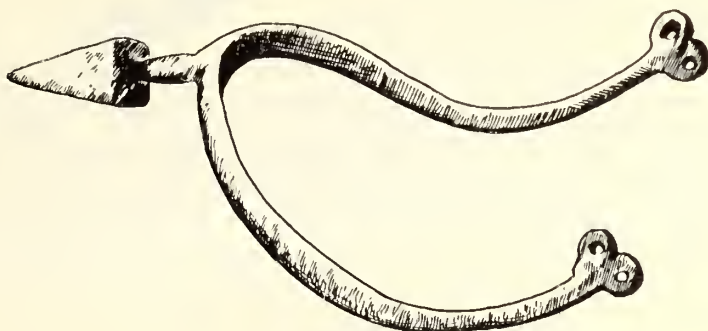

feláltó s egy lyukkal ellátott füllel, külső oldalán pedig szöggel bír. A madárcsőralakú tüske 3 ctm. hosszú; a szárak közötti távolság 8 ctm. X. század.

A nagyszebeni báró Bruckenthal-múzeum.

191.

Sarkantyú vasból, gyengén görbülő végein két nyilással ellátott féldomború szárakkal. A négyoldalú kúpalakú tüske rövid hengerded

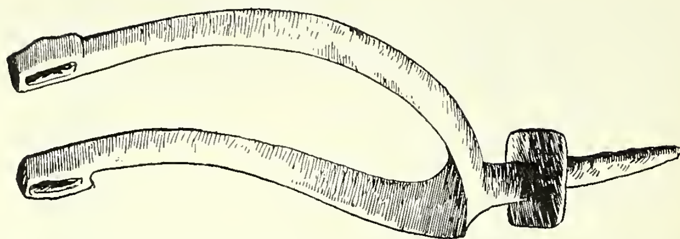

nyakkal ellátott. A tüske hossza: 2·5 ctm., a nyakkal 4 ctm., a szárak közötti távolság 9 ctm. X. század.

[Lásd: *R. Zschille* und *R. Forrer:* Der Sporn in seiner Formen-Entwickelung. V. táb. 7. á és *A. Demmin:* Die Kriegswaffen. 620. l.]

Csoma József.

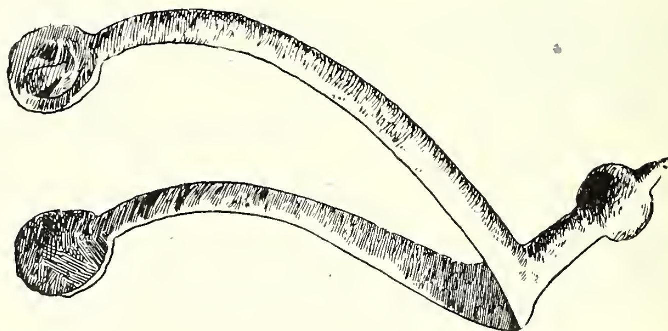
192.

Sarkantyú. Formájára nézve a 154. szám alattihoz hasonló, csakhogy a két szár közötti tér sokkal keskenyebb. A szárak hossza 12 ctm., a tüske hossza 4·5 ctm. XI. század. Találtatott: Ágasváron a Mátrában.

Bartalos Gyula.

193.

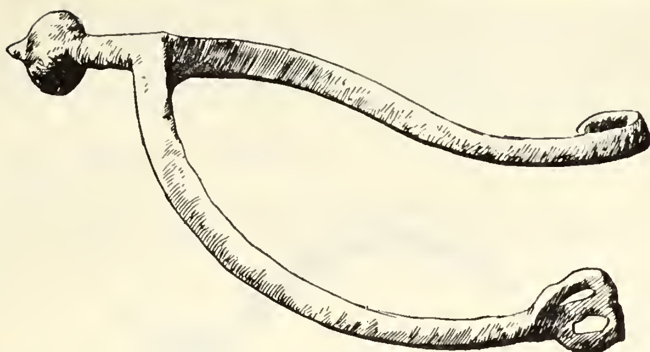
Sarkantyú vasból, féldomború, gyengén hajlított lapos szárakkal, a melyek két hosszúkás nyilással ellátott kerek fülekben végződnek. A rövid nyaku tüske göbözött és lefelé álló. A tüske hossza: 3·5 ctm., a szárak közötti távolság 8 ctm. XII. század.

[Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille* und *R. Forrer:* Der Sporn. VI. t. 7. á.]

Csoma József.

194.

Sarkantyú vasból, három oldalú, igen gyengén görbülő szárakkal, a melyek közül a jobboldali két hosszúkás lyukkal ellátott négyszögalakú fülben végződik, míg a baloldalinak vége visszafelé hajlított. A gömbös fejü tüske rövid nyakkal bir s hossza: 3 ctm. A szárak közötti távolság 7 ctm. XII. század.

[Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille* und *R. Forrer:* Der Sporn. VI. táb. 7. á.] Bartalos Gyula.

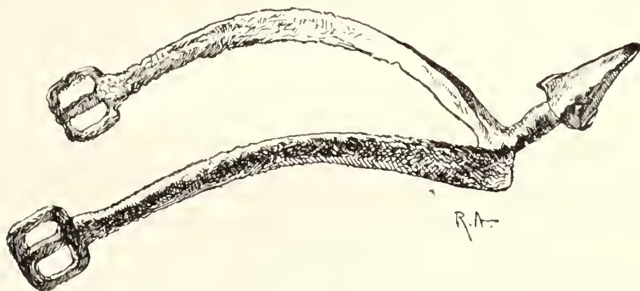
Fegyvercsoportozatban, szám nélkül.

Sarkantyú, vasból, hosszú, féldomború, vékony szárakkal, rövid nyakú, négy oldalú, gula alakú tüskével.

A szárak négyzet alakú fülekben végződnek.

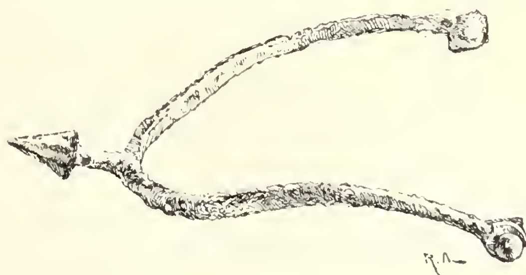
A szárak közötti távolság 7 ctm., magasságuk 11 ctm. A tüske 4·5 ctm. hosszú. (Lelhelye: Hosztót, Zalamegye.) XII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, féldomború, hosszú, vékony szárakkal, rövid nyakú, nyolcz szögletű, gula alakú tüskével.

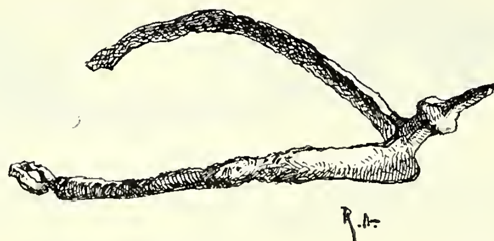
A szárak négyszögű fülekben végződnek, melyek a fölszögezéshez át vannak ütve. A szárak kissé lefelé hajtottak. (Lelhelye: sümeghi városerdő.) A XII. századból. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, féldomború, gyengén hajlított, keskeny szárakkal és fölfelé álló, négyszögű göbözött tüskével. Az egyik szár kerülék alakú fülben végződik.

A szárak átlója 9 ctm., a tüske 2·5 ctm. A XI. századból.

Nyáry Jenő br.

Nyílhegy (2 drb), három élű, bronezból, mely a nyílvessző beillesztéséhez belől mintegy középig kerek lyukkal van ellátva. A sértetlen állapotban megmaradt nyílhegy lelhelye Barka puszta.

Honfoglalás kora.

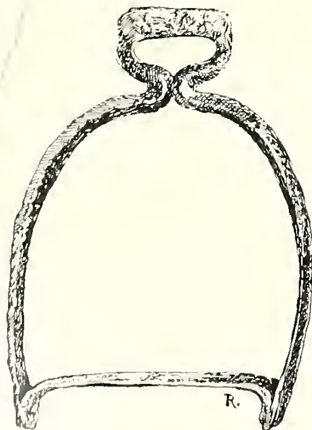
Pozsonyi ág. hitv. ev. egyházközség lyceuma.

Sarkantyú, vasból, csaknem négyszögű, kevéssé hajló szárakkal és rövid nyakú, négy élű hegyes tüskével. Az egyik szár kissé kiálló szabálytalan nyilású fülben végződik. A X. századból.

Nyáry Jenő br.

Kengyel, vasból, melynek hosszegyközény alakú talpallója elől-hátul lefelé görbülő széllel bír. A kengyelszárak éllel kifelé forduló keskenyebb vasból vannak s kúp-alakú hajlással egy négyzetalakú, magasan kiálló vasesúesban végződnek, melyen a kengyel szíj részére hossznégyszög alakú lyuk van törve. A kengyel nyilás legnagyobb átmérője 10·5, a kengyel magassága a esúesesal 14 etm., — a talpalló szélessége 3·5 etm. (Lelhely: Sümeg. Hasonlót kiadva l. «Archæologiai Értesítő» régi évfolyam VI. k. 42. lap, a pörösi sírleletben.) Honfoglalás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kengyel, vasból, melynek egy fölül éles, lapos, négyszög alakú fülből kiinduló négyszögű szárai patkó alakúlag függnek le s középen egy kívül bordázott lappá alakulva befelé visszanyomott talpallóval van ellátva. (Lelhely: Csab-Rendek, Zalamegye. Lásd;

«Archæologiai Értesítő» új folyam, 1893. XIII. köt. 75. lap.) A kengyel nyilásának legnagyobb átmérője 10·5, magassága a füllel 16 ctm., — a talpalló szélessége 2 ctm. — Népvándorlás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla-részlet, az úgynevezett csikó-zabla tengelyének egyik fele, kovácsolt vasból, füléből lelógó kovácsolt vaskarikával. Honfoglalás kora.

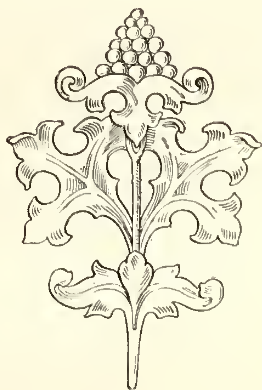
Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, töredék, a mely kilencz darabból áll és pedig egy tengelydarabból, két karikából, egy befelé görbülő két szarvval ellátott kapocsból, egy hosszú háromszög alakú két kamójú boglár-szíjcsattból, két korlát vasból, és egy a bogláresatthoz hasonló de töredezett vaslemezből és zablaszárból. A honfoglalás korából.

A cisterciták iskolai múzeuma Eger.

Sarkantyú, töredék, vasból. Az egyik szár három élű, kissé legörbített karika-füllel bír. A taraj-tartó hat oldalú, a csillagtaraj eredetileg 12 ágú volt. A szár hossza: 8·7 m., a tarajtartó 6·5 ctm., a csillagtaraj sugarastul 6 ctm. (Lelhelye: Kőszeg, Vasmegyében.) A XIII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

NAGY LAJOS ÉS ZSIGMOND KIRÁLYOK, A HUNYADIAK ÉS II. LAJOS KORÁNAK EMLÉKEI.

1301—1526.

E korszak a magyar állami és hadi élet legfényesebb időszaka. Nagy Lajos és Mátyás a magyar birodalom határait hadvezéri talentumuk erejével egyrészről Oroszországig, másrészt pedig az Adria távoli partjáig kiterjesztették.

Már Róbert Károly kezdi meg a magyar hadügy újjá szervezését. Alatta képződik ki a portai katonaság és a banderiális hadsereg. Valamint ő az, a ki első sorban helyez kiváló súlyt a városokra is honvédelmi szempontból. Így például a kolozsváriakat 1316-ban adott szabadalom levelükben, falaik jó karban tartásán kívül minden hatvan porta után egy teljesen vértezett harczos kiállítására kötelezte.

A hadviselés módját és a fegyverzetet a nyugati lovagszokások immár teljesen uralják. De csak még mindig az udvar és előkelőségek körében. A régi módra íjjal és szablyával fegyverzett gyalogság és könnyű lovasság még mindig legalább is fele részét képezi a magyar seregeknek. Erre nézve leghitelesebb adatokat nyujtanak nekünk *Márk* által a XIV. században irt s képekkel is díszített úgynevezett bécsi képes krónika képei. Ennek első lapján van ábrázolva trónján ülve maga Nagy Lajos király és trónja körül egyik oldalt nyugati módra vértezett lovagjai, másik oldalt pedig a magyar köznemes harczosok egy csapata íjjal és szablyákkal felfegyverkezve látható. (Kiállítva a XI. teremben.)

E műnek általában számos képe rendkívül tanulságos reánk nézve, a XIV. század harczi viseletét illetőleg. A régi magyar vezéreket s a honfoglalás eseményeit ábrázolva, mindig a régi magyar közharczosi viseletet festi, míg a lovagvilág eseményeinek ábrázolásánál korának lovagi öltözetéről és fegyvereiről ad a legkisebb részletekre kiterjedő hű képet. Így például, hogy csak egyet említsünk, a 137-ik lapon, a képen, melyen Róbert Károly király páros harcza van feltüntetve Omodei Máté nádorral Kassa mellett, a király és a nádor csaknem teljesen hasonló öltözetet viselnek. A király egész testét

sodronypánczél fedi, mely fölé piros fegyverkabát van öltve újjak nélkül, rajta az ország czímerét képező arany kettős kereszt kihímezve. Fején üstsisakot visel, tetején sisakoromdísz gyanánt az anjouk czímeralakjával s királyi rangja jeléül, könnyű arany nyitott liliom végü koronával. A kor szokott rendkívül magas nyergében ül, melybe még bele is van csatolva s míg egyik kezében az ország s az anjouk czímerével ékített tárcsa pajzszsal védi magát, jobbjával előre szegezett gerelyét a pajzs kivágásába támasztva rohan előre. (Kiállítva a VI. teremben 593. sz. a.)

A fegyvernemeket illetőleg tudjuk, hogy a nehéz vértezetű királyi lovas dandárokon kívül a főurak bandériumainak egyrésze könnyű lovas volt. Ezeken kívül kiváló szerepük volt az íjászoknak. Ezalatt nem a könnyű lovasság fegyverét a kézíjat, hanem a nehéz számszeríjat kell értenünk. 1355-ben Albert herczeg segítséget kérvén az ellene fellázadt sváb urak ellen Lajos királytól. Ez Laczkfi Pál vezérlete alatt négyszáz íjászt küldött Svábországba, kik Tulna városa mellett augusztus 11-én háromszáz sváb urat nyilaztak le. Megérthetjük ügyességüket, ha tudjuk, hogy e mesterséget a mi íjászaink az akkoron világhírű angol íjászoktól tanulták el. A híres fejér zsoldos kompánia volt ez, mely felerészben angolok és felerészben magyarokból állott. Főkapitánya az angol Mortimer Hugó, másodkapitánya pedig a meseszerű hős Toldi Miklós volt. A háborús évek lezajlása után a Brassó vidékén újonnan épült Törcs fellegvárában helyeztettek el.

A könnyű kézíjasok voltak a tulajdonképeni *íjászok* (*a jászok*) és a nehezebb épen említettem kompánia a ballistáriusok, később elferdített kiejtéssel a philisteusok. 1322-ben még Károly alatt, a krónikák leirása szerint, a kunok a kézi íjakkal egészen az ősrégi magyar módra harczoltak.

A fegyverzet és harczmód többi részleteit illeetőleg a XIV. században élt szemtanúk értesítéseit bírjuk Péter Königsaali apátban és az olasz *Matteo Villaniban.* Ezek szerint a magyar nemzeti hadak túlnyomó részének hadi öltözete bőrből (di cordovano) készült és többszörös volt. Az alsó ruha puha, jó zsíros irhákból állott, erre a második, sőt néha több rövid bőr (pellicum) «mentét» öltöttek, mely szorosan a testhez símult és izmaikat feszítette. Sisakokat is bőrből viseltek, mely az olaszországi hadjáratok alatt szalonnával befent, s így a levegő behatásától megóvott arczukat egészen nem födte el. Szemökre nagy szükségök volt, lévén ügyes nyilazók, ebbe helyezték minden reménységöket. Támadó fegyverök tehát az íj volt, melyet lóhátról előre, hátra hajolva, biztosan kezeltek. Ehhez a nyíltartó puzdra tartozott; védelmül pedig hosszú kardot viseltek oldalukon. A csatában kerülték a sváb (német) vitézi harczot, hanem tíz, tizenöt

emberből álló csapatokban, nyíllövő távolságban megközelítették az ellenséget és kilőtték reá nyílaikat, melyek a vértezett vitéz népben ugyan kevésbbé, de a lovakban és gyalogságban sok kárt okoztak. Ha megfutott az ellenség üldözték; ha azonban első támadásoknak kivánt sikere nem lett, ők futottak széjjel, hogy aztán (jeladás végett puzdráikat veregetvén) ismét összeverődjenek, újra, meg újra az ellenségre támadjanak, melynek zaklatásában nagy mesterek voltak. A halálmegvetésből eredt merészség tette a magyarságot félelmessé, mondja Péter apát. A magyarok lovai, úgymond olasz tudósítónk, kicsinyek, de ép oly kitartók, mint lovasaik, kik lovaik nyakára és szügyére főtt bőrből, vagy vaslemezből vértet kötnek. Minden lovas két lóval rendelkezik. Hadjáratokban kicsiny kétkerekű kocsikat is visznek magukkal, leginkább a nyert zsákmány haza szállítására. A lovak épúgy nem fínyásak, mint gazdáik. Ha lakatlan vidéken táboroz a had, ember és ló a szabad ég alatt, sátor nélkül tanyáz.

A katona is kevéssel megelégszik. Szokásban van ott, hogy a húst megsózva nagy üstökben puhára megfőzik és kiszedvén belőle a csontot, kemenczében vagy a levegőn megszárítják, aztán lisztté, porrá törik. Ha tehát úgy esik, hogy a seregnek pusztán kell táboroznia, hol nem kap eleséget, a katonák bográcsokban vizet forralnak s e conservből, melyből egy kis zacskóval van minden lovasnál, a hadnagy pedig nagy mennyiségben hordat a sereg után, egy marékkal bele vetnek a forró vízbe. Ha e húsliszt felduzzadt, egy-két marékkal tesznek valamely más edénybe szárazat, az egészet egy gombóczczá gyúrják, mely ehető kenyérrel, vagy kenyér nélkül és igen tápláló. Magáról a nagy királyról tudjuk, hogy mint igazi hős vett részt a harczokon s egykorú feljegyzés örökíti meg, hogy a csatába rohanó hadait rendszerint e szavakkal buzdította: *«Éljen Magyarország!»*

Nagy Lajos uralkodása alatt jelenik meg először mint sötét felhő a törökség az ország határain. 1363-ban a mai Bulgáriában fekvő Maricza partján mérik először össze kardjaikat a magyarok és a törökök.

Zsigmond tovább fejleszteni igyekezett hadügyi viszonyainkat, főleg nyugati szellemben, az akkori német hadi szokások és fölszereléshez mérten.

1427-ben megalkotja híres katonai szabályzatát, melyben a hadi ügyek minden ágára kiterjeszkedik.

Elrendeli, hogy a nemesek ezentul birtokaik arányában nemcsak lovasokat, hanem számszeríjasokat is tartozzanak állítani.

Hogy csapatait erősítse, ő is nem ritkán idegen zsoldosokat is fogadott. Így 1428-ban olasz lövészeket fogadott föl, akiknek a török ellen igen jó hasznát vette.

Hogy külön lándzsás csapatai is voltak, onnan tudjuk, hogy 1427 október 7-én kelt oklevelében Kisasszonyfalvi Lászlót tíz lándzsásnak a királyi lándzsások zászlója alá való azonnali beküldésére utasítja. 1435-ben pedig egy ily lándzsás és egy számszerijas fizetését egy arany forintban szabja meg.

Zsigmond mindent elkövet, hogy magyar főurait igazi lovagokká nevelje. Ő, aki mint német császár is sokat járt Augsburgba és Nürnbergbe s általában külföldön, miután mint ilyen európai politikát űzve, a legtöbb európai udvarral összeköttetésben állott; diplomatiai kiküldetésekkel előszeretettel bíz meg magyar urakat, kik az olasz-franczia és angol udvaroknál gyakran megfordulnak követségben.

A tornák, a harczi ügyesség fejlesztő iskolái, olyanok, mint a mai vivóiskolák és hadgyakorlatok együttvéve, Róbert Károly és Nagy Lajos alatt egyaránt dívtak hazánkban. Zsigmond meg épen nagy súlyt fektetett reá s azokon Constanzban, Nürnbergben vagy Budán mindig előszeretettel szerepeltette vitéz magyar lovagjait. Szolgálataikért és hősiességükért azután a lovagvilág divatjaként kitünteti őket lovaggá ütés és arany sarkantyú adományozása, valamint az által is, hogy hazánkban ő adományoz először a nemes vitézeknek czímereket, melyeket pajzsaikra tűzhetnek. Az első és így legrégibb ilyen czímer a Tétényieké a Kapy család őseié, melyet 1405-ben adományozott. 1408-ban pedig megalapítja a sárkányrendet, mely már rendjelszerű kitüntetés s a melyet számos magyar főúr is bírt.

Jó Fülöp burgundi herczeg főlovászmestere de la Brocquiére Bertrandon 1433-ban Zsigmond udvarában Budán járván, egy ott tartott tornát ír le, elmondván, hogy a kecsesen öltözött tornázók, nemzeti szokás szerint apró fürge lovakon alacsony könnyű nyergekkel és kurta lándzsákkal jelentek meg a porondon. A nyertes az volt, aki legbiztosabban tudott a lándzsalökések daczára nyergében megülni. A jutalom egy arany lovaglóostor volt.

Érdekes, hogy a sok jó és szép fegyver, a melyre szükség volt, legnagyobbrészt az országban készült. Kitünő fegyverkovácsok és kardcsiszárok voltak nálunk már a XIV. században, Budán és Szentfalván, Nagy-Szebenben és Brassóban. A Hipolit Codexből pedig értesülünk, hogy a XV. század második felében a különben tűzérségéről már akkor híres olaszföldi Ferrarába az új szerkezetű tűzköves puskákat Miskolczon gyártva szállítják.

A középkori Magyarország harczi dicsősége és hadi életének kifejlődése, tetőpontját mégis Hunyadi Mátyás király alatt éri el.

A lángelméjű hős felismerte az őserőt, melyet a magyar harczos magába rejtett és azt mesterileg tudta a nemzeti hagyományok szellemében felhasználni, sőt fejleszteni.

Hadi intézményeivel valóban századokra előzte meg korát. Honvédelmi törvényeinek két alapelve a mai hadi államnak is két sarkpontja. Az egyik az általános védkötelezettség, a honvédelem s a másik az állandó hadsereg.

Az egyik pont azt mondja: Az ország minden fegyverfogható lakosa védköteles, — és a másik: a király és főnemesség részéről, békében is toborzott hadak, vagyis állandó seregek tartandók fenn. XI. Lajos, franczia király ugyanez időpontban szervezi a maga állandó zsoldos hadát. Hogy a két lángeszű férfiú közül melyik befolyásolta a másikat, ma még ki nem mutatható.

Mátyás állandó hadserege mikor legnagyobb békelétszámmal bírt, mintegy harminczöt ezer emberből állhatott és fegyvernemek szerint: lovasságra, gyalogságra, tűzérségre és mérnökkarra oszlott.

De az állandó hadsereg csak csekély részét, csak magvát képezte annak a hatalmas haderőnek, amit Mátyás háború esetében mozgósítani tudott. 1479-ben, mikor a törökkel harczol, a velenczei követnek kormányához intézett egykorú jelentése szerint oly hatalmas sereget állított talpra, mely az azonkori egész Európa figyelmét magára vonta.

Ezen jelentés szerint, Mátyás szárazföldi hadseregében mindenekelőtt van Ő Felségének 3000 tábori szekere, melyek a táborfölszereléshez szükséges tárgyakat tartalmazzák: 30 bombardája, melyek 50 magyar, vagyis 100 olasz fontnyi köveket vetnek, a nélkül, hogy a kerekekről leszedetnének; 30 nagy és hosszú ágyúja, — cerbottana dette — pisside grandi; 24 kétkerekű szekere, melyek mindegyike 44 ágyú, vagyis cerbottana kőlöveget tartalmaz. 12 nagy bombarda szekere, melyek mindegyikén 6 bombarda 50 olasz fontnyi köveket vet, 8 falbontó bombarda, 8 falbontó gép, 10 tüzes köveket vető nagy bombarda, s még több más gyujtó és tűzhányó gép.

A hadsereg létszámát illetőleg az olasz követ a következőket jelenti:

Cseh-morva-sziléziai nehéz lovas	6000
gyalogos	10,000
magyar nehéz lovas	10,000
pajzszsal, balistákkal fölfegyverzett gyalogos	4000
lándzsával, pajzszsal és kézi íjjal fölfegyverzett székely lovas, kik a keleten legjobb ijászokul vannak elismerve és igen sebes lovakkal bírnak	16,000
ugyanily fegyverzetű székely gyalog	16,000
lövész vagyis puskás	400
pattantyúsmester	80
erdélyi urak s nemesek serege	10,000

erdélyi oláh, kik még atyja oldala mellett harczoltak	2000
havasalföldi vajdától van a királyi seregben lovas	12,000
gyalogos és pattantyús	20,000
oláh vajdától van lovas	8000
gyalog vitéz	30,000
	148,000

A vizi haderőben a király hajóhada összesen 330 hajóból áll, melyeken a matrózokon kívűl 10,000 harezos van elhelyezve, azaz 1700 lándzsás, 1200 vértes, a többi balistárius és íjas. E hajók között van 16 igen nagy gálya, mindegyike 44 evezőre 300 fegyveressel, 100 fontos lövedéket vető négy bombardával, 100 eerbottana s 200 kézi ágyúval, pisside manali, vagyis puskával. Mindegyik bombardánál három pattantyús teljesíti a szolgálatot.

E 330 hajón kívűl van még Nándorfejérvárott 34 hajó, melyeket nyelvükön naszádoknak neveznek; mindegyik 18 evezővel, 18 puskás katonával és két pattantyús mesterrel. Mindegyik naszád orrán, mely igen hosszú, egy eerbottana, vagyis pisside van elhelyezve, melyet nyelvükön *esfivizének* neveznek. Ez ágyú 40 fontos löveget vet. Midőn e hajóhad parthoz közeledik, módjában áll az e ezélra hozott póznákkal, rudakkal s lánezokkal két óra alatt oly várat állítani össze, mely 7—8000 harezost foglalhat magába s a szárazföld felől az egész hajóhadat fedezi. E vár 40 bombardával, taraezkokkal és serpentinokkal szerelhető fel. A víz felől erősen felszerelt 16 hajó fedezi a hajóhadat. A hajóhad matrózainak összes száma 2600.

A Duna hosszában követi a királyt 5000 válogatott szerb lovas, kik mint martalóezok az ellenséges földön roppant károkat okozhatnak.

Mátyás állandó hadseregének egy részét képezte, a híres fekete sereg, mely körülbelűl 10,000 emberből állott s fenntartása évenkint 100,000 arany forintba került.

A fekete sereg fölállításának időpontjául 1463-at vehetjük, mikor a király Giskra megveretése után eseh zsoldos esapatainak nagy részét zsoldjába fogadta s azokat szigorú fegyelemmel újra szervezte.

E hadosztály nevét feketére futtatott pánezéljától vette s fegyverük pánezél, pajzs, lándzsa és muskéta volt és kizárólag gyalogszolgálatokat teljesítettek. E esapatot Mátyás a kitünő török gyalog ság, a janiesársággal szemben szervezte.

Mátyás minden nagy hadi tényét azonban esupán ez egyetlen hadosztálynak tulajdonítani mindenesetre nagy túlzás. Különösen mióta a törökkel felvette a harezot, belátta az ő harezmodoruk előnyeit és ő is sietett az ősi harezmodort, a mindig kitünő magyar könnyű lovasságot föleleveníteni. Ez időtől fogva ezek képezik hadseregének egyik tekintélyes részét s ő kereszteli el őket *huszárok-*

nak, a mely név regeszerű nymbussal van körülvéve az egész világ köztudatában. E csapatok előképét is a töröknél a könnyű spahi lovasságban találta meg, illetőleg ezek ellenében szervezte a magáét. Az 1458. évi szegedi országgyűlésen hozatta meg a király a régibb honvédelmi törvény azon módosítását, hogy *minden husz telek után egy lovas állíttassék*. Minden bizonynyal innen ered maga a *huszár* szó is, melyet maga Mátyás király használ először 1481 márczius 10-éről kelt s nápolyi követéhez, az egri püspökhöz intézett levelében, mondván: «Katonaságunknál a második rend a *könnyű lovasság*, kiket *huszároknak* nevezünk».

E két fegyvernem felszereléséről annyit tudunk, hogy a huszárság lobogós kopjával, karddal és fokossal, vagy buzogánynyal volt ellátva, a fekete gyalogság pedig úgy nézhetett ki, mint azt a Maximilián-féle Weiszkunigban látjuk, állítólag Dürer tollrajzában (kiállítva 1202. szám alatt a XI. teremben). Tudjuk, hogy Maximilián Mátyás fekete seregének maradványait zsoldjába fogadva, gyalogságát e szerint alakította át.

E rajz szerint az illető gyalogos tiszt kalapforma vassisakot és sodrony-pánczélinget visel, mely utóbbinak vállait és mell és czombrészeit valamint alsó karját azonban sínpánczél fedi. Hátán kerek pajzsot, oldalán gyengén görbülő széles pengéjű és hosszú keresztvasu szablyát, lábain pedig lehajtott száru csizmát visel.

Mátyás Bécset elfoglalva, 1487-ben a Bécs-Ujhely körül elterülő rónaságon, neje, az egész udvar s az idegen követek jelenlétében csapatai felett szemlét tartott. E szemlén 28,000 emberből álló magyar hadsereg vett részt, melyből 8000 gyalogos a híres fekete seregre esett 20,000 lovas volt s mindezekhez 9000 társzekér csatlakozott. *Bonfinius* az olasz honból jött történetíró bámulva említi, hogy mindeme csapatok mily összevágóan és gyorsan mozognak a vezényszavakra, elannyira, hogy senkisem palástolhatja meglepetését. A szemle után a csapatokhoz beszédet tart a király s végűl ajándékokat oszt ki közöttük. Leírását azzal végzi Bonfinius, hogy «a mit a régi latin és görög remekírókban a csapatoknak harczra való rendezéséről és csatában való alkalmazásáról olvastam, azt ott végrehajtva láttam».

Ugyanő e híres csapatszemle taktikai részleteit illetőleg, a következőkben értesít:

«A katonai gyakorlatok berekesztésével az egész sereg felállíttatott hadi rendben. Közbül volt a gyalogság 3 sorban, elől a pajzsosok, ezek mögött a kopjások, leghátul az íjászok és könnyű puskások. A gyalogság két oldalát foglalták el a nehéz vasas lovasok és ezek mellett legszélűl állottak a könnyű lovasok serény mozdulatú paripákon.

Az egész együtt skorpió alakját ábrázolta és úgy tette magát mozgásba.»

Maga Mátyás király azon alkalomból, hogy apósának, Ferdinand sicíliai királynak egy 700 főből álló segélyhadat küldött, annak összeállítását és taktikai alkalmazásának módját így írja le:

«A gyalogok közt vannak: 1. Nehéz pajzsosok (elipeati), mindegyik mellett egy apród vagy fegyverhordó áll, ezek viszik nehéz pajzsukat és fegyvereiket. Ezen pajzsosok fogják körül a gyalogságot nagy pajzsaikkal, mintegy erős várral, úgy hogy ezek mögött az egész sereg bátorságban várhatja az alkalmat, midőn szerencsével az ellenségre üthet. 2. Könnyű gyalogok (gregarii pedites), kik szabályosan az előbbiek mögött foglalnak helyet és a sereg főerejét képezik. 3. Nehéz gyalogság (armati), mely a keményebb elhatározó harczban használtatik; ezek is nehezebb fegyverek vitelére egy-egy apródot kénytelenek maguk mellett tartani, mint a pajzsos gyalogok, kikkel az ütközet kezdetével a fölállított sereget fal gyanánt fogják körül, nehéz vasvérteikkel födvén magukat. 4. Puskások (magistri pixidarii), kik kemény vállaikra támasztott puskákból lövöldözik az ellenséget és mindig a sereg derekánál foglalnak helyet. Ezek a várak megtámadására vagy oltalmára, a csata megnyitására igen alkalmatosak, de az ütközet hevében kevéssé használhatók. A király seregeinél, akár mely légyen is annak száma, a gyalogság ötöd részének mindig ilyen puskásokból kell állani. A lovasság állott: 1. Száz nehéz lovasból (armigeri). Ezek vaspánczélba burkolva, eleven fal gyanánt fogják fel az ellenség rohanásait. Ezek készebbek magukat agyonveretni engedni, mintsem az ellenségnek engedjenek. 2. Kétszáz könnyű lovasból vagy huszárból (huszarones), kik az ellenséget legelőször szokták megtámadni, azt mindig nyugtalanítják; de a nagyobb erőnek mindjárt is engednek, magokat a nehéz lovasok mögé vonják és midőn a pillanat a megtámadásra megint kedvező, újra előrobognak és véletlenül ütnek az azt nem is gyanító ellenségre.»

Mátyás főelőnye abban rejlett, hogy hadtesteinek megalkotásával a két főfegyvernemet: a gyalogságot és lovasságot mindig helyes arányban tudta beosztani és kellő helyen és időben alkalmazni.

A könnyű huszárság megalkotása pedig, tekintve a kor hadi viszonyait, főelőnye volt. A lovagszokások szerint öltözködött nyugateurópai lovasok csak drága énjük minden áron való megvédésére gondoltak s a legrafinirozottabb pánczélzatokat gondolták ki, hogy testük minden porczikája védelmezve legyen az ellenség bármilyen fegyvere ellen. Természetes, hogy ilyen mód mellett a személyes bátorságnak vajmi kevés szerepe jutott. Mégis történt azután,

hogy ütközeteikben óraszámra ütötték, vágták és lökdösték egymást, miközben fegyvereik mind eltörtek, a nélkül, hogy egymás testi épségében a legkisebb kárt tettek volna. E mellett azután a nehéz vasvértezet nehéz járású nagy lovakat, s egy csomó segédkező apródot és szolgát is igényelt, ugy hogy például VII. Károly és Miksa lovagjainak hét szolgára volt szükségük, hogy a lóra felülhessenek, s ha egyszer leestek a lóról, e czélra szolgáló emelő rudakkal állították őket újra talpra.

A magyar huszár azonban egymagában is harczoló egyed, a ki rendkívüli mozgékonyságánál fogva veri meg az ellenséget. I. Maximilián Weisskunigjában el van mondva, hogy fogadta ő fel udvarába a Mátyás huszárjainak tisztjeit, a kiktől azután lovagolni és huszármódra a lóról nyilazni tanult. De ezzel nem elégedett meg, hanem saját csapatainak egy részét is mintájukra alakíttatta át, mert 1508-ban lovasságáról adott egyik kimutatásban már előfordulnak a *huszárok*. Magok az olasz fejedelmek is, a kiknek híres condottieri seregeiben már annyira ki volt fejlődve a classicus renaissance hadművészet, nagyra becsülték Mátyás hadseregét. A fejedelmek fiai, mint a nápolyi trónra szánt ferrarai herczeg Ferdinand és testvére, Mátyás király táborába küldettek, hogy tőle tanulják a hadviselést. És Mátyás magyar segély hadai, a huszárok és puskások, mint elite-csapatok alkalmaztattak Olaszország főállomásain. Ezek képezték Ferdinand brindisi testőrségét és Leceo és Otranto várak őrségét Budai Bálint vezérlete alatt: selopetieri et springanderi hungari, tehát már puskások is, valamint huszárok Magyar Balázs kapitány által vezérelve. A tüzérség tekintetében is Mátyás tette az első nagy lépést, a menynyiben azt szervezett fegyvernemmé tette s először tett különbséget a vár és tábori vagy mozgó ütegek között. Előtte még Várnánál a magyarok igen kevés lőfegyverrel és ágyúval redelkeztek. Hunyadi János mindig érezte azok szükségét s igyekezett a szükségeseket az ellenségtől elnyerni. Így 1456-ban Belgrád ostrománál a töröktől rendkívüli mennyiségű lőfegyvert és ágyút zsákmányoltak.

Hogy a könnyű lovasság mellett nehéz fegyverzetű csapatai is voltak Mátyásnak, azt már fentebb is említettük. Ilyen első sorban híres gyalogsága: a fekete sereg is, mely nagy álló paizsokkal volt fölfegyverkezve, a milyenekből, czímerével is ellátva, egész sorozatot láttunk itt kiállítva a bécsvárosi muzeumból. Kiállításunk eredményének tekinthetjük annak felderítését is, az 561. szám alatti paizs vizsgálata nyomán, hogy a fekete sereg e paizsformát a magvát képező cseh zsoldosoktól vette át.

De volt nehéz pánczélos lovassága is, teljes lovagi vértezetben a kor szokása szerint öltözve, góthikus pánczélzatokkal. E viseletnek

hű képét mutatjuk be itt Szapolyai Imre nádor sírkövén és Tarezay Tamás, Mátyás vitéz hadvezérének sírtábláján. Hogy a főurak mind ilyen vértezetet hordtak, bizonyítja azon körülmény, hogy maga Mátyás király is szakasztott ilyen vértezetben van ábrázolva a béesi udvari könyvtár Ptolemeus Corvin eodexének kis miniatürjén.

E fegyvernemeket illetőleg különben már Hunyadi Jánosról tudjuk, hogy úgy Várnánál, mint a rigómezei esatában úgy ő, mint lovasságának egy része két élű egyenes pallost hordott, e mellett azonban könnyű lovassága nyilazott, de voltak már kisebb puskás esapatai is.

Mátyás huszársága a szablya és sodrony pánezéling mellett könnyű sodronysapkát hordott, keleti módra készült mozgatható orrvédővel, mely utóbbinak az a ezélja, hogy az egyélű szablya vágását fogja föl, míg ellenben az egészen zárt sisak a pallos szúrása és vágása ellen véd. E mellett könnyű kis pajzsokat hordanak, melyeket I. Maxmilián már *tárcsa-paizsoknak* nevez s a melyek nem ritkán a lobogós kopja betámasztására felső sarkukon be voltak kanyarítva. Ezekből is több példányt mutatunk itt be Ő Felsége gyűjteményeiből.

Az arányra nézve, melyben Mátyás seregében a lovasság állott, érdekes feljegyezni, hogy utóbb mindinkább nagyobb tért engedett a gyalogságnak. Még a várnai esatában jóformán semmi gyalogságunk sem volt, a rigómezei esatában már két ezer idegen gyalog zsoldos vett részt; 1468-ban a Mátyás által Csehország ellen indított háborúban már a 11 ezer lovas mellett öt ezer gyalogos volt és a fentebb már említett béesujhelyi 1487-iki nagy hadi szemlénél pedig nyolez ezer gyalogosra még husz ezer lovas esett.

1461-ben az országgyüléssel kimondatta, hogy ezentúl nem minden husz, hanem minden tiz jobbágy után tartoznak az urak egy lovast kiállítani.

Ez évben a királyi dandár, vagyis állandó sereg öt ezer gyalogos és két ezer lovas volt, az urak dandárai pedig tizenkét ezer lovast tettek ki. Fentebb említett esehországi hadjárataiban ötven ágyú és két ezer koesi is kisérte.

1474-ben midőn a eseh és a lengyel királyt megverve, a béke megkötése végett a nagy moehberni dombon megjelenik gyöngyökkel gazdagon díszített öltözetben, három ezer talpig pánezélos vitéz kisérte. 1475-ben, midőn a török ellen készül, a velenezei követ jelentése szerint, hatvan ezer embert, ezer szekeret és száz hajót állított ki s e mellett oly ágyúkat öntetett és ostromgépeket készíttetett, a melyek a jelen lévő pápai legatust esodálatba ejtették.

Midőn Béeset elfoglalja 1485-ben, oda 8000 pánezélos lovas élén vonul be. Hogy milyen haderőt volt képes előteremteni bármikor is,

látjuk abból, hogy 1480-ban Kinizsi Pált 32 ezer emberrel küldi Szerbiába, míg maga egy másik hadtesttel Bosnyákországba táboroz. 1483-ban 70 ezer ember állott készen a török ellen, míg egy másik hadtest a császár ellen volt menendő.

Az elől már részletezett kimutatás szerint pedig egy ízben a török ellen 163,000 emberből álló hadsereget állított ki, a mi a középkori hadügy történetében csaknem páratlanul áll.

Már fejtegettük, hogy a lovagjátékok, a tornák miként hatottak a harczias szellem kifejlesztésére a középkorban. Természetes tehát, hogy Mátyás ezt sem hanyagolta el, hanem, hogy alatta sokkal bővebben tartattak, mint bármely elődе alatt.

Nem mentek e viadalok életre, halálra. Hegyes lándzsákkal rohantak ugyan egymásra, de csak ügető lovakon s a kérdés csak az volt, melyik vitéz tudja kidobni nyergéből ellenfelét.

Beatrix menyegzője alkalmával nyolcz ízben tartottak lovagi bajvívást. Cseh, bajor és német herczegek és lovagok, a Fehérvárra, majd Budára vonulás közben az útfélen, majd bent e városokban a hyppodromon rohannak össze, több ízben lefordulva lovaikról. Mátyás koronázásakor tartott ünnepélyeken is egymást érte a sok kopjaviadal, valamint az Ulászló tiszteletére Olmüczben rendezett világra szóló ünnepélyeken is. A mérkőzők számára jutalmakat tűz ki a király.

De ismert dolog, hogy maga a nagy király személyesen is résztvett ily tornákon. Ilyen viadala volt a cseh Holubárral. Mint *Galeotti* elbeszéli, a győzhetetlennek tartott cseh óriást homlokának irányzott gerelydöféssel messze kidobta nyergéből. Más alkalommal pedig egyik alvezérét, a híres Suohlát, győzte le Székes-Fehérváron.

Katonáit mindenkor kitüntette. Diadalmas csaták után egyenkint kezet fogott velük. Magasabb rangú vitézeinek pedig az arany sarkantyút és a sárkányrendet osztogatta.

A nagy király halála után fekete serege nagy részét sietnek zsoldjukba fogadni a szomszéd fejedelmek. Mindamellett a magyar hadsereg még sokáig kitünő hirnévnek örvend s a szerencsétlen mohácsi csata után sem mondható e részben elzülöttnek. A XVI. század elején az országgyülések új és új törvényeket hoznak a hadügy érdekében. A banderiális rendszer fentartatott, de kimondatott, hogy egyesek megválthatják magukat. A hadi viszonyokat hátrányosan befolyásolta a Dózsa-féle parasztlázadás, mely után az 1514-iki budai országgyülés kimondta, hogy parasztoknak jobb kezük elvesztésének terhe alatt tilos fegyvert hordani.

Ulászló alatt Wlczek Venczel hadvezér megpróbálta a cseh és magyar csapatokat a Mátyás-féle tradicziók alapján újra szervezni,

különös súlyt helyezve a szekerekre, mint szekérvárakra is. Az ő előírása szerint a csaknem kizárólag magyarokból álló lovasság a magyar, a gyalogság egy része a cseh, egy másik csapat pedig a morva, sziléziai és bosnyák zászlóval volt ellátva.

A magyar huszárnak azonban ekkor is megvolt a híre. Midőn Ulászló fiával Lajossal 1515-ben a bécsi ünnepélyekre bevonul, az osztrák és cseh csapatok mellett általános feltünést kelt a magyar huszárság festői szép csapata, kik, mint az egykorú feljegyzés mondja, részben törökösen voltak öltözve és kezükben lobogós kopját viseltek, melyen két részbe osztva vörös és fehér zászlócskát hordtak. Csodálkozás tárgya volt ügyességük a lovaglásban, a mennyiben képesek voltak a legsebesebb vágtatásban egyik lóról a másikra átugrani.

A gyermek II. Lajos alatt számtalan politikai viszony hatása folytán a hadi viszonyok rohamos hanyatlást mutatnak.

1523-ban a török veszélylyel szemben elrendeli az országgyülés az általános fölkelést. A banderiumokra nézve elrendeli, hogy azok lovon és ne kocsin jelenjenek meg. Minden birtokos tíz jobbágytól egy lándzsást, vagy legalább ijjal és nyilakkal ellátott gyalogost tartozott volna kiállítani, míg egyes vármegyék és városok puskások kiállítására köteleztettek. A szászok maguk helyett székely lándzsásokat fogadtak zsoldba és Segesvár városa a hadi gépekhez kőgolyók, podgyászkocsik, élelmiszerek és a hadi gépek kezeléséhez «balistáriusok» állítására köteleztetett.

1526-ban Szulejmán török szultán 200,000 főnyi hadsereggel és 300 ágyúval átlépvén a magyar határt, Lajos király is védelemre gondolt. De a korábban hozott védelmi törvényeknek nem volt foganatjuk; úgy hogy a magyarság ezen óriási hadsereggel szemben, augusztus 29-én Mohács mezején csak 28 ezer harczost és 80 ágyút tudott szembe állítani. De még ily számviszonyok között is lehetett volna győzelemre gondolni, ha a csapatok nagy része és a tábor nem zárkózik szekértáborba, ha a Dunán némi hajóhadat tart s ha nem áll a hadsereg túlnyomóan nehéz pánczélzatú vitézekből. Mohácsnál épúgy, mint századokkal előbb Muhinál elhanyagolt ősi fegyverével a könnyű lovassággal verték meg a magyart.

Az egykorú török történetírók is ekként írják le és magyarázzák a dolgot. *Kemálpasazáde* Mohács námejában írja, hogy a magyarokon levő pánczélingek voltak azon hálók, melyek megfogták e szerencsétleneket, s melyek miatt nem bírtak elfutni.

Dselálzáde Musztafa, ki mint Szulejmán történetírója maga is jelen volt a mohácsi csatában, még részletesebben írja le azt. Elmondja, hogy a török vezérek azonnal látták a magyarok vesztét, mert

szekérvárba zárkóztak s mert mint mondja, a «szerencsétlen magyar nemzetnek az a szokása a csatában, hogy tetőtől talpig vasba és aczélba öltözik s lovát is abba burkolja, s mindegyik lóháton ülve, a mellette levőt magához lánczolja. Testüket lándzsa nem járja, kard nem fogja, nyíl nem sebzi. Csatasoruk úgy volt elrendezve, hogy minden lovas mellett két puskás gyalogos állott. A lovasok lándzsájukat egyenesen magasra tartották, mikor azonban rohamra indultak, egyszerre lebocsájtották s a ló nyakára hajolva vágtattak előre».

Dselálzádénak a bécsi udvari könyvtárban levő művét első rangú és becsű forrássá teszi reánk nézve azon körülmény is, hogy színes aquarellképben is bemutatja a mohácsi csatát, a hol azonkori hadseregünk hű képével ösmerkedünk meg. Miért is azt nagyított másolatban 534. szám alatt szintén bemutatjuk.

A mohácsi vészszel azonban csak hosszan sajgó sebet kapott a nemzet, de nem szállott sírba, mint hirdették, és harczi dicsősége másfél százados török elleni harczaiban számtalanszor ragyogott fel.

A magyar lovasság, a huszárság mindvégig világra szóló fegyvernem marad. A lovagjátékok, melyek a XVI. században még tartják magukat, egyik kedvencz formájuk gyanánt tartják fenn a magyar huszár-tornát. Ilyenek tartattak tiroli Ferdinánd főherczeg prágai, pilseni és innsbrucki udvaraiban, valamint a szász udvarnál is 1550 és 1560 között. Fegyverzetük volt a lobogós kopja, a szablya, könnyű tárcsa paizs, buzogány és könnyű sisak olykor vasálarczczal és vassodrony pánczélinggel, mely utóbbi felé hosszú színes posztóból vagy selyemből való köpenyt öltöttek. Egy részük néha törökös nagy bokrétájú sisakkal volt ellátva. E torna hű képe maradt reánk a bécsi műtörténeti múzeumban őrzött festett képekkel ellátott codexben, melyet lovagtermünk bejárata felett freskó alakjában is bemutatunk. A használt fegyverekből pedig szép sorozatunk van kiállítva Ő Felsége gyűjteményei, gróf Batthyány István németújvári gyűjteménye és Nagy-Szeben város gyűjteményéből.

Ha most már a fegyverzetet illetőleg az egész korszakra visszatekintünk, látjuk, hogy a XIV. századtól a XVI. közepéig a régi ősmagyar harczmodor és fegyverzet a nyugoti lovagi fegyverzettel együtt és egymás mellett fejlődik. Épen ez adja meg a magyar fegyverzetnek azon sajátlagos képét, mely egyebütt sehol fel nem található. A keleti és nyugoti befolyások nyilvánulásai ezek, a melyek közül a korszak végén a török támadások kényszerű hatása alatt a harczmodor és fegyverzet lassankint egészen keleti formák szerint alakul át.

A jelzett viszonynál fogva épen letárgyalt korszakunkban, a kézíj és nyíl mellett ott találjuk a nehéz számszeríjat, a régi

magyaros szablya mellett a keresztény középkor keresztalakú markolattal biró egyenes kétélű kardját és pallosát. A külömböző formájú alabárdok, lándzsák és csatabárdok mellett a buzogányt, mely úgy látszik a XIII. század közepe táján beköltözött kunok révén terjed jobban el hazánkban. Főképen a lovasság használta. A XV. század közepétől fogva már Olasz- és Németországban is feltünik, mint rendesen a magasabb tisztség jelvénye, mint vezéri bot. A törököknél nemzeti fegyver lévén, a velük való gyakori harczolásunk után a XVI. és XVII. században mindinkább elterjed. A III. Béla király sírjában talált jogar és a koronázási jelvényeink között századok óta őrzött *jogar* szintén buzogányalakúak s azt mutatják, hogy e fegyvernem hazánkban mily régi keletű. Több typusai közül már *Ilosvai* említi hogy Toldi Miklós «hét tollu buzogányt» hordott. Ezen kívűl ösmert formái a gömbfejű, a tüskés csatacsillag és a lánczos buzogány, melyek mindegyikére vannak példák kiállításunkon.

A torna-fegyverzeteket illetőleg, sajnálattal kell megemlítenünk, hogy daczára annak, miszerint e korszakon végig okleveliieg kimutatható a tornák nálunk való nagy divatja, egyetlen torna-vértezetünk sem maradt fenn; úgy hogy a kiállított példányok mind Ő Felsége ambrasi várkastélyából valók. Megnyugvással állíthatjuk azonban, hogy ezen korban nálunk is ugyanilyeneket használtak, mert ha a harczi fegyver is teljesen egyforma volt a nyugotiakkal, az a tornáról, melynek nemzetközi szabályai voltak, még inkább föltehető.

A tornák mellett meg kell említenünk a harczi fejlődésre szintén befolyással volt kora középkori szokást, az istenitéletet s ennek egyik formáját *a perdöntő* bajvívást. Épen e tárgynál vannak bizonyítékaink a fentebb elmondottakra. Ugyanis több oklevelünkben meg van határozva, hogy a perdöntő bajvívást mily fegyverzetben szabad vívni. Egyik helyen például e czélra a szász torna-öltözet jelöltetik meg.

A támadó fegyverek során utolsó helyen említjük meg a csákány-fokost, mely szintén typikus magyar fegyverré fejlődött s a mely szintén ezen korszakban lép föl. Eredetileg a bárdból fejlődött ki. Mint *Nagy Géza* mondja: «A míg a vért sodronygyűrűkből állt s ennek túlnyomó használata eltartott a XIV. század végéig, nálunk a bárdszerű vágó fegyvernek volt kelete, mely egy súlyos csapással ketté metszette a vassodronyt; a XIV. század vége felé azonban a teljes vas-öltözék kezdett divatba jönni s a XV. század közepén túl már Európaszerte általánossá vált, ekkor tehát beállt a szüksége egy olyan támadó fegyver alakulásának, mely át tudjon hatolni a pánczél lemezén, erre pedig a csákány és bárd régi alakjában már nem alkalmas. A csákány tüskében végződő fokának kifejlődését

tehát a XIV. század végére vagy a XV. század elejére tehetjük s a milyen arányban terjedt a vaspánezél, olyan arányban nőtt a tüskés csákány jelentősége is, úgy hogy a XV. század vége felé s még inkább a XV. század folyamán az éllel ellátott pengerész már fölöslegessé vált és kezdenek elterjedni azon csákányok, melyeknél a penge madárorrhoz hasonló alakot vesz föl s ezzel egyidejüleg kifejlődött a gömb vagy négyszögalakú tompa fok, mely a pánczél és sisak behorpasztására szolgált s egyuttal a csapás súlyát is emelte».

E korszakban tünik föl végül az újabb kor egész hadrendjét megváltoztató új fegyvernem a tűz lőfegyver, a puska. A XV. század elején csak egyszerű vascsőből áll gyúlyukkal ellátva. Elcinte ezen formájában igen keveset lehetett vele az ellenségnek ártani, mert nem lehetett vele czélozni. Korszakalkotó volt e tekintetben a XV. század végén a puskaagynak feltalálása, mely lehetővé tette a czélzást. A kanóczgyújtós szerkezet még a XV. század végén csak emeli ezen hatást, a kereklakatos kovás szerkezet pedig a XVI. század elején még inkább fokozza azt. Mindezeket lovagtermünkben fejlődésük sorrendjében mutatjuk be. A védő fegyverek során első helyen kell említenünk a sisakot. Képeink és bemutatott sisakjaink sorozatából látjuk, hogy a XIV. században még a fazéksisak dívik nálunk, míg e század végén a csúcsos sisakformák jönnek divatba, a XV. század elején pedig a kalapforma franczia formák hódítanak. A bécsi képes krónika képeiről úgy látszik, hogy az ősi, rézlemezekkel díszített és egyszersmind védett süvegek is tartották magukat. A XVI. század elején lép föl a keleti csúcsos formájú, nyakvédővel s orrvédő vassal ellátott magyar huszársisak, melynek legszebb példánya a Zrínyi Miklósnak tulajdonított sisak, s a mely forma egészen a XVII. század végeig fentartotta magát nem csak nálunk, hanem mint speciális magyar forma egész Európában. A török formától megkülönbözteti, hogy a víziren kivül elől ellenzővel bír, mely utóbbi a mozlimoknál vallásos okokból nem fordúl elő.

A sisak szó is tőlünk ered. Hasonló formában vették át tőlünk a lengyelek, csehek, horvátok, oroszok, sőt a német «zischägge» is innen származik.

A vértet illetőleg már az előzőkben kimutattuk, hogy annak két neme volt használatban az egész korszakon keresztül, a sodronypánczél és a tulajdonképeni vért, a sín- vagy lemezpánczél. Csak fájdalommal említhetjük fel e helyt is, miszerint nálunk, hol a pánczélos vitézek tízezrenkint vonultak csatába, sem nyilvános, sem magángyüjteményben nem maradt fenn egyetlen számbavehető teljes vértezetünk. E tekintetben való szegénységünk bizonyára azonnal szemébe tünik lovagtermünk szemlélőjének.

A védő fegyverek során utolsó helyen említjük a paizst, melyről már szintén ismételten szólottunk. Itt csak megemlítjük, hogy a kis kerek paizsot felváltotta a háromszögű német forma, majd a négyszögletű olasz forma, mely valószinüleg Pavia városa után *pavizi*-nek neveztetett, melyből a középkor végén a paizs szó alakult. A XIV. században azután fellép a speciális magyar tárcsa forma, mely némi török befolyás alatt változva a XVII. század közepéig fenntartja magát. Maga a hatalmas épület, melyben ezen korszak emlékeit bemutatjuk, megfelelőleg a vegyesházi királyok korszakában (1301—1526) hazánkban dívott építészeti stylnek, csúcsíves modorban épült. Már a szigetre való bejárat meglep bennünket hatalmas középkori várszerű benyomásával, melyhez középkori fa hidon jutunk. A várkapu hatalmas ívnyilása felett a felvonó hidakkal kapcsolatos rácozat és karózat függ alá, míg tetején téglából szerkesztett lőréses folyosó fut végig ágyúkkal és várpuskákkal, a djakovári mintájára és két oldalt pedig egy-egy kaputorony őrzi a bejáratot. A magasabbik a felsőmagyarországiakra emlékeztető négyszögű alkotás, sisakjának sarkain kis toronyfiakkal, elől pedig csinos erkélylyel, mely a vajda-hunyadi várénak utánzata. A kisebb torony a segesvári vár hajdani bástyatornyának hű másolata. Ezen torony későbbi müvű kapuja felé festve látjuk még középkori modorban Magyarország védasszonyát, a boldogságos szűzet. A főbejárat a szepesi templomra emlékeztet, melynek ívei fölött két páncélos vitéz és sisakos paizs már itt emlékeztet a belsejében levő hadi emlékekre, mit csak fokoz bennünk a bevésett felirat: «Emlékezzünk régiekről». Ezen épületszárnyhoz a tó felől a vajda-hunyadi vár palotája a «Nebojsza» toronynyal csatlakozik, mely remek erkélysorával és apró tornyaival festői képet nyujt. Ez épületszárnyhoz csatlakozik a csütörtökhelyi (szepesmegyei) kápolna szentélye, mely az eredeti kettős kápolna hű utánzata. Az épületcsoport másik szárnya az udvar felől kora renaissance izlésű ablaksoraival, a tulsó oldalon pedig a keresdi kastély nyitott lépcsőházával, a segesvári hatalmas torony sikerült másolatában végződik. Ez a torony eredetileg középkori alkotás, legfelső emelete téglákból építve jelzi, hogy tűzvész áldozata lett és ezután nyerte a bádoggal borított XVII. századbeli süveget. A rajta levő kis erkély diszítésül lett hozzá függesztve. Egyik oldalán van felállítva Hunyadi Mátyás királyunk Bautzenben levő szobrának hű gypsz másolata.

Meglepő szép a csúcsíves épületcsoport által képezett udvar, melynek főfalát a vajda-hunyadi várpalota földszintjét, — az eredetitől eltérőleg — nagyobb szabású ablakokkal törte át és oszlopokkal ékítette *Alpár Ignácz* tervező műépítész. Az emeleten pedig ereszes tetővel védett folyosót alkalmazott, ami által a vár ezen homlokzata

dúsabb lett. Ehhez járulnak még a sikerült polychrom festés és a színes czímerek. Középütt az ország czímere látható Mátyás király korából, tőle jobbra neje Beatrix királynéé, Bakocs Tamás egri püspöké és Garai Miklós nádoré, balra: atyja Hunyadi Jánosé, Vitéz János váradi püspöké és anyjáé Szilágyi Erzsébeté.

Az udvar közepén a pozsonyi városház terén álló XVI. századi kútnak utánzata emelkedik, melynek tetején pánczélos sisakos vitéz áll, jobbjában az ország czímeres pajzsát tartva, s a mely 1571-ből, készítésének idejéből hű képét mutatja nekünk az azonkori hadi viselet egy részének. Az eredetinek mestere *Lustringer András* volt.

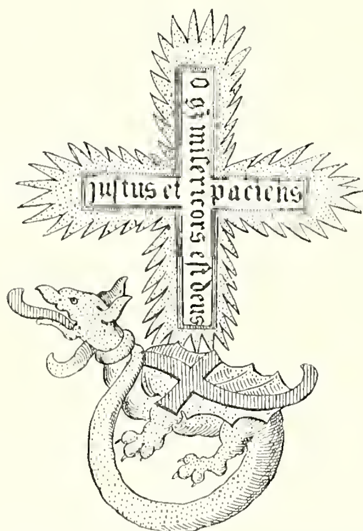
A főbejáraton belépve hosszú folyosón át jutunk a második csúcsíves bejáróhoz, mely a *vajda-hunyadi vár lovagtermébe* vezet. Hatalmas helyiség ez, melyet öt nyolczszögű vörös márványoszlop oszt két hajóra. Az egész csúcsíves boltozat-rendszer s az oszlopfők lehető híven vannak utánozva. Az egyik oszlopfőn mondatszalagon olvassuk, hogy: «Hoc opus fecit fieri, magnificus dominus Joannes de Hunyad regni Hungariæ gubernator anno Domini 1452». (Ezen művet nagyságos Hunyadi János, Magyarország kormányzója készítette 1452-ben.) A többin, valamint a csúcsíves ablakok üvegfestményein ott látjuk az ő és neje, a Szilágyi család, a Báthoryak stb. czímereit. Hasonló czímerek ékesítik a padlózatot is. A falakon pedig hadi jelenetek frescóit találjuk festve. A tó felőli részen Szent László király cserhalmi ütközetének jeleneteit a veleméri templom falképei után a bejárati oldalon pedig perdöntő párbajt, Márk bécsi képes krónikája után és a bejárat fölött a XVI. század első feléből egy magyar tornajelenetet a bécsi tornacodexből másolva. Az oszlopok közeit állványokkal láttuk el, melyeken a fegyvereket akként helyeztük el és állítottuk fel, mint az középkori várak fegyverkamaráiban szokás volt.

A lovagterem végében, mint az középkori várakban tényleg szokásban volt, a csatazaj ellenében ott találjuk a vár kettős kápolnáját, melybe az emeleti teremből is beláthatni, s mely a csütörtökhelyi kápolna hű másolata; a középkori vallásosság és hitélet cultus tárgyaival, a káposztásfalvi remek szárnyas oltárral és felszerelésével. A magas csarnok ablakaiból magyar szentek üvegfestésű képei tekintenek alá.

E palota emeleti termében vannak elhelyezve a nagy Hunyadi Mátyás király személyére vonatkozó hadi emlékeink. Ime a fényes és hű keret, melyben középkori hadi életünk emlékei tárulnak elénk.

Irodalom: H. Meynert, Das Kriegswesen der Ungarn. Wien. 1876. *Csánki Dezső,* I. Mátyás udvara. 1884. *Hadtörténelmi közlemények* 1890. évf. Mátyás király, Mátyás fekete serege. *Ipolyi Arnold,* A magyar hadtörténelem tanulmánya. Kisebb munkái. III. k. 1887. *Nagy Géza,* A magyar középkori fegyverzetről. Arch. Ért. 1890. évf.

Piringer, Ungarns Banderien und desselben gesetzmässige Kriegsverfassung überhaupt. Wien. 1810 u. 1816. *Bárdossy,* Animadversiones de insurrectione nobilium. Budæ. 1792. *Teutseh,* Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens unter dem Karl Robert. Im «Archiv des Vereins für Siebenbürg. Landeskunde» II. Bd. 1846. *Toldy Ferencz* és *Szabó Károly,* Márk kronikája a magyarok eredetétől 1330-ig. Pest. 1867. *Fejér,* Codex Diplomaticus. IX/V. kötet 158. sz. *Anjoukori* diplomatiai emlékek. II. 463. sz. *Anjoukori* okmánytár. I. 431. *Loserth,* Die Königsaaler Geschichts-Quellen. 365. l. *Pór Antal,* Nagy Lajos. Budapest. 1892. *Kerékgyártó Elek,* A magyar hadügy állapota az Anjou királyok alatt. 1880. *Meliehár Kálmán,* A magyar hadtörténelem fejlődése az Árpádok és Anjouk házából származott királyok idejében. (Ludovica Akadémia Közlönye. 1879.) *Rosti Antal,* Versuch Ungarns Banderien ur-constitutionsmässig darzustellen. Sümeg. 1811. Kézirat a M. Nemz. Muzeumban. 8r. 73. sz. alatt. *Óvári Lipót,* Nagy Lajos nápolyi hadjárata. (Századok. 1879.) *Nagy Sándor,* Hadügyünk állapota Nagy Lajos korában. (Lud. Akad. Közl. 1884.) *Pesty Frigyes,* A perdöntő bajvívások története Magyarországon. (Akad. Ért. 1867.) *Horváth-Rónai Jenő,* Magyar hadi krónika. I. R. A honfoglalástól a mohácsi vészig. Bpest. 1895. *Fraknói Vilmos,* II. Lajos és udvara. (Budapesti Szemle. 1876.) *Szerémi György,* Magyarország romlásának története. Bpest. 1857. *Teleky József,* A Hunyadyak kora Magyarországon. 9 kötetben. *Kápolnay István,* A magyarok hadjáratai a Hunyadiak korában. (Régi katonai közlöny. 1870.) *Szentkláray Jenő,* A dunai hajóhadak története. 1886. *Bonfini,* Rer. hungar. Decades. *Fraknói Vilmos,* Hunyadi Mátyás király. Budapest. 1890. *Nyáry Albert,* A modenai Hyppolit Codex. (Századok 1870.) *Salamon Ferenez,* Török hódítás kora Magyarországon. Báró *Nyáry Albert,* A heraldika vezérfonala. Budapest. 1886. 230. l. *Thúry József,* Török történetírók I. és II. k. 1893. 1896. M. Tud. Akadémia.

A Zsigmond király által alapitott sárkányrend.

CSÚCSIVES ÉPÜLET. V. TEREM.

289.

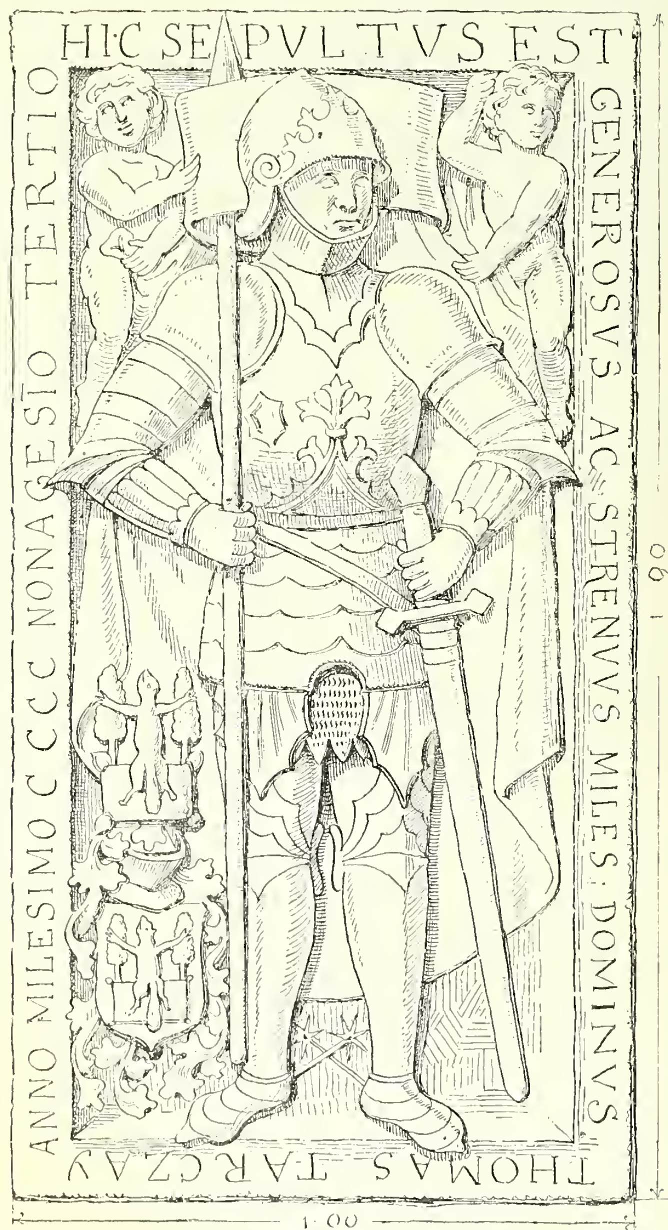
Tarczai Tamás sírköve. Gypsz másolat. Eredetije a sárosmegyei Héthárs mezőváros csúcsíves temploma déli kápolnájának keleti falába álló helyzetbe van beillesztve. Anyaga vörös márvány, magassága 1 méter és 90 ctm., szélessége 1 méter, keretén a lapidaris betűkkel vésett fölirat a következő:

HIC SEPULTUS EST
GENEROSUS ET STRENUUS MILES DOMINUS
THOMAS TARCZAY
ANNO MILESIMO CCCC NONAGESIMO TERTIO.

E sírkő egyike legszebb, legplasztikusabb alakos sírköveinknek, mely úgy egészében, mint részleteiben a legszigorúbb góthikának hódol. A kereten belől, a bemélyített képes mezőből, erőteljes, emelt plastikával domborodik ki a pánczélos alak, álló (nem a szokott fekvő) helyzetben, mi azt mutatja, hogy e sírkő eredetileg sem volt sírláda (tumba) fedeleül szánva, hanem a templom falába befalazva. Az alak plastikája kifogástalan, erőteljes, zömök, középtermetet mutat, a művész ügyesen töltötte be vele a rendelkezésére álló lapot, a mennyiben csak a két könyökvas s a két vassaru csúcsos vége nyúlik ki a kereten, de az erőteljes dombormű itt is erősen kiemelkedik a kereten felül.

Az alak arcza férfias, fiatalos, bajúsz és szakálltalan, miként az azon korban szokásos volt, mint ezt több síremlékünkön látjuk, ezzel hódolva mintegy a Mátyás királyunk által követett szokásnak, kit reánk maradt nagyszámú arczképei szintén bajusz és szakáll nélkül ábrázolnak. Fejét a vértre erősített szakállvédővel (Barthaube) ellátott vassipka (Salade) fedi, rajta az ötszörös liliom ékítéssel, (melyből csak három látszik) díszített vizirről a szokásos látó hasiték hiányzik. A lovag termetét teljes gothikus vértezet takarja, mely mintája az ezen korbeli legszebb vértezeteknek. Ezek tekinthetők az első, teljes síma lapokból álló vértezeteknek, melyek az egész testet vasba burkolták, mert ezeket megelőzőleg azok egy részét a síma vasak mellett, sodrony- és bőrrészletek képezték. A vállvédők símák, a felső karvédek lemezesek, az alsók bordázottak, a könyökvasak hegyesek, a kezek fedetlenek. A mellvért két lemezből áll s az alsó, mely a fel-

sőt részben takarja, felső karimáján, középen csúcsívben kimagasló ékítést mutat, fölül egy gyűrűvel egybefoglalt hármas liliommal. A lándzsa támpontjául egy a mellvért jobb oldalára erősített hatszögű vaspánt szolgál. A derékvédő lemezes, alján csipkés nyujtványokkal

(tuiles), az ágyékvédőt vassodrony képezi. A lemezes térdvasak fölött és alatt a lábszárvasak símák, alól a lábakat lemezes vassaruk takarják s a reájuk erősített hosszú, egyenes nyakú csillagos tarajú sarkantyúk egymást keresztezik.

II

Nyeregjáték - kis alakok II Lovak nyereg-
szerszámai - Batthyány Lud. Nyeregszerszám-

Az 1458-ki szegedi orsz. gyűl. hozta meg a király a honvédelmi törvény módosítását, hogy minden 20 telek után egy lovas állíttassék. Innen huszár, melyet Mátyás 1481-ben nápolyi követéhez, az egri püspökhöz hannak először Mátyás: „katonaságunknál a második rend a könnyű lovasság; kiket huszároknak nevezünk. A huszárokról annyit tudunk, hogy lobogós kopja, kard és fokos vagy buzogány.

A mikor Nápolyba 700 főnyi segélycsapatot küld, maga írja ágensének, az egyes fegyvernemekre vonatkozólag .... 2. Kétezer könnyű lovasból vagy huszárból (hussarones) a kik az ellenséget legelőször szokták megtámadni, azt mindig nyugtalanítják; de a nagy...

I. Maximilian Weisskunigjában el van mondva, hogy a magyar huszárok mintájára már 1508-ban volt némi ez huszárság

A lovag derekára hatalmas egyenes pallos van csatolva, melynek markolatán bal keze nyugszik, jobbjában zászlónyelet tart, melynek lándzsás vége a feliratos keretbe nyulik, maga a zászló pedig, a lovag feje mögött keeses hajlásban a hátteret tölti ki. A természetes s nem túlterhelt redőzetekben lecsüngő köpenyt a sírkő két felső sarkában ügyesen alkalmazott két lebegő angyal tartja.

E sírkő kétségtelenül német mester műve. E mellett bizonyít szivós ragaszkodása a góthikához, mely az egész művön feltünő, sőt szembe szökő, holott ugyanezen korból olasz mesterektől már nem ritkák az átmeneti, sőt tiszta renaissanee alkotások is. De mutatja a jobb kézt alul levő czímer is. E czímer szabatos stíljc a pajzs és csőrsisak kifogástalan alakja, a sisakdísz helyes aránya a pajzsalakhoz, a lombszerű izlésesen alkalmazott takarók, mind heraldikai érzékkel biró német mesterre vallanak, de arra vall különösen a czímerképben alkalmazott párna, mely a magyar heraldikában ismeretlen, de a németben sisakdíszeknél gyakrabban előfordul. A Tarczayak egyéb ránk maradt czímerein, a párnát sehol sem találjuk. Magában a czímerben két fa között egy mókus áll.

A kihalt tarkői Tarczay család egyike Sáros vármegye legrégibb nemzetségeinek. Ősi fészkük a tarkői sziklavár volt. Törzsük Rutker (Rüdiger) comes, ki a XIII. század első éveiben költözött Tyrolból Magyarországba. Ezen Rüdiger utódai két különböző családot alkottak, az idősebbik ág Berzeviczy név alatt ma is él és kiterjedt, az ifjabbik ág tarkői várától előbb a Tarkői, majd valószínüleg a Tarcza folyótól a Tarczay nevet vette föl. A család fénykorát a XV. században érte el. Ekkor élt Tarczay György erdélyi alvajda és Tarczay Tamás, Mátyás király jeles hadvezére, sírkövünk pánczélos alakja.

Tarczay Tamás, mint «aulae familiaris» kezdte pályáját Mátyás udvarában. 1474-ben 6000 főnyi csapattal Lengyelország pusztítására küldte őt a király, hol Zmigrod városát éjjel megrohanva hatalmába keríté. Innen megostromolta a várat is s azt elfoglalva, portyázásainak központjává tette s felpusztítván közel kétszáz falut, nagy zsákmánynyal tért vissza.

1478-ban ismét rabló hadjáratra küldte őt a király ugyancsak Lengyelországba, Ausztriába és Karinthiába hadjárataiba kisérte a királyt. 1480-ben bevette Radkersburgot s ostromolta Gráczot.

Tamás ez érdemeit a király adományokkal jutalmazta s mivel a Tarczayak kihalt ágainak birtokai is az ő kezében összpontosultak, családját anyagi téren is fényre emelte. Meghalt 1493-ban. Fia Miklós már az ország bárói sorába emelkedett, II. Ulászló főkamarása volt. Mohácsnál, mint a magyar lovasság vezére, hősi halált halt. Egyetlen fia a kalandos életű György 1557-ben Nagy-Szőllősnél esett el s vele az ősrégi tarkői Tarczay nemzetség fiú ágon sírba szállott.

E sírkő egyike azoknak hazánkban, melyről a nép ajkán monda él. E monda szerint a köpenyt tartó két angyal Tarczay Tamás két ikerfia, kik apjok féltékenységből eredő dühének áldozataivá lettek.

Csoma József: «Tarczay Tamás sírköve». Turul. 1890. évf. 39. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». XI. k. 46. l. *Berzeviczy E.:* «Tarkő és a Tarczayak». Vasárnapi Ujság. 1864. Budai F. Lexikona. III. k. 269. l.

A Történelmi főcsoport igazgatósága.

310.

Vár-modell. A Zólyom város határában fekvő «Pusztavár» modellje. 1 : 720 arányban készítette, Thomka Gyula utasításai szerint Vaitzik Ede m. kir. erdőgyakornok.

A pusztavár a Garam folyó partján egyike legősibb várainknak, melynek keletkezéséről és történetéről eddigi kutatásaink semmi nemű adatot nem szolgáltatnak, holott az ország legnagyobb kiterjedésű erőditett helye. Az alapfalak körüljárása egy órai időt vesz igénybe. Egyetlen adat az, a mely *Anonymusban* található. A névtelen jegyző XXXIV. fejezetében következőleg emlékszik meg az ősi Zólyom vár alapításáról «A vezérek egymás közt tanáesot tartva, a hozzájok hű lakosok kérelmére elvégezék, hogy a sereg harmadrésze a föld népével menjen a Zouolon (Zólyom) erdőbe, kik is az ország határszélén mind kőből, mind fából is erős torlaszokat építsenek, nehogy valaha a esehek vagy lengyelek lopni és rabolni országukba jöhessenek. Ekkor közegyetértéssel e végre Borsut, Bunger fiát küldék ki vitézeivel, kik is midőn a Grom (Garam) folyó mellett lovaglának, egy szarvas előttük megfutamodva a hegyek tetejére hága, melyet Borsu nagysebesen űzvén, a hegyek tetején agyon nyilaza. S akkor Borsu, a mint azon hegyeket körültekintette, azt vette eszébe, hogy ott várat építsen. S mindjárt összegyűjtvén a sok pórnépet, egy magasabb hegy ormán igen erős várat építe, melynek tulajdon nevét adá, a mint Borsu várának is nevezik. És innen seregével a Zouolon erdőig méne és igen nagy kőerősséget építtete, melyet most Borsud Zouolunnak neveznek. (*Szabó-Fejérpataky* Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. Budapest, 1892. 37. l.)

Ha ez adatot igaznak fogadjuk el, akkor megdől az a rég felállított tétel, mintha a tatárjárás clőtt nem lettek volna kőből épített váraink, mert e roppant erőd teljesen kőből épűlt és a kora középkor várrendszeréről egészen új képet tár elénk. Redszerét illetőleg mint a modellből látjuk, egy donjonnal biró előerődből és a nagy várból áll, mely utóbbi magasabban fekszik, egy futófallal volt összekötve az előerőddel és három nagy donjonnal bírt.

Ez ős várral össze nem tévesztendő a hegy aljában épűlt zólyomi új vár, mely Nagy Lajos és Zsigmond korában játszott szerepet s jó részében akkor is épűlt.

A pusztavárnak egy-két magasabb fal részletén kívül ma már fájdalom csak alapfalai látszanak.

A dombormívű modellen ezen alapfalak vonalai vannak feltüntetve. Az egésznek hossza 2 méter 3 ctm., szélessége pedig 1 méter és 50 ctm.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

327.

leveles rózsa között a középső halomból előtünő kar, markában patriarcha keresztet tartva.

Az ábrázolt hős: Máriássy István, még a XII. századból származó markus- és batizfalvi Máriássy család érdemes tagja, 1505-ben szepesi várkapitány, ugyanez évben Szepességnek a rákosmezei országgyűlésen követe, később Szapolyay János kiskorúsága alatt szepesi főispán s a Szapolyai ház hű embere volt».

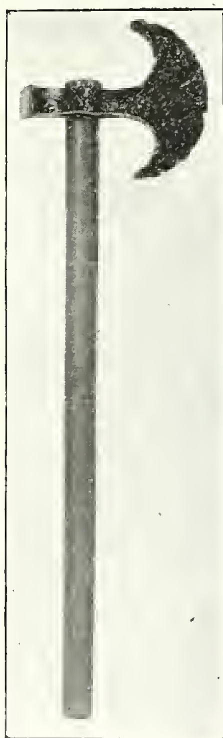
Csoma-Csergheö: «Máriássy István sírköve». Arch. Ért. 1887. 425. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». 7. kötet, 305. l. *Siebmacher:* «Wappenbuch» III. k. 298. tábla. *G. Csergheö* und *J. Csoma:* «Alte Grabdenkmäler aus Ungarn». Budapest, 1890. 76 l.

331.

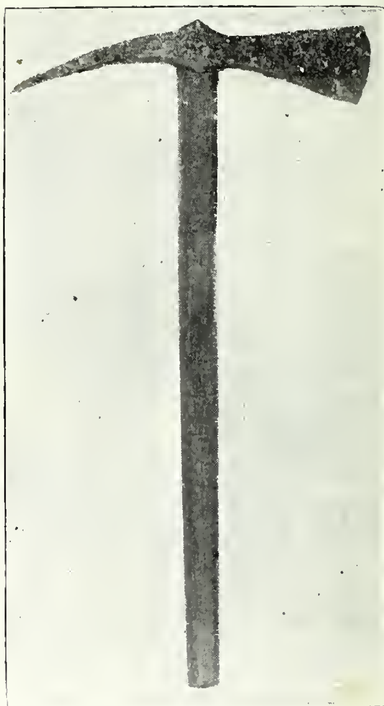
Fegyvercsoportozatban.

Csatabárd, vasból, melynek bárdlapja háttal kifelé görbülő félhold alak és hossznégyszögű lapban végződő nyakas fokkal bír. A bárdlap csúcsainak egymástóli távolsága 15 ctm. (Lelhely: Szombathely, Vasmegye.) XV. század vége.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

331[I]

331[I]

A lovagterem látképe a bejárat felől nézve.

A lovagterem látképe a kápolnától tekintve.

Csatacsillag, (2 drb) fából, tojásdadalakú, esztergált bunkóval, melyet vas körpánt és hat vas tüske vesz körül; a gömb végéből szintén egy vas tüske áll ki. A bunkót két oldalt a nyélen végig futó, leszögezett pánt tartja. (Hasonlót kiadva lásd *W. Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig 1890. 360 lap.) Hossza 64. cmt. XVI. század.

A m. kir. honv. Ludovika-Akadémia.

Csákánybalta, vasból. A csákány 30 ctm. hosszú, 6 ctm. élhosszal, a balta éle 7 ctm. széles.

Lelhelye: Zsigmondháza, Zalamegyében.

A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

A VAJDAHUNYADI LOVAGTEREMBEN.

101.

István erdélyi herczeg 1351-ből. Az országos levéltár diplomatikai osztályában 4153. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovas pecsétről készült nagyított rajz.

A lófelszerelésnek már a XIII. századbeli hasonló képekről ismert részletein kívül újabb érdekes formájával találkozunk a hadi viseletnek. A herczeg sodrony szövetű vértet visel, mely fölött boglárokkal is ékített díszes szövet pánczélinget hord. Jobbjában kurta egyenes olasz kardot visel, mely markolat gombjánál fogva melléhez van lánczczal erősítve. Fején a díszes sisakról, takaró lepel hull alá és sisak oromdísz gyanánt két strucztoll között valamely czímeralak szerepel.

A lovagvértezet ezen formája a lánczos karddal együtt eléggé ösmeretes franczia, német és belga emlékeken. Így a bambergi székesegyházban levő szobron 1370-ből és Rouvre Fülöp burgundi herczeg pecsétjén 1361-ből, valamint az 1371-ben meghalt Pienzenau Ottó lovagnak az ebersbergi templomban levő síremlékén. Lásd: *W. Boeheim:* «Handbuch der Waffenkunde». Leipzig, 1890. 138 lap és *Damay:* «Costumes d'aprés les sceaux». Paris, 1880. *A. Demmin:* «Kriegswaffen». Ergänzungsband. Wiesbaden. 75 lap.

A ló úgy látszik, legalább részben vértezve volt.

Kiadva: *Dr. Csánki Dezső:* «A magyar királyi országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek mutatója». Budapest, 1889. 4. r. V. tábla, 17. szám.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

331.

Alabárdok (német forma), (21 darab). A félhold alakban kivágott bárdlap némelyiknél áttört lyukakkal, némelyiknél csoportokban alkalmazott bemélyített ékítményekkel. Hegyes csúcsban végződő foka lefelé vágott. A nyéllyuk felül zárt és vasa négyélű hosszú szuronyban végződik.

Az alakra nézve hasonló alabárdok, különböző fegyverkovácsbélyeget viselnek. Legtöbbön a pallosmarkolathoz hasonló jegy van beütve; egyen levél alakú beütött lapból a kereszt, két karja alatt két golyóalakkal domborodik ki. Egynek szuronyán a félhold, egy harmadikon ismét a kereszt domborodik ki beütött alapból, két karja alatt azonban két pálcza alakú domborodás látszik, azon jelenetre emlékeztetve, midőn a felfeszített Istenember Mária és János által van környezve. Az alabárdokon alkalmazott szuronyok hossza 37 ctm.-től egész 64 ctm.-ig váltakozik.

A hosszú tölgyfa-nyelek négyszögűek s a szögletek le vannak tompítva. XVI. század. Esterházy Pál hg.

A fraknói várból.

332.

Fegyvercsoportozatban.

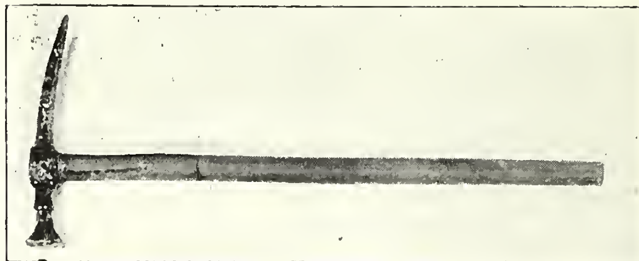
Sarkantyú, vasból, igen rongált állapotban, eredetileg nyolcz sugaras csillagtarajjal és lapos szárakkal, a melyeknek végén két fölálló fül van, e fölött pedig egy-egy lyuk.

Méretei: a szárak közötti távol 9·5 ctm., a szárak magassága 9 ctm., a tarajtartó 10 ctm. A XIV. század elejéről.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

334.

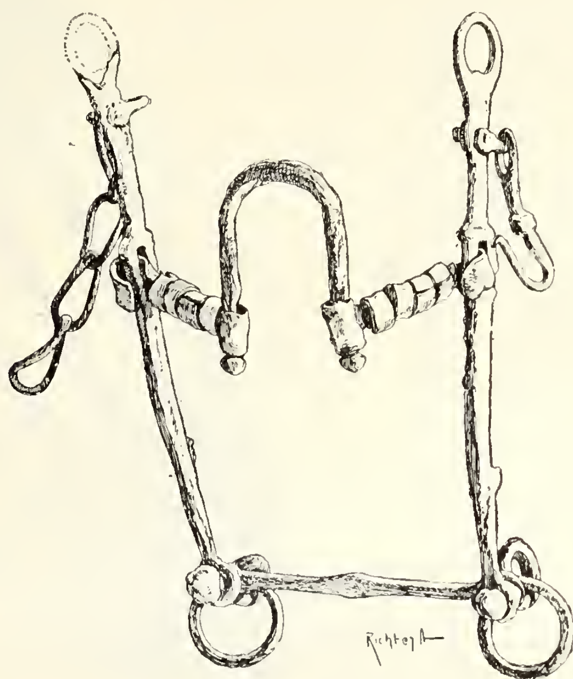
Fegyvercsoportozatban.

Csákányfokos, vasból, gyengén lefelé görbülő hegyes csákánynyal és négyszögű fokkal. A csákányfokos hossza 22·5 ctm. (Lelhely: Nagy-Berzseny, Veszprémmegye.) XVI. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, feszítő, egyenes tengelylyel, kovácsolt vasból, a melyen több helyen az ónozás nyomai láthatók. A zablaszárak kevéssé görbültek, végükön laposak és 17 mm. átmérőjű karikában végződnek. A baloldali száron 5 ctm. hosszú horogkapocs, a jobboldalin egy négy szemből álló lánczocska lóg. A feszítő tengely három részből áll és a két 6 ctm. hosszú szárból, a melyeken négy-négy karika van.

Az egyenes tengely közepe kissé kiszélesedik. A tengely a szárakhoz kúpos fejű, gyűrűs szöggel van erősítve, a melybe 13 mm. átmérőjű vékony karikák kapcsolódnak.

Méretei: az egyenes tengely a fülekkel együtt 11·7 ctm. hosszú, míg a szárak 18 ctm. hosszasággal bírnak, a rajtuk levő négyszögű nyílás pedig 15 mm. A nyolczas alakra hajlított lánczszemek 3 ctm. nagyságúak. A XIV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Tárcsa-paizs, magyar forma. Fából, pergamenttel áthúzva. Külseje vörösre van festve s rajta saskaromból kinőve hat tollú, fehéren erezett fekete sasszárny («Krallenflug»). Széle balról jobbra meredeken ferdén van leszelve. Belseje olivzöld veres árnyalattal van festve.

Tiroli Ferdinánd főherczeg tulajdona volt és bebizonyíthatólag

a nevezett herczeg által 1549-ben és 1557-ben Prágában tartott magyar huszár-tornákon használtatott. (Ld: Torna-codex a bécsi császár. és kir. udvari műtörténeti múzeumban és Dr. *A. Ilg.* Das. k. königl. Schloss Ambras in Tirol. Wien, 1882. 27. lap.)

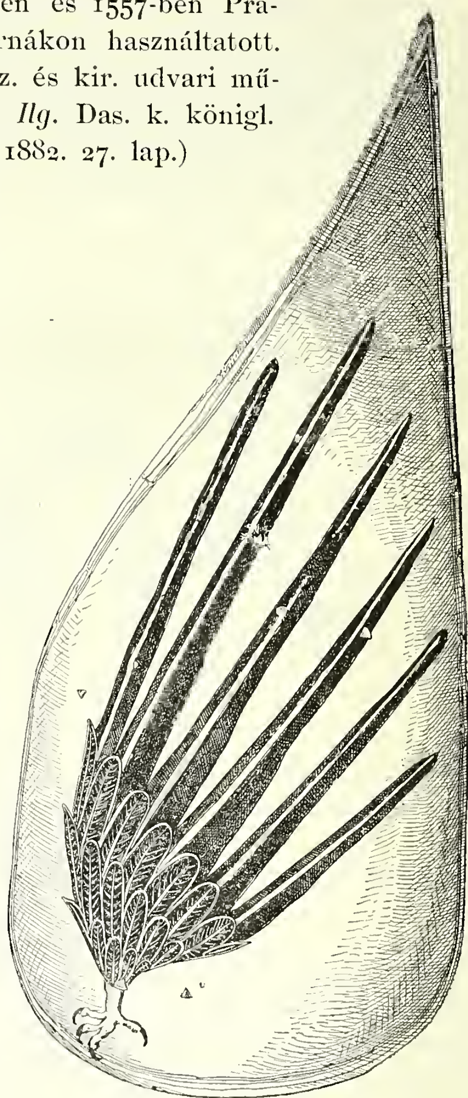
Legnagyobb hossza: 1 méter 33 ctm. Szélessége: 50 ctm. Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

Kard. Egyenes német, rostaszerűen áttört mívű, kagylószerű két hárító lappal. *S* alakban hajlított keresztvassal, mely a markolat felé a kézvédő vasra hajlik vissza. A markolat rovátkolt fa, mely nyolcz szögletű nagy vasgömbben végződik. A penge négyszögletű és kétélű, a markolaton alul mindkét oldalt kurta véresatornával, melyben elől-hátul négyszöget képező beütött négy pont között ·:· ME FECIT ·:· SOLLINGEN ·:· jegy van beütve. A penge hossza 1 méter. A XVI. századból.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

334

·:· ME FECIT ·:· SOLINGEN ·:·

Sarkantyú, vasból, ferdén fölfelé álló egyenes tarajtartóval, hét ágú csillagtarajjal és rövid egyenes szárakkal. A szárakon ferde, hátra felé álló fülek vannak. Az egyik fülben egy hosszúkás kétágú kapocs lóg. A szárak végén nyolczas alakú szemekből álló láncz-darab függ.

A XV. század végéről.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

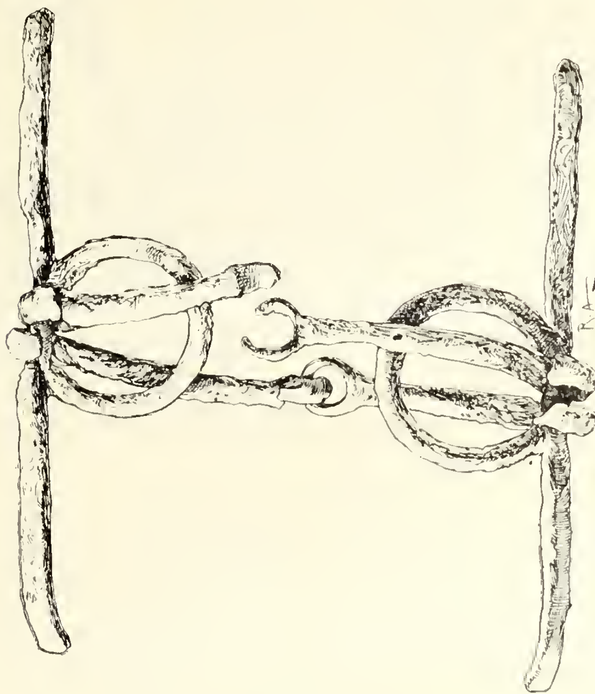
Csatabárd, vasból, nyéllel, tagló alakú, kétkézre való, melynek keskeny, vastag bárdja a nyél felé lefelé hajlik. Vastag, kiülő foka hossznégyszögű lapban végződik, nyéltokján mindkét oldalt fel- és lefelé kurta, tömpe tüske áll ki. A bárd hossza 17·5, élének hossza 19·5 ctm. XIV. század.

Wilczek János gr.

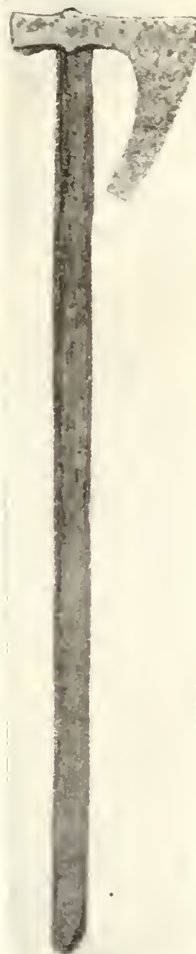
336.

Zabla vasból. A kettős párhuzamos zabla tengelyek 10 ctm. hosszúak, ívalakúan kissé meghajlítottak és csavar menetes bordázattal díszítettek. Az egyenes 18 ctm. hosszú zablaszárak egyik vége kevéssé ellapított és meghajlított. s középen 5 ctm. átmérőjű karikával bírnak. A XIV. század vége.

Lichtneckert József.

336

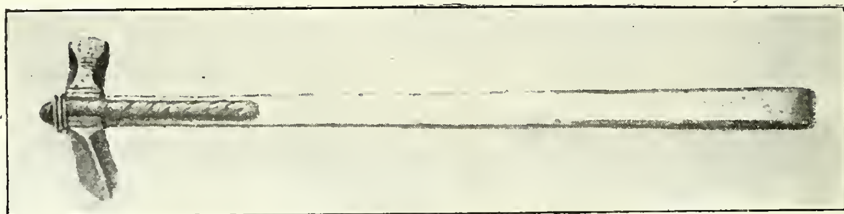

334

338.

Harczi kalapács, csiszolt vasból. Négyélű, kissé lefelé hajló, hegyezett vasa bereszelt és részben sárgarézzel beöntött bordákkal födött, foka pedig egy domborított négyszögű lapban végződik. A nyél négyszögű és belül üres. Fölső végén gúla alakú vasgomb van, mely a kalapács lefoglalására szolgál. A kalapács nyéltokjának egyik olda-

láról az övbe való beakasztáshoz 11·5 ctm. hosszú, csavarmenetes vas nyujtvány nyúlik le a nyél felé. (Hasonlót kiadva, lásd: *M. Viollet-*

Le-Duc «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français» Paris 1875, tome sixième, 190.) A kalapáes hossza 10·5 etm., a nyél hossza 46·5 ctm. Súlya: 0·800 gramm. XIV. század vége.

Wilczek János gr.

341.

Tőr, a keresztvastól a hegyéig egyenletesen keskenyülő aezélpengével, melynek mindkét oldalán egy mély vércsatorna van a középen végig kivájva. A markolatvasa egy tojás alakú nagy gombban végződik. A keresztvas meglevő darabja eleinte egyenesen indúlva, közepétől a penge felé lefelé hajlik s oldalt valamely kis kör-alakú hárító gyűrű-szerkezet meglevő nyújtványai a keresztvastól vízszintes irányban indulnak ki. — A penge hossza 24·5 ctm., a markolat hossza gombbal együtt 11·5 etm. (Lelhely: Szt.-Gáloskér, Somogymegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

342.

Tőr, vasból, egyélű, kés alakú pengével. Keresztvasa ív alakúan a penge felé hajtott, derékszög alatt leszelt lapos vas. A fogantyú a borító csontok lefoglalására két lyukkal van áttörve és egy csipkézett szélű, esillag forma vaslapban végződik. A penge hossza 18·5 ctm., az egész tőr hossza nyéllel együtt 32 etm. XIV. század.

Wilczek János gr.

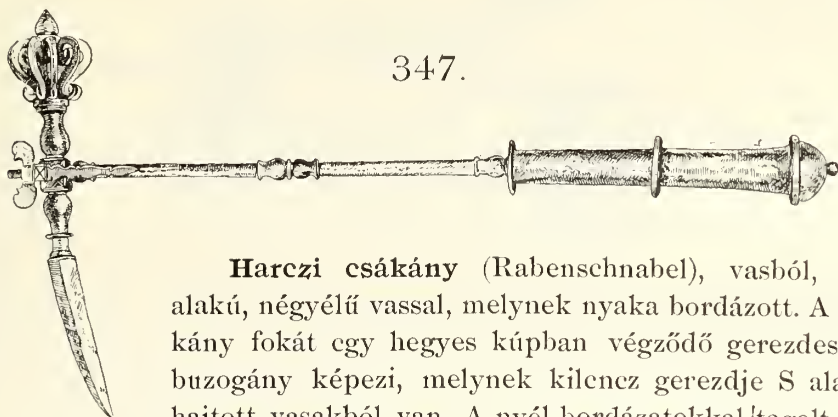
344.

Tőr, aezélből, melynek pengéje, keresztvasa és markolata egy darabból van kováesolva. A kétélű penge négy lapra van alakítva, s a markolattól egy harmadrész hosszban középen véresatornával van ellátva. A keresztvas egyszerű lapos nyujtvány, melyen a valószínűleg csont borítólapok lefoglalásához négy lyuk van áttörve. A mar-

kolat T alakú vas, egy oldalt csatornázott s a borító lapok lefoglalásához rajta három lyuk van áttörve. A keresztvastól egyenletesen keskenyülő és hegyes csúcsba kifutó penge hossza 31 ctm., szélessége a keresztvasnál 3·5 ctm. Az egész tőr hossza nyéllel együtt 43·5 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung, *Kuppelmayr*» München, 1895. XXV. tábla, 310. szám.) XIII. század.

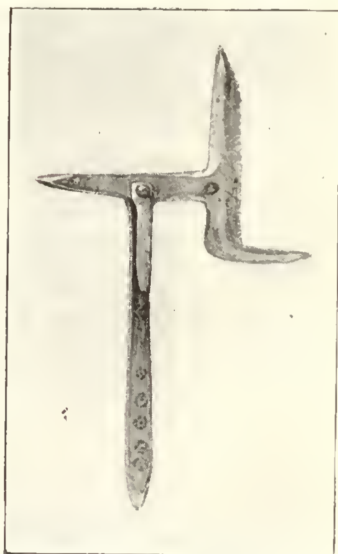
Wilczek János gr.

347.

Harczi csákány (Rabenschnabel), vasból, csőr alakú, négyélű vassal, melynek nyaka bordázott. A csákány fokát egy hegyes kúpban végződő gerezdes kis buzogány képezi, melynek kilencz gerezdje S alakra hajtott vasakból van. A nyél bordázatokkal tagolt vaspálcza, mely csavarmenettel a henger alakú és középen magas bordával két részre osztott üres vasfogantyúba van becsavarva. A nyél alsó végét egy félgömb alakú vas zárja be. A csákányon átdugott nyélre kétfülű csavarral egy lefelé álló vastüske van erősítve, mely a nyeregkápa-szíjazatba való beakasztásra szolgált. A csákány hossza 27 ctm., a nyél hossza 54·5 ctm. Súlya: 1·000 gramm. XV. század. (Hasonló kiadva: *Demmin.* Die Kriegswaffen. Leipzig 1893. 812. lap. Huszita fegyvernek mondja.)

Wilczek János gr.

348.

Hajító tüskés bárd, vasból, melynek foka, lapja és vas nyele négyélű tüskévé van köszörülve. A bárdra az övbe való beakasztáshoz egy vas horog van szögecselve. A szárakban ismeretlen kovácsbélyeg.

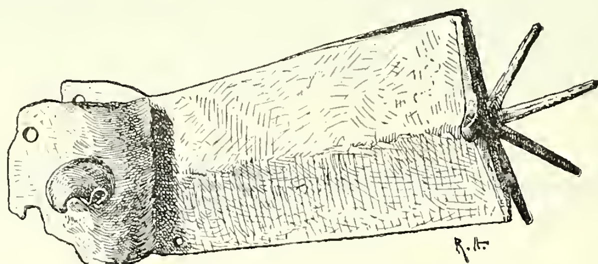
A bárd hossza fokkal együtt 16·5 ctm., a bárdlap 18 ctm. hosszú, a nyél hossza 27 ctm.

XIV. század eleje.

Wilczek János gr.

350.

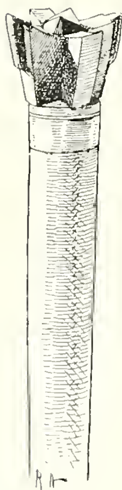
Torna-sarkantyú (magyar), csillagtarajos, czinezett széles vaslapból előállítva. A hosszú, lapos sarkantyúnyak szélessége 10, hossza 14 ctm. A nyakkal egyenlő szélességű kurta szárak félkör alakban hajlanak a bokához és végükön két nagyobb s alul a talpalló részére

szolgáló horoghoz két kisebb lyukkal vannak áttörve. A szárak külső ágába ezen kívül még egy kör alakú, laposfejű vasszög van beszögeeselve, mely az átesatoló szíjazat beakasztására szolgált. A szárak hossza 6 ctm., ezeknek egymástól való elhajlása 8·5 ctm. XVI. század.

Batthyány Iván gr.

352.

Nyílvessző (2 drb), számszeríjhoz, vasból, úgynevezett koronás nyílcsúcs szerkezettel (Kronbolzen). A négy szembe álló vasszárny közül az egyik nyílvesszőnél kettő egy kis kiugró éllel bír, a másik nyílvesszőnél pedig csak az egyik szárny van hasonló, de kisebb éllel ellátva. A kis szárnyak a közép felé fölülről harántmetszetűek, a középen négy oldalú csonka gulát képeznek. A nyílcsúcs az eredetileg szárnyas vesszőbe az egyiknél vas, a másiknál sárgaréz karikával van megerősítve. A hengerded keményfa vesszők vége fokozatosan vékonyodik, s két oldalt laposak és a szárnyak nyomaival bírnak. Végük csontbetéttel díszített, amely bevésett haránt vonalak által ékített. A vesszők hossza 29 ctm., a nyílcsúcsok 15 mm. hosszúak.

(Hasonlót kiadva lásd *Boeheim W.*: «Handbuch der Waffenkunde» 427. lap, 506. ábra.) XV. század.

Gr. Andrássy Géza.

353.

Nyilcsúcs, keleti, tokos nyakkal, vasból, lapjában stilizált lombvésetekkel, melyek vörös- és sárgarézzel vannak beverve. Ugyanesak

két sárgaréz gyűrű van a tokos nyakon is beütve. A négy lapra alakított erős és hosszú nyílvas csúcsa négyélű kurta tüskében végződik. Hossza a tokos nyakkal együtt 12·5 ctm. xv. század.

Jedlicska Pál.

354.

Nyílcsúcs, villa alakú, vasból. Az ágak belső felén élezett, számszeríjhoz való nyílcsúcs a nyílvesszőbe való beillesztéshez hosszú tüskével van ellátva. Az ágak hossza 4 ctm., a tüske hossza 3·5 ctm. (Lelhely: Deménd, Pünkösdhegy, Hevesmegye.) xiv. század.

Bartalos Gyula.

355.

Nyílcsúcs, vasból, számszeríjhoz való. A háromélű nyílvas hossza 6 ctm., s a nyílvesszőbe való beillesztéshez szolgáló hengerded, hegyezett erős tüske hossza 7 ctm. xv. század.

Szirmay Alfréd gr.

362.

Nyílhegy, vasból, melynek lándzsa alakú hosszú vasa a nyélbe való beillesztéshez hosszú, sodrott nyakkal van ellátva. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) A nyíl hossza nyakkal együtt 18·5 ctm. Súlya: 0·50 gramm. xiv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

364.

Nyílcsúcs, szakállas, számszeríjhoz való, vasból, tokos nyakkal. A csúcstól 10 ctm. hosszúságig lenyuló szakállak belülről haránt le vannak szelve. (Lelhely: a Vértes hegység.) xiv. század.

Bartalos Gyula.

368.

Nyílcsúcs, szakállas, számszeríjhoz való, vasból, hosszú tokos nyakkal. A csúcstól 12·5 ctm. hosszú nyílvas szárai belülről haránt le vannak szelve. xiv. század.

Csoma József.

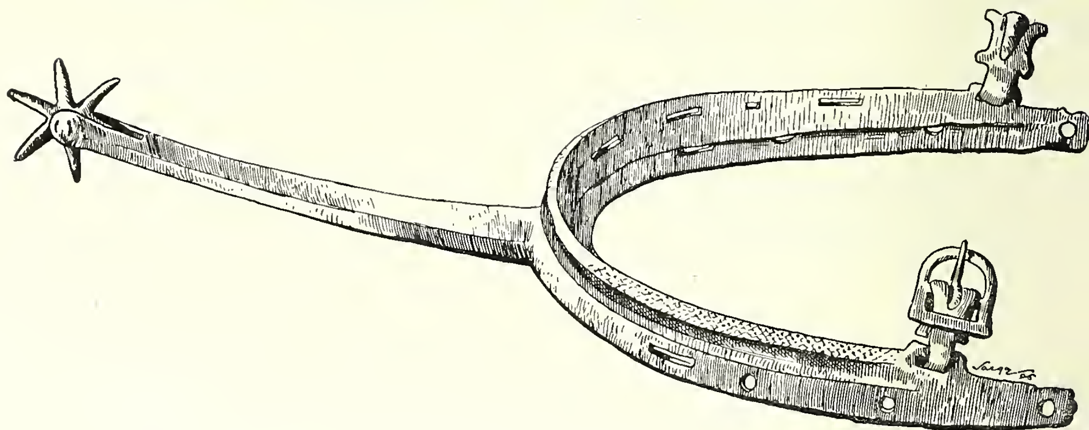
369.

Robbanó nyílcsúcs, vasból, számszeríjhoz való. A henger alakú és végén hegyezett nyílcsúcs belül üres és robbanó anyaggal van megtöltve, melyből a kilövés előtti meggyújtáshoz egy oldalt alkalmazott lyukon keresztül kanócz vezetett. A nyílcsúcs hossza 11 ctm., átmérője 14 mm. XV. század. Andrássy Dénes gr.

372.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, amelynek lapos átlyukasztott és külső lapjukon fölül, belső lapjukon pedig alul mélyen árkolt szárai felső szélükön reczézett díszítésűek. A szárak kerek lyukkal ellátott 2 ctm. hosszú

fülben végződnek, amelyek előtt egy négyszögletű nyilásban az egyik szárban egy peczkes csatt, a másik szárban pedig egy kapocs van.

A négyélű tarajtartó alsó harmadrészétől kezdve egy kevéssé fölfelé hajlik, és kis hatágú csillagtarajjal bír. A szárak közötti távolság 9 ctm., a tarajtartó hossza 11 ctm. XV. század. Bartalos Gyula.

Harczi bárd, tagló alakú, alul lekerekített, fölül tüskében végződő bárdlappal. Nyaka rövid és közepén a bárdlapig lóhere levélalakúan áttört.

A bárdlap egyik oldalába három kovács bélyeg van egymás mellé beütve. A bélyegek egy birodalmi almát a kereszttel ábrázolnak.

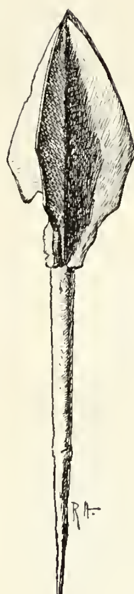

A bárdlap hossza 29 ctm., a miből 15 ctm. a bárd tüskéjére esik. Lelhelye a murányi vár.

(Hasonlót kiadva lásd: Die Waffensammlung des Herrn A. *Ullmann* in München. 57. szám alatt. XIV. század.

Dr. Szendrei János.

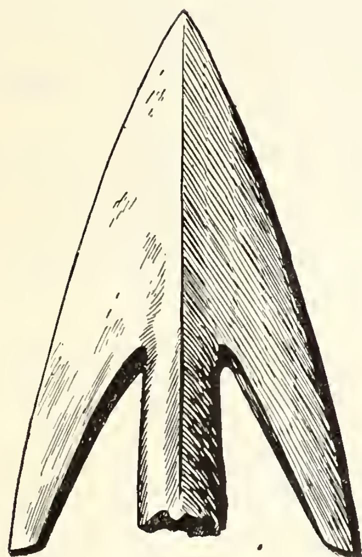

353

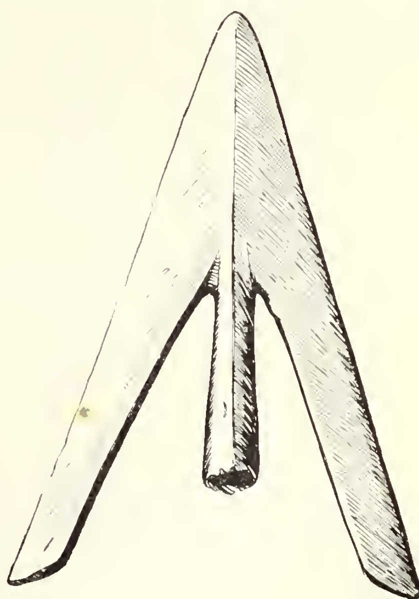

355

362

369

369

364

368

374.

Tornavértezet teljes, síma csiszolt vasból. Áll sisakból, mell- és hátvértből, kar pánczélból, ágyék- és lábvértből. A nehéz sisak közepén magas bordával bír, a mely elől az arcz- és álvérten egészen kiélesedik. Az arczvért, mely a nyakvérthez és sisaksapkához csavarokkal van erősítve, a jobb oldalon egy négyszögű légző ajtócskával ellátott és csak igen keskeny látó nyilással bír, erősen előre ugró. Az álvértnek a nyak előrészét borító részlete a mellhez van erősítve s jobb oldalán egy felhajló váll lemezt képez.

A bal karvért áll hat darab rákszerűleg egymásra tolható lemezből, amelyek közül a második széles lapoczkavértté alakul. Az alkarvért a könyökvédővel együtt egy darabból készült. A kézujjakat két csuklón mozgó lemez és egy nagy ujj vértezet védi. A jobb karvért mozgékonyabb s váll- és könyökvérttel van kombinálva és pánczélkeztyűvel ellátva.

A mellvért a közepén kiemelkedő bordával, amely alul lúdmellszerűleg erősen kiugró csúcsot képez, a hátvérttel összekapcsolható. A mell jobb oldalán a gerelyrúd megtámasztására egy kiemelkedő, egyik oldalán fogas lemez van két kiálló fülhöz egy vasszöggel erősítve. A derékvérthez sárgaréz bogláros kapcsok segélyével öt lemezből álló egymásra szegecselt csipő-, illetve lágyékvért van erősítve, amely alól lánczszövetű ágyékvéd lóg ki. A czombvértek tíz darab egymásra szegecselt domború lemezből és térdkalácsvértből állanak. A lábszársínek csarníron mozognak s a külső oldalon összekapcsolhatók. A lábfej- és ujjvértek tizennégy lemezből rákfarkszerűen összeállított lábvérttel vannak ellátva.

Az egész vértezet, amely a legjobb karban van tartva, símára csiszolt és 32·200 klgr. nehéz.

Az egész vértezet alakjára nézve hasonló. Ki van adva *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». Wien, 1894. czímű művében, a XXXIV. tábla 2. szám alatt, mely Albrecht főherczeg tornavértezetét ábrázolja, 1580-ból. XVI. század.

Az ambrási várkastélyból. Ő csász. és apost. kir. Felsége.

383 a.

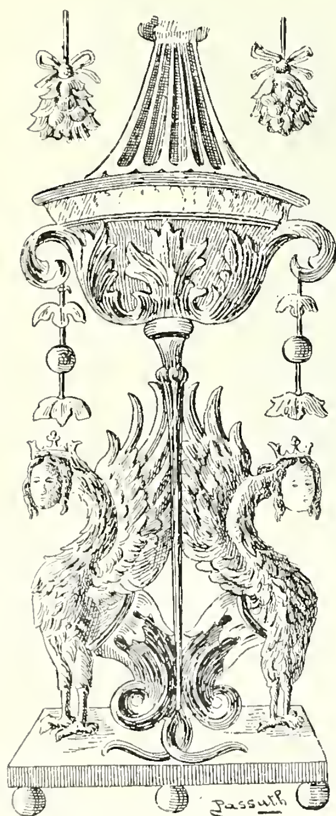
Czímerlevél (armális), melyet II. Lajos király Budán 1517-ben ad ki. Ebben jerosini Brodarych István pécsi kanonoknak, testvérének Mátyásnak s ennek fiainak Ferencznek és Félixnek magyar nemességet és czímert adományoz, még pedig ez utóbbiaknak azért,

374. Tornavértezet a XVI. századból.

mert a hajózásban és hadban különösen kitüntek. Valószínű, hogy mint királyi naszádosok szolgáltak. Maga az adományozott czímer is egy XVI. század elejéről való naszádost ábrázol.

Eredeti oklevél hártyán, függő pecséttel, mely a báró Tallián család levéltárában őriztetik. A czímer az oklevél felső jobb (heraldice) sarkát foglalja el. Arany négyszögletű keretbe foglalva, arany arabeszkes bibor színű háttérben egyenesen áll a czímerpaizs, melyben kék mezőben, természetes színű vizen, feketére festett csolnakban pánczélos vitéz evez. A paizs felső jobb sarkából sötét szürke színű galamb, szájában zöldelő olajág koszorúval repül a vitéz felé, míg ezzel szemben a bal felső sarokban aranycsillag ragyog. A paizsot ékkövekkel díszített s vörös bőrszíjjal felszerelt csőrsisak födi, melynek takarója kék és arany s amely két oldalt az egész keretet betöltő zöld és fehér bélésű, kék és arany akanthuslevélszerű díszítésé foszlik szét. A paizs fölött, a sisak alatt, ennek két oldalán S. B. aranybetük (Stephanus Brodarych) láthatók. A sisak oromdísz, egy a sisak tetején álló nyolcz ágú, sugárzó aranycsillag. Az egész czímerkép magassága 15 ctm., szélessége pedig 12·05 ctm.

Hadtörténelmi szempontból legérdekesebb reánk nézve a csolnakban ülő naszádos costümje. Miután a csolnakban ül, csak derékig látszik. Fejét azon egészen sodronyszövetű sisakok egyike borítja, mely az egész fejet, nyakat és vállakat is betakarva, csak az orrnak, szemeknek és szájnak, hagy kis kerek nyilást s melynek divatja egész a XIII. századig visszamegy, de még a XV. században is több helyt, például Francziaországban használatban volt. A vállesúcsot kétoldalt kerek ércztányér védi. A felső testen sodrony pánczéling van, melyből azonban csak a karokat fedő rész látszik ki, míg a mellet és kézfejeket góthikus sínpánczél védi. A kezek ujjain azonban már ismét sodronykeztyűk vannak. (Hasonló kiadva *M. Viollet-le-duc:* «Dictionnaire Raisonné du mobilier Français». Paris, 1874. V. Tome, 11. lap.) A czímerlevél elejének szélét végig gyönyörűen szinezett renaissance ornamentika, antik ghirland ès gyümölcsfüzérek ékítik, melyek alul két szép koronás női fejű griffből nőnek ki. Élénken

emlékeztetnek még a XVI. századbeli jobb olasz miniatorok műkezelésére. A családnak állítólag régibb czímere is van, melyben egy csolnakban két harczos evez, míg a parton egy magyar vitéz áll.

Most közölt czímerünket, noha egyenesen ezen oklevélre hivatkozik, mint annyi sok mást, teljesen hamisan adja a Siebmacher-féle nagy czímerkönyv.

A Szlavoniából eredő család nevét a czímerszerző István tette ismertté, ki utóbb váczi püspök és a király kanczellárja lőn. Többször járt követségben. A mohácsi csatából megmenekülvén, azt leírta. Előbb I. Ferdinánd, majd János király híve volt s meghalt 1539. nov. 7-én. Váczon. (Lásd *Nagy Iván:* «Magyarország családai». II. k. 238. l. *Siebmachers* Wappenbuch. «Der ungarische Adel». I. 87. l. *Turul.* 1884. 3. 106. l.) Br. Tallián Dénes.

387—391.

II. Lajos király papirra írott egyszerű záró pecsétes levelei, melyekben a magyar főrendeket, főleg pedig Batthyány Ferenczet a megjelenésre sürgeti, mindannyi kelt Budáról Mohács felé menő útjából. Az utolsó 1526. aug. 25-én, tehát 4 nappal a szerencsétlen ütközet előtt kelt. E levélben neve után a király sajátkezűleg írta oda: cito, cito, cito (gyorsan, gyorsan, gyorsan!) Tudva, hogy épen a főurak dandárainak késedelme volt a veszedelem oka, lehetetlen megindulás nélkül olvasni e leveleket.

Hg. Batthyány-Strattmann Ödön levéltára, Körmend.

393.

Fegyvercsoportban.

Csatabárd, vasból, taglószerű alakkal, melynek hosszú nyakú, keskeny bárdlapja a nyél felé lefelé hajlik. Négyszögű foka karimás szélű. A bárd hossza fokkal együtt 19·5, a bárdvas éle 13 ctm. hosszú. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) xv. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Harczi fejsze, vasból, melynek foka hosszú talpú, török kengyel alakú, bárdja pedig a nyéltoktól gyengén szélesedő, hosszú vas.

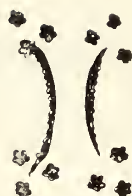
Élének hossza 6 ctm., fokának hossza 10·5 ctm. Az egész bárd fokkal együtt 17 centiméter. (Lelhely: Szombathely, Vasmegye.) xv. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kard, lovassági, kétélű, egyenes. Áttört mívű keresztvassal, lefelé, a pengére nyúló kosárral. Markolata öntött vas, sodronynyal bevont, fekete festésű és lándzsa alakban, két kerek- és két levélalakú lyukkal díszített. A pengén egy A alakú betű fölött háttal fektetett E betű, mely egyik oldalon kétszer van beütve, s közte hossznégyszögben

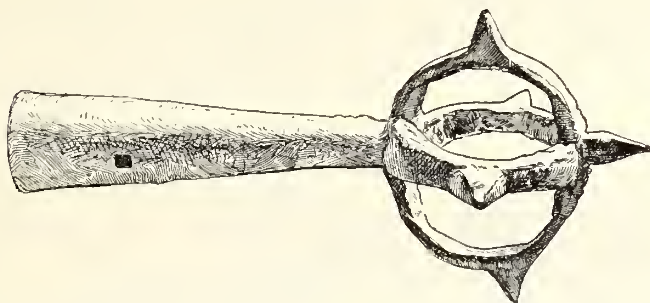
föl nem ismerhető jel. (Német fegyverkovács bélyege.) A pengén harmadrész hosszúságban mindkét oldalon négy vércsatornával díszített, melyeknek végén a mellékelt bélyeg van be ütve. — A penge hossza 98 ctm., — tokja nincs. Sulya: 1·450 gram. XVI. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

395.

Csatacsillagfej, vasból, áttörve, hosszú, tokos nyakkal. A buzogányfejet derékszög alatt egymásra hajló vaskarikák képezik, melyekből oldalt kifelé és összeillesztésüknél egy-egy vastüske áll ki. A buzogányfej átmérője 9·5, a nyak hossza 12·5 ctm. XV. század.

Takács Mihály.

396.

Lópatkó, kovácsolt, kerülék alakú vasból, melynek keskeny középnyílása 75+22 mm. A patkó két átelleni oldalán 3—3 négyszögű lyuk van a felszögezéshez átütve, sarkak nincsenek. A patkó átmérője 10·5 ctm., hossza 11 ctm.

Lelhely: Z. Szántó, Zalamegye. XIII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

398.

Lópatkó (4 drb), vasból. Hasonló a 369. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy a középnyílás nagyobb és a patkó végei hegyesre kovácsolva, lefelé vannak görbítve. XIV. század vége.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

401.

Lópatkó vasból, mindkét száron egyenletesen elosztott háromhárom lyukkal, melyeket a patkóvason körülfutó beütött csatorna köt össze. E csatorna azonban csak az utolsó lyukakig fut. A patkó-

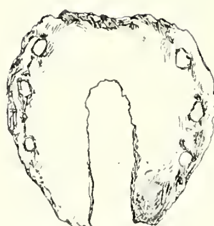
szárak végei élesek és gyenge hajlással a csülök felé fordulók, alul pedig négyszögű magas sarkakkal vannak ellátva.

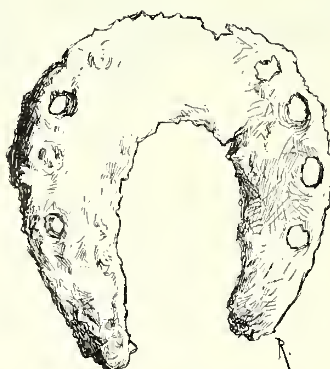
Lelhely: Sümegh, Zalamegye. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

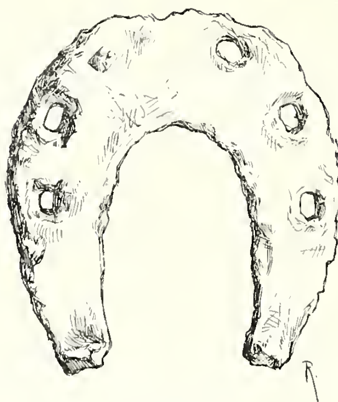

402

403

396

398

405

398

398

402. 403.

Lópatkó (2 drb), vasból. Hasonló a 396. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy nagyobb alakú és a szögek fejei részére a lyukak szélei be vannak mélyítve. XIV. század első fele.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

405.

Lópatkó, keleti forma, vasból, sarkak nélküli, köralakú vaslap, melynek közepéig egy kúp alakú s a csúcsoknál 4 ctm. széles nyílás terjed. A patkó két átelleni oldalán 3—3 kerek lyuk van a felszögezéshez átütve. A patkó átmérője 12·5 ctm. XIV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

411.

Zabla, kovácsolt vasból. Áll két vékony lemezből, összehajlított és végén gamóval ellátott kúpalakú tengelyből, amelyek gamóiknál fogva vannak összekapcsolva. Mindkét tengelybe lapos, egymásra ko-

vácsolt köralakú lemez-szijtartó füllel van alkalmazva. A lemez és fül egy darabból készült.

A kúptengelyek hossza 9 ctm., a tengelyekbe alkalmazott füles lemez hossza 13 ctm., a köralakú lemez átmérője 5 ctm., a fül hoszszabb átmérője 4 ctm. XIV. század vége. Lichtneckert József.

412.

Sarkantyú, vasból, renaissance alakú, középnagyságú, féldomború, egyenes szárakkal, amelyek végén két lyukkal ellátott lefelé hajló fül van. Az egyenesen lefelé álló tarajtartó nyaka hosszúkás gömböt képez. Az ötágú csillagtaraj egyes sugarai szélesek és laposak. (Hasonlót kiadva lásd *R. Zschille* és *R. Forrer:* «Der Sporn». XIII. tábla, 5. ábra.)

A szárak közötti távolság 7·3 ctm., a szárak hossza 7·5 ctm., a taraj átmérője a sugarakkal együtt 4 ctm., a tarajtartó hossza 4·5 ctm. A XVI. század elejéről. Érseki lyceum muzeuma, Eger.

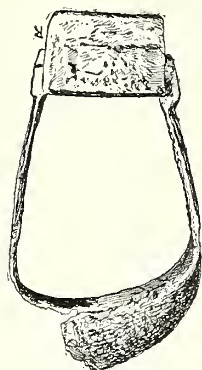
414.

Sarkantyú, mór, vasból, széles, rövid szárakkal, hosszú tarajtartóval és nyolcz ágú csillagtarajjal. A szárak külső alsó része domború, fölső része síma és kis csúcsban végződik. A szárak elején kis fülek vannak. Az egyik oldalon félkörű csatt lóg.

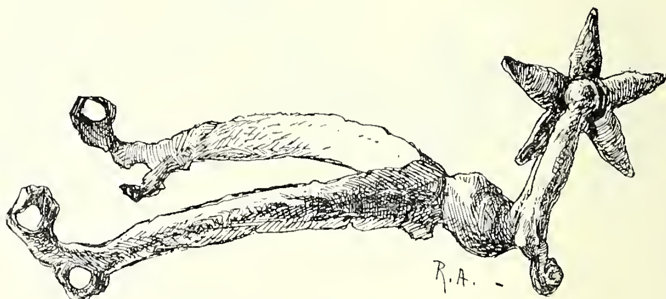
A sarkantyú-szárak egymástóli távola 7·5 ctm., hátsó részük 6·5 ctm. széles, magasságuk 5 ctm. A taraj sugarai 3·5 ctm. hosszúak.

A XV. században a mórok és az arabok viseltek ilyen sarkantyúkat, a XVI. században azonban a lengyeleknél is használták. Hasonló ki van adva: *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» czímű mű 620. lapján 24. sz. alatt. A sarkantyút Gömörmegyében Jánosiban az erdőben találták.

Nyáry Jenő br.

415

412

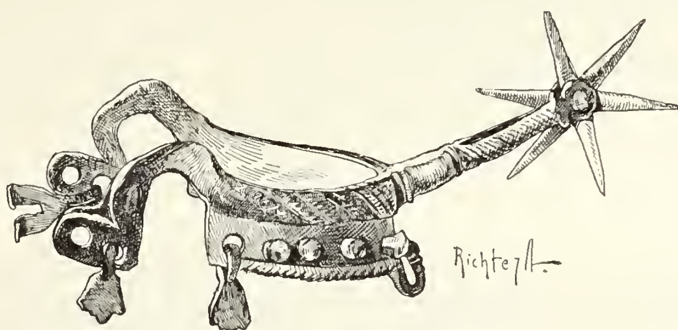
415.

Kengyel, sárgarézből, melynek szárai kívül két lapra reszelt s egy hosszegyközényű lappá kiszélesedő talpallóval bírnak. A külső kengyelszár kurtább s e miatt a talpalló kifelé fölfelé hajló rézsútos állást nyer. A kengyelszárak fölül egy ív alakban előre görbülő tengelylyel vannak összekötve, s ezt egy középen magas bordával két részre osztott széles, ív alakú rézlap borítja, melynek alsó fele csillagszerű három áttöréssel van díszítve. A talpalló előrésze egy csúcsívbe futó és függélyesen lefelé függő rézlappal van ellátva. Lelhely: Kaposvár, Somogy m. A kengyel-nyilás átmérője 9·5 ctm., egyik kengyelszár magassága 10·5, másiké 12·5 ctm. A talpalló szélessége 3 ctm. — XV. század. Hasonló ki van adva *A. Schlieben.* Geschichte der Steigbügel. Annales des Vereins für nassauische Altertumskunde 1892. 1893. III. Tábla 157. ábra.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

416.

Sarkantyú, vasból. A szárak 2·5 ctm. szélesek, laposak, külső oldalukon egy széles keresztbe futó vonalakkal díszített bordával ellátottak, a borda fölött pedig több szögletű fejes szögekkel díszítettek. A szárak vége könyök-alakú hajlással fölfelé emelkedik és két lyukkal ellátott fülben végződik. A szárak ott, a hol a kissé lehajló taraj-

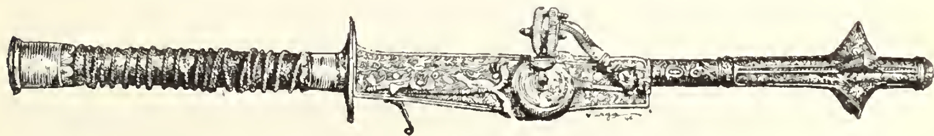
tartó van, három szögalakban kiszögellenek és egy gyűrűs gömbbel ellátott lefelé hajlított kamóban végződnek. A bal szárban a könyökhajlat fölött egy kapocs van bekapcsolva, úgyszintén a fülekben egy-egy csatt szárának a töredéke. A hatágú csillagtaraj sugarai vékonyak és kihegyesedők, míg a tarajtartó kevéssé lefelé görbült, haránt bordázott.

A szárak közötti távolság 6·7 ctm., a szárak hossza 9 ctm., a tarajtartó hossza 5·5 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. A XV. századból.

Bethlen-collegium, Nagy-Enyed.

421.

Buzogány vasból, öt gerezdes és lőberendezéssel ellátott. A hatszögletű buzogányszár lapjai, valamint a háromszögű gerezdek beétetett virágarabeszkekkel vannak borítva. A buzogányszár kerek, fúrott

csővel van ellátva, melyhez hátra csapó kerek lakatos kovás lőszerkezet szolgál. A nagy körlap által a szártól elválasztott nyél fekete bőrrel borított és kettes sodrású sárgaréz huzallal van körülcsavarva. A nyél alsó és felső vége sárgaréz pánttal van körülvéve. A lobbantyúlapon háromszögű paizsban egy hadi csákánynyel e mellett két oldalt

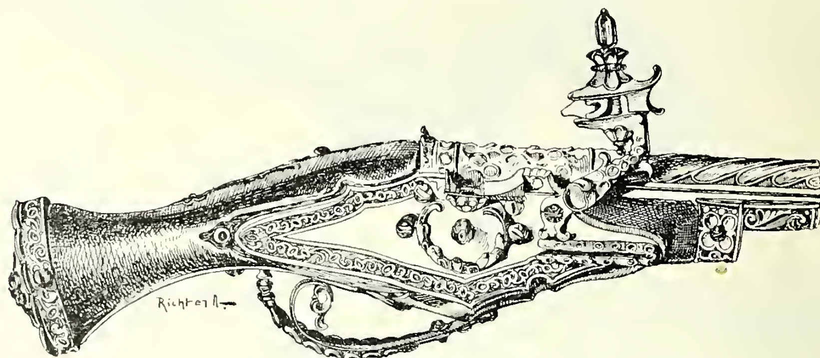
P és S betűk vannak fegyverkováes-bélyeg gyanánt kiétetve. A buzogány hossza nyelével együtt 64·5 etm. Súlya 2 kilo és 290 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

425.

Zseb- vagy övpisztoly (egy pár), kerek lakatos, hátra csapó kovás szerkezettel. A 11 etm. hosszú cső eleje fagaly-alakú vésetekkel, vége pedig esavarmenetesen futó homorú vájattal díszített. A szerszám le-

mez, kovatartó kakas s ennek rugója vésetekkel díszített, úgy szintén a sátorvas és tusaborító is. A ravaszt a sátorvasra esavarral erősített biztonsági rugó tartja. Az ébenfa ágy belső oldalára 8·5 etm. hosszú akasztó tüske van alkalmazva. A cső űrátmérője 6 mm. XVI. század eleje.

Gr. Andrássy Géza.

427.

Fegyvercsoportozat a következő jobbára XVI. századbeli magyar fegyverekből van összeállítva:

Zabla, XVI. század. Székely nemzeti múzeum.

Buzogány, lánezos gömbfejjel, vasból. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Buzogány, körte-alakú vasfejjel. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Nyílpuska, aczélíjjal. XVI. század.

Gr. Szirmay Alfréd.

Buzogány, gömb alakú, fagömbje laposfejű szögekkel van sűrűen kiverve, felső részét vaslemez borítja, melyből egy négyélű tüske emelkedik ki. XV. század.

Beszterczc-Naszód vármegye közönsége.

427. Fegyvercsoportozat.

Alkarvédő (2 drb), a XVI. századból, bordázott vaslemezből két kézelő lemezzel. Batthyány Iván gr..

Csákány-fokos, vasból, újkori nyéllel. XIII. század.

Darnay Kálmán:

Magyar tárcsapajzs, fából színezve, karmos sasszárnynyal. XVI. század. — A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lobogós kopja, lovassági kétszárnyú lobogóval és színezett gerelyszerű rúddal. XVI. század.

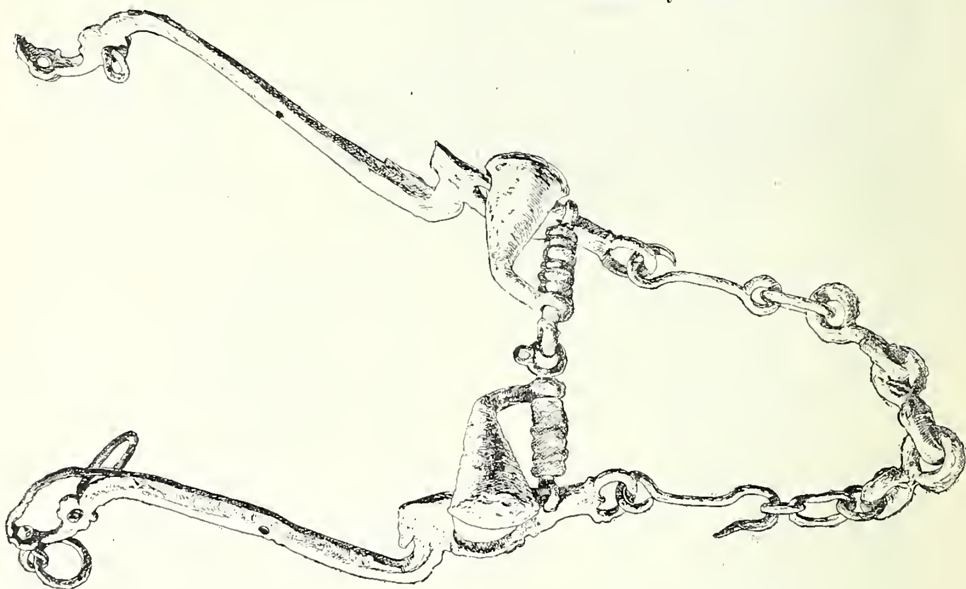
Nagy-Szeben sz. kir. város közönsége.

Sisak, rákfarkos nyakvédővel, bordázott sisaksapkával és orrvédővel. Magyar alak. XVI. század.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla, tagolt gyűrűs tengelylyel. XV. század.

Székely nemzeti múzeum.

Feszítő zabla vasból. A zablaszárak közül az egyik ép, fölül hajlott könyökkel bír, melyben forgó tengelylyel ellátott kapoesban levő karika. belső oldalán pedig elypsis alakú lánezszem van. A könyök felső része fület képez. A szárak alsó része esaknem függélyesen álló karral bír, melynek 9·5 ctm. hosszú kidomborodó végén kúp alakú lehajlított tengely van beerősítve. A kúptengely szárait összekötő, hat gyűrűs egyenes feszítő tengely erősíti be. A szárak végén három nyolezas alakú szemből, három kisebb karikából és két hosszúkás kapoesból álló lánez van. A szárak, amelyek külső lapjukon félig kivájtak, 18 ctm. hosszúak, a kúptengelyek hossza pedig 5·5 ctm.

XV. század vége. Bartalos Gyula.

Feszítő zabla, tagolt tengelylyel, lánczczal. XV. század.
Szeged városi múzeum.

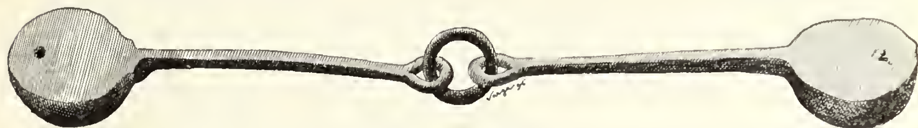
Hajító dárda, szakállas csúcsesal. XVI. század.
Pozsony vármegye közönsége.

Pánczéling, vassodrony szövetből. XVI. század.
Marosvásárhelyi ref. collegium.

Hajító dárda (2 drb), nádlevél alakú pengével, tokos nyakkal. XIV. század. Csoma József.

Golyó, lánezos, vasból. A golyó áll két féltekéből, a melyekből egy-egy 31 etm. hosszú, karikás végű tengely nyulik ki. A tengelyek egy 8 ctm. átmérőjű erős karikával vannak egymáshoz lánczolva. Az egyik félteke keresztmetszet-lapjában tüske-nyulvány van, a mely a másik féltekének megfelelő mélyedésébe illeszkedik és a két féltekét összetartja. Ágyúból lövetett ki s röptében szétnyilva keresztbe fogta az ellenséget.

A golyó átmérője: 11 ctm. Súlya: 7·500 gramm. — A XVI. századból. A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Harczi balta vasból, 12 ctm. hosszú, 4·5 ctm. átmérőjű tokkal, melynek külső oldala lapos és felső végén 5·5 ctm. hosszú és 3 ctm. széles fokkal bír. A balta nyaka rövid, lapja pedig a kissé hajlott élnél 14 ctm., alsó része ferdén leszegett, felső része pedig egyenes. A balta nyaka 4 etm. széles s kezdetétől a balta lapcsúcsáig kikanyarított. A balta nyakán és a lap csúesában egy-egy öt ágú fonott csillagkereszt van bélyeg gyanánt beütve. Lelhelye: Bükk hegység. XIV. század vége.

Bartalos Gyula.

Buzogány, tizenkét gerezdes vasból. XVI. század.
Segesvári gymnasium régiségtára.

Buzogány, félgömb alakú bronzfejjel és fekete nyéllel. XVI. század.
Andrássy Géza gr.

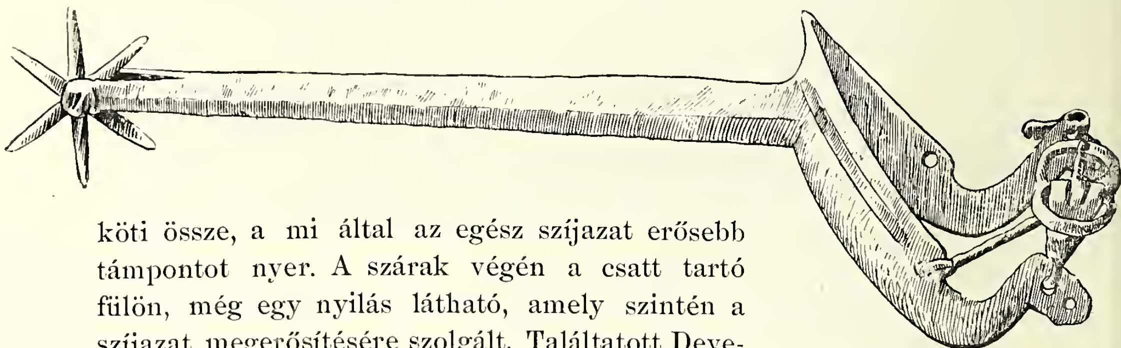
Buzogány vasból, tizenkét gerezdes. XVI. század.
Nagybánya város közönsége.

Buzogány, tizenhat gerezdes. XVI. század.
Andrássy Géza gr.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, háromélű pengével, keresztvas nélkül. XVI. század. Szirmay Alfréd gr.

Sarkantyú, esillagtarajos. XIV. század.
Csoma József.

Torna sarkantyú, vasból, rövid lapos, elől rövid könyökben fölhajlott, hátul magasan kiszökellő szárakkal és hosszú négyélű tarajtartóval, melyben egy kis hat ágú csillagtaraj van beerősítve. A lapos szárak külső oldalán kiemelkedő árkolt borda fut végig egészen a tarajtartóig, amely utóbbi vége felé keskenyedik. A szárak egyikében peczekkel ellátott csatt van akként alkalmazva, hogy a csatt szárát és a sarkantyú szárát a könyök hajlat fölött egy kis kapocs

köti össze, a mi által az egész szíjazat erősebb támpontot nyer. A szárak végén a csatt tartó fülön, még egy nyilás látható, amely szintén a szíjazat megerősítésére szolgált. Találtatott Deveceserben, Abauj-Torna megyében.

A szárak közötti távolság 7·1 ctm.; a szárak legnagyobb szélessége 3·5 ctm.; a tarajtartó 18·5 ctm. hosszú, a csillagtaraj száraival együtt 3·5 ctm. átmérővel bír. (Hasonló ki van adva: *R. Zschille* és *R. Forrer:* «Der Sporn». IX. tábla, 4. ábra.) XV. század.

Csoma József.

Számszeríj-agy, szarvas csonttal borítva. XVI. század.

Bártfa szab. kir. város közönsége.

Torna-sarkantyú. Szárai egyenesek, rövidek s olyan szélesek, mint a hosszú bordás tarajtartó. Csillag taraja nyolcz ágú. XVI. század.

Spitzer Mór.

Harczi bárd, vasból, áttört tüskés bárdlappal. XV. század.

Szirmay Alfréd gr.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, háromélű hosszú pengéjű, egyenes keresztvassal, fekete bőrhüvelyben. XVI. század.

Erdélyi múzeum régiségtára.

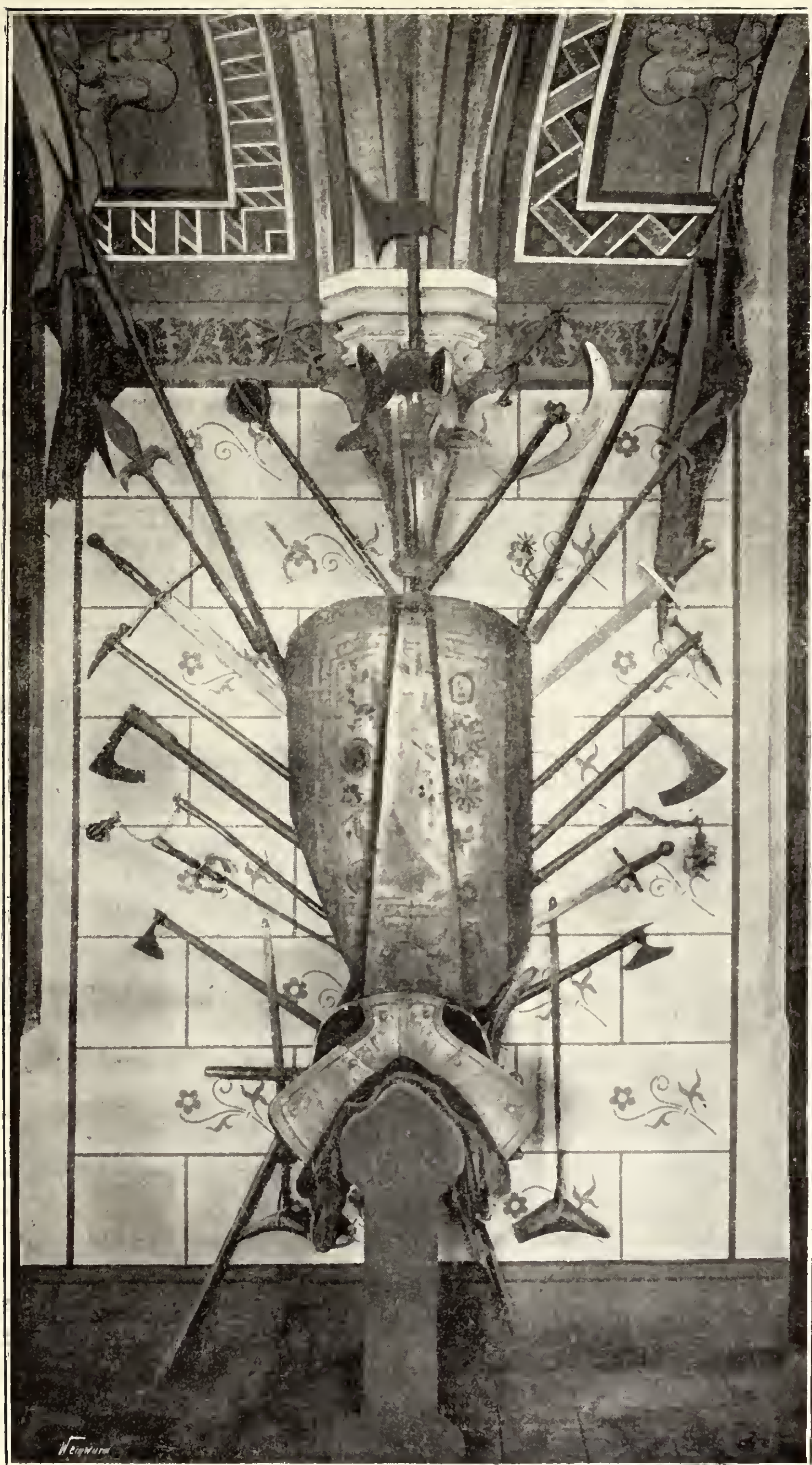
Pánczélkeztyű (egy pár), szarvasbőrből, piros selyemmel bélelve; az ujjaknál vasláncz szövettel borítva. XVI. század.

Brassói történeti bizottság.

430.

Fegyvercsoportozat a következő fegyverekből összeállítva:

Gyalogsági álló paizs, hosszúkás négyzet alakkal, fából. Fölülete vászonnal bevont és ezüst színűre festett. Szélén fekete és barna szalag fut körül. Bordája háromszög alakú. A közepén egy vértes sisakos

430. 431. Fegyveresoportozat.

feje, csillagok és a sugárzó nap benne minuskulás góthikus betük. XV. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

Lánczos buzogány, tizenkét gerezdes körte alakú fejjel és tompa nyéllel. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Csákányfokos, vasól. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, német forma, kétélű, mély vércsatornával és nyolczszögletű vaslemezzel ellátott két köralakú hárító vaskarikával. XVI. század.

Tartományi szertár, Grácz.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, német forma, négyszögletű, hasáb alakú, széles félkörben lehajló keresztvassal, vésett markolat gombbal.

Tartományi szertár, Grácz.

Buzogány, nyolcz gerezdes, hosszú vastokkal. XVI. század.

Takách Mihály.

Számszeríj, felfelé görbülő vastag szárú íjjal. XV. század.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Csákányfokos. XVI. század.

Vasmegyei régészeti egylet.

Harczi bárd. XIV. század.

Vasmegyei régészeti egylet.

Harczi balta. XVI. század.

Vasmegyei régészeti egylet.

Lóbogos kopja, lovassági. A 3·45 m. hosszú fenyőfa nyél valami fehér mázzal bemázolt, és azután barna, zöld és fekete gyűrűkkel és fekete foltokkal díszített. Alsó részén nagy gömb van, amely szintén szinczett. A nyél csúcsán 16 ctm. hosszú, négy élű tokos kopja vas van két szöggel oda szögezve.

A lobogó durva vászonból, két háromszögű szárnyban van összevarrva, amely szárnyak vagy pirosak és fehérek, vagy pirosak és zöldek. De vannak egészen zöld szárnyú lobogók is.

A lobogó 59 ctm. szélességben fekete durva szalag szegéssel a rúdhoz szögecselt. A szárnyak hossza 72 ctm. XVI. század eleje.

Ulászló alatt a magyar huszárság ilyet viselt. A vörös és fehér az ország zászlajának színe volt, a czímer paizs vörös és fehér pólyáit követve.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Szurokvető dárda (2 drb). XVI. század.

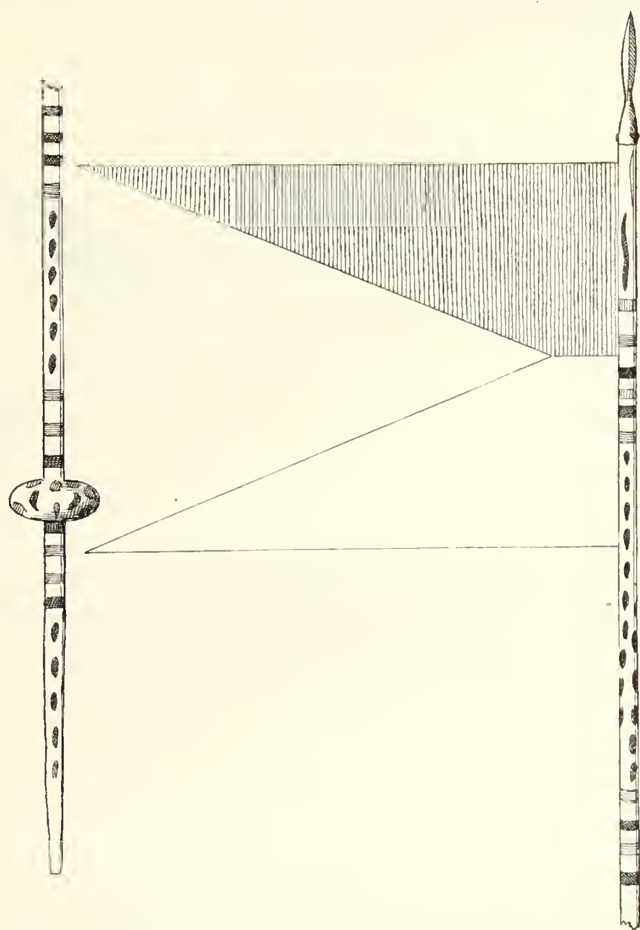
Andrássy Dénes gr.

Csákányfokos, vasból. XVI. század. Andrássy Dénes gr.

Pallos, két élű, hosszú pengével, vésett művű egyenes keresztvassal. XVI. század. Szirmay Alfréd gr.

Kengyel, kettős kör alakú talpallóval, szíjtartója forgatható. XVI. század. Erdélyi múzeum régiségtár.

Lánczos buzogány, körte alakú, kúpos tüskéjű fejjel. A tüskéken egy kis lyukacska van díszítésül beütve. Hosszú vastokja végén drót szövettel burkolva. XVI. század. Andrássy Géza gr.

Csatabárd, félhold alakú, bárdlappal, melyen török felirat van bevésve. XVI. század. Andrássy Géza gr.

Torna-sarkantyú, XV. század. Székely nemzeti múzeum.

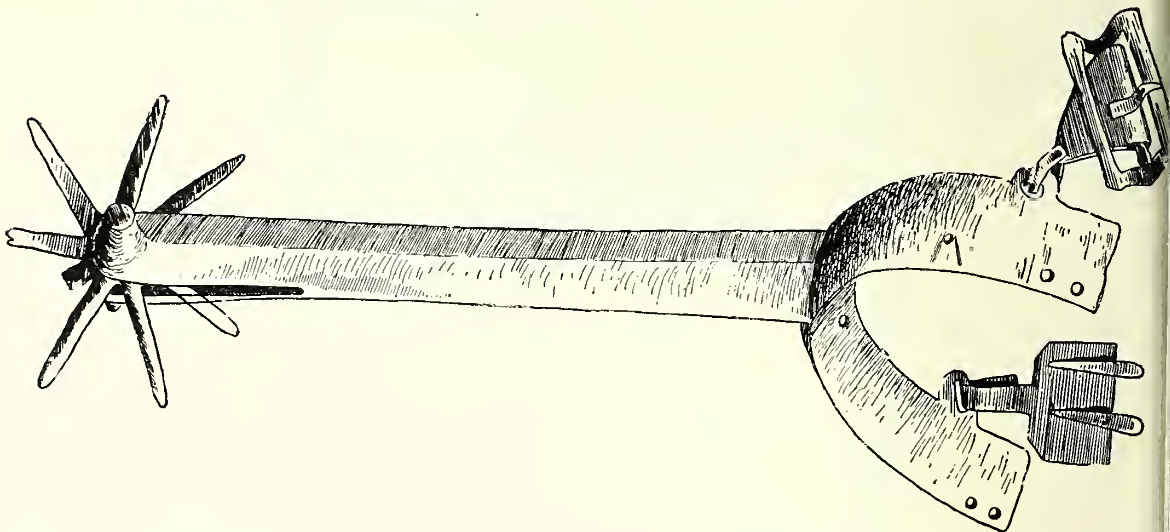
Fokos balta, vasból. XV. század. Bartalos Gyula.

Kengyel, török, úgynevezett sim-rikább, széles hajlott talpallóval, hosszú újkori szíjazattal (egy pár). XVI. század. Dr. Szendrei János.

Kard, pallos alakú, egyenes, két élű. Pengéjén négyes vércsatorna fut végig. Keresztvasa egyenes, két kézre való markolata bőrrel bevont. XIV. század vége.

Beszterczе-Naszód vármegye közönsége.

Torna-sarkantyú, vasból, széles lapos szárakkal és hosszú négyélű összenyomott tarajtartóval, amelybe nyolcz ágú csillagtaraj van erősítve. A szárak külső fölülete alig domborodik s közepén két elmosódott barázda fut végig, s az egyikben az alól ferdén álló fülben egy nagy háromszögű szárral ellátott négyszögű csatt, a másikban pedig egy négyszögű visszahajlított tüskéjű kapocs van. A kapocs

külső lapját két keresztbe menő barázda díszíti. A taraj tengelye két kúpalakú ágyban van megerősítve. A szárak közötti távolság 8·5 ctm., legnagyobb szélességük 3 ctm.; a tarajtartó hossza 18·8 ctm., a taraj a sugarakkal együtt 8 ctm. A csatt hossza 8 ctm., szára 3 ctm. XV. század vége.

Bartalos Gyula.

Alabárd, négy élű nyárssal, bárdlapja hosszúélű, oldalai csipkézettek, tüskéje fölül ferdén erősen leszegett.

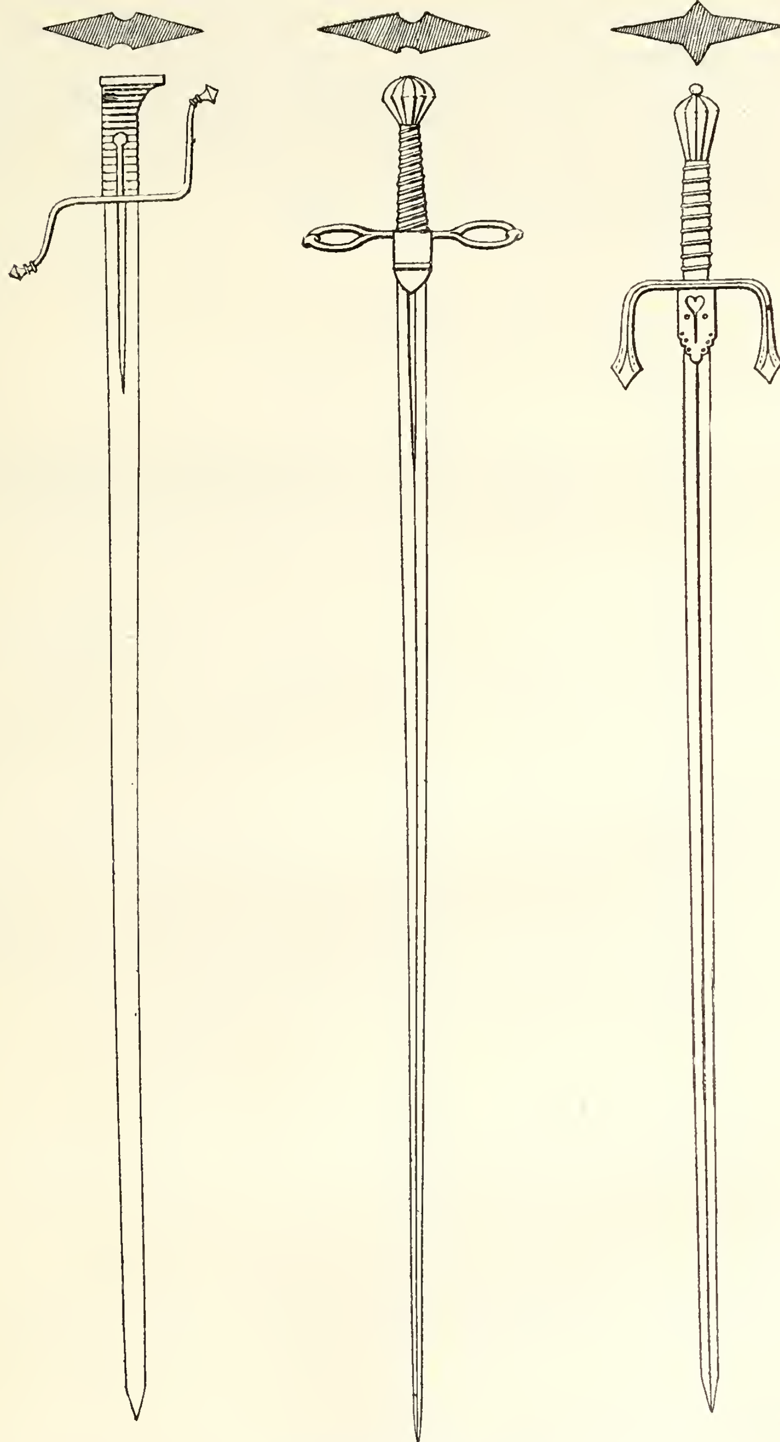
Beszterczе-Naszód vármegye közönsége.

Csákányfokos. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Ló fejvért, kovácsolt vaslemezből, keleti alak. A vért áll fej és rákfarkas nyakvédőből, két kiálló szemvédővel és fülverttel. Az egész vértezet hosszában futó szalagokban edzett és aranyozott arabeszkekkel díszített. Súlya 2·600 kiló. Olasz munka. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

430. Hegyes tőr-kardok.

431.

Nyereg, sötétzöld bársonynyal bevonva, félkör alakú támlával és háromszögű kiugró csúcsú kápával. A támla és kápa külső fölülete aczél lemezzel bevont és olasz renaissance stylű arabeszkekkel étetett és aranyozott.

A váz részint fából, részint vaslemezből van készítve és zsákvászonnal és tehénszőrrel bélelt. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

432.

Fegyvercsoportozatban.

Tornazabla, csiszolt vasból, hengeres és középen fölfelé könyöklő tengelylyel. A zablaszárak vésett és áttört művű, gyengén hajtott *S* alakot mutatnak. (Lelhelye: Nagy-Bajom, Somogymegye.) A tengely hossza 16, a zablaszárak hossza 26·5 ctm. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogányfej, vörösrézből, kicsiny, elkoptatott szabálytalan gomb alakú. Nyele újkori. Legnagyobb átmérője 4·5 ctm., hosszátmérője 2 centiméter. Lelhelye: Csabrendek, Zalamegye. A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogány, csillag-, török (topuz), vörösrézből, hosszúkás gömb alakú, középen négy oldalú, gula alakú, tompított hegyű tüskékkel, a melyek körül négy három oldalú hasonló tüske sorakozik. A tüskék közei és a gömb oldalai rovátkolt díszítéssel bírnak. A feketére fényezett nyél újabbkori és a végén rézpolturával van leszögelve. A buzogányfej hossza 6 ctm., szélessége a tüskékkel együtt 4 ctm.

Lelhelye: Kanizsa régi várhely. A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, könyökszögletben hajló rövid szárakkal. Csillagtaraja 12 sugaras. E tipusbeli sarkantyú le van rajzolva: *Demmin A.* «Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwickelungen» czímű mű 620. lapján.

Méretei: a szárak távola 8 ctm., a szárak magassága 8 ctm., a tarajtartó 6 ctm., a taraj átmérője 7 ctm. A XIV. század végéről.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Kard, pallos forma egyenes, kétélű, vasból, hosszú, széles pengével, a melynek mindkét oldalán a penge közepéig terjedő két keskenyebb

és egy szélesebb középső véresatornát látunk. A középsőben a kardcsiszár bélyege van beütve. A bélyeg áll egy pallosmarkolatból, kissé fölfelé hajlított keresztvassal, alatta egy minuseulás N betű, a melynek az egyik szára azonban elkopott. A bélyeg a penge mindkét oldalán egyenlő. A markolatvas lapos, középen bordás díszítésű gombban végződik. A markolat keresztvasa meggörbített és végein kígyófejet ábrázol. A penge hossza 95 ctm.; szélessége a markolatnál 6 etm., a markolatvas 17 etm., a lapos gömbbel együtt 21·6 etm., a keresztvas 17 etm. A fahüvely bőrrel bevont, két vaslemezes foglalvány-

nyal s a felsőn hordkarikával. A penge XV. századi, míg a keresztvas későbbi, valószínűleg a XVII. századból ered.

Szék mezőváros hatósága.

433.

Szapolyay Imre síremléke. Gypszmásolat. Az eredeti a szepeshelyi székesegyház szentélyének oldalfalába van befalazva s vörös márványból készült. A nevezett egyház megujítása után ma a Szapolyai kápolna szentélyében, Szapolyay István nádor sírkövével szemben van elhelyezve.

Magassága 2·73 m., szélessége 1·41 m. Keretén a lapidáris betűkkel vésett körirat a következő: ✠ HIC JACET ILLUSTRIS | AC EXCELLENS DO(M)I(N)US EMERICUS COMES PERP. (ETUUS) SEPE | SIENSIS ET PALLATINUS | REGNI PANNONIE QUI OBIIT MCCCCLXXXVII.

«A kereten belől a képes mező alapját egy sugár oszlopokon nyugvó hat ívbehajlású esúesíves keret képezi, mely fölött a két felső sarkot díszes akanthus-levelek töltik ki. Az ívezet alatt áll az elhunyt pánczélos alakja. Arcza bajusz és szakáltalan, szemei hunyvák, fejét kiesiny tollforgóval díszített vassapka födi, melyet alól egy a nyakvashoz erősített állvédő egészít ki. Termetét teljes középkori vért födi, jobbja mellén pihen, balját a bal oldaláról lecsüngő egyenes pallos markolatának keresztvasán nyugtatja, lábait hosszú, egyenes sarkantyúkkal ellátott, lemezes esőrsarúk födik, zsámolya nyugvó oroszlán, melynek füleit egy-egy rozetta képezi. A pánczélos alak háta mögött két lebegő angyal szőnyeget tart, ennek szegélyét váltakozva dülények s pontozatokból alkotott díszítés képezi, bélése a csúcsíves korban kedvelt és gyakran alkalmazott virág ornamentikát mutat. Jobb hóna alatt tornazászló nyelét tartja. A kettős szárnyú zászló díszítése a köpeny béléséhez hasonló, a rajta levő czímerpajzs alakja: hegyekből növekvő farkas. A lovag lábszáraival egy magasságban, mindkét oldalt ismét egy-egy bő tunikába öltözött angyal áll, s magok előtt egy-egy renaissanee czímerpajzsot tartanak. E czímer-

pajzsok közül: a czímertanilag jobb oldalon levő, hármas holomból növekvő farkast mutat, jobbról fölülről egy befelé fordult holdsarlótól, balra alól egy nyolcz ágú csillagtól kísérve. A baloldali pajzs czímeralakja: egyszarvú. Az emlék egészben jó föntartású.

Érdekesek a sírkövön elhelyezett czímerpajzsok. Fölül a tornalándzsa lobogóján a családi czímer foglal helyet: (Kékben) hármas halomból növekvő természetes farkas, — a jobboldali pajzson ennek ismétlése, az atya czímere a baloldali pajzson: (veresben, ezüst) egyszarvú: az anyáé. Ez a középkori sírköveken a czímerek rendszeres, szokásos elhelyezése».

A Szapolyai család, mely Jánosban a magyar királyi székre emelkedett, ősrégi család, de csak a XV. században kezd szerepelni. Emelkedésüket főleg Mátyásnak köszönhetik, ki Imrét és testvérét Istvánt magas polczokra emelte.

Imrét, mint kiválóan tanult embert kartársai litteratus (deák) melléknévvel tisztelték meg. Fiatal korában Hunyadi János alatt tanulta a fegyverforgatást, ennek halála után már 1459-ben az összes sókamrák grófja (Comes) volt. Öt évvel utóbb 1464-ben már a Bosnyák országi kormányzóságban és a horvát báni méltóságban találjuk, valamint ekkor már szepesi örökös gróf és főispán is volt. 1465-ben, — úgy látszik — a boszniai kormányzóságtól megfosztatott. Nőül a pelsőczi Bebek családból Imrének leányát Orsolyát vevén, ez által is tetemes vagyonhoz jutott és ez úton sógorának Pelsőczy Pálnak örökségét is igyekezett megszerezni. Azonban, miután 1468 táján a szép jövedelmü harminczad főigazgatói tisztet is a király rendeleténél fogva Csáktornyai Hampónak volt kénytelen átengedni és nevezett sógora utáni örökség megszerzésére nézve is némi nehézségeket gördítettek elébe, Mátyás királylyal, jóltevőjével feszes viszonyba jutott. Utóbb azonban ismét visszanyerte a király kegyét, és több hadjáratban és békeszerződésekben vett részt. 1485-ben nádorrá választatott. Életének utolsó éveiben még Tokaj várát és a hozzá tartozó uradalmakat is nyerte adományul. Meghalt 1487-ben. Ő, ki 1459-ben még csak egyszerű vitéz volt, emelte családját a főrendek közé.

Csoma-Csergheő: «Szapolyai Imre sírköve». Arch. Ért. 1890. 342. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». X. k. 488. lap. *I. Siebmachers* Wappenbuch. IV. k. 615. l. *Dr. Csánki Dezső:* «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában». I. k. 1890. 118. 191. stb. ll.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

437.

Csoportozatban.

Várpuska, szakállas, kanóczos, négyszögű serpenyővel és czélgömbbel, hosszú megnyúlt ravaszszal. A keményfa ágy öt oldalú, pántozat nélkül. A tusa hosszú, keskeny, a nyakán kivágással a hüvelyk újj számára.

A szakállon egy jeruzsálemi kereszt van beütve. A kanóczfogó hosszú hattyúnyak alakú, keskeny fejjel. A töltővessző számára az ágyon nincs semmiféle vájat.

A csőűr átmérője: 21 mm.; hossza: 1·25 m.; a tusával együtt: 1·70 m. Súlya: 11·500 gramm. A XVI. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

HIC IACET ILLVSTRIS
AC EXCELLENS DOIVS EMERICVS COMES PERP SEPE
SIENSIS ET PALATINVS
REGNI PANNONIE QVI OBIIT MCCCCLXXXVII

433

Várpuska kanóczgyújtós szerkezettel, barna, tölgyfa agyba illesztve. A hosszú, nehéz cső nyolcz szögletű, czélgombbal és bevésett irányzóval ellátva. A csövön a lőporkamra fölött egy egyenes keresztvasú tőr alakja van fegyverkovács-bélyeg gyanánt beütve. A puskaágy újabb keletű frencziás szabású s a XVIII. századból való. A cső hossza 128·5 ctm., a csőtorkolat átmérője 21 mm. A puska súlya: 12·700 gramm. XVI. század vége.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Várpuska szakállas, kanóczos, négyszögű serpenyővel és sátorvassal, kis czélgömbbel és irányzékkal. A hattyúnyak alakú kanócztartó feje lapos és csavarral van ellátva. A kanóczfogó és a szerszámlemez az egyik puskán primitiv félkör alakú bevésett vonalakkal van díszítve.

Az ágy töredezett, a tusa lapos háromszög alakú, nyakán kivágással a hüvelykújj számára. Az ágy végén három vaspánt van reáerősítve. A töltővessző hiányzik.

A szakállokban három jegy látható, az egyiken körben álló kereszt, a másikon pedig a jeruzsálemi kereszt.

A cső nyolcz oldalú, ürátmérője: 21 mm.; hossza: 1·26 m.; a tusával együtt: 1·66 m. Súlya: 10·700 gramm.

A XVI. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Várpuska, kanóczgyújtós szerkezettel, nyolczszögletű nehéz vascsővel, melyen a csőtorkolat vége felé bereszelt bordázatok és háromszögek körvonalai, csúcsaik körül három ponttal vannak bevésve. A csövön irányzó és czélgömb van vasból alkalmazva s a lőporkamara fölött 1655 évszám van későbben bevésve.

A fekete, nehéz puskaagy tölgyfából készült. A cső hossza 106 ctm., a csőtorkolat átmérője 22 mm. A puska súlya: 14·500 gramm.

A fraknói várból.

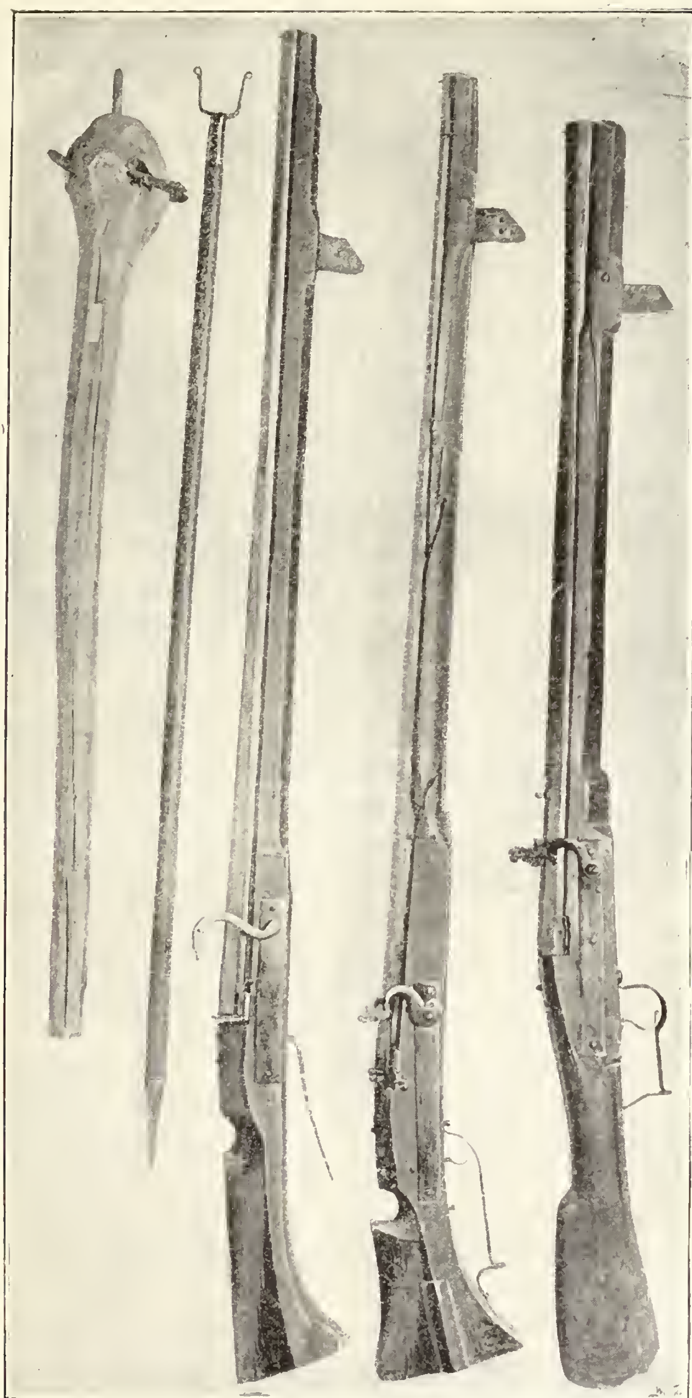
Esterházy Pál hg.

444.

Fegyverderék, lovassági (13 drb), csiszolt, kovácsolt vasból. Hasonló a 2944. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy ezeken a fejes gombdíszítés és a fegyverkovács-bélyeg hiányzik. XVI. század közepéről.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

8611 2905 437 437 437

445.

Lópatkó, vasból, mindkét száron egyenletesen elosztott három lyukkal, melyeket a két saroktól kiinduló s az egész patkót körül futó beütött csatorna köt össze. A patkószárak vége hegyes, háromszög alakúvá kovácsolt és a sarkak előállításához hirtelen lehajtott.

Lelhely: Sümegh, Zalamegye. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

446.

Lópatkó, vasból, kerülék alakúlag kovácsolva, melyen a jobb oldalon három, a bal oldalon négy lyuk van átütve s a sarkaktól a szöglyukakon át körülfutó, beütött csatorna elől egy centiméternyi megszakítást mutat. A sarkak a hirtelen lehajtott szárak végeiből vannak képezve és a jobboldali nagyobb, a baloldali kisebb négyszögű gombbá van kalapálva. A csaknem teljesen ép patkó súlya 380 gramm.

Lelhely: Z.-Szántó, Zalamegye. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

447.

Számszeríj-felhúzó, fából, felső végén és oldalain vaspántokkal, közepén egy bevésett nyílásból tengelyen mozgó erős, nehéz vashorog nyúlik a fa végeig, mely az íj húrjának a húrpattintó kapocsra való lehúzásához szolgált. A nyélben tulipán virág, «B. D. és 1698» évszám van később bevésve. Hossza 51 ctm.

Wilczek János gr.

449.

Paizs, az óriásteknőcz hátából készítve, belől még a gerinczcsont is meghagyva. A paizs kívülről eredetileg pergamenttel volt bevonva, ma már ebből rajta csak egyes részek láthatók. Belűl a szíjazat hiányzik, azonban az alsó csúcsnál levő egy s a felső csúcsnál levő két furott lyuk ezen szíjazatnak eredetileg csavarokkal történt odaerősítésére mutat. A paizs szélei töredezettek. Magassága eredetileg 90 ctm. lehetett, legnagyobb átmérője 70·5 ctm., súlya 7·000 gramm. XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

458.

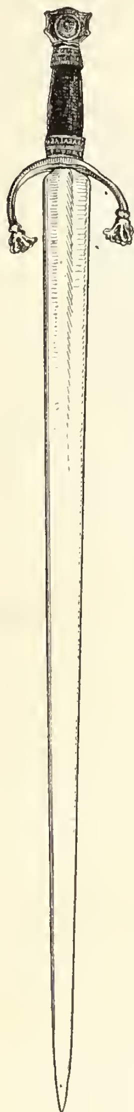
Kard, egyenes, kétélű, és vége felé gyengén keskenyülő kurta pengével, melyen két oldalt a gombos végű és fekvő ∞ alakban gör-

bített keresztvas alatt a penge egynegyed rész hosszában lapos, kettesvérecsatorna nyulik le. A famarkolat csigázóan összefont bordákból áll s végén egy nyiló basarózsa alakú nagy vasbimbó van alkalmazva, melybe a görbített vasvessző alakú kézvédő be van eresztve. A pengén egy oldalt három ágú szigony, más oldalán a Neptun-villa, valószínüleg velenczei fegyverkovácsbélyeg van beütve és rézzel kiöntve. (Ugyane bélyeg egy XIV. századbeli pengén fordul elő. Lásd *W. Boeheim,* «Waffenkunde», Leipzig, 1890. 241. l.) A penge hossza 75 ctm., legnagyobb szélessége 43 mm. A penge XV., a markolat XVI. századbeli.

Wilczek János gr.

458

459.

459

Pallos, két élű, egy kézre való, keleti alakú. Egyenletesen keskenyülő pengével, melynek két oldalán a keresztvastól a penge egy harmad hosszában széles, lapos vérecsatorna fut. A keresztvas sárgarézből öntött ív alakú görbülettel bír, melynek végei stilizált sárkányfejeket képezve a penge élei felé hajlanak. Az összenyomott henger alakú famarkolat eredetileg bőrrel volt bevonva, alúl-fölül arabeszkszerű vésetekkel díszített sárgaréz pánttal körülvéve. A markolatfej befelé karajolt, sárgarézből öntött, hatszögű lap, két oldalt magasan kiülő gombokkal, s az egész vésett arabeszkekkel van díszítve. Találtatott Mostar mellett (Boszniában) egy régi sírban. A penge hossza 90 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm. Súlya 800 gramm. XVI. század.

Asbóth János.

460.

Számszeríj-felhuzó készülék, ugynevezett feszítő kecskeláb. Áll két görbített oldal vaságból egy húrfogóból és egy 22 ctm. hosszú vas rúdon megerősített szarv alakú famarkolatból. Tulajdonképen nem egyéb egy egykarú emeltyűnél. Hasonló kiadva: *W. Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde» czímű mű 416. lapján.

A XV. század végéről.

Wilczek János gr.

461.

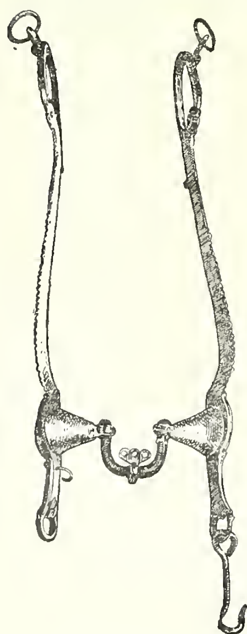
Kard, hosszú egyenes pengével, amelynek közepén egészen a csúcsig mindkét oldalon egy borda fut végig. A 18 etm. hosszú markolatvas végére lapos fejű gomb van erősítve, amelynek felső lapján párhuzamos egyenes vonalakból egy négyzet és ennek két átlója van bevésve.

Az egyenes keresztvas végei kissé megvastagodnak s négy oldalúak. Az oldalak élei letompítottak.

A penge 89 etm. hosszú és 4 etm. széles. A markolat vas 18 etm. hosszú, az egyenes keresztvas pedig 23 etm., a gomb átmérője 5 etm.

A XV. század elejéről.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

462.

Zabla, vasból, melynek hajlított két szárát csuklókban forgó, három tagolatú tengely köti össze. A tengely két külső része hegygyel befelé álló üres kúp, mely középen egy, szélén pedig körben 12 lyukkal van áttörve s ezek a középső lyukkal bevésett sugárküllőkkel összekötve. A tengely középső része patkó alakú és közepén egy három lyukkal áttört, legyező alakú vas nyelv van ráforrasztva. A zablaszárak külseje csipkézetes és tagolatos vésetekkel borított s az egész zabla be van ezinezve. A szárak hossza 43·5 etm., a tengely hossza 16 etm. XVI. század.

Wilczek János gr.

463.

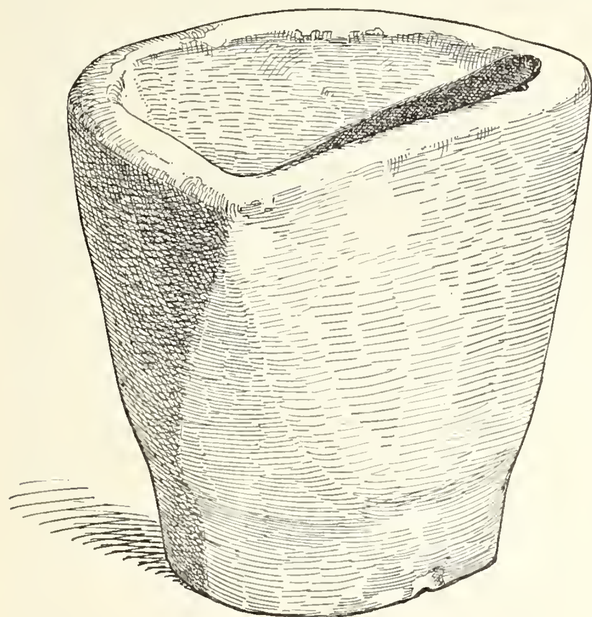
Lópatkó, vasból, hossznégyszögű öt lyukkal, melyek közűl kettő a jobb, három a baloldalra esik és valamennyi a patkószög feje részére ki van szélesítve. A szárak végei lehajtottak és széles sarokban végződnek. (Lelhely: Sümegh, Zalamegye.) Az e fajta patkók a XV. század második felében voltak divatban. (Lásd *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» Leipzig 1893. 670. lap.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

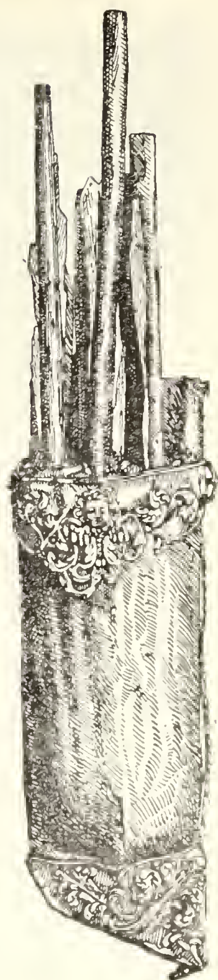
467.

Tegez, hosszúkás alakú tok, piros szattyánból, melynek háta lapos és a tok nyilásánál feljebb emelkedik, és külön nyilású tarsolyt képez, melybe a nyílszárnyak külön tartattak tartalékban. A tok

nyilása és ellapuló, háromszög alakra leszelt alsó vége, valamint egyik széle sárgaréz lappal van borítva, melyen szárnyas angyalfej, lomb és virágdíszek vannak kiverve. A tegez belseje a nyílveszszők külön elhelyezésére falapocskákkal külön lyukakra van osztva és nyilásánál két oldalt két vaskarikával van a vállzsinór részére ellátva. A tegezbe hét darab számszeríj-nyílvessző van bedugva, melyek hossza 36.5—40·5 ctm. közt változó. A tegez hossza

470

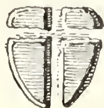
467

32 ctm., szélessége 9 ctm. XVI. század. A tegez eredetileg egy nagy olasz kés hüvelye gyanánt készülhetett és csak később alakíttatott át belseje nyílvesszők befogadására.

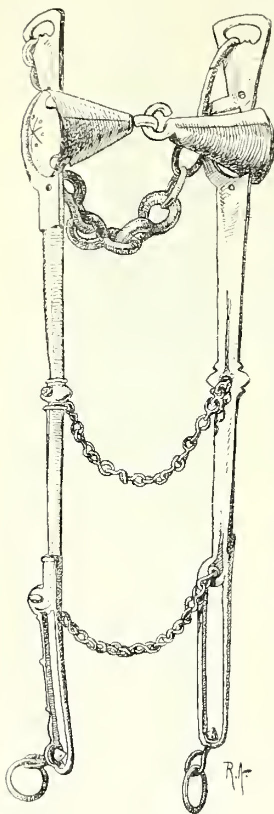
Nyáry Jenő br.

470.

Olvasztó-tégely, grafitból, alján kereszttel ellátott paizs alakú bélyeggel. A szájánál háromszög alakra összehajtott tégely magassága 14·5, átmérője 16 ctm. A fegyverkovácsok eszközeihez tartozott. XV. század.

A sopron-városi múzeum.

473.

Feszítő zabla, vasból, a czinezés nyomaival. A rendkívül hosszú szárak külső lapjukon vésettek s végükön 11 ctm. hosszú füllel bírnak, a melybe egy forgatható kapocsba akasztott karika lóg. A fülek előtt egy nyolczas szemű 17 ctm. hosszú láncz van alkalmazva, amely alatt egy hasonló hosszabb s ki nem feszíthető láncz van. A zabla tengelyét két belül üres 7—7 ctm. hosszú kúp képezi, amelyeknek alapja domború és négy visszahajlított fülecskével van a kúp köpenyéhez erősítve, s egy bevésett nyolcz ágú csillaggal, amelynek szárai között egy-egy pont van, díszített. A zablaszárak kiszélesedő végén kimetszett nagy fülbe egy erős láncz van akasztva. A szárak hossza 50 ctm., a zegész zabla súlya 1·250 gramm. XVI. század.

Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille* és *R. Forrer:* Die Pferdetrense in ihrer Formenentwickelung. XVIII. tábla, 1. ábra.

Róm. kath. érseki lyceum múzeuma, Eger.

475.

Szigetvár látképe 1566-ból, rézmetszet a következő olasz felírással: Il Vero ritratto de Zighet. Con Il suo Castello, | fortezza Nuoua, Paludi, Lago fiume et ponte, et | altre Cose Notabili par lettere annotate, con | monstra del monte fatto da Turchi, et | con l'asalto datogli da essi. | Ant. Lafrery. Formis Romae ∞. D. LXVI. A szigetvári várat Zrinyi Miklós idejében történt utolsó ostromoltatása alkalmából ábrázolja. E rajz alapúl szolgált a 4915. sz. a. kiállított modellhez.

Magának a képnek méretei: szélessége 50 ctm., magassága 34 ctm. A Lanfranconi Enea-féle gyűjteményből.

Történelmi főcsoport igazgatósága.

477.

Fegyvercsoportozatban.

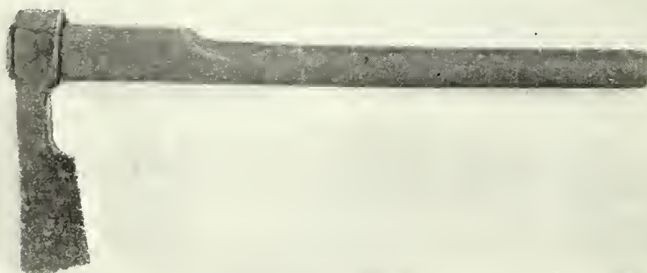
Pánczéling, szögecselt vasgyűrűkből összeróva, egyenesen felálló nyakkal, egész ujjakkal. Súlya: 5·000 gramm. — XVI. század.

Kornis Viktor gr.

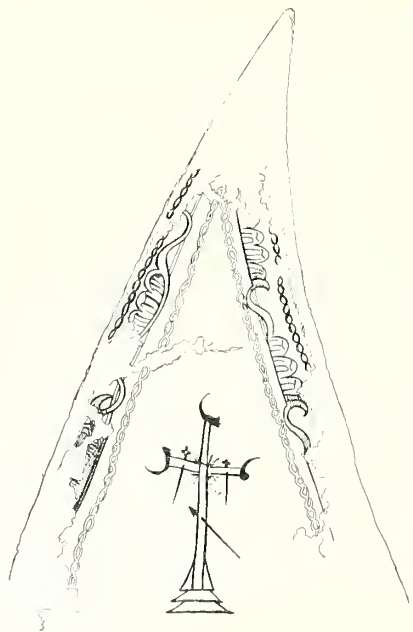
475. Szigetvár ostroma. 1566-ban.

Balta, utász, hosszú, nyakas baltavassal és négyszögű, lapos fokkal. A balta fokával együtt 24 ctm. hosszú, élének hossza 67 mm. (Lelhelye: Megyes, Zalamegye.) XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Tárcsapaizs, magyar huszársági, hársfából, teknősre faragva és kívül belűl pergamenttel bevonva, mely felülről lefelé futó széles és egyenletes vörös-fehér csíkokkal van befestve. A háromszögű paizs alsó szögletei le vannak kerekítve. Belsejében a tartó szíjazat még részben megvan s azt háromszögletes fejű szögek tartják a paizshoz. A paizs belső része oliv zöldre festett, vörös árnyalattal, széles szegélypánttal, mely magyaros ornamentikájú és feketével szegélyezett sárga és vörös lombdíszt mutat, ezen belől pedig körül két sárga vonal láncz alakra van összefűzve. A paizsteknő közepén a szíjazat fölött egy sárga kereszt van kettes alapzaton festve és fekete árnyalatú vonalokkal körülszegve. A kereszt két karján és alsó szárán egy-egy fekete szög van átütött alakban megfestve. A szíjazat hiányos s az eredetiből (nyers disznóbőr) csak a paizs alján van meg egy darab. A paizs hátán gothizált fekete betűkkel és arabs számjegyekkel e felírás van festve:

ANDREAS ESTORAS / ANNO 1343. A paizs külső felirata megtévesztésre szánt és későbbi keletű, mert maga a paizs a XVI. századból való. A paizs magassága a csúcsig 1 mtr és 22 ctm., átmérője 62 ctm., súlya 3 kiló és 500 gr. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

488.

Sisak (Morian), magas tarajjal, kovácsolt vasból, elől és hátul magasra kiugró és karéjos, hegyes esúesokban végződő széllel s a szélek mellett a sisaksapka alján körül sárgarézből nefelejtsszerű 12 pitykével díszítve és hátul forgótokkal ellátva. A sisak két oldalán a stilizált liliom van domborúan kiverve, s ez valamint a taréj esiszolt, a többi rész fekete. Hasonló sisakokat a XVI. század végén a mün-

491

cheni polgárőrség is viselt. A sisak egész magassága a taréjjal 30, átmérője 19 ctm., és 5 mm. Az állszíj hiányzik. Súlya: 1·550 grm.
A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

491.

Sisak, vasból, gömbölyű sisaksapkával, amely hátul kihegyesedő rákfarkas nyakvérttel van ellátva. A nyakvédő nyolcz darab, szélein nagyfejű szegekkel egymásra szögecselt vaslemezből áll, amelyeket alól két sor szeggel megerősített erős fekete bőrszíj tart össze. A sapka alsó széle egy sor nagyfejű rovátkolt szöggel díszített. A sapka

elején egy csigavonalakkal és rovátkokkal díszített mozdíthatlan homloklemez szolgál a sisak előrészének erősítésére.

Az állazó hiányzik.

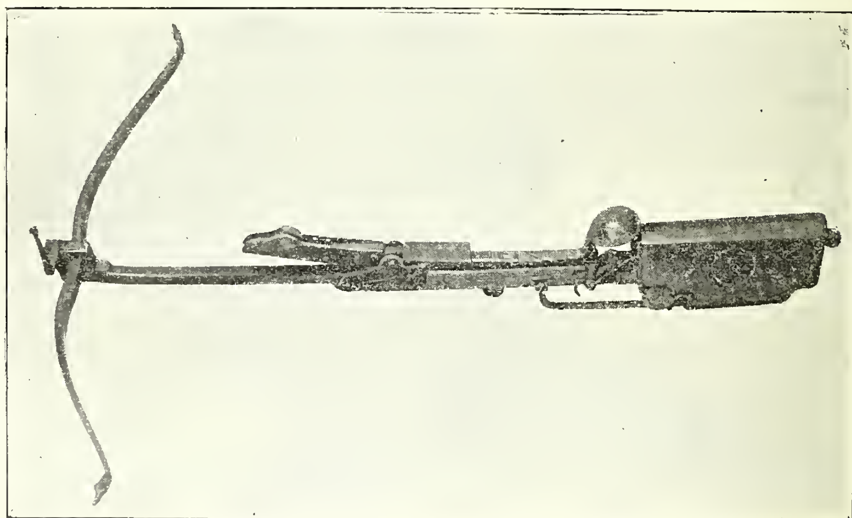
A sapka 23 ctm. magas, közepén alig kiemelkedő bordával ellátott. Hosszabb átmérője 23 ctm., kisebb átmérője 21 ctm., a nyakvédő 15 ctm. hosszú. Súlya 2 kiló.

(Hasonló ki van adva *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen». 518. lap, 68. ábra.) xv. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

493.

Parittya-íj, vasból, kő- és golyódobáshoz, melyen a fölhúzó készülék is alkalmazva van. A pattintó szerkezet a fölhúzó készülékkel

és az íj szárával csuklóvas által függ össze s a fölhúzó szárának lehajtása által a kapocsba akasztott pattintó húr feszülésbe hozatik. Az íj rúdjának alsó vége hossznégyszögű fa agyba van erősítve, mely zigzugos rézvonal-bevetéssel ékített s alul a tusán egy vasgomb van alkalmazva.

A parittya-íj hossza 64·5 ctm., az aczél íj átmérője 48 ctm. Az irányzék-villa egyik ága le van törve és hiányzik. A fölhúzó készülékben beütött fegyverkovács-bélyeg egy ágaskodó mókust ábrázol, mely egy 1620 táján működött müncheni fegyverkovács bélyege. (Lásd: «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895. 40-ik lap.) xvii. század eleje.

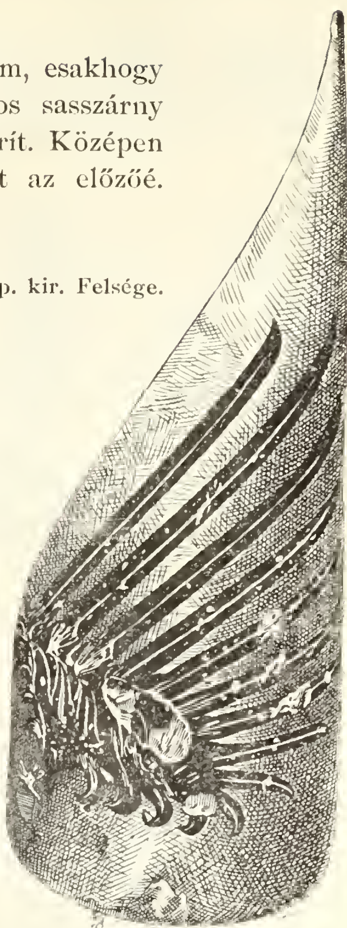
Nyáry Jenő br.

494.

Tárcsa-paizs. Fából, mint a 334. szám, csakhogy itt az alap fehérre van festve s a karmos sasszárny kilencz tollú s a karom piros szivet szorít. Középen egy mély kardvágás van. Méretei, mint az előzőé. XVI. század.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

494

495.

Kardpenge szablya alakú, a markolatnak csak vasa van meg, hosszu egyenes keresztvassal. A penge hossza: 77 ctm.; fok-éle: 25 ctm.; tő-szélessége: 3 ctm.; csúcs-szélessége: 4 ctm. A sümeghi «Alsó kert»-ben lelték. — A XVI. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

497.

Handsárszerü kard, nagyon gyengén hajló pengével. A penge a markolattól 28 ctm.-ig egyenes, ezen túl keveset meghajlik és csúcsán a foka félhold alakú kivágással bír, a kivágás fölső részében egy kis lyuk van átütve, innen kezdve a penge foka ki van élesítve. A penge belső lapján fegyverkovács bélyeg van vörösrézből beverve. A pálmafa markolat görbült s végén tulipán alakú vaskupakban végződik. A markolat oldalain három kagyló alakú fejű szög van beverve.

Keresztvasul a külső oldalon egy kagyló alakú lemez szolgál. A markolatvas, a penge fölső része és a kagyló alakú keresztvas az aranyozás nyomait mutatja. A XV. századból. Wilczek János gr.

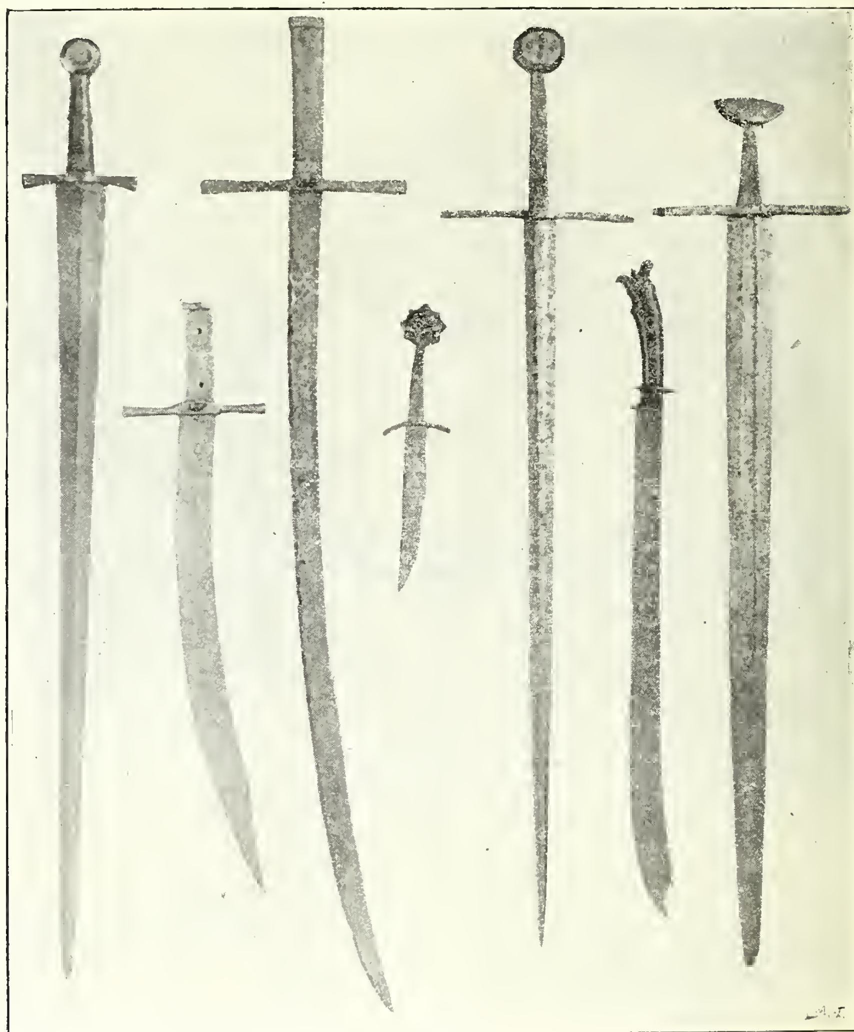
501.

Tőr, egyélű, hegye felé négyélűvé alakított vastag aczélpengével, melynek kurta keresztvasa két négyszögű, nyakas vasgombban végződik. A hengerded alakú famarkolat csigásan fölfutó bordázattal bír és sárgaréz sodronynyal van körülcsavarva. A markolat feje egy körte alakú vasgömb, mely hat bordára van kireszelve. A penge hossza 24, a tőr egész hossza markolattal együtt 37 ctm. XV. század.

Wilczek János gr.

504.

Alabárd, csiszolt vasból, kurta, erős bárdlappal, mely a nyéltoknál három lyukkal van áttörve és egy tompa tüskével is ellátott, erős, lapos fokán levél és csillag alakú vésetek vannak. A bárd fokában

551 512 557 342 794 497 162

egy lőlyuk van befúrva, melyből a töltényhez a hátlapon alkalmazott gyúlyuk vezet. Az alabárd fölött levő szurony villa alakú szárakkal külön van a nyéltokra húzva és a nyélre szögezve. A nyéltokból hosszú vasfülek nyulnak le a nyolcz oldalú, kurta tölgyfa rúdra és nagy, lapos fejű vasszögekkel vannak rászögezve. A nyélen ezen kívül négyesével csoportosított apró, vasfejű szögek díszítés gyanánt vannak

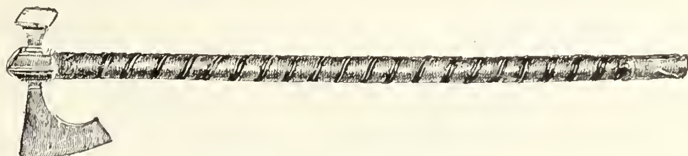
beverve. Alól a nyélen körpánt s a végéből vastüske áll ki. (A bárd nyakán egy elkoptatott majuskulás M betű, valószínüleg milanói kováesbélyeg, van.) A bárd hossza tüskéjével 18 etm., a bárdlap éle 12 etm. (Hasonlót kiadva lásd *M. Viollet-Le-Duc,* «Dietionnaire Raisonné du Mobilier Français», Paris 1875, tome VI. 19. lap.)

XV. század második fele.

Wilczek János gr.

508.

Fokos, aezélból, tagló alakú bárdlappal és négyszögű fokkal. A fok nyaka, valamint a fokos tokja rovátkolt díszítésű. A bárdlap egyik oldalán pontozott körben hat ágú esillag van bevésve, hasonló-

képen a fok nyakába is. A nyél fekete bőrrel bevont és esavarmenetes díszítésű.

A nyél hossza 81 etm., a bárdlap éle 11·8 etm. hosszú, nyaka pedig 2 etm. széles. Súlya: 1 kiló 100 gramm.

(Hasonló ki van adva *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen». 822. lap, 32. ábra, a hol lengyel fokosnak van nevezve és *K. Weiss:* «Katalog des Historisehen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt». Wien, 1890. 792. szám alatt.) XVI. század.

Bécsvárosi történelmi múzeum.

511.

Tőr, kiindulásánál öt lapra alakított, két harmadrészben pedig esúesáig négyélű, nyársszerű pengével. Keresztvas helyett egy vasgyűrű van alkalmazva, melyről a tőr éle és foka felé egy-egy vas félgömb hajlik le. A markolat hengerded alakú, vadkörtefából készült és vége egy félgömb alakú vassal van borítva. A penge egy harmadrészben rézzel borított, melyben ONANIR és más két érthetetlen szó van bevésve. A penge hossza 34 etm., markolattal együtt 45·5 etm. XV. század.

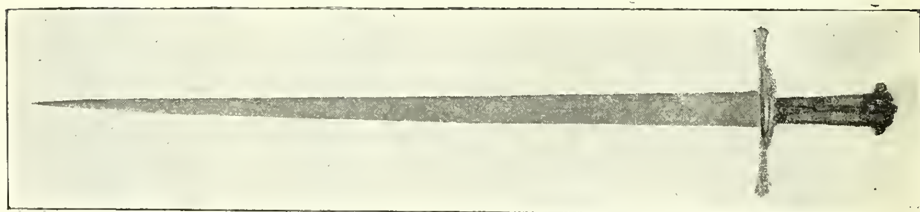
Wilczek János gr.

515.

Kard, egyenes, egyélű. A penge a esúes felé lassan keskenyedik s mintegy 30 etm. hosszú fok-éllel bír.

A vasmarkolat vége kiszélesedik és öt félkörű dudorral végződik, kettő közülök át van fúrva. A markolat mindkét oldalának közepén csatorna fut végig, a melynek két oldalán 3 ctm. hosszú és 1 ctm. széles négy-négy hossznégyszög apró fekete-fehér csont-lemezkékkel sakktáblaszerűen van berakva.

A keresztvas egyenes, végei felé kilaposodó, s külső oldalán csatornás hárító gyűrűvel ellátott, a melyben áttört művű csolnakázó

alakot ábrázoló vas-lemez van beerősítve. A penge 75 ctm. hosszú, tövén 4 ctm. széles, a markolat 12·5 ctm.; a keresztvas 17·5 ctm. hosszú. Súlya: 1 kiló. Velenczei készitmény. A XVI. századból.

Wilczek János gr.

517.

Kard, szablya alakú, rövid. A penge gyengén meghajlított, egyenlő szélességű, csak a végén mintegy 12 ctm.-nyire van a foka leszegve, egészen a csúcsig. Keresztvasa egyenes, hengeres és külső oldalán egy lapos, 3·5 ctm. hosszú, fölfelé görbülő kamóval van ellátva. A 10 ctm. hosszú, széles markolatvas két lyukkal bír, végén pedig kerülék alakú, hegyes csúcsú kupak van reáerősítve. A penge hossza 54 ctm., szélessége 4 ctm., a keresztvas 15 ctm., a markolatvas 11 ctm.

A XV. század végéről.

Wilczek János gr.

521

521.

Tegez, féldomború tok, fából, őzbőrrel bevonva. Alja félhold alakra kiszélesedik s egy hátul nyiló kis ajtóval ellátott külön zárt dobozt képez a nyílvasak elhelyezésére. A tegez nyilása fekete bőrrel van körülvéve

és hátlapja szögletein át az övre való fölakasztáshoz szíj van áthúzva. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895. 28. tábla 504. sz.)

Magassága 45·5. ctm. — xv. század.

Wilczek János gr.

522.

Kürt, hiradó, hársfából, melynek ív alakban hajló hangcsöve két részből van összeállítva és hétszer bordázott fekete bőrrel bevonva.

A kürt szája kelyhes, egy darabból esztergált fa és a hangcsőre rá van húzva.

A kürt felső végén elefántcsont és szarúból több bordájú tok van a fúvócső befogadására, mely azonban hiányzik.

A hangcső közepén nagy vasgyűrű van a vállzsinórra való beakasztáshoz alkalmazva.

xv. század.

Wilczek János gr.

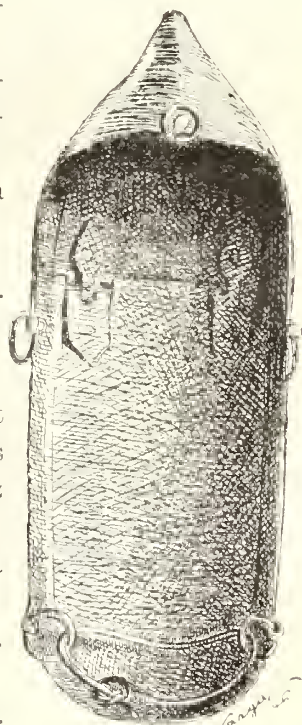
524—525.

Vas sarú, vékony vaslemezből a szíjazat számára való öt karikával. A sarú orra hegyes és két csukló segélyével van a talprészhez erősítve.

Szélessége 10 ctm., hossza 19 ctm. Súlya 500 gramm.

A torna sarú első formája. Igen ritka forma. xiv. század.

Özv. Csáky Kálmánné grófné.

524

530.

Pallos, kétélű; két kézre való, magyaros markolattal és keresztvassal ellátva, melynek a markolat közepéig felnyúló bujtatói vaslemezből készült és szögeeseléssel egymáshoz kötött két kezdetleges rosettával vannak a markolathoz erősítve. A markolat fából való és körben rovátkolt. A keresztvas egyenes és végein derékszög alatt leszelt. Az erős penge hat lapra van alakítva, mely a hegye felé fokozatosan szélesbedik. A pengén elkoptatott bevésett virágdíszek közt két keresztbe tett buzogány elkoptatott alakja látszik, nagy gömbfejekkel. Hasonló a Tapolesányi János sírkövén van kifaragva, a ki a sírkő-felirat szerint Rudolf császár idejében a török ellen küzdve Bozók, Véghles, Léva, Buda, Eger és több más helyen mindenütt vitézül harezolt és 1598-ban halt meg. (Lásd «Turul» 1890. 131. lap.) A penge hossza 103·5 etm., szélessége a keresztvasnál 4·5, a hegye felé 5·5 etm. A keresztvas 22 etm. hosszú. Hüvelye fa, fekete sagrinbőrrel behúzva, vasalása az 574. szám alatt leirthoz egészen hasonló. XVI. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

534.

A mohácsi csata képe. *Dselálzáde Musztafá*nak Szulejmán történetírójának, ki a moháesi esatában maga is részt vett, a béesi es. és kir. udvari könyvtárban egykorú miniaturökkel ellátott, Hist. Osm. 41. (Flügel-Katalog Nr. 1010) szám alatt elhelyezett folio alakú s 369 levélből (737 lap) álló Ibrahim bin Áli által Szolnokon 1575-ben másolt török kézirati eodexében levő színes miniaturkép négyszeresen nagyított másolata, melyet fényképi vetítés segélyével hajszálnyi pontossággal másolt *Thury Gyula* festőművész.

Dselálzáde Musztafa, vagy mint ő maga írja a nevét: Musztafa bin Dšelál, a törökök egyik legnagyobb történetírója, Toszia kisázsiai városban született a XV. század utolsó éveiben, a korabeli leghíresebb ulemák voltak tanítói s mivel a divánirásban nagy tökélyre vitte, már I. Szelim alatt divánjegyzővé lett, 1523-ban Ibrahim nagyvezér titkára volt. A szultánt utóbbi hadjárataiban mindenüvé kísérte, mint nisándsi (peesétőr kanczellár), halt meg 1567-ben Konstantinápolyban. (Lásd: Török történetírók: *Thury József.* II. k. Budapest, 1896. 112.)

Maga a kép a folio alakú eodex két lapját tölti be s a lap sarkánál kissé meg van rongálva.

A kép egyik felét a török, a másikat a magyar hadsereg foglalja el, míg középen a török sereg ágyúi állanak szemben a magyarokkal.

E képen az akkori magyar és török sereg hadi viseletének, hű

534. A mohácsi csata.

képével ösmerkedünk meg. Ott látjuk a török tábori zenészeket, azután a hegyes süvegű janicsárokat és az előtérben a könnyű török lovasságot, a spáhikat.

Szemben velük áll a magyar hadsereg, az előtérben előre szegezett lándzsákkal rohanó teljes burgundi vértezetű nehéz lovasságával, a tölcséres puskájú, ugyancsak vértezett puskásokkal s közöttük a nagy zászlóvivőkkel s a lóháton hosszú trombitákat fuvó s dobokkal ellátott lovas zenekarral. De legjobban érdekel bennünket a középütt lovagló király II. Lajos alakja, aki kétfejű sassal díszített lótakaróval, vértezett lovon, maga is aranyozott teljes burgundi vértezetben, sisakján aranyozott koronával s ebből hosszan hátra lelógó strucztollal van öltözve. Ez alak maga a legnagyobb bizonyíték a kép hűsége mellett, mert az egyaránt hasonlít 721. szám alatt kiállított eredeti hadi vértezetéhez, mind pedig tallérján kivert s 533. szám alatt, nagyított rajzban bemutatott vértezetéhez.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

535.

Fegyvercsoportozatban.

Pallos, két kézre való, hasonló az ugyanitt levő tüskés palloshoz, a tüskék azonban sokkal nagyobbak. A penge egyik oldalán egy oroszlán-alakból álló bélyeg látható, a mely azonban már igen elkopott.

A markolat gömbje négy bordájú és pontokkal és vonalakkal díszített. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú, vasból, könyökszögletesen hajlított rövid szárakkal és nyolcz sugaras csillagtarajjal. A szárak elől hegyes csúcsban nyulnak ki, hátul pedig lapos fület képeznek.

A csillagtaraj egyes sugarai vastagok.

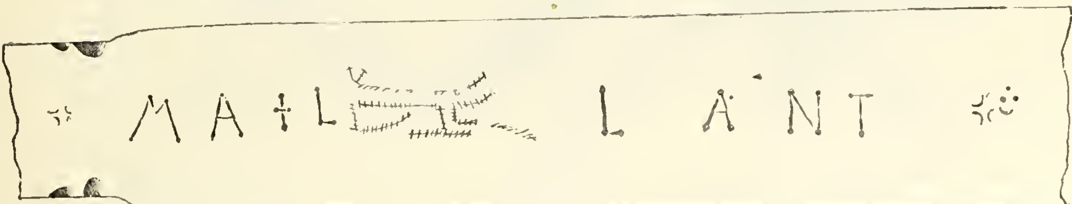
A XIV. század végéről. Hasonló ki van adva *Demmin:* «Die Kriegswaffen» művének 620. lapján 15. szám alatt.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

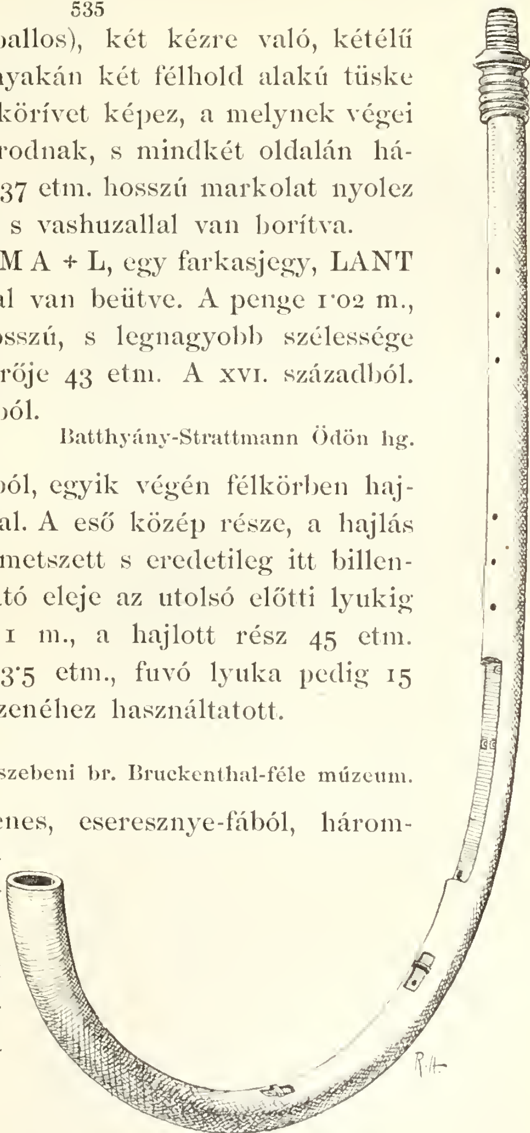
Sisak, magyar huszáros, csiszolt vaslemezből, félgömb alakú sapkával, mely 24 homorú kúpszeletre van osztva s a tetejére egy karikafejű szög van erősítve. Az arczvédő karajolt s középen messze előre nyulik. A homlokpánthoz eredetileg csavarral odaerősített orrvédő felső része egy csúcsával fölfelé álló sziv alakban végződik, melyre a sastollak beszurásához három vas tokocska van szögecselve. A nyakvért rákfarkas tagolatú, öt vaslemezből összeállítva. A szögecselések

sárgaréz fejű szögekkel vannak eszközölve, egyszersmind díszítést is képezvén. A fülvédők s az orrvédő esavarja hiányzik. — A sisaksapka magassága 12 etm. Súlya: 1·700 gramm. — XVI. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

535

Pallos, (Landskneeht pallos), két kézre való, kétélű széles pengével, melynek nyakán két félhold alakú tüske van. A négyélű keresztvas körívet képez, a melynek végei esigavonal alakúan bekunkorodnak, s mindkét oldalán hárító karikával ellátottak. A 37 etm. hosszú markolat nyolez bordájú gömbben végződik, s vashuzallal van borítva.

A penge egyik oldalán: M A + L, egy farkasjegy, LANT és négy körív három ponttal van beütve. A penge 1·02 m., a penge nyaka 33 etm. hosszú, s legnagyobb szélessége 5.5 etm. A keresztvas átmérője 43 etm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

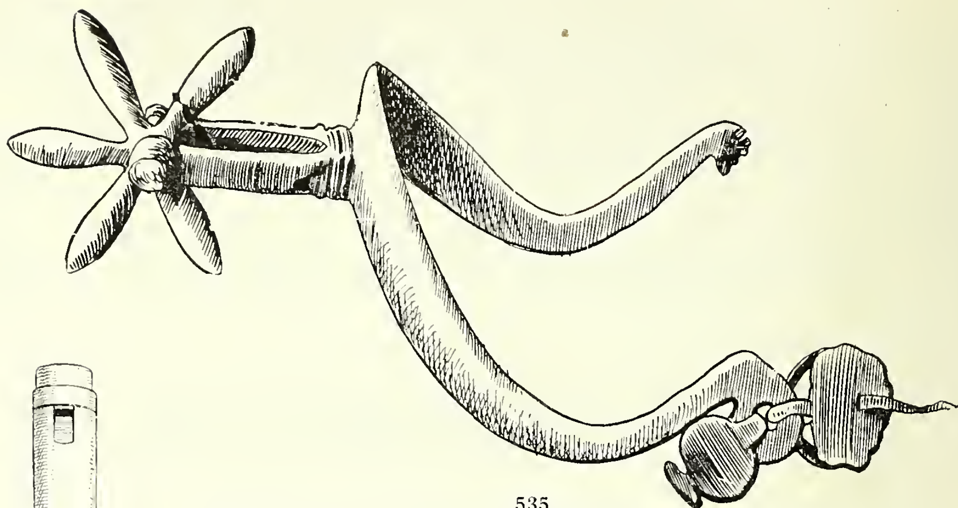
Tárogató, eseresznyefából, egyik végén félkörben hajlítva. A hajlásban két lyukkal. A eső közép része, a hajlás kezdetétől fogva laposra kimetszett s eredetileg itt billentyűvel volt ellátva. A tárogató eleje az utolsó előtti lyukig vagyis a hajlás kezdetéig 1 m., a hajlott rész 45 etm. hosszú. A tárogató nyilása 3·5 etm., fuvó lyuka pedig 15 mm. átmérővel bír. Harezi zenéhez használtatott.

XVI. század eleje.

A Nagy-szebeni br. Bruckenthal-féle múzeum.

Harczi tárogató, egyenes, eseresznye-fából, háromhárom lyukkal és egy sárgaréz billentyűvel, amely egy laposra kimetszett részben alkalmazott nagyobb lyuk befedésére szolgál. A tárogató hossza 1·13 etm., nyilása 4 etm. XVI. század.

A Nagy-szebeni br. Bruckenthal-féle múzeum.

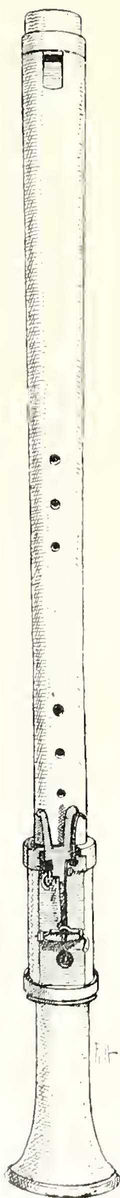

535

Sarkantyú, vasból. Szárai erősen könyök-alakúan behajlottak, s végükön egy nagy kerek füllel bírnak, amelyek közül az egyikben egy kerek kapocs és egy ugyanolyan szárú kerek peczkes csatt van. A rövid nyakban vastag hat tüskéjű taraj forog.

A szárak közötti távolság 7 ctm., a szárak hossza 9 ctm., a taraj átmérője 6·7 ctm. XIV. század.

Találtatott Domoszlón, Oroszlánváron. Bartalos Gyula.

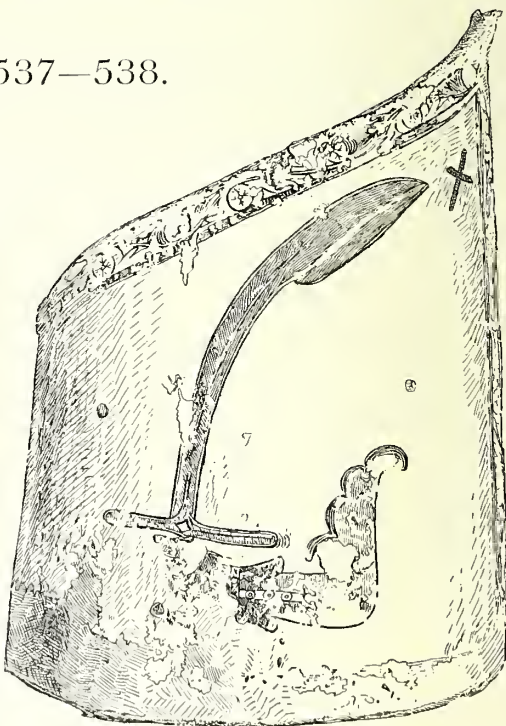

535

537—538.

Tárcsa paizs (2 drb), fából. Fölülete kívül belül erős pergament bőrrel bevont, amely alatt a belső fölületen még valami durva vászon maradványai is láthatók.

A fölület fehérre festett s a paizs szélét fekete és vörös-barna színben festett hullámosan futó lombdísz ékíti, közte körökkel, amelyekben háromhárom hasábú levél

537

piros színben van befestve. A középen egy szépen festett XVI. századbeli magyar szablyát tartó keztyűs kar, míg a felső jobb szegletben egy piros színű keresztalakú jelvény látható.

E táresapaizs a XVI. századbeli magyar tornáknál volt divatos s alakja mellett különösen a rajta látható magyar szablya teszi érdekessé. A paizs egyik oldalának hossza 72 etm., a rövidebb oldala 36 etm. a felső harántfutó oldala 72 etm. és szélessége 57 etm. Súlya 2 kiló 800 gramm. XVI. század.

A németújvári várból. Batthyány Iván gr.

546.

Magyar tárcsapaizs, lovassági, fából. Fölülete pergamenttel bevont és gypszszerű anyaggal beborított, melybe gothikus díszítmények vannak bepréselve és azután vastagon aranyozva. A paizs fölületének közepén az Andráskereszt, melyen egy mondatszalag fonódik át, a mértékletességi egylet jelmondatával: HALT | MASS | IN | ALLN | DINGN. Négy sarkában az egylet betűjelvénye. Keretét szépen fonódó akanthus levéldísz képezi. Teknője erősen csaknem félkörbe meghajlott, miáltal igen kecses formát nyer. Belső fölülete szintén pergamenttel bevont és barnára festett. A paizs külső részén még öt nagy gömbölyű fejű szög látható, amelyekhez belül a tartó szíjazat volt erősítve. A táresa felső széle félkörben lekanyarított és a kopja számára kis kivágással bír. Kiadva W. *Boeheim:* «Führer durch die Waffensammlung.» Wien. 41. lap, 147. sz. Magassága 72 etm., szélessége 37 etm. Súlya 3 kiló 300 gramm. XV. század.

A bécsi udv. fegyvergyűjteményből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

548.

Kard, egyenes, kétélű. A penge tövétől három vércsatorna indul ki, a melyek közül kettő 16 ctm. hosszú, egy, a középső, 40 ctm., a két él a 16 ctm.-en túl kezdődik, s innen kezdve a penge egészen a csúcsig folytonosan keskenyedik. A penge mindkét oldalán stilizált levéldísz s a középső vércsatornában majuscülás betűkből egy fölirás, továbbá egy oroszlán hátsó része, körben pedig velenczei doge-sapka (?) van kiétetve. Az összes rajzok és betűk nagyon kopottak, úgy hogy csak egyes betűket lehet kivenni. A körök alatt a fegyverkovács bélyege: koronás paizsban négy pont és a koronában két kisebb pont. Az egyenes keresztvas közepe ferde hossznégyszögű, a két vége pedig kifelé vastagodó hengerded alakú és csavarmenetesen bordázott. A bőrrel bevont markolat vége leszegett és lapos gömbben végződik.

A markolat-gömb oldalait kis gömböcskékből képezett füzér és ennek két oldalán haránt bordázat díszíti, a külső lapján pedig négy szirmú virággal, míg belső lapos oldalán vörösréz betéttel díszitett.

A penge hossza 79 ctm., legnagyobb szélessége 4·5 ctm., a keresztvas 20·4 ctm., a markolat 15 ctm., a markolat-gömb 5·5 ctm. átmérővel bír. Súlya: 0·800 gramm. Olasz munka. A XVI. század elejéről. Wilczek János gr.

551.

Kard, kétélű, egyenes. A penge tövén széles és csúcsa felé mindjobban keskenyedő, közepén egészen a csúcsig borda fut végig. Keresztvasa rövid, lapos, felső része egyenes, alsó része görbült. A bőrrel bevont markolat alapján szélesebb s vége felé keskenyedő. A markolat gombja két oldalán lelapitott. A keresztvas és markolatgomb eredetileg vastagon volt aranyozva, a minek nyoma még most is jól látható. A penge hossza 87·3 ctm., legnagyobb szélessége 5·5 ctm., a keresztvas 12·3 ctm. hosszú, a markolat hossza 10·5 ctm., a markolat-gomb 4 ctm. átmérővel bír. Súlya: 1·100 gramm. E kardhoz hasonló: *J. M. Heberle* «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München» czímű munkájának 26. lapján 222. szám alatt van leirva és lerajzolva. A XVI. század elejéről. Wilczek János gr.

552.

Pallos, két élű, a keresztvastól egyenletesen keskenyülő, háromszögű csúcsban végződő pengével. Keresztvasa 21 ctm. hosszú

egyenes vas pálcza, mely a markolatnál ellapulva, kiszélesedik. A markolat leszelt élű, lapos négyszögű fából alakított, két oldalt reczés vésettel. A markolat feje két egymásra álló lapos és leszelt kúp alakú nagy vasgömb. A markolattól kiinduló véresatorna a penge mindkét oldalán középen alól ér. A penge hossza 94·5 ctm., legnagyobb szélessége 47 mm. Súlya 1·500 gramm.

XV. század. Kornis Viktor gr.

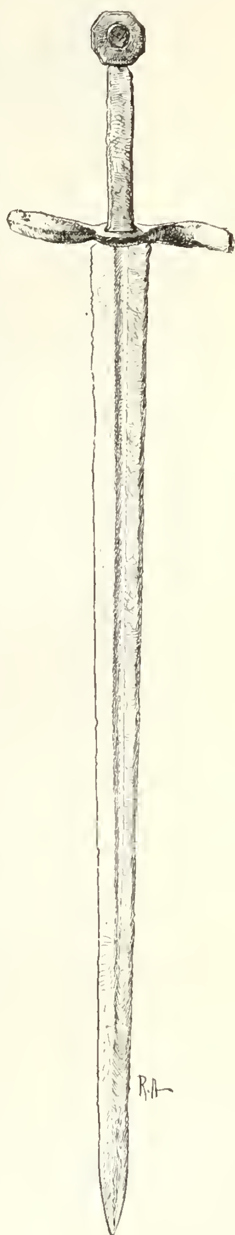
555.

Kard, egyenes, kétélű, a penge közepén keskeny homoru vájattal, amely egészen a penge középrészeig halad. A penge fokozatosan keskenyedik. A markolat hat oldalú, lapos, két oldalán kiálló domború gombban végzödik. A keresztvas lapos, egyik oldalán közép bordával 17 ctm hosszu és ∾ alakúan hajlított.

A penge hossza 95 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm., a gombja 5 ctm. átmérőjü.

XV. század.

Erdélyi muzeum-egylet régiségtára Kolozsvár.

555

556.

Nyárskard, csiszolt vasból, melynek lapos négyszögre alakított, csatornázott pengéje vége felé egy kétélű, nádlevél alakú lapos nyárssá van átalakítva s az alatt a pengébe egy rúgós szerkezettel nyíló keresztvas van bevésett csatornában elhelyezve.

A markolat vasból van, fekete bőrrel bevonva s a markolatfej egy körte alakú nagy vasgömb.

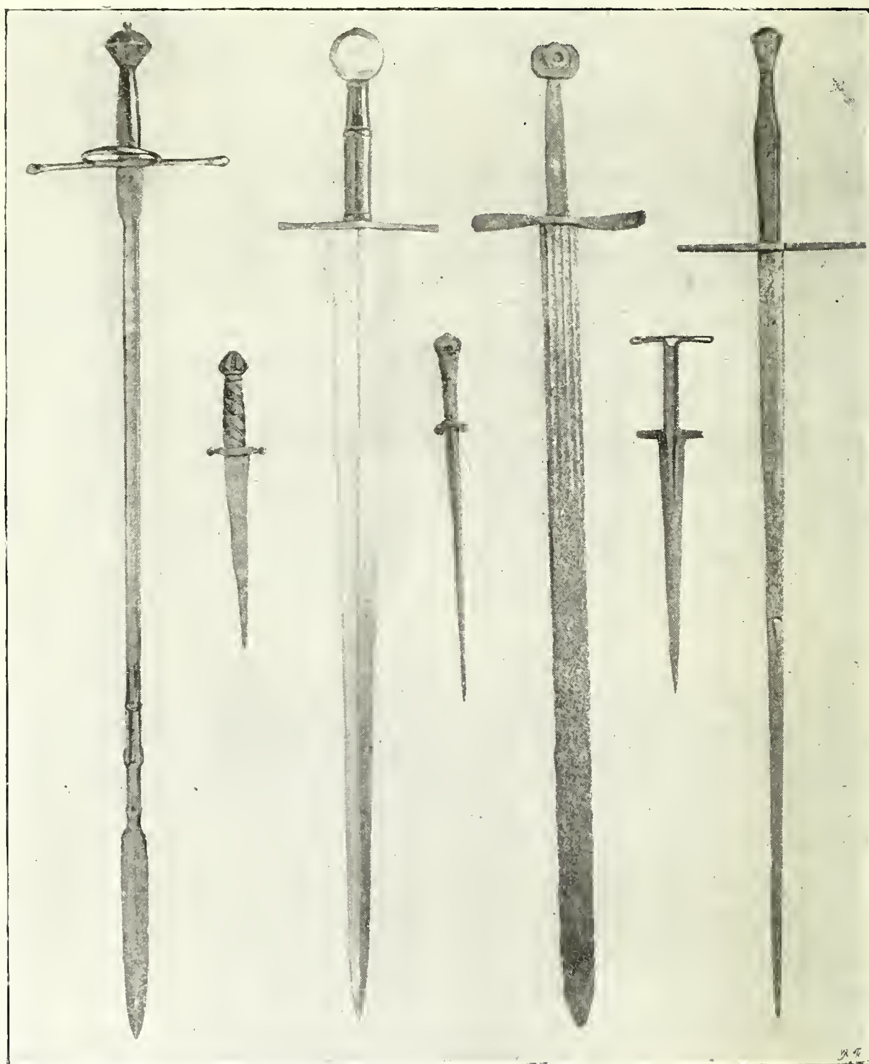
A keresztvas hengerded vaspálcza, két végén hosszú kerek gombbá alakítva, melyre a pengénél a keresztvasból vízszintes irányban kihajló nagy vasgyűrű hárító szerkezet gyanánt van alkalmazva. Vadászatnál nagy vadakra használtatott. A penge hossza 107 ctm.

Hasonló kiadva *W. Boeheim*, «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffen-Sammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». Wien, 1894. Folio. XLI. tábla 1. és 7. sz.

XVI. század. Wilczek János gr.

557.

Kard, gyengén hajlított, hosszú pengével, egyenes keresztvassal. A penge egyélű és 38 etm. hosszú fok-éllel; az egyik oldalán félhold alakú bélyeg van beütve. A markolat diófából készült, egyenes, s vé-

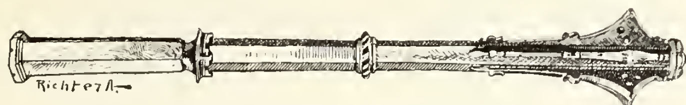
556 501 560 511 567 344 571

gén egyszerű vaskupakkal bír. A keresztvas külső oldalán 5 etm. hosszú, kissé felgörbülő kamóval. A penge hossza 91 etm., legnagyobb szélessége 3·5 etm., a markolat 17·3 etm. hosszú, a keresztvas 21·5 etm.

A kard alakja hasonlít: *W. Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde» czímű műnek 272. lapján lerajzolt Castriota György kardjához. A xv. század végéről. Wilczek János gr.

558.

Buzogány, gerezdes, edzett vasból, csúcsíves stílben. Hat lapra alakított vas nyele két magas bordával három részre van osztva, melyek közűl az alsó rész csavarmenetes csappal van a középső részbe becsavarva, mely a csavarmeneten fölül egy négyélű, 30·5 ctm. hosszú nyárssá alakul s a buzogány nyelének fölső részében van

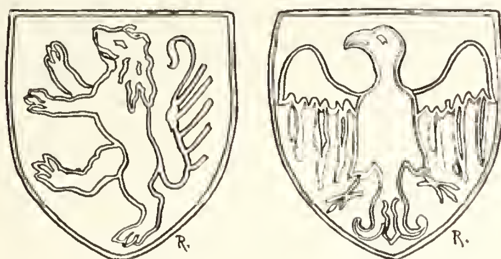
elrejtve. A buzogány feje csúcsíves stílben vésett és áttört hat gerezdből áll, mely gerezdek a nyéllapokra derékszög alatt vannak vörösrézzel ráforrasztva. A nyél alsó végét sárgarézben vésett csúcsíves stílű rozetta födi. A buzogány hossza 47 ctm. Súlya: 0·800 gramm. XV. század.

Wilczek János gr.

560.

Kard, pallos szerű, egyenes, kétélű, aczélból, egyenes keresztvassal, két kézre való markolattal és lapos markolat-gömbbel.

A penge mindkét oldalán 25 ctm. hosszú vércsatorna van, a melyben dárda ellen rohanó két farkas van sárgarézből beverve, az egyik oldalon e passaui jegy fölött egy hat küllős kör van beütve.

A markolat fényezett diófából készült. A markolat-gömb két oldalán három szögletű czímer-paizsok vannak ezüstből beverve, az egyik paizsban egy oroszlán, a másikban egy sas látható.

A penge 98·5 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége 5·9 ctm., a markolat 17 ctm., a markolat-gömb 6·3 ctm. átmérőjű, a keresztvas 19·4 ctm. hosszú. A kard hüvelye bőrrel bevont s végén vaslemez-csusztatóval ellátott. A XIV. század végéről.

Wilczek János gr.

561.

Gyalogsági álló paizs, fából, hosszúkás, fölül lekerekített négyzet alakkal, közepén háromszögű széles bordával, amely felső végén kiugró csúcsos orrt képez. A paizs fölülete kívül durva vászonnal, belül erős bőrrel bevont és tempera festékkel vastagon festett. Külső fölületén ezüst alapon a paizs közepén, ennek felső részében stilizált felhők között egy góthikus vértbe öltözött vitéz alakja, baljában háromszögletű lobogót, melyen a sugárzó felkelő nap látszik, s jobbjában czímerpaizsot tartva, látható. A vértes alatt egy haránt szalagon rozetták által elválasztott minusculás felirat, ez alatt pedig egy monogramm van festve. A paizs szélén 5 ctm. széles mondat-szalag fut körül, szintén minusculás felirattal.

A lovag által tartott czímerpaizs vörös mezejében három arany csőrű és lábú ezüst hattyú áll, még pedig úgy, hogy kettő fönt s egy alant áll. Ez a Schwanen német és a *Dounin* lengyel nemesi család czímere. (Lásd *Bobrowicza* Herbarz Poliki Tom. III. p. 435. lengyel czímertani munkát. *Spener:* Insignium theoria seu Operis heraldici pars generalis. Tom. I. tav. II.)

A vitéz alakja alatt keresztül vonuló egyenközű szalagon a következő *cseh* nyelvű fölirat áll minusculás betűkkel:

Pomoz. mily. pan.

A paizs körületén pedig ugyanolyan tipussal:

Pan hnali. vzgdir. Ti. a. iminio (Na iminio) ty. zlawna. timi. neyczo zyzn. Trit. nakuietie (mak métie) (1) wineczno. pninut. pomnit.

A középső vízszintes fölirat alatt majusculás *W.* monogramm áll, mely bizonyára Szent Wenczelnek, Cseh- és Lengyelország védszentjének monogrammja.

A föliratok *Gilles*-nek a bécsi udvari múzeum őrének megfejtése szerint: Az úr segélyével. Ismerd a dicsőség istenét, dicsőséges nevedre emlékezve, miért is életed legyen mindig tisztelt. Létezz lovagiasan és őrizd meg mindig emlékedben a jó hirnevet.

Wenczel neve cseh nyelven annyit tesz: «a dicsőség koronája». E fölirat e szerint tulajdonképen e szenthez van intézve.

A hosszúkás alakú paizs belső oldalán erős szíjból fonott kereszt-alakú fogantyú van alkalmazva, amely mellett egy-egy vas fül áll ki. Ez utóbbihoz valószínűleg még valamely fogó készülék volt eredetileg erősítve. Paizsunk méretei a következők: magassága 1·18 ctm., szélessége 63 ctm.; bordája az alapján 18 ctm., a csúcson 6 ctm. széles. Súlya 10 kiló. E paizsot 1843-ban Frigyes porosz herczeg ajándékozta Carlo Albertónak s így került az a turini kir. fegyvergyűjteménybe.

E paizsot bátran tekinthetjük Mátyás király fekete gyalogsága paizsának. Tudjuk, hogy e fegyvernemnek első magvát cseh és lengyel

zsoldosok képezték, kiknek egyelőre meghagyta fegyverzetüket, tisztjeiket és vezény nyelvüket is. Az álló paizs ezen formáját tehát a csehek hozták divatba nálunk.

A német császárral folytatott háborukban azután könnyen kerülhetett mint hadi zsákmány paizsunk Németoszágba s utóbb a porosz királyi gyüjteménybe.

(A paizs le van még írva: *Angelo Angelucci:* Catalogo della Armeria Reale. Torino. 1890. Serie F. 1. 199 lap.)

Armeria Reale turini olasz királyi fegyvergyüjtemény.

567.

Kard, egyenes, kétélű. A penge mindkét oldalán három vércsatornával bir, a melyeket egészen a penge közepéig lehet követni. A penge csúcsa kétoldalt leszegett.

A kard lapos keresztvasa ⁓ meghajlított végű. A markolatvas végén lapos, négy szögletén letompított, mindkét oldalán kidomborodó vasgomb van. A kidomborodó oldalak közepén kerek, fillér nagyságú horpadás látható. A penge hossza 98 ctm., szélessége tövén 5 ctm., csúcsa felé 4 ctm., a markolatvas a gombbal együtt 21·5 ctm. hosszú, a keresztvas 21 ctm., a gomb 6 és 4 ctm., vastagsága 0·5 ctm. A XV. századból.

Wilczek János gr.

571.

Kard, hosszú, egyenes, keskeny kétélű pengével, egyenes keresztvassal és hosszú, két kézre való markolattal, a mely nyolcz oldalú, körte alakú vasgombban végződik. A markolat vékony és erős bőrrel van bevonva.

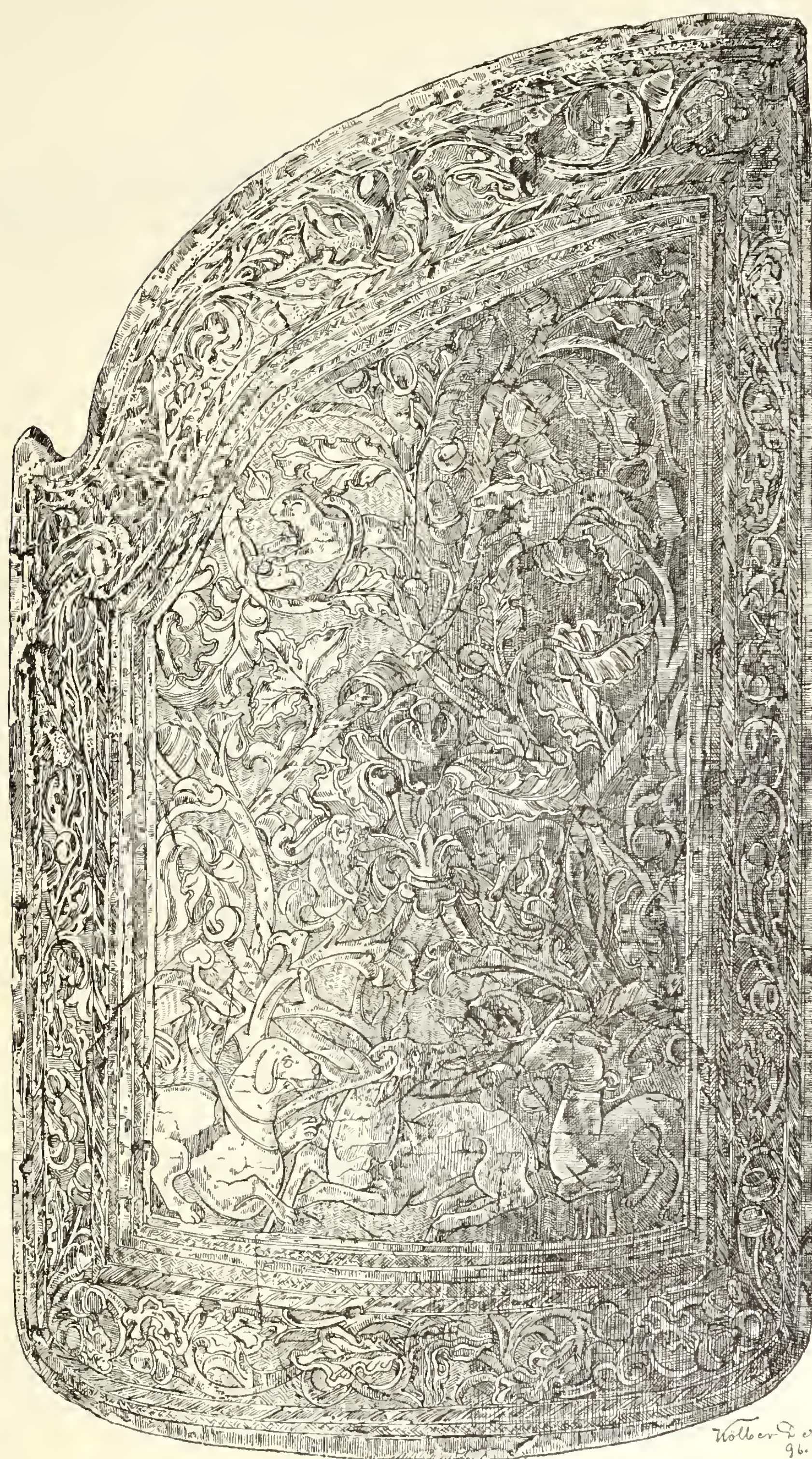
A penge mindkét oldalán féldomború, a keresztvastól mintegy 24 ctm.-nyire le van csiszolva s rajta a passaui farkas három ferde ⫽ vonás, egy Z alakú vonás, ismét három ferde vonás és egy ? kérdőjel alakú jegy van beütve.

A penge 92 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége 3 ctm., a keresztvas 22 ctm., a markolat 20·7 ctm., a markolat-gomb 6 ctm. hosszú. A XV. század elejéről.

Wilczek János gr.

572.

Tárcsa-paizs, magyar forma. Fából. Felülete előbb bőrrel s azután gypszanyaggal van bevonva, melybe szabad kézzel vannak benyomva a középkori csúcsíves stylre jellemző díszítmények. Az egész gazdagon meg van aranyozva. Az ornamentika, makkokkal rakott cserfalombok között, nyulat kergető agarat, majmot és alul két vadászeb között ülő szarvast ábrázol. A paizs felső széle ferdén

572

balról jobbra van levágva. Jobb sarkában a kopjának helye van kikanyarítva. Alsó sarkai kigömbölyítvék. A paizs belseje vörösre van festve. Belül a tartószíjak lógnak. Magassága 73·5 ctm., szélessége 44 ctm. I. Miksa magyar testőrei viseltek hasonló paizsokat. Hasonló példányok vannak a bécsi cs. és kir. udvari fegyver-múzeumban és fordulnak elő a Theuerdankban és Weiskunigban is, valamint ilyeneket viseltek a középkori játékokban is (Mummereien). (Lásd: Wendelin *Boeheim*. Album aus der Waffensammlung. Wien, 1894. Folio VIII. és X. tábla). XV. század. Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből. (Lásd: Dr. *A. Ilg*. Das k. k. Schloss Ambras in Tirol. Wien, 1882. 9. lap.)

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

573.

Pallos, rövid, úgynevezett Ochsenzunge. A markolatánál 8 ctm. széles penge fokozatosan keskenyedik és 56 ctm. hosszuságban hirtelen kihegyesedik s olyan mintha a végén két oldalt le volna szegve. A penge egyik oldalába kerülékben levelek által körülvéve egy mythologikus álló női alak lábszárain paizsban T felett álló S betüs beütött kovács bélyeggel van kivésve. A penge másik oldalán hasonlóan renaissance női alakot látunk hosszu ruhában szintén a lábába ütött bélyeggel. A penge közepe táján mindakét oldalán egyenlő női fej van kivésve.

A markolata áttört gothikus gombbal, sodrony diszítésű, keresztvasa közepén kiszögellő csúcsesal bir és gyengén meghajlított. A markolat és a fekete bőrrel bevont vasfoglalványu fa hüvely ujabbkori. A penge XVI. századi. Sulya egy kilo.

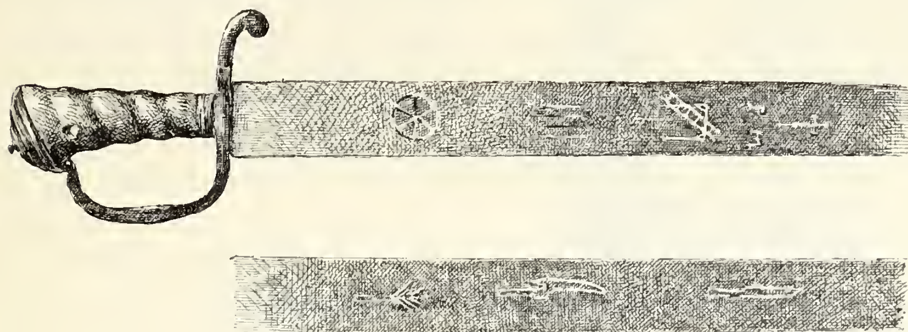

Erdélyi muzeum-egylet régiségtára.

574.

Pallos, kétélű, tompa hegyben végződő, széles síma pengével, melyen egy oldalt kereszt alatt PM betűk, ez alatt egy akasztófa, hozzátámasztott lajtorjával, alább párhuzamosan állított négy páleza és azon alul egy kerék van bevésve és rézzel kiöntve. A baloldalon nyúzó kés, ez alatt hóhérbárd és seprő. Valamennyi bevésett rajz sárgarézzel van kiöntve. Markolat magyaros, a vége sasfejszerűen előrehajlott és vassal födött, melyen egy kis vasgomb ül. Keresztvasa a markolatfejből kiindulva lapos végén a penge irányában lefelé görbül. A penge eredetileg hóhérpallos lehetett, mit a rézzel kiöntött rajzok is mutatnak s az azok közt alkalmazott bárd a XVI. században használt csatabárdokhoz hasonló, de arányosabb alkotása és czifrázata után ítélve, a penge valószinűleg a XV. század elején készült s

miután a markolat a XVI. század végéről való, csak később lett lovassági pallossá átalakítva. Erre vall azon körülmény is, hogy a keresztvas eredetileg egyenes volt s mindkét vége erőszakosan van letörve

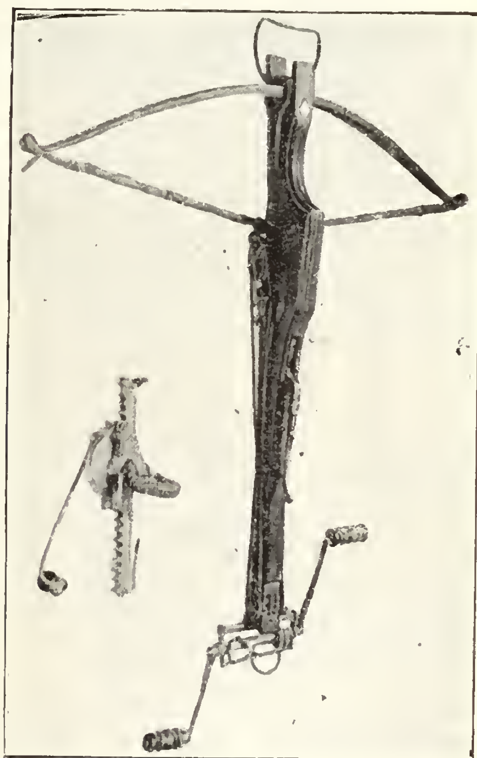
s a mostani görbített keresztvashoz későbben kovácsolva. Hüvelye fekete bőrrel bevont fából készült, három vaspánttal tagolva. A hüvely vége a magyar szablyák hüvelye módjára vasalt s az első pántig mindkét oldalt vassal beszegett s nyilásánál a korábbi időben alkalmazva volt keresztvas-nyujtvány (bujtató) nyomai megvannak s mellettük a bőrben magyaros stylű virágdíszek benyomatai láthatók. A penge hossza 78·5, szélessége 5·5 ctmből a hegyéig 4·5 ctmterre lefogyva. Súlya: 1·220 grm. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

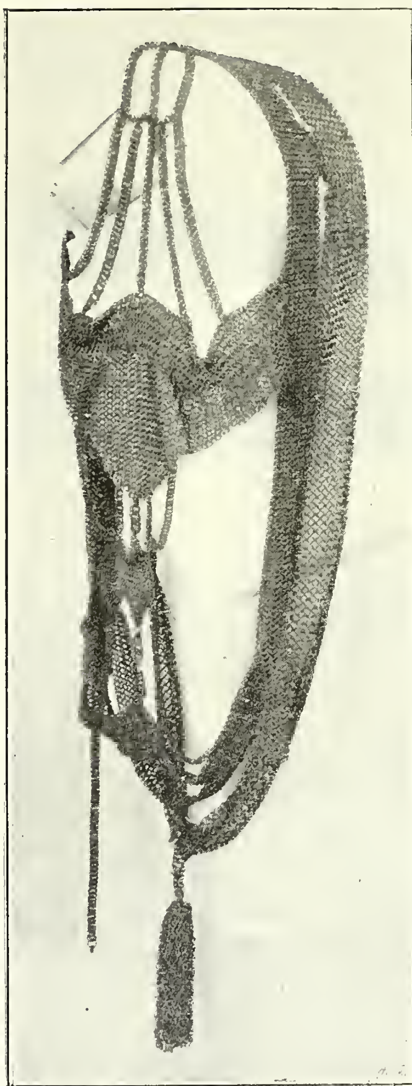
575.

Számszeríj-felhuzó készülék, vasból, kecskebakhoz hasonló úgynevezett német szerkezettel. A készüléken paizsban sólymászó alak, fölötte T. H. betük vannak bevésve. A vasrúd végén 1625 évszámot látunk ujabban beütve. Hasonló kiadva: W. *Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde» cz. mű 412. lapján. XV. század.

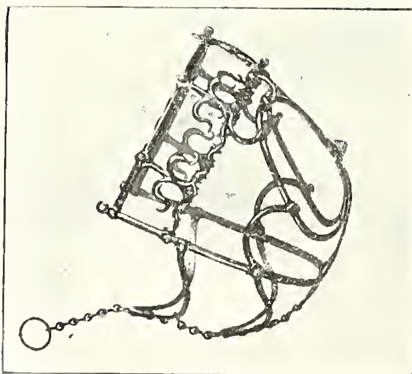
Wilczek János gr.

575 741

577

580

577.

Kantár, lánczszövetből nyaklóbojttal. A lánczszövedék 4 mm. átmérőjü finom vashuzalból összehajtott lánczszemekből négyes fonással készült. A szövet azonban nem mindenütt egyenlő, így a homlokpánt felső része, az orrpánt, a pofaszallag, valamint a kettős szövedékű lánczok vastagabb és nagyobb szemüek.

A szalagok szélét keresztbe álló igen kis vékony szemek szegik be, amely szemek az orrpántnál sárgarézből vannak. A homlokrész finomabb szövedéke szintén sárgaréz szemű szegélylyel bír. A 6 ctm. széles nyakló ritkább szövedékű s rajta a bojt felső része, valamint a bojtszálak alja sárgarécz szemekből áll.

Keleti eredetű. Hasonló, Ázsiából eredő teljes lószerszám van a párisi «musée d'artillerie»-ben levő fegyvergyüjteményben.

XVI. század.

Ondrejovich László.

580.

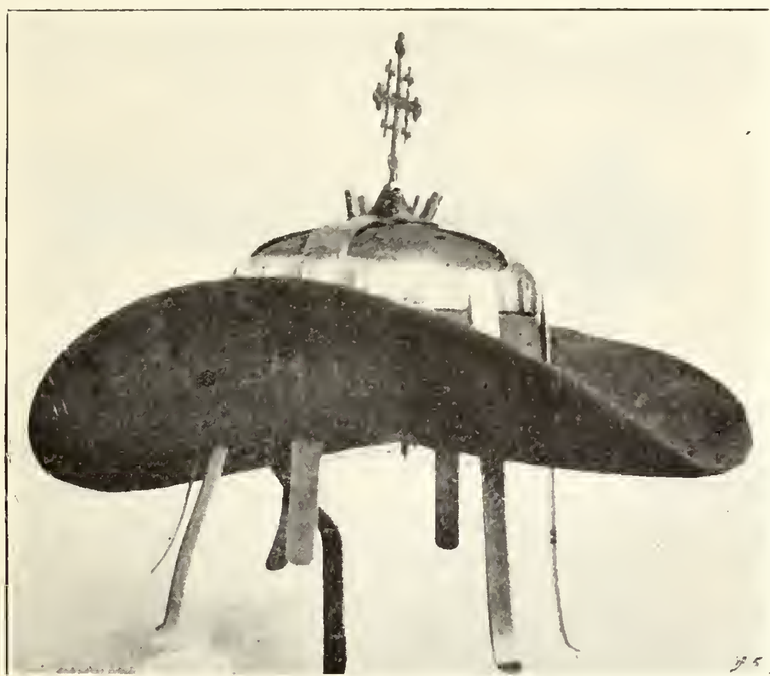
Szájkosár, tornalóé, növényindaszerüen hajtott és összeszögecselt féldomború vaspálczákból, melyek stilizált liliomokkal vannak ékítve. A ló álla alá eső két része a kosárnak könnyebb föltehetése végett, mozgatható és lánczczal van a négyzet alakú fenékhez és egymáshoz fűzve.

(Hasonlót kiadva lásd: *M. Viollet-Le-Duc* «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français», tome sixième. Paris, 1875. 81. lap.) XV. század.

Wilczek János gr.

581.

Püspöki harczi kalap, vaspántokból álló, sisakkal együtt. A széles felhajtott karimájú kalap nemezből készült, s karimája a belső oldalán piros bársonynyal borított s aranynyal és ezüsttel szőtt paszománttal szegett. A kalap belseje hálózatosan átvarrt zöld bársonynyal bélelt és két oldalán egy-egy fél méter hosszú széles zöld selyem szallaggal bir, amelyek azonban már foszlányokban vannak. Az ostromsisak

egy vas abroncs körül megerősített hét darab 2 etm. széles vasléczből és két keresztben álló 2·8 etm. széles vaslemezből áll, mely utóbbiak, mint a fejtető keresztlemezei az abroneshoz hozzá vannak forrasztva és szögecselve. A hét vasléez közül három hosszabb s végükön kevéssé kifelé hajlók s a kalap karimáján keresztül menve részben tarkó, részben orrvédőül szolgálnak.

A sisak ormán jeruzsálemi kereszt áll, aranyozott sárgarézből, körülötte öt 17 etm. hosszú tolltartó hüvelylyel. A kereszt mind a két oldalán: IN HOC † SIGNO † | VIN † CES † felirat van bevésve.

A kalap átmérője 19 etm., magassága 10 etm., a kereszt magassága 9 etm. A tarkó és orrvédő hossza 20 etm., a két füllemez 15 etm., a két alsó részén kevéssé kifelé hajló szemlemez 17 etm. hosszú. A kalap súlya 1 kilo 300 gramm.

[Lásd még: *Boeheim W.* Führer durch die Waffensammlung. Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. 120. lap, 686. szám és *U. a.* Handbuch der Waffenkunde. Leipzig, 1890. 55 l.]

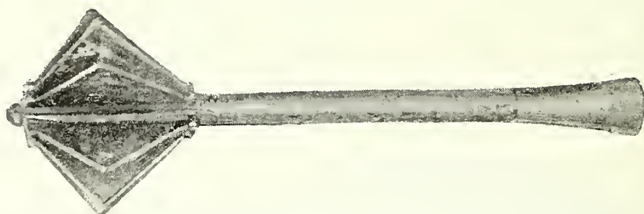
Valamely magyar püspöké volt, a XVI. században. Boeheim, valószinűleg a kalap karima formája folytán korát a XVII. századra teszi.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

582.

Tollas buzogány, vasból, tizenkét egyenoldalú háromszögű szárnyakkal és 27 ctm. hosszú tokkal, amelybe alul kiszélesedő keményfa nyél van beerősítve egy nagyfejű szög segélyével.

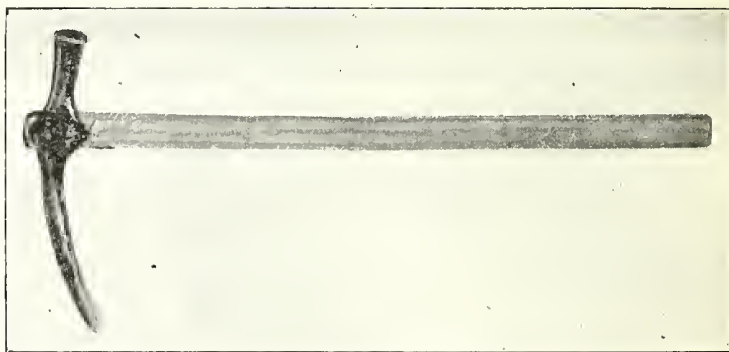
A szárnyak alapja 14 ctm. s magasságuk 7 ctm., a nyél hossza 38 ctm. Súlya 2 kiló 200 gramm. Ilyen alakú buzogányok a magyar torna-játékoknál voltak használatban. XVI. század.

A németujvári várból. Batthyány Iván gr.

584.

Fegyvercsoportozatban.

Torna-gerely, kőrisfából, hengerded alakúvá gyalulva. Csúcsára egy kopjavas alakú vashegy van ráhúzva, melynek lenyúló két vasfüle a rúdhoz van szögezve. A gerely hossza 378 ctm. Súlya 3 kiló 235 gramm. XV. század vége. Wilczek János gr.

584

Torna-gerely, feketére festett fenyőfából, melyen a fogás helye vékonyabbra van kiesztergályozva, honnan fölfelé a rúd csatornázott, lefelé a végeig pedig nyolczszögletre van legyalulva. Felső végére egy vas tok van ráhúzva, mely három tompa élre van kireszelve. Hossza 375 ctm. Súlya 5 kiló és 520 gramm. XV. század vége.

Wilczek János gr.

Harczi csákány, vasból, nyolcz szögletű, hosszú fokkal és a nyél felé hajló keresztbe álló éllel. A csákány hossza fokkal együtt 25 ctm. (Lelhelye: Istvánd, Zalamegye.) XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

586.

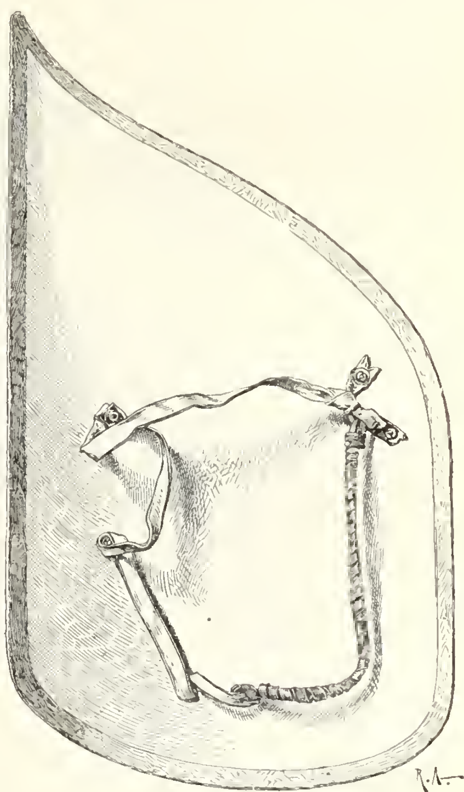
Tárcsa-paizs. Fából, disznóbőrrel bevonva. Hajdan az egésznek külső felülete aranyozott volt, utólag barnára festetett. Felső széle balról jobbra van ferdén levágva, alsó szélei pedig ki vannak kanyarítva. Belülről négy bőrszíjból van képezve a karra húzható fogantyú, mint azt a rajz mutatja.

Ez belülről hat csavarral van odaerősítve, melyek az előlapon ugyanannyi sulyomalakú aczélszöggel vannak megerősítve és egyszersmind annak külső díszét képezik. XVI. század.

Legnagyobb hossza: 86 ctm., szélessége: 53 ctm.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

591.

László, opuliai herczeg, *Magyarország nádora 1369-ből.* Az országos levéltár diplomatikai osztályában 5787. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

Ez alakban Nagy Lajos király egyik leghívebb hős hadvezérét látjuk teljesen korhű öltözetben. László oppelni herczeg nemcsak minden hadjáratában követte a nagy királyt, de legkényesebb diplomatikai megbizatásaiban is ő járt el. Így például, mikor a lengyelek

anyja kormányát nem akarták tűrni, László herczeget küldte oda kormányzónak. A lengyelek azonban őt sem tűrvén meg maguk között, csakhamar visszahivatott. Nagy része volt benne, hogy Lajos leányát Máriát IV. Károly császár fia Zsigmond vegye el. Lajos halála

után Hedvignek és Zsigmondnak tett nagy szolgálatokat a lengyel ügyekben. E közben Gara Miklós nádorral ellenségeskedésbe keveredett. Lengyelországban a hires Csenstochovai klastromot ő épittette a paulinusok számára, melynek templomába a boldogságos szűznek egy igen drága képét helyeztette el. 1396-ban a lengyel király által csaknem minden birtokától megfosztatott.

Pecsétjén kora teljes lovagi díszében látjuk megjelenni, úgy amint könnyebb harczjátékokhoz is fölvonulni szoktak. A lovat teljesen borítja a gazdag lecsüngő lepel, mely bizonyára a vas vértet is takarja. A leplet a ló első lapoczkái fölött és farán a herczeg czímere, háromszögű paizsba zárt egyfejű sas díszíti. A feltűnő mély nyeregben ül a lovas teljes vértezetben, jobbjában egyenes olasz forma pallost és baljában czímerével ékített paizsát tartva, míg fejét úgy látszik a már csúcsosodni kezdő tetejű sisak födi, tetején sisakoromdísz gyanánt czímere repülő sasával. Jellemző, hogy a kard mellvértjére van lánczczal akasztva. A korhatározó hasonló emlékeket már fölsoroltuk István erdélyi herczegnek e korból való pecsétje ismertetésénél. Itt még csak megemlítjük, hogy a bécsi képes krónika lovagalakjai és a veleméri falfestmény lovasainál látjuk az itt rajzolt lófölszerelést.

(Rajzban kiadva *dr. Csánki Dezső:* «Az országos levéltár pecsétei». IV. tábla, 13. ábra. Lásd még *Budai Ferencz:* «Polgári Lexikon». Pest, 1866. I. k. 361. l.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

594.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú vasból, ív alakban fölfelé hajló erős szárakkal, széles és mélyen hasított taraj-tartóban tizenkét ágú csillag-tarajjal.

A szárak lefelé görbített karikafülben végződnek.

A taraj sugarai vastagok és szabálytalanok. A szárak közötti távolság 6·5 ctm.; a szárak magassága: 8·5 ctm.; a taraj-tartó: 4·8 ctm.; a taraj a tüskével együtt 7 ctm.

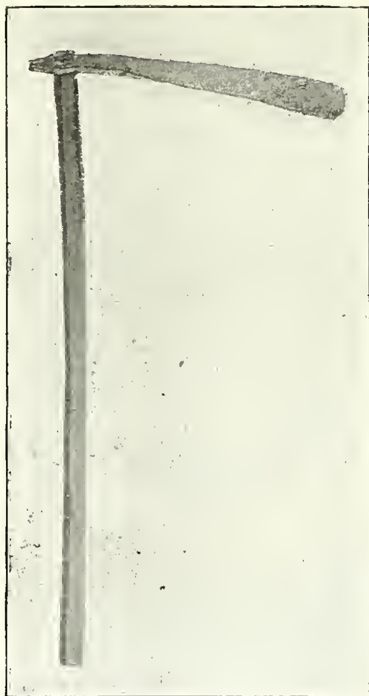
A *R. Zschille und R. Forrer «Der Sporn» czímű művének VIII. táb. 7. ábr.* van egy teljesen hasonló sarkantyú lerajzolva. Szerzők a legrégibb korú csillagos tarajnak tartják, és korát a XII. és XIII. század elejére teszik. Részünkről e példány korát a XIV. század végére teszszük. (Lelhelye: Kőszeg, Vasmegyében.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

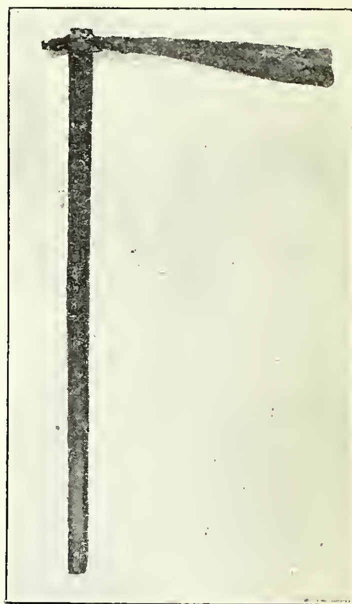
Csákányfokos, vasból. A csákány 30 ctm. hosszú, nyaka vékony és kissé hajlott, 4 ctm. széles éle félköríves, foka négy oldalú, rövid. A nyéltok szabálytalan, legtöbb esetben keresztben álló négyzet alakú. Nyele újkori. Lelhelye: Nagy-Bossány, Nyitramegyében. A XIII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Tárcsa-paizs, háromszögű, fából, bőrrel bevonva és sárgásbarna színű olajfestékkel befestett. A paizs külső oldalán András kereszt ágai között egy-egy B betű, amelyek fölött három kör aranyos sugár-

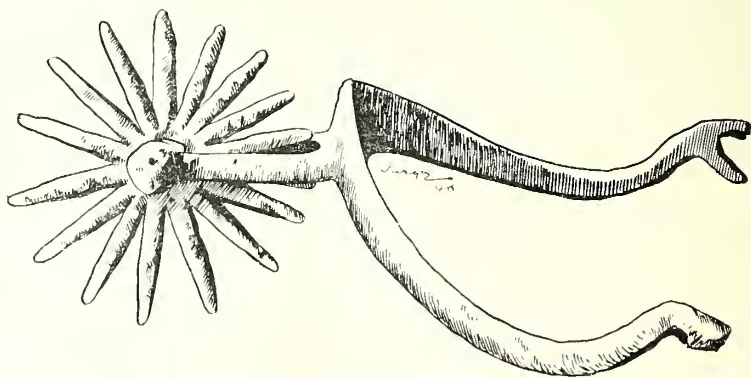

594

594

díszszel van alkalmazva. Hasonló jelvények láthatók az 546. számú paizson. A csúcsban czinober vörös stilizált levelek fölött IHS betűk láthatók. A paizs szélét vörös és fehér harántsávok segélyezik. A paizs

594

belső fölületét köröskörűl stilizált levélszegély, közepét fekete alapon négyágú stilizált liliomok díszítik. A paizs alján nyersbőr fogantyú van megerősítve. Magassága: 1 méter 21 ctm., szélessége 64 ctm. A XVI. század elejéről. Wilczek János gr.

Sarkantyú, vasból, amelynek gyöngén domború szárai könyökben hajlottak s rövid gömbös végű tarajtartóban forgó tizenhat ágú nagy csillagtarajjal bír.

A szárak közötti távolság 8 ctm., a szárak hossza 9 ctm., a taraj 6·5 ctm. átmérőjű. XIV. század vége.

Csoma József.

Gerezdes buzogány, hat hosszúkás négyzetalakú lemezgerezddel. A 10 ctm. hosszú buzogányfej 9 ctm. hosszú tok segélyével van az esztergályozott barnára fényezett keményfa nyélre erősítve. Feje vastagon aranyozott. A buzogány hossza 53 ctm. Súlya 1 kiló. Magyar forma, a régi leltárainkban úgynevezett «szárnyas bot». XVI. század.

Újbánya város hatósága.

594

598.

Taraczk, öntött vasból; 37 ctm. magas, nyolcz oldalú, hasábos testtel, 55 mm. átmérőjű kaliberrel és 20 mm. átmérőjű gyújtólyukkal. A taraczk nyilásánál 4 ctm. nagyságú karimával bír. A cső alsó része 18·5 ctm. magasságig szélesebb a felső résznél. Talpának átmérője 11 ctm. Súlya 18.200 gramm. — A XIV. század végéről. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

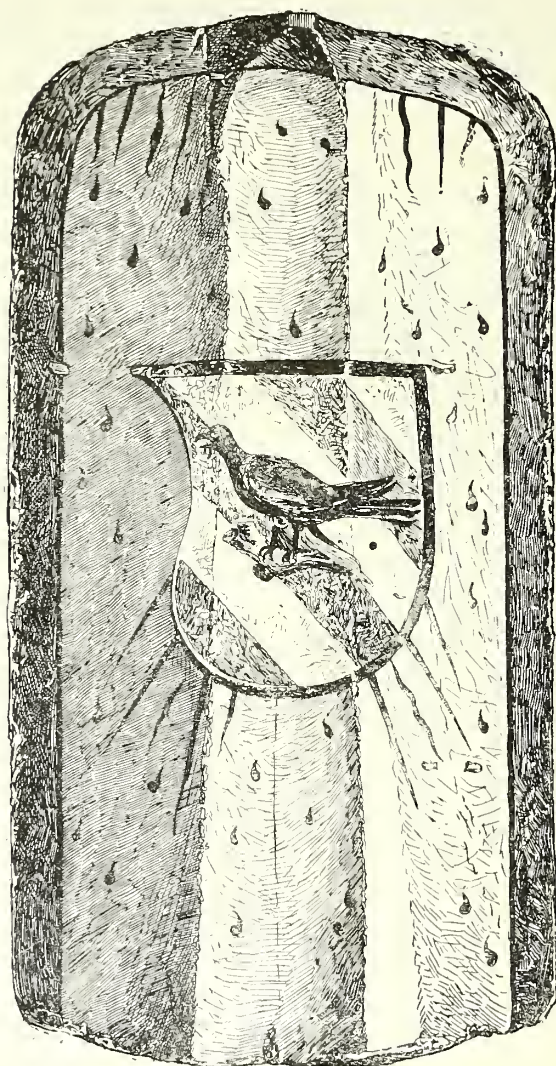
598

603.

Állópaizs, fából, hossznégyszögű, zsákvászonnal bevonva és vastagon befestve.

A paizs külső oldalán négy újjnyi széles zöld szegélylyel bír, közepén pedig czinóberszínű alapon szétszórt fekete lángnyelvek között három kék színű harántpólyás mezőjű czímer-paizsban faágon álló s szájában gyűrűt tartó fekete holló látható.

E czímer Hunyadi Mátyás czímeréhez hasonlít, de a mező haránt pólyái azt kétségessé teszik, annyival is inkább, mert az egész paizs

festése újítottnak látszik. A paizs felső részének közepén három oldalú, kiugró orral bír.

A paizs belső oldalán két fa és egy vas fogóval ellátott. Magassága 1 méter 15 etm., szélessége 62 etm. A XV. századból.

Wilczek János gr.

629.

Kopjavég vasból, 18·8 etm. hosszú, két élű, alul a nyak felé két oldalt leszegett, nádlevél alakú pengével, gömbös nyakkal és 10·5 etm. hosszú tokkal. A XV. századból.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

647.

Alabárd (12 drb), csiszolt vasból, lándzsa alakú szuronynyal. A lándzsa közepén mindkét oldalt a csúcsig vastag borda fut végig, mely mellett a lapok az élekig homorúan köszörültek. A félhold alakú bárdlap kicsiny és külső széle tarajosan csipkézett kivágású. A bárd foka lefelé hajló csúcsban végződik s hátából a szurony felé felhajló tövis áll ki. A bárdfokból két oldalt hosszú vaspántok nyúlnak ki, melyek a nyélhez három-három szöggel vannak leszögezve. A nyél kerek tölgyfa-rúd s a vaspántok alatt többnyire vászonnal borított, mit csigaszerűen körülfutó vasszalag foglal a rúdhoz. A szuronyok hossza 27 ctm., legnagyobb szélességük 6.5 ctm. A rudak hossza 150—168 ctm.-ig váltakozó és majd mindenikbe egy karikával körülvett koronás M betű van beégetve. Az egyik rúd felső részén fehér és barna színű rojt háromszorosan volt körülcsavarva és rászögezve, melynek foszlányai még megvannak. Az egyiknek szuronya négyélű lap és nincs homorúan köszörülve. Rajta háttal egymásnak fektetett két félhold ívhajlásában egy-egy golyó a beütött kovácsbélyeg. Hét darabon a beütött kovácsbélyeg egy nagy gombban végződő pallosmarkolatot mutat; kettőn, két végén gombbal ellátott kard-keresztvashoz hasonló s ismét kettőn a kováesbélyeg a Neptun-villához hasonló. XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

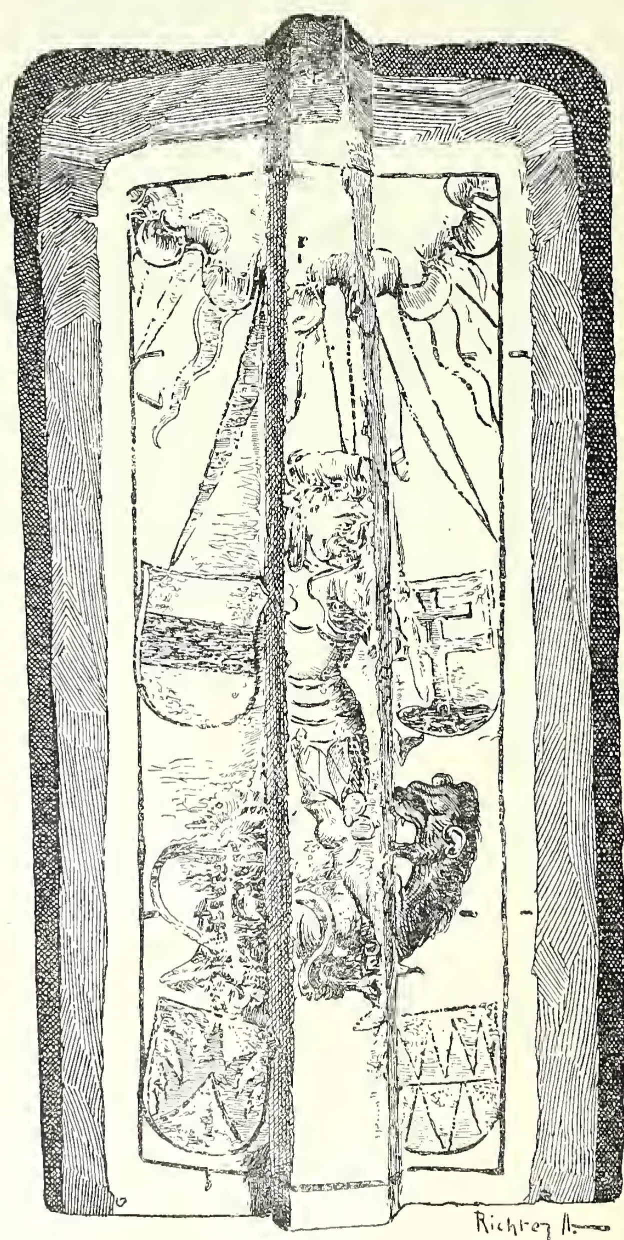
653.

Tornalándzsa (két drb), végén kováesolt vasból való pika alakú vasalással, melynek a nyakától kétfelé kivert szára széles pánttá van összeszögecselve s a rúd végére húzva. — A pika alakú vas hossza 14 ctm. Rúdja újabb keletű. A rúd hossza: 230 ctm. — XVI. század. Magyar tornáknál használtatott.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

657.

Lándzsa (12 drb), kovácsolt síma vasból, levél alakú lándzsával. A vastag, 181 ctm. hosszú fenyőfa-rúd 28 ctm. hosszú két vasnyujtvány közt van a vasba bujtatva s a nyujtványok három szöggel a rúdhoz szögezve. A rudak újak s legfeljebb egy pár évtized előtt lehettek a régiekkel kiserélve. A lándzsa alakú, négy lapú nyársak élesek és hegyes csúcsban végződők. Legnagyobb szélességük 8 ctm., hosszuk 20 ctm. XVI. század. Nagy vadak vadászásánál is használatban voltak. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

658

658.

Alló paizs, fából, hossznégyszögű alakkal, középen magasan kiemelkedő borda-léezezel, színezve. Kívül erős durva vászonnal bevont. Széle fekete, azután barna és fehér sávval díszített, közepe ezüstözött, a rajta levő alakok pedig feketék. A paizs felső részében a felhők közül kitörő sugarak, amelyek alatt a sárkányt megölő Szent György lovag képe látható. A borda két oldalán középen jobbról Alsó-Ausztria, balról pedig Magyarország ezímerpaizsa, alján pedig két ismeretlen ezímerpaizs látható. A paizs belső oldala barnára mázolt vászonnal van bevonva, a tartó szíjazat nyomaival.

A paizs Hunyady Mátyás király gyalog testőrségének paizsai közül való, amelyek Mátyás halála után Béesben, maradván a város fegyvertárába és onnan a mai városi történelmi múzeumba kerültek.

Magassága 1·17 m., szélessége 0·62 m. Súlya 7 kiló 400 gramm.

(Lásd: «*Katalog* des Historisehen Museums», Wien. 467. szám alatt, 47. lap.)

675.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, esillagtarajos, 9·5 etm. hosszú nyakkal. A kurta, lapos szárak vége ív alakban fölfelé hajtott és két lyukkal van áttörve. A külső lyukból a talpalló pánt beakasztásához nyakazott kampós vaslemez lóg le; a lábfejen való átesatoláshoz szolgáló szíjazat részére pedig a lefogó esatt a sarkantyúszárakba akasztott kétágú vaspántba van illesztve. A nyak fölött magas esúesba kiemelkedő szárak hossza 6·5 etm., legnagyobb nyilása pedig 6 etm. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* und *R. Forrer* «Der Sporn» Berlin, 1891. IX. t. 4. sz.) xv. század.

Csoma József.

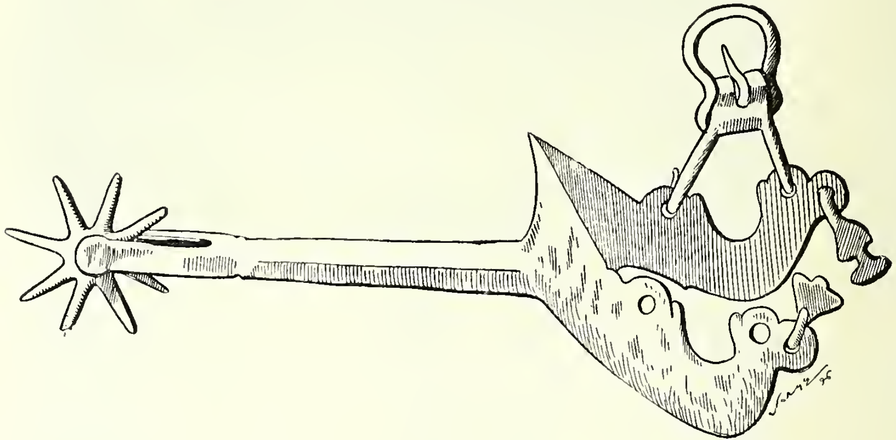
Sarkantyú, vasból, esillagtarajos nyakkal, melynek a bokák alá hajló ívelt szárai a nyak fölé hajló hegyes esúcsban egyesülnek, a szárak végei pedig a talpalló és fölesatoló szíj bekapesolásához szol-

657

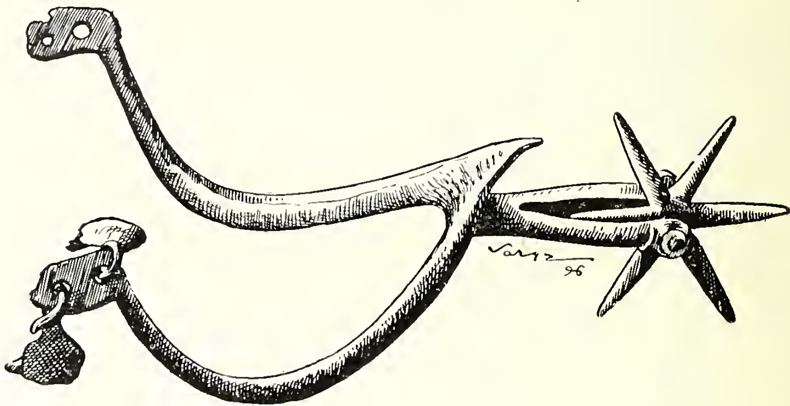
gáló kampós vaskapesok részére két lyukkal vannak áttörve. A nyak hossza 5 etm., a szárak hossza 9·5, ezeknek egymástóli elhajlása 8 etm. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer* «Der Sporn» Berlin, 1891. VIII. tábla 1. sz.) XIV. század vége.

Bartalos Gyula.

Sarkantyú, vasból, féldomború, rövid szárakkal, hengerded tarajtartóval és lapos, kerek fülekkel. A csillagtaraj törött, az egész rozsda marta, rongált. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, lapos, féldomború szárakkal, a melyeknek vége félkörűen kiszélesedett és két lyukkal ellátott. A tarajtartó hengerded, az alapja négyszögű. A csillagtaraj rövid, hatágú, az ágak csúcsa letörött. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) XV. sz.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, rövid könyökben hajlított, hátrafelé vékonyodó, magas, hátragörbülő csúcsban végződő szárakkal és hat sugaras csillagtarajjal. A szárak vízszintes kétlyukú fülben végződnek. A tarajtartó 4 ctm. hosszú, a szárak átlója 8 ctm.

A XIV. századból. Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, rövid, lapos szárakkal, hengerded, lefelé görbített tarajtartóval.

A szárak külső lapja két bordával díszített. A szárak derékszögben fölhajlanak és négyzet alakú kétnyilású fülekkel birnak. A tarajból csak két hegyes ág van meg.

A szárak közötti távolság 8 ctm., magasságuk 6 ctm., a fölálló csattos rész 4 ctm. A XIV. századból.

Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, hengerded szárral, lapos, gömbös végű tarajtartóval és nyolcz ágú csillagtarajjal. A szárak középen könyökben fölhajlanak és kétlyukú füllel birnak. Az egyik fülben két kerek kapocs van. A taraj sugarai vastagok.

A szárak átlója 8 ctm., egymás közötti távolsága 8·3 ctm., a tarajtartó 5 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. A XIV. századból.

Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, hengerded, bordázott, erősen hajlított vékony szárakkal, rövid tarajtartóval, hatágú csillagtarajjal és kapcsoló csattokkal.

A szárak hátul legörbített, háromszögű csúcsban végződnek, elől pedig hosszúkás, négyzet alakú kétlyukú füllel bírnak, a melyekben kerekded, lapos testű, egyik oldalukon bordás kapcsok lógnak.

A taraj sugarai vastagok s rövid tüskében végződnek.

Méretei: a szárak közötti távolság 7 ctm., a szárak átfogója 9 ctm., a tarajtartó 4 ctm. A XIV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

676.

Hadi csép (3 drb). A hadaró három sorban alkalmazott négy vastüskével ellátva. A hadaró két vége kovácsolt vaspánttal van beszegve, melyet a nyéllel két egymásba font vaskarika tart össze. (A csépnyelek hiányoznak, egyiknél újabban pótoltatott.) A hadaró hossza 46·5 ctm. XVI. század. Hasonló kiadva: A. *Demmin.* Die Kriegswaffen. 1893. 796. lap.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

677.

Nyárs, csiszolt vasból, mely egy négyszögű hosszú vas nyakon álló lándzsának folytatását képezi. A nyárs négyélű, erős vas, hossza a lándzsával együtt 47 ctm. A vörös-fehér sodrású csíkkal ellátott nyél, felűl a nyéltokba való bujtatásánál egy vörös s ez alatt kettes fekete festett gyűrűvel tagolt. — XVI. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

680.

Emberfogó, vasból, patkó alakban előre hajtott villával, melynek két száráról befelé véggel egymáshoz érő vasnyelv van csuklóvassal erősítve, melyek a nyakra történő tolásnál a szárakra behajlanak és az alattuk levő aczélrugók által helyükre visszalöketnek. A vas nyéltokból két hosszú vasfül nyulik le a fogó rúdjára s ahhoz le van szögezve. A nyél vége vas körpánttal szegett s alul egy erős vastüske áll ki. A fogó nyilásának átmérője 22·5, a szárak magassága szintén 22·5 ctm. XV. és XVI. század. A lovon ülő pánczélos ellenségnek a nyeregből való lerántására használtatott Hasonlót kiadva: *A. Demmin.* Die Kriegswaffen Ergänzungsband. Wiesbaden 186. l.

Wilczek János gr.

682.

Alabárd, vasból, négyélű nyárssal, amelynek alapja késpenge alakú. A széles bárdlap ferde élű, és alsó oldala többszörösen félkör ívben kikanyarított. A tüske felső része ferdén leszegett és alapjánál fölül két, alul három félkörű kivágással bír.

A bárd tokja 65 ctm. hosszú lángolt szélű lemez segélyével kúpos fejű szögekkel van a nyélhez erősítve. A tüskében egy majusculás m betű, fölötte kereszttel, valószínűleg majlandi bélyeg van beütve, míg a bárd lapjában sárga rézzel kiöntött körökből és X alakokból álló jegy látható.

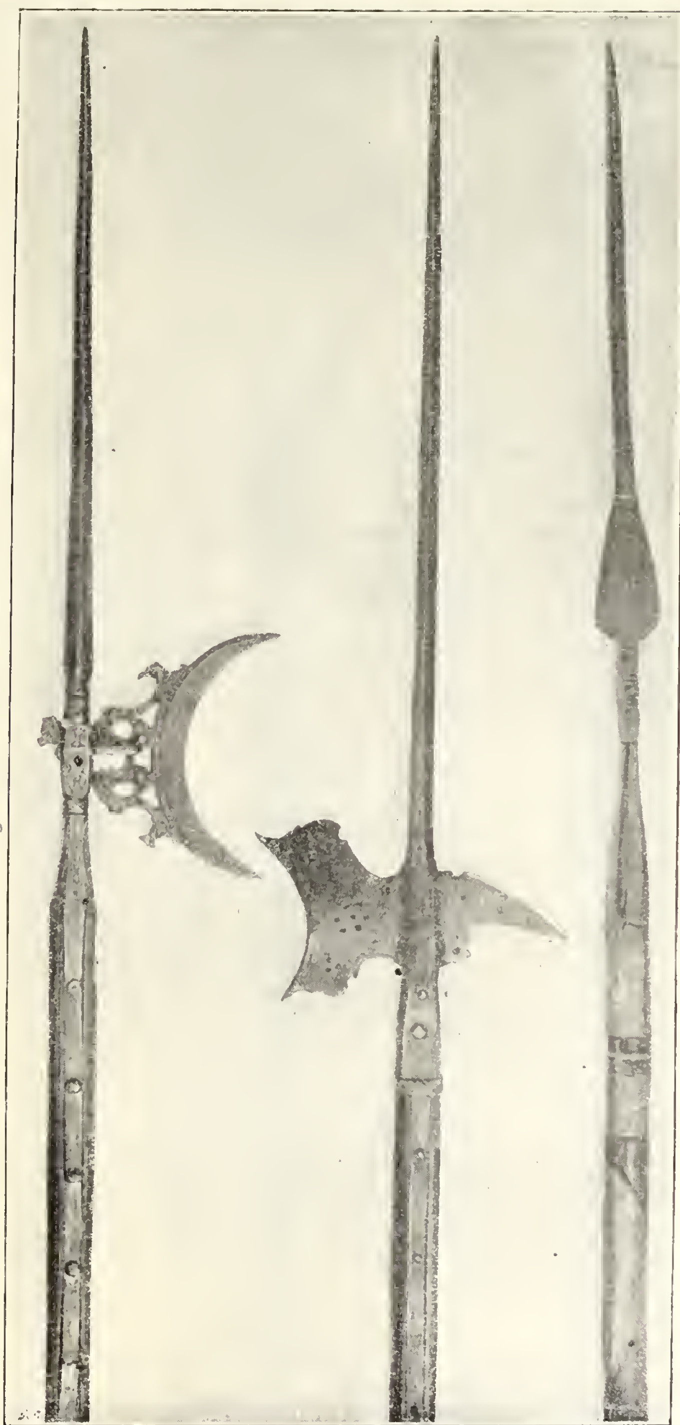

A bárd éle 22 ctm., a nyárs 36 ctm., nyele pedig 1·90 ctm. hosszú. XV. század.

Teleky Sámuel gr.

683.

Csatavilla (Stabsturmgabel), botban, mely vashengerben elrejtett három szuronyból áll, melyek ütésnél a hengerből három felé kiugranak. A bot alakú, fekete bőrrel bevont vashenger feje vésett és áttört vasbordák közt a görög mythologiából vett és rézből kivésett jelenetekkel van ékítve. Tetején egy oroszlánfejben végződő rugó egy

3028. 331. 677.

vas ajtóeskát fog le, mely a szuronyok nyilását zárja el. A bot alsó végén egy áttört művű, körte alakú vasgömb van koptató gyanánt alkalmazva. A szuronyok négy élűek s lapjaik homorítottak. A középső szuronyon STOGHO | CREMA |, másik oldalon pedig a spanyol fegyverkováes neve GIO | BATISTA van bevésve. (Hasonlót kiadva lásd: J. M. Heberle (H. Lempertz' Söhne) «Die Waffensammlung des Herrn *A. Ullmann*», Köln, 1888. 135. szám.) A középső szurony hossza 87·5 etm., a két kisebb szélső szurony hossza 26·5 etm. A bot hossza 117 etm. XVI. század.

Wilczek János gr.

686.

Díszpartizán, vasból, egy vasgömbből kiinduló, széles, levél alakú lándzsával és ív alakú, végén lefelé görbített hosszú tüskékkel, melyek egy-egy állat-fej alakú gombban végződnek. A tíz lapra alakított nyéltok a rúdra való erősítéshez hosszú két vas füllel van ellátva, melyek a nyolezszögletű tölgyfa rúdra vannak szögezve. A partizán vésett és bevert apró pontokból képezett lombdíszítéssel behintett s az aranyozás nyomait viseli magán. Hossza nyéltokkal együtt 42·5 etm. XVI. század második fele.

Wilczek János gr.

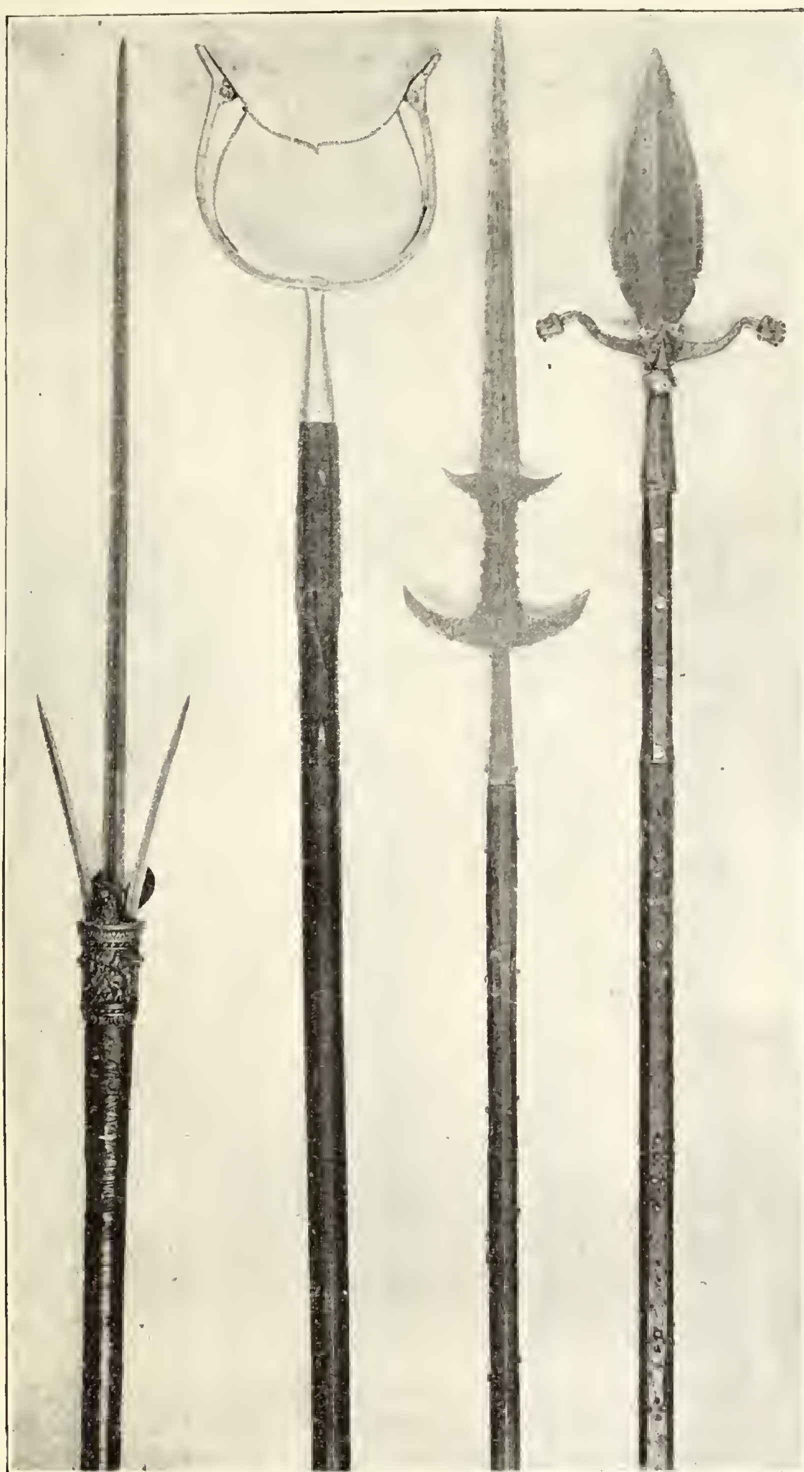
687.

Kardnyárs (Runka), egyenes kard alakú, kétélű, hosszú aezélpengével, melynek közepén a esúesig lapos borda fut végig s a penge felé görbülő, félhold alakú keresztvasa is lapos és kétélű. A kardnyárs nyaka rugós szerkezetű esuklóvason a nyélhez lehajtható s ez esetben a keresztvas két szára is a pengére feküdve borúl össze. A hüvelytok és nyak hadi jelvényekkel és lombdíszszel gazdagon bevésett s ugyanily lombvésetekkel borított a nyél végét befedő vas tok is. A nyél eredetileg bársonynyal volt borítva és sárgaréz fejű szögeeskékkel czifrázva. Ezen alakjában a dísz-testőrség fegyveréűl szolgált. A nyárspenge hossza 89 etm. A keresztvasak kihajlása 29 etm. A nyél hossza a nyakas tokkal együtt 124 etm. (Hasonlót kiadva lásd: *W. Boeheim*, «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig 1890., 350. lap, 404. sz.) XVI. század.

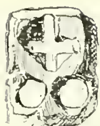
Wilczek János gr.

690.

Alabárd, hasonló a 682. szám alatt leírt alabárdhoz azon külömbséggel, hogy a tok tüskéje, amelynél fogva a nyélhez van erősítve, nem lángolt élű, és hogy majdnem kétszer oly hosszú. A bárd nyárs

683. 680. 752. 686.

késpenge alakú részébe, valamint a tüskébe, amelynek ferde leszegett széle hármas félkörű kivágással bír, négyzet keretben két gömb fölött álló kereszt van fegyverkováesbélyeg gyanánt beütve.

XV. század. Teleky Sámuel gr.

691.

Hadinyárs, nádlevél alakú, esiszolt vasból, középen két oldalt a esúesig futó magas bordával. Hengerded alakú rövid nyéltokja egy hosszú, kerek tölgyfa rúdra van ráhúzva és barna rojttal körül szegve.

A nyárs lapjain lomb- és alakvésetek nyomai látszanak. Hossza 68·5 etm. XVI. század.

Wilczek János gr.

692.

Pallos, két élű, lángolt. Hasonló a 753. szám alatt leírt palloshoz, azon különbséggel, hogy a markolat gömbje jobban össze van nyomva és vésetekkel díszített. A pallos éle is némi eltérést mutat, amennyiben nem annyira hullámos, és a tüske nem olyan széles. A keresztvas fölfelé hajlik.

A markolat feketére festett pergamenttel van bevonva. A penge mindkét oldalára a birodalmi alma kettős kereszttel van fegyverkováesbélyeg gyanánt beütve. E pallosok előzőleg a landsknechtek által használtattak. A lángolt él azonban már az arkangyal büntető lángpallosát akarja jelképezni és városi hatóságoknál mint hatalmi jelvény rendszerint a főbiró előtt vitetett.

XVI. század.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

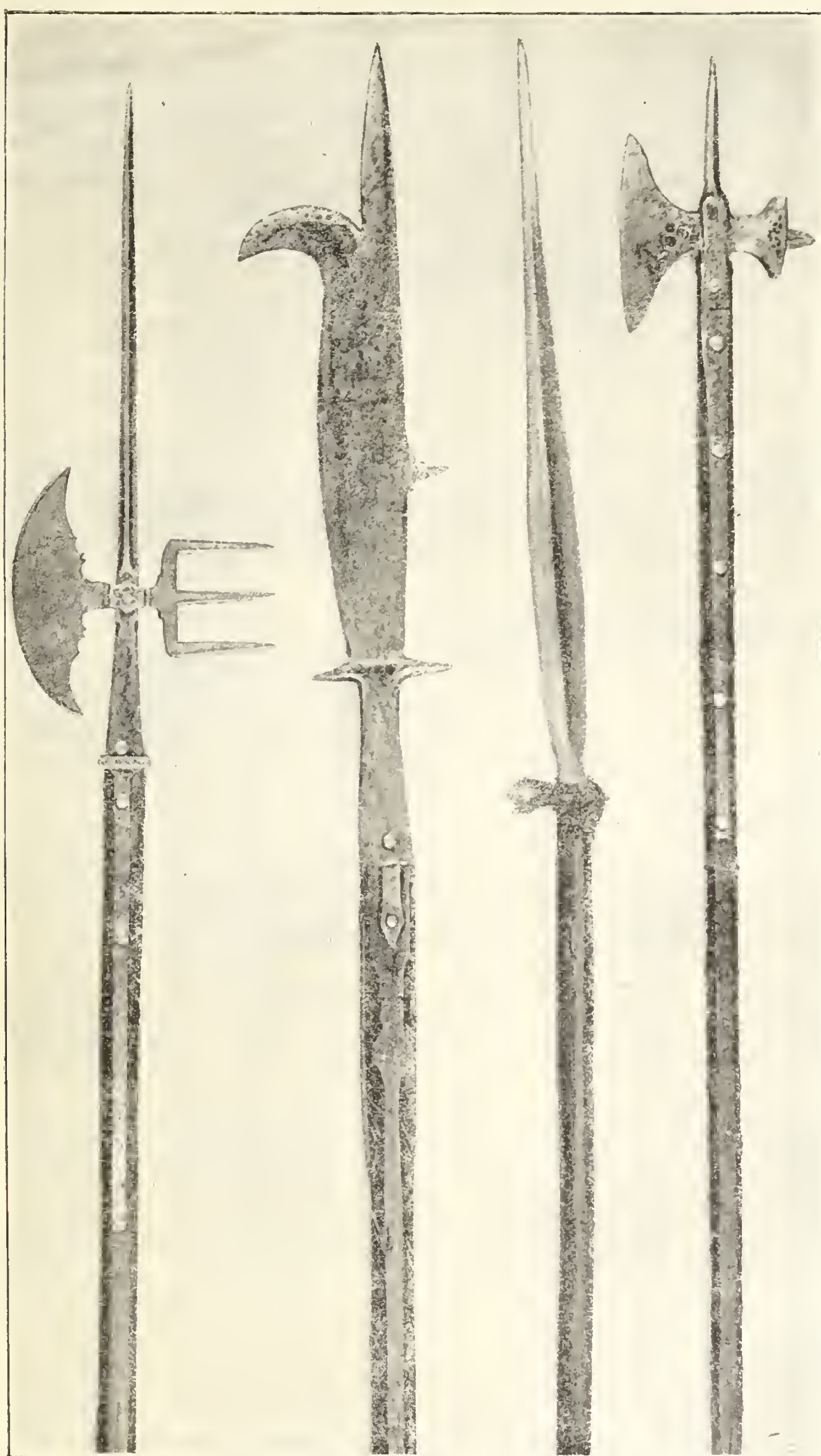
693.

Alabárd, olasz (Roszsehinder), esiszolt vasból, levél alakú széles bárdlapja kétélű, és felső végén egy kétélű horog és szintén kétélű szurony, — fokából pedig egy éles kurta tüske áll ki. A hüvelytokról kétfelé vízszintes irányban szintén két hegyes tüske nyulik ki. Az összenyomott hengerded alakú nyéltokból a nyolezszögű bikkfa rúdra két hosszú vasfül nyulik le és hozzá van szögezve. A nyél alul tokos durva vastüskében végződik.

(Hasonlót kiadva lásd: «Die Waffensammlung *A. Ullmann*», Köln, 1888., 129. és 132. szám.)

Az alabárd hossza 71·5 etm. XV. század.

Wilczek János gr.

761. 693. 691. 504.

695.

Fegyvercsoportozatban.

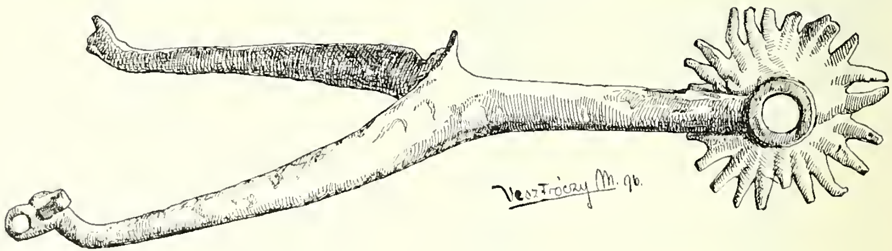
Sarkantyú, vasból, hengerded vékony szárakkal, rövid, gömbös végű tarajtartóval és tizenkét ágú csillagtarajjal. Az egyik szár csonka, a másik rövid, könyökben hajló karral, a melynek végén nagy kerek fül és benne két szíjtartó csatt van.

A taraj sugarai egyenszárú háromszögűek. A tarajtartó gombja harántvonalas díszítésű.

Méretei: a szárak közötti távol 7·5 ctm., a tarajtartó 2·5 ctm. A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból. A keskeny szárak a közép felé lassanként szélesednek s itt megvastagodva csúcsos háromszögben jönnek össze. A tarajtartó összenyomott s végén erősen kiemelkedő párkánynyal

bíró kerek nyilásban végződik, amelynek oldala a sok ágú rövid tüskéjű csillagtaraj tengelyét képezi. A szárnak meglevő füle két nyilással bír.

A szárak közötti távolság 8 ctm., a tarajtartó 7 ctm. hosszú, a taraj 4 ctm. átmérővel bír. XV. század.

Szirmay Alfréd gr.

Sarkantyú vasból, fele részben három oldalú, fele részben lapos félkörű pikkelyes szárakkal, rövid, gyöngén fölfelé hajló tarajtartóval, csipkés, áttört kerek tarajjal.

Az egyik szár letörött; a másik szár egy lefelé irányuló hosszúkás és egy fölfelé görbült kerek füllel bír. A hosszabbik fülben meggörbített kerülék alakú nyelves csatt van. Az ép szár befogója: 10·5 ctm., a tarajtartó 4 ctm.

A XVI. század elejéről. Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, rövid, kissé hajlított félhengerded szárakkal, hosszú, hengerded tarajtartóval, csillagtarajjal.

A szárak végén kétlyukú fülek vannak. Az egyik fülben két kerek, lapos csatt van. A sarkantyú igen rongált, rozsda marta.

A szárak közötti távolság 8·5 ctm., a tarajtartó 11 ctm. hosszú. (Lelhelye: Zala-Szántó.) A xv. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, ív alakban hajtott szárakkal, melyeknek vége a szíjazat kapcsainak beakasztásához át van törve. Nyaka egész hosszában hasított és benne hat ágú csillag-taraj forog.

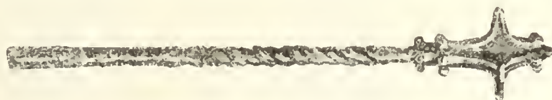
A szárak közötti távolság 7·5 ctm., a taraj-tartó 4 ctm., a tarajsugarakkal együtt 7 ctm. — (Lelhely: Sümegh, Újhegy.) A XIV. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

719.

Fegyvercsoportozatban.

Buzogány, gerezdes fejjel, amelyen négy 3·5 ctm. nagyságú lapos tüske lemez áll ki. A 12 ctm. hosszú gerezdes fej alján két gyűrű

látható, úgy szintén egy sor a gerezd végén is. A nyél csavarmeneteket tüntet fel.

A 45 ctm. hosszú buzogány nyelestől együtt vasból kovácsolt. XV. század vége.

A győri benczések főgymnásiuma.

Gerezdes buzogány, sárgarézből. A fej egy vastengelyen megerősített szabályos gömbből (két féltekéből összetéve) és öt félkörű tüskés bordából áll, amelyek csavarokkal vannak a vastengelyhez erősítve. A fanyél bőrrel van bevonva, amely alatt egy fölcsavart madzag menetei dudorodnak ki. Ennek czélja volt, a fogásnál a bőr csúszását megakadályozni. A nyél végén nyolczas szemű kettős láncz lóg.

A nyél 68 ctm. hosszú a buzogányfejjel együtt; a láncz 55 ctm. A buzogány súlya 1 kiló 800 gramm. XVI. század.

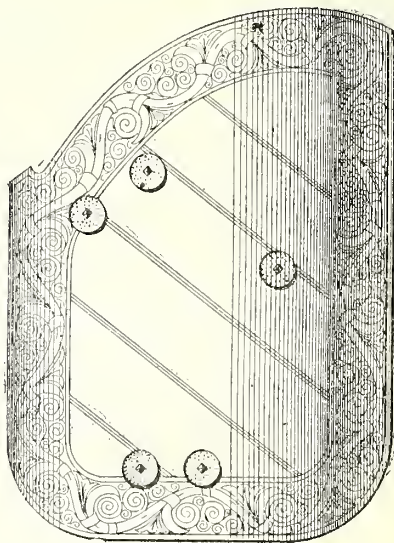
Ondrejovich László.

Tárcsa paizs, magyar, fából, kívül és belül erős bőrrel bevonva. Négyzet alakú, fölül lekerekített és az egyik felső szegeltben a kopja számára kikanyarított. Az egész teknőalakra gyöngén meghajlított. A táresa szélén széles szalag fut körűl, melyben barnavörös alapon szürke színnel festve akanthus növénydíszítés van festve. A paizs közepén három haránt futó vörös gerenda fehér alapon. Öt kerek dúdoros lemez a belső fölületen megerősített hordszíjazat szögeinek díszes fejét képezi. Magassága 72 etm., szélessége 57 etm. Súlya 3 kiló 45 gramm.

(Lásd: *dr. Fr. Pichler:* «Das Landeszeughaus in Gráez. XX. tábl. 1. ábra. 61. lap, és Arch. Ért. 1891, 178. l. *Thallóczy Lajos:* «Magyar fegyverekről». XVI-ik század.

Tartományi szertár, Grácz.

720.

Nyereg, magyaros forma, favázzal, erős vörös bőrrel bevonva, amely a kápánál és a két félköralakú támlánál finoman fonódó növényi ornamentekkel, aranynyal és ezüsttel festett. A köralakú előrehajlott kápa, valamint a támlap széle vastagon aranyozott ezüsttel van szegve.

A bak alakú négy lábú faváz erős pergamenttel bevont és rajta szőrrel béllelt párna van megerősítve.

A nyergen egy pár kengyel van felakasztva, amelyeknek vékony szárai körtealakúan hajlottak és négyszögű talpallóval bírnak.

I. Miksa császáré volt. (Lásd *W. Boeheim:* «Führer». Wien, 1889. 46 lap. 195 sz.) Súlya 7 kiló. XVI. század eleje.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

721.

Vértezet, teljes. II. Lajos király hadipánczélja. Számos körülmény arra mutat, hogy ez csakugyan a szerencsétlen király hiteles emléke, — mind a mellett részünkről az alább előadandók alapján szükségesnek tartjuk, hogy ez további kutatások által, minden kétséget kizárólag beigazoltassék.

A bécsi udvari gyűjteménybe az ambrasi gyűjteményből került, mely gyűjtemény megteremtője tiroli Ferdinand főherczeg a nagy műbarát volt. Még az ő életében 1535-ben jelent meg gyűjteménye első nyomtatott katalogusa, melyben vértezetünk, mint Lajos királyé szerepel. Pedig akkor kilencz évvel halála után még erősen a köztudatban lehetett e körülmény.

A gyűjtemény legrégibb leltárai tehát már határozottan II. Lajos nevére írják e pánczélt s művezetének stylusa csakugyan meg is felel a kornak és divatnak, a mennyiben akkor a német ruházat divott, mely szerint II. Lajos is rendesen öltözködött, a mint azt egykorú emlékérmein és pénzein, kivert arczképein láthatjuk. *Bechem Bernát* által, Körmöczön veretett ezüst tallérjának előlapján a király egész pánczélos lovagalakja látható * és e pánczélzat formája, a mint az a finoman vésett érmen megállapítható, azonos a szóban forgó pánczélzattal. Miért is annak nagyított rajzát 533. sz. a. szintén kiállítottuk. Fegyverzetünk hitelességére vonatkozó adat még az is, hogy ez lehet azon pánczélzat, melyet Lajosnak, 1515 július 23-án, későbbi ipja, I. Miksa császár, teljesen fölszerelt ló kiséretében ajándékozott, a mint arról *Fugger* is a következőleg emlékezik meg: ein geligertes (lótakaró) Ross und über das einen goldgeätzten köstlichen Kürass nach dem Ebenmass seines Leibes, mit welchem ein Edelknabe angethan ihm das Pferd zuritt».**

Jagelló Lajos akkor még csak kilencz éves volt s azután fejlődésében teljesen visszamaradt, úgy, hogy szerencsétlen halála ide-

* *Weszerle.* Érmészeti táblái. Budapest. 1873. 4-edr. B. Tab. XVI. 1. sz. Tab. XV. és G. Tab. XXIII.

** *Fugger.* Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich. 1335. l. — *Boeheim W.* Uebersicht des k. k. Hof-Waffenmuseums im k. k. Artillerie-Arsenal. 1882. 28. lap.

jében sem volt nagyobb egy tizennégy éves fiú rendes nagyságánál. Kora szülött volt, két éves korában már magyar, három éves korában pedig cseh királylyá koronáztatott, tíz éves korában trónra lépett, 14-ik évében már teljes szakállal bírt, 15 éves korában megházasodott, 18 éves korában megőszült s húsz éves volt, midőn Mohácsnál elesett. A bécsi gyűjtemény pánczélzata csak egy méter és 27 cmt. magas és összesen 12·8 kilogramm súlyú, így tehát lehet ez az a pánczél is, melyet Miksa császár a kilencz éves fiúnak küldött.

Fő jellemző vonása a vértezetnek az I. Miksa császár idejében divatos burgundi sisak (burguinot), «mely a közönséges sisaktól abban különbözik, hogy alsó része kidudorodó és belül homorú gyűrűt képez, mely a páncznélnak beleillő kidomborodására rátolatik és ilyen formán páncél és sisak egy darabból állónak látszik, míg a közönséges tábori sisak alól csak egyszerű abroncscsal bír, mely a páncél gallérjára ránehezedik.

Jelen sisak hat külön részből, ú. m. a tarkóból, a minden bourguinotnál előforduló és épen most említett karimából, a homlok és két pofarészből és végre az igen érdekes visirből van apró szögecsek segélyével összeállítva, mely részek közűl különös figyelemre érdemes a tarkó alacsony sörényével, mely a fej közepére mért ütések fölfogására való és hasonló a mai dragonyos-csákón látható tarajhoz, továbbá a fölnyitható visir, mindkét oldalán apró nyílásokkal, melyek lehetővé teszik a fölfelé nézést. Az utóbbi alatt még egy második nyilású, rostélyozott visir is létezik, a mi a legritkább esetek közé tartozik és a kényelmes légbeeresztésre való, mely czélra különben a minden bourguinotnál előforduló, különös szerkezetű állrész is szolgál, a mennyiben kis kapocscsal zárható két részből áll.

A nyak és gallérja, melyre a sisak rá van tolva, mozgatható összeköttetésűek, hogy a lovag fejét forgathassa. Két részből állanak, melyek azonban szögecsek által zárt egészszé vannak egybeerősítve. A vállak kardcsapások fölfogására epaulettekkel bírnak, melyek kis csapocskákkal erősítvék a hátra és a mellre, e czélból csatolt szíjakba. A mélyen lenyúló vállszárnyak elől egymásba toltak, tehát mozgathatók, míg hátúl feszesek. A jobb oldali, elől kivágással bír, hogy ne képezzen akadályt a mellre erősített, behajtható horognak (Rüsthaken), melyben a nehéz lándzsa nyugodott és mely jelen esetben nem bír rúgóval, tehát nem önműködő, mint számos más pánczélnál.

Érdekes a csuklós könyök is, kiálló púpjával és alsó és felső kagylójával, melyek a kar összehuzását megengedik, a mennyiben akkor a föl-, illetőleg alkar azokba belefekhetik. A vaskeztyűk hasonló

diszítésűek, mint a pánczél és behajtható újjakkal bírnak. A mellnek I. Miksa idejében divatozott, gömbölyded alakja van és a hónaljnál mozgékony betétekkel bír. Hozzá fűződik a rövid has, hosszú, nyúlványos derékkal, mely három egymásba tett abronesból áll, hogy a lehajolást megengedje és ki van alúl vágva, úgy, hogy a pánezél

533

alatt hordott pánczéling kilátszik. Ez fölváltva szögecselt és forrasztott szemekből készült».*

Az egész díszes fegyverzet munkája igen hasonlít I. Fülöp, castiliai királynak ifjúkori fegyverzetéhez,** a mennyiben ahhoz hasonlóan bemélyedő és rézsút fekvő vonalak által, négyszögletű mezőkre van osztva, melyek mindegyikét előbb bepréselt, azután chemiai úton kimaratott és végre bearanyozott kereszt alakban alkalmazott,

* *Korda Dezső.* A bécsi cs. kir. Arsenal fegyvergyűjteményének magyar vonatkozású tárgyai. Ludovika-Akadémia Közlönye. 1886. 343. 44. l.

** *Boeheim W.* Führer durch die Waffensammlung etc. 1889. Wien. 25. l.

viráglevélforma dísz tölti ki, mely ékítményt *Leitner* helytelenűl lombdísznek mondja,* holott az nem egyéb, mint az azon korbeli s különösen a landsknecht-viseletet jellemző hasított diszítmény utánzata. E divat jelemző sajátsága volt, hogy a ruha számtalan négyszögletű darabkából volt összevarrva (verhauene oder gemutzerte Tracht), mely négyszögletű darabok négy helyen ki voltak hasítva, mely hasítékokon azután az arany fonalakkal átszőtt vászon, vagy a színes selyem ing kilátszott.

A fegyverzet czombfedői pajzsalakúak és szíjjal vannak a czombhoz erősítve. A czomb hátúl szabad. A térdkagylók csuklósak. Az alsó lábszárat síma és ízlésesen alakított cső védi, melynek közepén és szélein finoman tausirozott s aranyozott lombdiszítményű ornamentika van alkalmazva.

Megfoghatatlannak látszik, hogy *Korda Dezső*, ki föntebb említett czikkében, különben oly szakszerűleg és lelkiismeretesen foglalkozik e pánczélzattal, azt írja róla, hogy lábszár-védői teljesen símák, sőt az egészet rajzban is kiadván, azon is minden ékítmény nélküli lábszárvédőket mutat be, holott ha már az eredetit nem is, de *Leitner* művészi kivitelű képét okvetlenül látnia kellett.

A czipők eltérően a Miksa-korabeli, túlságosan hegyes czipőktől, inkább a landsknecht-viseletre emlékeztető, tompa és vágott végű lábfedők, melyek ismét úgy vannak diszítve, mint a pánczél felső részei.

Az egész fegyverzet szélein zsinór-utánzat fut végig és ehhez kimart és aranyozott s hímzést utánzó sáv fűződik. A mell felső szélén, a díszítés közepén, egy női fejjel ábrázolt, a német heraldikusok által úgynevezett «Jungfrauenadler» fordul elő, mely a Nürnberg városa hármas czímerpaizsának egyikében előforduló alakhoz teljesen hasonlít, miért is kétségtelennek látszik, hogy az egész fegyverzet ott készűlt német munka.

Különösen érdekes azonban a pánczélzatunk mellén látható *E* és *S* betűs monogramm, mely technikájára nézve azonos a többi ornamentikával. Ugyane két betű külön is előfordul a két válltarajon s ismét mint monogramm a fegyverzethez tartozó Küris-nyereg elő és hátsó ívén is. E két betű jelentősége még nincsen eldöntve s *Leber*** igen helyesen utalja e talány megoldását a magyar történészek föladatai körébe. Ugyancsak ő azt gyanítja, hogy az *S* betű «semper»-t jelent, mint a mely szó fegyverzeteken elég gyakori. Így előfordul

* *Leitner Quirin.* Die Waffensammlung des österreichischen Kaiserhauses in Wien. Wien, 1866—1870. Folio. VIII. tábla és szövege.

** *Leber* Fr. v. Rückblicke in die deutsche Vorzeit. 1844. I. k. II. 65. l.

a párisi múzeumban, Bayard lovag fegyverzetén: «Semper Save». Valamivel már valószínűbb *Leitner* véleménye, ki azt hiszi, hogy ezen két betű monogrammja Szent Erzsébetnek, II. Endre király leányának és későbbi thüringiai grófnénak, kinek emléke ez időtájt még igen nagy tiszteletben állott a magyaroknál, s I. Miksa idejében valóban nagyon el volt terjedve a vallásos szokás, a vérteken és pajzsokon önválasztotta védszentek képeit vagy nevét, majd vallásos mondatokat viselni. Ezen fölfogást is igen megerőtleníti azonban az, hogy ez esetben a latin nyelv mondatszerkezetének megfelelőleg, az *S* betűnek kellene elől állani, holott mint az rajzunkból is látható, a monogrammban inkább az *E* betű van elől. Megvallom, csodálom, hogy mindannyian nem jöttek arra a legközelebb eső gondolatra, hogy ez a monogramm a híres fegyverkovács neve, ki a remekművet készítette. Mert hiszen, ha azt a bátorságot vette magának, hogy egy királynak dolgozva, a fegyverzet előkelő részén, nem annak, hanem saját székvárosának czímerét alkalmazta, bizonyára megtehette azt is, hogy egyszersmind nevének kezdőbetűit is megörökítette, a mi azon korban különben is rendkívül elterjedt divat volt, úgy az aranyműves ötvösöknél, mint a fegyverkovácsoknál. Még nagyobb valószínűséget ad e föltevésnek azon körűlmény, hogy a legtöbb ily díszes kivitelű vérten, különösen a nürnbergi pánczél és fegyver műveken, a fegyverkészítő vértverő vagy kovács rendesen beveri mesterjegyét s e mellett a nürnbergiek rendesen Nürnberg város czímerét is. A mi pánczélunkon a leggondosabb vizsgálat daczára, mesterjegy nem található; hanem igen is ott van díszes helyen Nürnberg czímere, a mikor is a szokásnál fogva a monogramm nem lehet más, mint a készítő mester jegye.

Nürnbergben átvizsgálván a városi számadási könyveket, az adófizető polgárok névsorát és a czéhek jegyzőkönyveinek egy részét azt találtam, hogy az 1516—1526. évekig, a meddig II. Lajos király uralkodott, négy olyan fegyverkovács neve fordul elő Nürnbergben, a kiknek neve megfelel az *E* és *S*, valamint az *S* és *E* betűk monogrammjainak is.

Tárgyalt fegyverzetünkhöz még egy díszes mívű Küris-nyereg (722. szám) tartozik, mely kék selyemmel van bélelve, és elől és hátul egy-egy, a fegyverzettel azonos díszítésű aczélívvel bír. A mellső íven a magyar nyergeket jellemző keskeny bak nyulik fel. A hátsó ív a szúrással járó tornáknál használt nyergekhez hasonlóan, nagyon magas. A hozzá tartozó kengyel és szíj hiányzik. Az íveken, mint

már említők, az ismert *E* és *S* betű fordulnak elő. A nyereg hossza 40 cmt., a támla magassága 12 cmt. Súlya 8 kilo 500 gm.

E hadtörténelmi ereklyénkről szólva, mindjárt megemlítettük, hogy annak hitelessége még megállapítandó. Bizonyára magam volnék az első, ki a nélkül is gyér ilynemű emlékeinket mentül többel szaporítani óhajtanám, de e mellett mindnyájunknak, kik e kérdéssel foglalkozunk, föladata és kötelessége az igazság keresése és szigorú kritika gyakorlása.

Tévedésekre pedig, mint azt szakembereink igen jól tudják, nagyon sok eset van. Hogy csak egy nagyon közel eső példát említsek föl, a régi bécsi Zeughausban egy pánczélzatot Corvin Mátyásnak tulajdonítottak, így van az a régi leltárakba is beírva, sőt a termet, melyben el volt helyezve, Corvinus-teremnek hívták; úgy, hogy a külföldi irodalomba is így került bele a kérdéses pánczél.* Egy kissé szakszerű és behatóbb vizsgálat azután kimutatta, hogy az a XVII. században készült s mint a mellén levő kissé elmosódott czímer is mutatja, György János brandenburgi választó fejedelemé volt.**

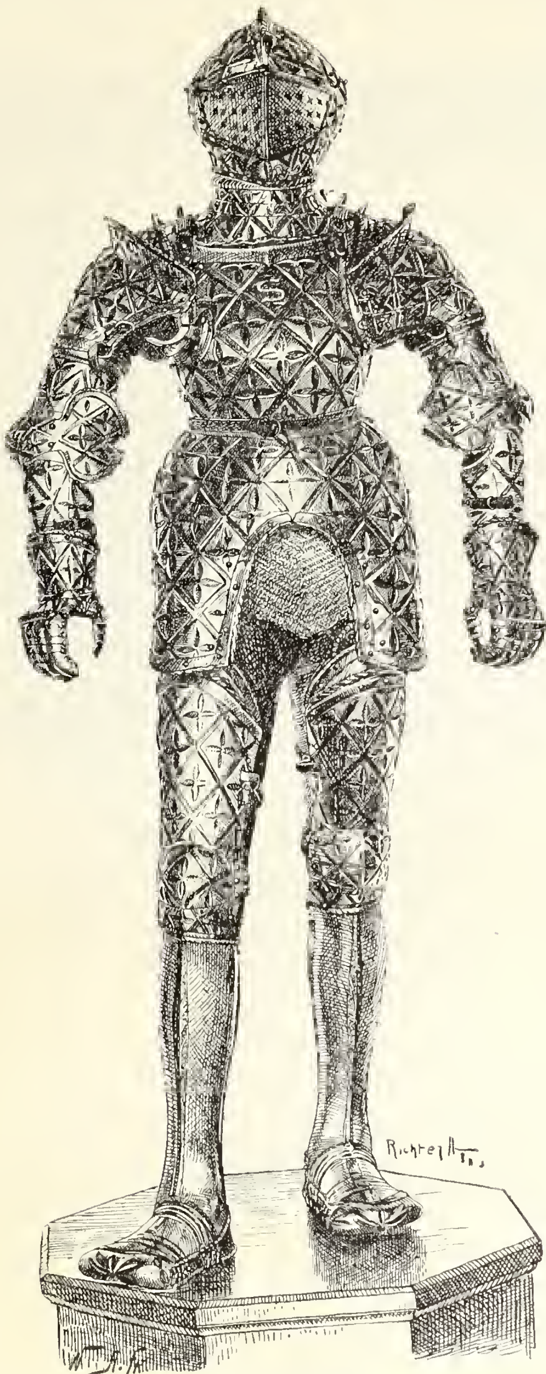
II. Lajos pánczéljára vonatkozólag is vannak ily el nem oszlatott kételyeink. Azt, hogy a régi katalogusok, illetőleg leltárak, a szerencsétlen véget ért ifjú királynak tulajdonítják, mint a föntebbi esetből láthatjuk, teljesen hiteles bizonyítéknak el nem fogadhatjuk, annyival kevésbé, mert e leltárak semmiféle fölvilágosítást nem adnak arra nézve, hogy a kérdéses fegyverzet miként és honnan került eredetileg az ambrasi gyűjteménybe.

Azon körülményt, hogy a pánczélzat rendkívüli kicsinységénél fogva megfelelt Lajos király fejletlen, gyermekes testalkatának, teljes bizonyítéknak szintén nem fogadhatjuk el, mert hiszen fiú-tornák számos esetben tartattak, s úgy a bécsi, mint az összes nagyobb európai múzeumokban mindenütt találunk ily kicsiny, 10—15 éves fiúk használatára való pánczélzatokat és fegyverzeteket.

A mi pedig a fegyverzet egyik jellemző sajátját, a rajta többször előforduló monogrammot illeti, mint föntebbi tárgyalásunkból kitünik, igaz ugyan, hogy szentek, különösen pedig a boldogságos Szűz Mária és Szt. György alakját vértekre gyakran kivésni s pajzsokra festeni szokták, de hogy nevük kezdőbetűit alkalmaznák, igen-igen ritka eset. Részünkről csupán a *I* · *H* · *S* betűk ilynemű használatára tudunk példákat. A monogramm egybeállítása pedig ellene mond annak is, hogy az Szent Erzsébetre akarna emlékeztetni.

* *Meyrick.* A critical inquiry into ancient armour. 1842. Tom. III. g. 120.

** *Boeheim.* Führer. 1889. 162. l. XXXVI. terem, 1000. szám.

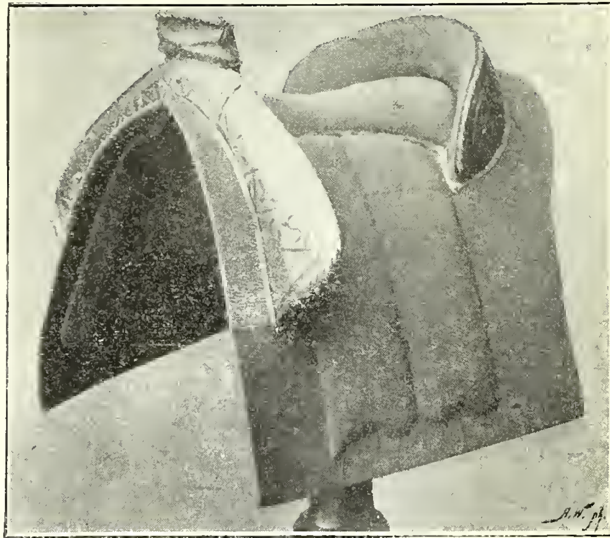

721. II. Lajos király vértezete.

Ha tehát ezenfelűl azon föltevést sem fogadhatnók el, hogy az a fegyverkováes mesterjegye volt, — úgy nem marad más hátra, minthogy azt a tulajdonos neve kezdőbetűinek tekintsük, — mely esetben azután az többé egyáltalán nem volna II. Lajos királynak tulajdonítható.

Rajzát s rövid leírását lásd még:

W. Boeheim: Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses. IV. tábla, 1. ábra, 3. lap.

722

Továbbá: *W. Boeheim:* Führer dureh die Waffensammlung. 27. lap, 69. szám; *A. Demmin:* Die Kriegswaffen in ihren gesehiehtliehen Entwiekelungen. 437. lap.

723.

Pánczéling, török (Zirih kürte), nagyszemű lánezszövetből felálló nyakkal (jakalik). A szövetet egy sor préselt és két sor szegeeselt vassodronyszemek képezik. Az egyes szemek átmérője egy etm., a sodrony 1—2 mm. között váltakozik. Az ujjak végét, valamint a gallér szélét préselt sárgaréz karikasor szegi be. A gallér alját egy szegecselt sárgaréz sor köti össze a vállal és háttal. Ennél igen érdekes a szegeeselés, amennyiben a többitől eltérőleg a karikák végei kiugró csúesban $\surd$ végződnek.

A mell elejét 7·5 etm. széles és 17 etm. hosszú kissé domború négyzetalakú négy-négy darab, felső lapjukon reezézett vaslemez alkotja, amelyeken sárgaréz kapesok vannak két-két szöggel meg-

erősítve. A lemezeken kufi irásban részben Allah neve, részben pedig olvashatatlan hiányos szavak vannak ezüsttel beverve és arany arabeszkekkel körülvéve. A mell bal oldalán kufi föliratú arabs mondattal

díszített vas körlemez van megerősítve, amelyhez hasonló a háton a jobb lapoczka fölött is van. Ez utóbbi körlemez csaknem kétszer oly nagy. A bal mellen az eredeti nagyságban ide mellékelt ólomba vésett mesterjegy van a lánczszövetbe erősítve.

A háton öt sor vaslemez képezi a pánczélinget, a le-

mezek közül a két szélső sor nagyobb 6 ctm. széles lemezekből, a három belső sor pedig 16 drb, 2—3 ctm. széles lemezekből áll.

A szélső lemezek szintén ezüsttel bevert kufi felirással (Allah) díszítettek.

A pánczéling a következő méretekkel bír: az alja 1·37 ctm., magassága 75 ctm., a gallér 35 ctm., magassága pedig 7 ctm., az ujjak hossza 45 ctm., szélessége 21 ctm. Az egész ing súlya 14 kiló.

Ezen pánczélinghez tartozik egy tompa hegyű kúpalakú sisak (zirih külah) vörösrézből kívül tűzben aranyozva, amelynek a sodronyszövete azonban hiányzik. A sisakon az ismert II. Mohamed-féle fegyvertári bélyegen kívül még a mellékelt tugra alakú bélyeg van beütve:

A sisak átmérője és magassága 21 ctm., súlya pedig 1 kiló 400 gr. (Hasonló pánczéling kiadva: Waffensammlung *Kuppelmayer*. München, XVII. tábla, 56. ábra. 9. lap, 56. szám.) XVI. század eleje. Janicsárok viselték.

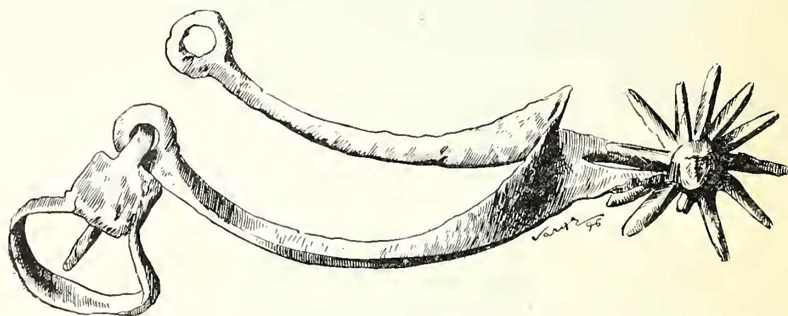
A konstantinápolyi Szent-Iréne fegyvertárból.

Abdul Hamid szultán ő Felsége.

725.

Csoportozatban.

Sarkantyú vasból. Vékony szárai három élűek s középen erősen meghajlított háromszögben találkoznak, a melynek aljáról a 2·7 cmt.

széles és 4 cmt. hosszú trapezalakú tarajtartó nyulik ki a 12 ágú csillagtarajjal, a melynek 7 mm. széles haránt álló sugarai vannak. Az egyik szár fülében egy kengyelalakú peczkes csatt lóg le. A szárak közötti távolság 8 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. XV. század.

Csoma József.

Sarkantyú, vasból, hasonló az előbbenihez. A sarkantyú-taraj azonban négy élű s a szárak mindenik fülében két-két lyuk van. A három kapocs négyszögletű, bordázott lemezből áll. A szárak közötti távolság 8 ctm., a tarajtartó 4·5 ctm. hosszú. (Lelhelye: Sümegh, Zalamegyében.) A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

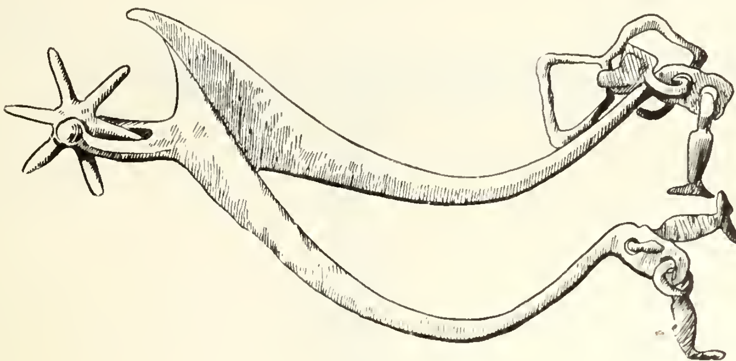
Sarkantyú, vasból, könyök alakúan hajlított, hengerded, két lyukú, kerek fülű, elül hátrahajló, háromszögben végződő szárakkal, s hatágú csillagtarajjal.

A szárak egymástóli távola 8 ctm., a tarajtartó hossza 5 ctm., a taraj átmérője a tüskékkel együtt 4 ctm. (Lelhelye: Kaposvár, Csererdő.) A XIV. század végéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, csillagtarajos, vasból. Hasonló a 675. sz. alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy itt a külső száron a fölesatoló szíj részére lefogó vas esatt is van alkalmazva. XV. század.

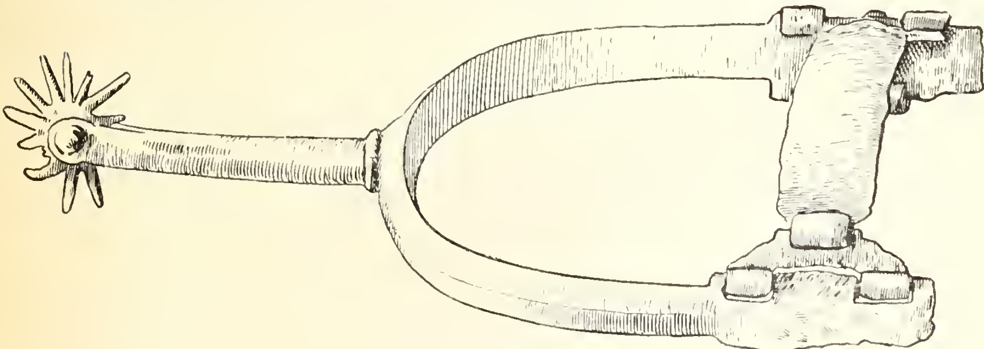
Bartalos Gyula.

725

Sarkantyú, vasból, esillagtarajos, 6·5 ctm. hosszú nyakkal. A kívül féldomborúvá kováesolt, szélesen ívelt szárak végei hossznégyszög alakban el vannak lapítva s alul a két áttörésben csukló vasba a vastalpalló pánt van beakasztva. A szárak végének fölső áttörésébe a lábfejszorító szíj beakasztásához kettes kampóval ellátott vaslemez van beillesztve. Hasonló szerkezet a torna-sarkantyúknál a XV. század második felében dívott. (Lásd: *R. Zschille* und *R Forrer* «Der Sporn» Berlin, 1891. XI. tábla 3. szám.)

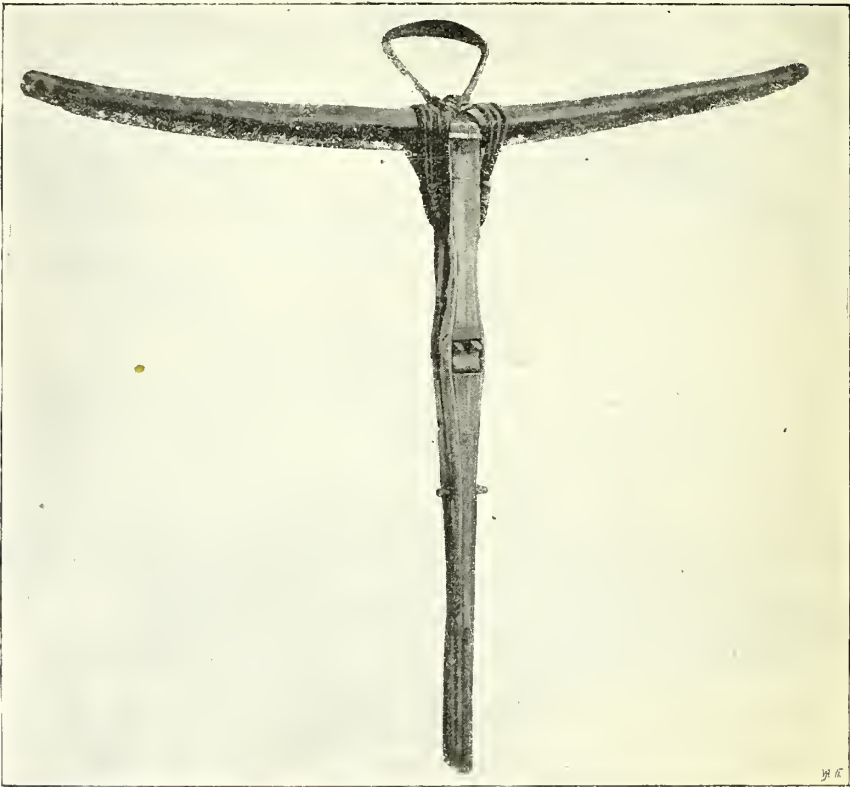
Csoma József.

725

739.

Számszeríj, diófából, elefántesonttal borítva, melyen a pattintó szerkezetnél virágos lombvésetek vannak. A kifelé hajló íj halesontból van és a számszeríj végéhez ezérnasodratú zsineggel van lekötözve. Az íj végéhez vas kengyel van szíjjal erősítve. A pattintó húr hiányzik. (Hasonlót lásd: *W. Boeheim,* «Handbueh der Waffenkunde»,

Leipzig, 1890. 407. lap.) A számszeríj hossza 77·5, az íj hossza 92 etm. Súlya: 3 kiló 700 gr. xv. század. A kengyel arra szolgált, hogy a balistárius azt a földre letámasztva beletaposott s így szorította le az íjat addig, míg a felhúzó készülékkel azt megfeszítette s a húrt a dióba megakasztotta.

Ez az eljárás egykorú emlékekről lerajzolva. *M. Viollet le Duc.* Paris 1874. V. kötet 22. és 24. lapján.

Wilczek János gr.

741.

Számszeríj, nehéz, aczél ívvel, angol kerekes feszítő szerkezettel és taposó kengyellel. Az ív két vaskapocscsal van a faágyhoz erősítve. Hasonló kiadva *W. Boeheim*, «Handbuch der Waffenkunde» czímű mű 411. lapján. Az ágy hossza 91 ctm., az ív feszitőtávola 81 ctm. A XV. századból. Wilczek János gr.

744.

Csoportozatban.

Sarkantyú, vasból, rövid, lapos szárakkal és hosszú tarajtartóval, a melynek taraja azonban hiányzik. A szárak közűl az egyiken két lyuk van, s az egyik lyuk fölött kissé emelkedő füleeske látszik, a másikon a két lyuktól 2 ctm. távolban még harmadik lyuk is van. A tarajtartó közepén kiemelkedő bordával bír, úgyszintén a szárak külső felülete is. A szárakon ónozás jelei láthatók. Találtatott az egri várban. A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból, hengerded, erősen, csaknem derékszög alatt meghajlított, kerek fülű szárakkal, igen rövid tarajtartóval és vastag tüskéjű hatágú csillagtarajjal.

A szárak közötti távolság a könyökhajlásnál 6 ctm., a tarajtartó 1·5 ctm. (Lelhelye: Sümegh, Zalamegyében.) A XIV. század elejéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, kovácsolt vasból, félkörű, hengerded, vékony szárakkal, rövid, gömbös fejű tarajtartóval és kicsiny, nyolcz sugaras csillagtarajjal. A szárak kis lapos füllel bírnak.

Méretei: a szárak közötti távol 8·5 ctm., a szárak befogója 8 ctm., a tarajtartó 15 mm. A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból, rövid könyökű, lapos szárakkal, aránylag hosszú tarajtartóval és csillagtarajjal.

A szárak elején két lyuk van. A könyökhajlásban egy kis fül van. A szárak hátrafelé kiszélesednek s külső lapjuk fölül kevéssé homorú.

A taraj sugarai letörtek.

Méretei: a szárak egymástóli távola 7·5 ctm., átfogójuk 6·5 ctm., a tarajtartó 8 ctm. A XV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú (2 drb). Könyök alakúan hajlított, hengerded alakú, hátul ellapult, csúcsban végződő szárakkal, rövid tarajtartóval és vastag, kúpos, eredetileg hatágú csillagtarajjal.

A szárak tompa szögben, lefelé görbült lapos fülekkel birnak. Az egyik fülben két lyuk és egy kerek lapos kapocs van.

A szárak közötti távolság 7—8·3 ctm., átfogójuk 9 ctm., a tarajtartó 3·5 ctm. hosszú. (Lelhelye: koroknyai puszta, Somogymegyében.) A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

745 b.

Szakálas lándzsa (Knebelsponton), kovácsolt vasból. A lándzsa pengéje levél alakú, közepén egészen a csúcsig menő erős bordával, alján három lyukkal ellátott szakállal.

A keményfa nyélre két erős szöggel van a lándzsa pengetokja rászögelve.

A penge hossza a tokkal együtt 39 ctm., legnagyobb szélessége 9 ctm., a szakálas rész 11 ctm. A nyél hossza: 1·30 m.

A XVI. századból.

Wilczek János gr.

747.

Ostromvilla, csiszolt vasból, melynek négyélű két ága fölfelé áll, két ága pedig a nyéltokról a létrafogban való megkapaszkodáshoz lefelé görbül. A hosszú, nyolcz lapú nyéltokból hosszú vasfülek nyulnak le a rúdra. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893. 837. lap.) A villa hossza a nyéltokkal együtt 43·5 ctm. XVI. század. Az olaszoknál még a XVII. században is használták. Igy például a savojaiak Genf ostrománál 1612-ben.

Wilczek János gr.

749.

Alabárd, német, csiszolt vasból, melynek nyéltokja a bárdlap közepéig nyulik be. A bárdlapból fölül egy négyélű lándzsa-szurony, a fokából pedig egy háromszög alakú tüske nyulik ki. A nyéltok a négyszögű tölgyfa-rúdhoz hosszú vasfülekkel van leszögezve. (Hasonlót kiadva lásd: «Die Waffensammlung *A. Ullmann*», Köln, 1888., 204. sz.) A bárd fokában a stilizált liliom, XIV. századbeli lyoni kovácsbélyeg van beütve. A bárd hossza szuronyával együtt 34 ctm., a bárdlap éle 18 ctm. XIV. század.

Wilczek János gr.

750.

Alabárd, hosszú, késalakú kétélű pengével, a melynek alján egy ferdén leszegett s fölül visszahajló horoggal ellátott tüskéje van. A penge alsó szélén közel az élhez mindkét oldalon hármas pontokkal ellátott félkörök vannak hármasával fegyverkováes-bélyeg gyanánt beütve. Az egyik oldalon ezenkívül még egy, két egymáson keresztbe fektetett körszelvény is látható. A tüske egyik oldalán egy három részre osztott kör három egymástól távol fekvő ponttal van

beütve. Az alabárd a négyszegletű nyélre két karika segélyével van pitykés fejű szögekkel felerősítve. A karikáknál bojtok maradványai láthatók.

A penge hossza 63 emt., legnagyobb szélessége a tüske esúesától számítva 14 etm. Súlya 2 kilo 500 gm. A bükkfa-nyél nyolczoldalú s 1·86 etm. hosszú. Az ilyen alakú alabárdokat *couse*-nak is nevezik, valószínűleg Couteau-kés franezia szótól.

Használatuk körülbelül a XVI. század elejére esik és egészen napjainkig, — mint a testőrség fegyvere is fentartotta magát. I. Ferdinánd idejétől egészen Mária Terézia idejéig a esászári testőrsereg egy része volt e fegyverrel felszerelve.

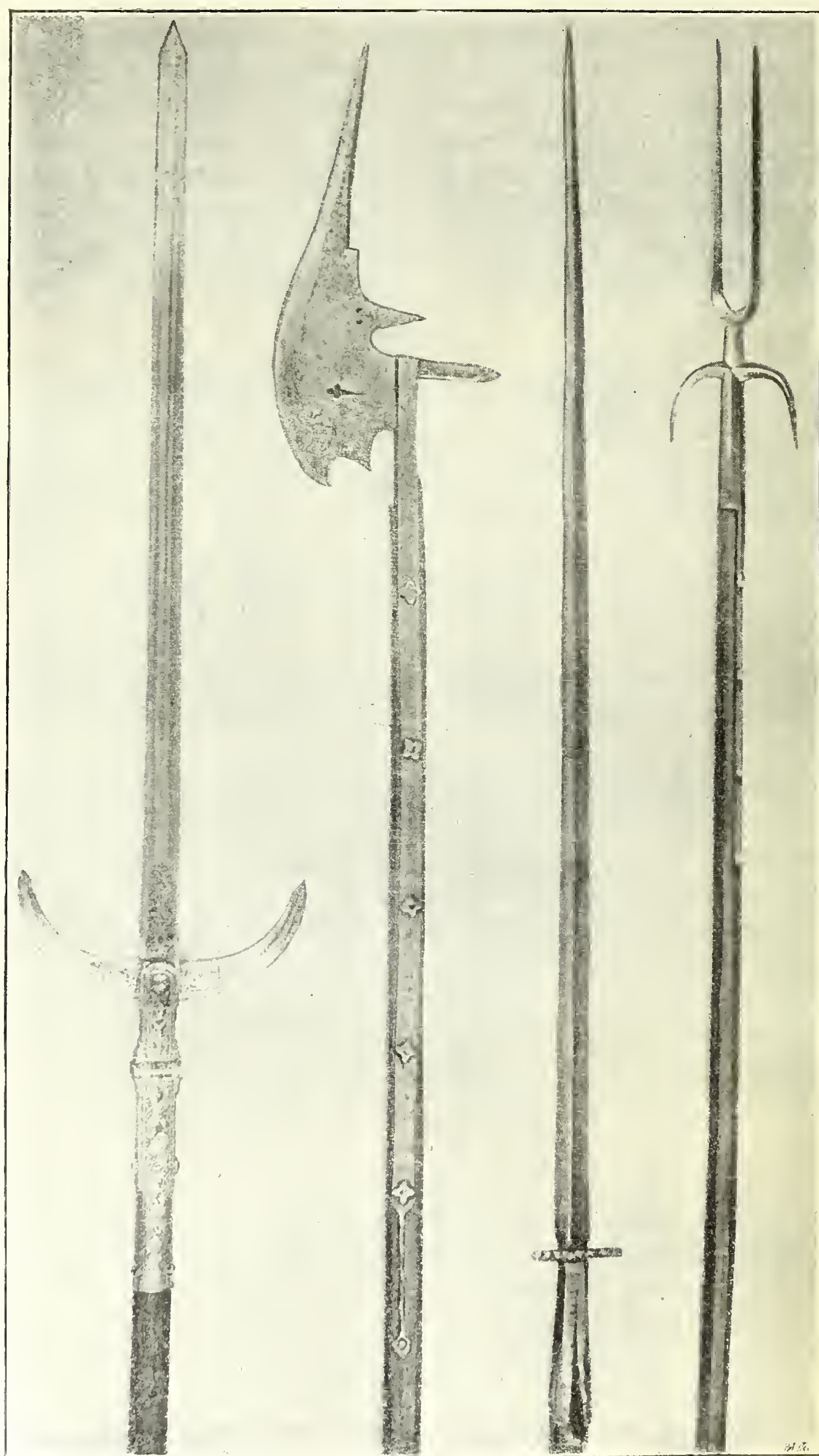
Lásd rajzát: Dr. Fritz *Pichler.* Das Landes-Zeughaus in Graz. XXIX. tábla 7. ábra, 93. lap.

Tartományi szertár, Grácz.

751.

Nyárs, háromélű, vasból, homorú lapokkal, rövid egyenes keresztvassal és négy oldalú tokkal.

Az egyik lapon sárgarézből a következő jegy van beverve: egy függélyes egyenesen fölül keresztbe fekvő vonal két végéről horog lóg le; alul pedig hossznégyszög van, amelynek két oldalából egy-egy hegyes szög, az alsó esúcsokból egy ferde vonal áll ki. A keresztbe fekvő vonal fölött ferde négyszög emelkedik.

687 762 751 747

Az aránylag rövid fanyélbe négy keskeny domború vas-lemez van díszítésűl beszögelve. A nyél alsó végén KM betű van kétszer beégetve.

A nyárs 1·18 m., a tokkal együtt 1·34 m. hosszú. A keresztvas 9 ctm., a nyél a toktól számítva 90 ctm. A XV. századból.

Wilczek János gr.

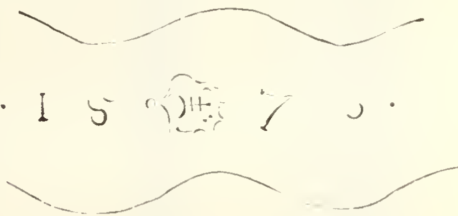
752.

Díszpartizán, csiszolt vasból, melynek kétoldalt végig bordázott, hosszú, kétélű vasa félhold alakú kettes tüskével van ellátva. A nyéltokból két hosszú vasfül nyulik a tízszögletű tölgyfa rúdra s erre rá van szögezve. A partizán hossza nyéltokkal együtt 74·5 ctm. XVI. század.

Wilczek János gr.

753.

Pallos, két kézre való hullámosan lángolt élű pengével és félholdalakú tüskével. A penge közepén mindkét oldalon gyengén kiemelkedő borda fut végig. Az egyik oldalon fegyverkovács-bélyeg gyanánt paizsba zárva, halmon álló kettős kereszten 157(5?), a másik oldalon egy görbe, felül igen széles félkörben kikanyarított és így kétesúcsú török simsir (seymitar)-alakú kard van beütve. Markolata fából van és feketére festett.

A pallos hossza 1·30 ctm., a markolat 48 ctm. a gombbal együtt. A lefelé hajlított két félkörű hárító karikával ellátott keresztvas 46 cmt. Sulya 3 kilo 900 gramm.

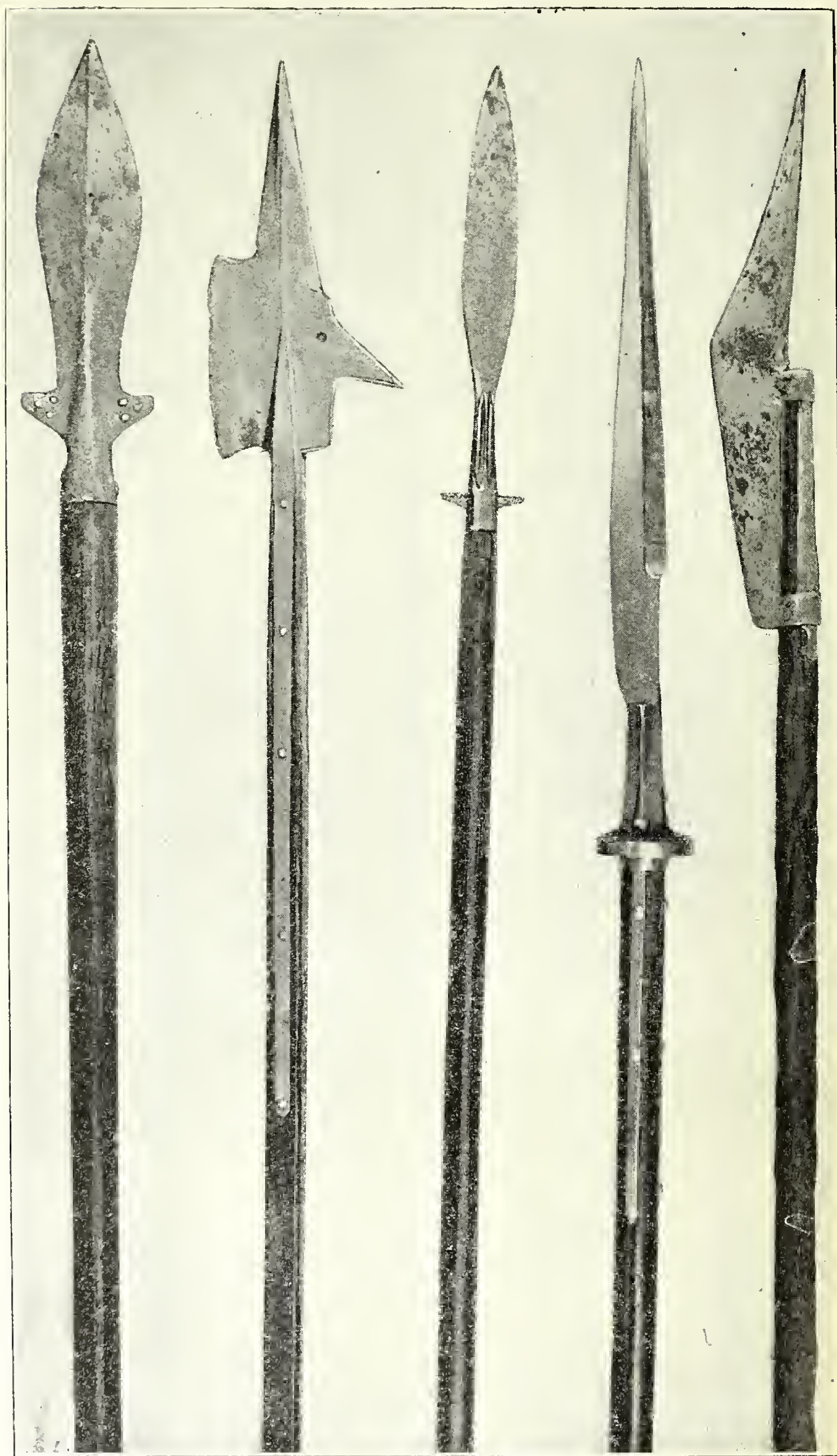
(Lásd: K. *Weiss:* Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien. IV. rész, 19. lap. 152. szám alatt.) XVI. század.

Bécs város történelmi muzeuma.

756.

Lándzsás csatabárd (Kriegshippe), csiszolt vasból, melynek bárdlapja elől-hátul élezett; éle a középen dombosan kiül, és lándzsa alakú hegyes csúcsban végződik. Fokát két vasfül képezi, melyek közűl egyik a bárdlap közepén, a másik a bárdlap alján van alkalmazva s azokon át a vaspánttal borított hosszú farúd át van dugva. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893., 806. lap, 3. sz.) XIV. század.

Wilczek János gr.

745 749 779 757 756

757.

Lándzsaszurony (Kriegssichel), csiszolt aczélból, nyéltokkal, mely hosszú tölgyfa nyélre van ráhúzva és négy leszögezett, hosszú vasszalaggal hozzáfoglalva. A nyéltok végére egy vastányér alakú foglalvány van ráhúzva. Az izmos nyéltok hat lapra van alakítva s ebből az eleinte egyélű, — négy ötödrészben pedig kétélűvé alakított, nádlevél alakú vastag szurony nyulik fel. (Hasonlót kiadva lásd: *M. Viollet-Le-Duc,* «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français», tome sixième, Paris, 1875. 361. lap.) A szurony hossza nyéltokkal együtt 68·5 ctm., a rúd hossza 160 ctm. XVI. század. Wilczek János gr.

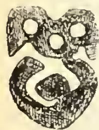
761.

Alabárd, félhold alakú, háttal kifelé fordult keskeny bárdlappal, foka pedig Neptun-villa módjára van készítve. A lenyuló négy vasfüllel ellátott nyéltok hosszú, négyélű nyársban folytatódik, mely a bárd nyakán van áttolva s ahhoz egy mindkét végén hegyes vastüskével átütve. A bárdlapban paizsba zárva keresztes, ú. n. «birodalmi alma» van kovácsbélyegként beütve. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893., 825. lap, 11. sz.) A bárd hossza villás fokával együtt 24 ctm. A bárdlap éle 22 ctm. A nyárs hossza a hüvelyes nyakkal együtt 60 ctm. XV. század vége.

Wilczek János gr.

762.

Alabárd, svájczi, csiszolt vasból, kifelé karajolt élű széles bárdlappal, melyből fölfelé keskeny szurony, hátrafelé egy lapos tüske áll ki. A bárd fokát egy hosszú, négyszögletű, hegyezett erős vastüske képezi. A bárd nyakából villa alakban két igen hosszú vasfül nyulik le, mely közzé a rúd van beillesztve s négy küllős sárgaréz csillagokon áttörő vastag szögekkel a fülekhez szögecselve. A bárdlapon lyukak, makk alakú áttörés és minusculás O betűk sora képezi a diszt. Fegyverkovács-bélyeg gyanánt egy paizs alakban M alakú

jegy s e fölött három golyó van beütve. (Hasonló alabárdot kiadva lásd *W. Boeheim,* «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig, 1890. 341. lap.) A bárdlap hossza szuronyával együtt 43 ctm. XV. század vége. Wilczek János gr.

763.

Álló paizs fából, tárcsaforma. Hosszúkás, egyik oldalán kihegyesedő, másik oldalán félkörösen leszegett. A paizs teknő-alakban erősen meghajlított és fölfelé keskenyedő felülete bőrrel bevont s

valami fehér anyaggal bemázolt és azután átfestett. Vörös alapon a a paizs szélén körülfutó lombszallagdísz nyomai, a közepén pedig aranyozott szárnyas sárkány alakja vehető ki.

A szíjazat, a mely eredetileg széles csattos bőrből állott, hét nagy félgömbfejű szeggel volt a paizshoz erősítve, de csak részben maradt meg. A kihegyesedő oldalon két vaspánt van, a mely vagy kisebb zászlós kopja, vagy pedig tolldísz megerősítésére szolgált.

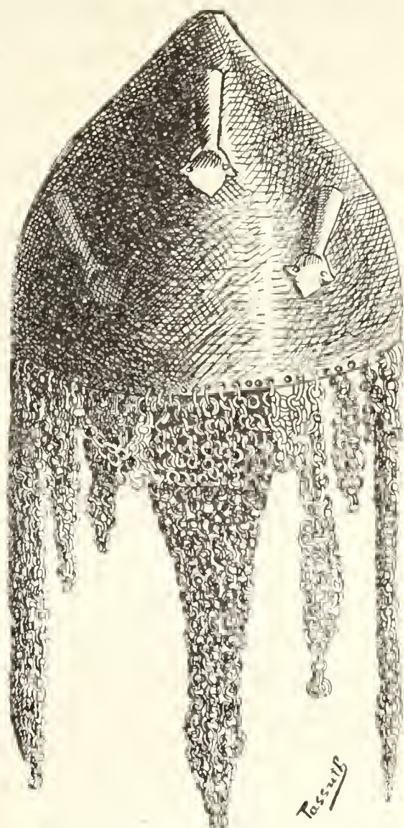
A paizs méretei: hosszabb oldala 1·07 m., kisebb oldala 41, a csúcstól számítva a hajlással 1·44 cmt., alapján 66 ctm., felül 54 ctm. széles. Súlya 7 kilo 600 gramm.

XVI. század eleje.

Nagy-Szeben sz. kir. város közönsége.

765.

Sisak, keleti forma kúpalakú, lánczszövettel. A sisak rövid, alacsony kúpot képez, a mely egy darabból van kovácsolva s köröskörül lánczszövettel ellátott, a mely nem összefüggő, hanem részekre osztott. A lánczszemek 1 mm. vastag sodronyból egyszerűen össze vannak hajlítva. Egyes sorok préselt szemekből állanak. A lánczszövet beosztása a következő: A homlokot keskeny szövet védi, amelynek két oldalán a fülek felé 8 ctm. hosszú háromsoros lánczok, a fülek fölött pedig 27 ctm. hosszú szövet, hátsó részén 12 ctm. hosszú ötsoros lánczczal, a tarkót pedig 29 ctm. hosszú szövet fedi. A homlokrészre három 4 ctm. magas tolltartó hüvely van rászegecselve. A nagyon rozsdás sisak felülete tisztogatás után igen szép beétetett aranyozott arabeszkes virágdiszítést tüntet fel.

Magassága 19 ctm., átmérője 20 ctm., súlya 1 kilo 300 gr. XVI. század eleje. Janicsárok viselték.

A konstantinápolyi Szent Iréne fegyvergyűjteményből.

Abdul Hamid szultán ő Felsége.

771.

Alabárd (4 drb), német, hosszú, négy élű nyárssal, vasból. Bárdja háttal a nyélnek forduló félhold alakú. Egynek bárdlapján szent András kereszt alakú áttörés, a szárak közt egy-egy lyukkal, háromnál pedig úgy a bárdlapon, mint a tüskéken, makk alakú áttörések vannak. Egyen H W, másikon egy közepén kiálló gömbbel beütött kilencz ágú csillag, a harmadikon beütött hosszegyközényből kiemelkedő egymásba font négy V betű XXXX van fegyverkovács-bélyegként alkalmazva. A bárdlap éle 11 és 15 ctm. közt, a nyársak hossza 59 és 66 ctm. közt váltakozó. A nyéltokból két oldalt hosszú vas fül nyúlik a négyszögű nyelekre s kiindulásuknál egy-egy négyszögű vas gyűrűvel vannak ahhoz foglalva, alább pedig rászögezve. XVI. század.

Asbóth János.

779.

Lándzsa, nádlevél alakú, csiszolt vasból, tokos nyakán csatornázással és két ellentétes irányban kiálló, tompa vastüskével. A közepén két oldalt kidomborodó, kétélű nyárs vasa négy lapra köszörült. Hengerded alakú tölgyfa rúdja feketére festett. A nyárs hossza a tokos nyakkal együtt 41 ctm. XVI. század. Wilczek János gr.

787.

Lovas tornaalak.

Tornavértezet, teljes, csiszolt vasból. Áll sisakból, mell-, hát-, kar- és lábvértből. A nehéz sisaknak elől élben kiszögellő arcz- és álvértje, mely egy darabból a bordázott sisaksapkához és az alul kiszélesedő nyakvérthez, a mely a hátvértre támaszkodó széles vastüskével bír, sárgarézfejű szegekkel van szögecselve. Rendkívül keskeny látónyilása, az álvértnek a sapkához való szögecselésénél van áttörve. Az arczvértnek a tarkó vérthez való szögecselésénél egy kettes levél és három hosszegyközény-alakú légző nyilás van kivágva.

A bordázott hátvérthez egy keskeny nyakú, két oldalán bőrlemezes derék vért van erősítve. A bal karvért nyolcz lemezből áll, melyek közül a második csipkés szélű bordázott lapoczka vértet képez. A könyökvértet négy lemez képezi, a melyek közül az egyik csipkézett kagylóalakú. Az alkar és kézvért egy darabból készült. A jobb kar vértezete eltérő a bal karétól, a mennyiben a bordázott csipkés kagyló az alkar sinre is átterjed.

A lágyékvértet nyolcz egymásra szögecselt síma csiszolt lemez alkotja. A czombvért az alsó lábszárra is átterjedő s egyik oldalán lekerekített felül bordázott, alul síma vaslemezből készült, a mely a térdnél bordázott diszítésű.

A mellvért jobb oldalán egy 46 ctm. hosszú és 4·5 ctm. széles s egyik végén horogszerűen meggörbített gerelytartó vasrúd, a bal oldalához pedig egy kissé hajlott bőrrel bevont fapaizs van erősítve. Ez utóbbinak megerősítéséhez egy fonott kötél szolgál, a melynek végei a paizs előtt lógnak le. E tornavértezethez hasonló ki van adva: *W. Boeheim.* Waffenkunde 537. és 538. lapján 623. és 624. ábráin. XV. század.

Az érdekes bordázott vértezet I. Miksa császár találmánya, s az a czélja, hogy könnyebb vasszerkezet mellett mégis elegendő ellenállást legyen képes kifejteni. Az e fajta vértezetek a XV. század végén jelennek meg, de már 1530 táján le is tünnek. (Dr. *Alb. Ilg.* und *W. Boeheim*: Das k. k. Schloss Ambras in Tirol. 16. lap.)

Az ambrasi várkastélyból. Ő császári és apost. kir. Felsége.

Lóhomlokvért csiszolt síma vasból, a mely a ló fejének egész felső részét borítja és a szemek és fülek táján kidomborodik. Közepén magas négyélű tüske nyulik ki, alapjain két négyszögalakú felhajló lemezzel. A vért szélein sárgarézfejű szegekkel díszített. XV. század.

Az ambrasi várkastélyból. Ő császári és apost. kir. Felsége.

Tornanyereg fából, bőrrel bevonva. Magas félköralakú támlája, valamint a kápa erős síma csiszolt vaslemezzel borított. A kemény tehénbőr felső részét szarvasbőr fedi.

A nyergen két vaskengyel és lenzsinórból készült farmatring van. A kengyel szárai laposak, hosszúkás, háromszögalakúak és három széles borda fut rajtuk végig, a talpallót négy csavart alakú vasléez képezi. A kengyelen czinezés nyomai láthatók.

(Hasonló kengyel kiadva: *W. Boeheim:* Waffenkunde 205. lap, 223. szám alatt.) XV. század.

Az ambrasi várkastélyból. Ő császári és apost. kir. Felsége.

Lóvértezet fekete, bordázott és szélein kikanyarított kovácsolt vaspléhből. Az egész vértezet kilencz részből áll: úgymint két nyakvértből, két lapoczka, egy mell-, két derék-, két gerincz- és farvértből. A nyakvért mellső része hat darab lemezből rákfarkszerűen szögecselt, s alsó lemeze nagyobb s kiszélesedő, felületén félkörös bordázattal bír. A mellvért síma. A két lapoczka-vért kagylóalakú s két részből van összeszögecselve, szélein pedig átlyukasztott. A gerincz- és farvért egy darabból készült. XV. század.

Erdélyi muzeum régiségtára.

Torna-gerely, hengerded alakúvá gyalult vastag fenyőfa rúd, csavarmenetszerűen felfutó sárga-fekete festett csíkkal, melynek végére egy gúla alakú, hosszú tokos hüvelylyel ellátott vascsúcs van ráhúzva. Hossza 355 ctm. Súlya 4 kiló 590 gramm. XV. század vége. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim:* Waffenkunde 551. lap, 638. ábra *c.* alatt.)

Wilczek János gr.

Gerelyrúd-paizs (Rondelle de lance, Brechscheibe), csiszolt vasból, sárgaréz pitykékkel kiverve, alul a széle piros bársony czafrangokkal van díszítve. Magassága 14, átmérője 29·5 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895. 30. tábla 495. és *M. Viollet-Le-Duc* «Dictionnaire raisonné du Mobilier Français» tome sixième Paris, 1875. 255. lap.) XV. század.

Ez alakban, valamint a vele szembe álló lovas alakban is a közép-

787. XV-ik századbeli tornavértezet.

kori tornáról akartunk a nagy közönségnek némi képet nyujtani. Ezen czél menti azt, hogy több különböző fajtáju, nemü és származásu részletből állítottuk azt össze. És annyival kevésbbé tehettünk másként, mert fájdalom, teljes tornavérteztek a legnagyobb és elsőrangu gyűjteményekben is a ritkaságok közé tartoznak.

Wilczek János gr.

792.

Tornasarkantyú, kovácsolt vasból, széles, lapos, rövid szárakkal, és ugyanolyan, de középen bordás tarajtartóval és nyolczágú csillagtarajjal. A szárak végén fölül egy kerek, alul egy függélyesen álló hossznégyszöges nyílás van, amely utóbbi alatt a szárak félkörű kis fület képeznek.

A tarajtartón szintén van egy kis nyílás. A taraj egyszerű szeggel van a tartó, henger alakú kis tokjába erősítve, a taraj maga középen

lapos tompa fogú, ágai pedig vékonyak és végükön csavarmenetes díszítéssel bírnak.

A szárak közötti távolság 9 ctm., magasságuk 6 ctm., a taraj átmérője 2·6 ctm., az ágak hossza 4·5 ctm. A szárak és tarajtartó 5·4 ctm. szélesek. A XVI. századból.

Wilczek János gr.

793.

Csőrsisak, kovácsolt, csíszolt vasból, melynek csúcsos sipkájára elől a szögeken és csuklóvasakon mozgó arczvéd borul és csőr alakban előre nyúlik. A csőr fölött középen megszakított ív alakban két hosszú látólyuk van kivágva, s a csőr kiindulásánál a vas körül hármasan alkalmazott lélegző lyukakkal van áttörve. Hasonló modorban, de kisebb lyukakkal van a sisaksapka alja-széle is áttörve. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München 1895. XV. tábla 69. szám.) A sisak magassága 25·5 ctm., súlya 2 kiló és 400 gramm. XV. század első fele.

Wilczek János gr.

794.

Kard, kétélű, egyenes pengével, hosszú, egyenes keresztvassal, két kézre való markolatvassal és nyolcz oldalú, lapos, markolatgombbal. A gomb két lapjára öt-öt lyuk van beütve.

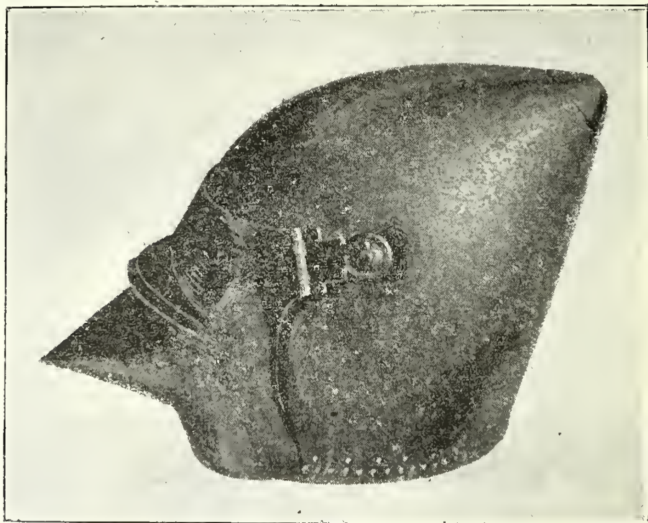
A penge mindkét oldalán középen egészen a csúcsig lapos, a csúcsánál azonban már inkább féldomború.

A penge 81·5 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége pedig 4 ctm., a keresztvas 21·5 ctm., a markolatvas 15·5 ctm., a gömb 5—5·5 ctm. átmérőjű. A XV. századból. (Hasonló kard kiadva *J. M. Heberle* «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München» 279. sz. alatt.)

Wilczek János gr.

796.

Pallos kétélű egyenes pengével, a melynek csúcsa le van kerekítve. A penge elején csaknem a középeig futó hat vércsatorna van. Az egyenes keresztvas nyolczoldalú és a markolat felé keskenyedő.

793

A két kézre való markolat bordázott és erős barna bőrrel bevont, gombja lapos, csaknem kerülékalakú és két oldalán kiülő négyszögű csucsokkal ellátott, a melyek mellett egy-egy háromágú korona van beütve fegyverkovács-bélyeg gyanánt. A fahüvely erős chagrinbőrrel

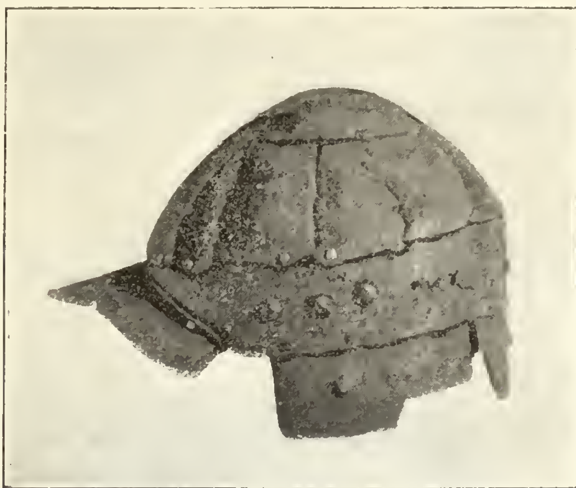
bevont és vasfoglalványokkal ellátott, a melyek bordázott diszítéssel bírnak. A penge 83 ctm. hosszú, 5 ctm. széles, markolata 20, a gombjával 25 ctm., a keresztvas 22 ctm. Súlya 2 kilo 150 gramm. XVI. század eleje.

Brassói kerületi történeti bizottság.

797.

Sisak, durván kalapált vaslemezekből összeszögecselve. Egy körpántra tíz kúpszelet alakú vaslemez borúl és ezeket fölül egy

domborúan kalapált körlemez foglalja össze. A nyakvért három, ívalakúan kalapált vaslemezből áll, melyek a sisaksapkához vannak szögecselve. Az egy vaslemezből kalapált és csőralakban kifutó kara-

jolt ellenző a homlokpánthoz négy vasszöggel van hozzászögecselve. Az egész sisak nagyon kezdetleges munka. A sisak magassága nyakvérttel együtt 21 ctm., súlya 1 kiló 25 gramm. XIV. század.

Wilczek János gr.

799.

Sisak, kalap alakú, síma vasból kovácsolva és szegecselve. A sisak három vaslemezből készült akként, hogy a karimáját és felálló egyenes oldalát két lemezből szegecselték és széleit szegésül felhajlították.

A kiemelkedő éles ormot képező sisaktető egy darabból van az oldalakra szögecselve. A sisak oldala a homlok közepén egy kis élben szögellik ki, s belsejében egy 2 ctm. széles abroncscsal ellátott.

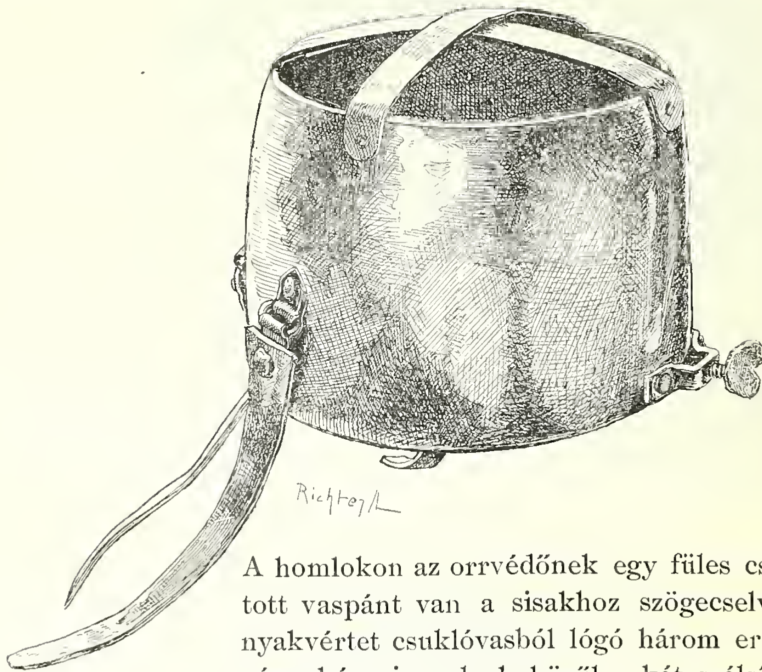
(Hasonló ki van adva: «Waffen-Sammlung», Kuppelmayr XVI. tábl. 73. szám, 10. lap.)

A sisak magassága 25 ctm., a karima átmérője 33 ctm., szélessége 11 ctm., oldalmagassága 11 ctm. és a súlya 3 kiló. XV. század eleje.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

800.

Fazéksisak, henger alakú, felső szélénél kissé behajló nehéz kovácsolt vasból. Tetőnyílását egymást keresztező széles két vaspánt fedi, melyek végei kívülről a sisakra lehajtva, oda vannak szögecselve.

A homlokon az orrvédőnek egy füles csavarral ellátott vaspánt van a sisakhoz szögecselve s hátul a nyakvértet csuklóvasból lógó három erős vas nyújtvány képezi, melyek közűl a két szélső ív alakban fölfelé hajtott, a középső, mely a hátra függ le, lefelé hajtott. A sisak alsó részén a két átelleni oldalon páros lyuk van fúrva (valószínűleg az állszíjazat megerősítésére), melyek közűl egy be van szögezve. A sisak magassága 13 ctm., a tarkóvédő vasak hossza, a görbület alatt mérve, 25 ctm. Az egész sisak súlya: 3·700 gramm. XIV. század. Rendkivül ritka forma. Erősen emlékeztet az 581. számu püspöki harczi kalap vasvázára. Itt is az egész sisakot fedte még a reá borított sisak takaró, mely hátul a nyakon messze lebegett. A védelmen kivül ezen szövet lebbentyüknek a nyaktól való eltar-

tása is volt feladata a hátul lelógó hajlított vasléczeknek. Azt hiszszük nem tévedünk, ha azt gyanítjuk, hogy e lovag szokás, mely utóbb a czímerekben is oly erőteljes kifejezésre jutott a keresztes hadjáratok idejéből eredt, midőn a messze kelet forró égöve alatt a lovagok hogy a hő hatását enyhítsék, vas sisakjaikat az arabok példájára fehér lepellel takarták be. Egészen itt keresendő eredete a mai fátyolos angol turista kalapnak is. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim.* Waffenkunde 55. lap.) A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

801.

Sisak (Schaller), kovácsolt, csiszolt vasból, kagyló alakú sapkával, melynek csiga alakú, hét magas vasgombbal ékített nyakvértje a

sisaksapkával egy vasból van kalapálva. Az arczvéd középen élben domborodik ki s egy vízszintes, hosszú látónyílással van áttörve s két oldalt a halántékig felnyúló két nyújtványon át a sisaksapkába szögecselt csiga alakú magas szögön fordulva, a középen mérsékelt bordával ellátott sisaktetőre tolható fel s leeresztve egy rúgós kapocscsal a nyakvérthez kapcsolható. (Hasonlót kiadva, lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895, xv. tábla 79. sz.) A sisak magassága 27·5 ctm., súlya 3 kiló 950 gramm. xv. század eleje.

Wilczek János gr.

802.

Csöbörsisak, csiszolt vasból, melynek teteje tompa kúpalakú. Az egész sisak egy darabból van kovácsolva. Az arcz helye hossz-

négyszög alakban van kivágva és széle körül apró lyukakkal áttörve, ezek közt 11 füles szög és homlokán egy kampós szög van a sisakba szögecselve. Mindezek arra szolgáltak, hogy az arcz nyilás elé és a

nyak körül sodrony pánczél részletek legyenek megerősíthetők. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*», München 1895. XV. tábla, 66. sz). A sisak magassága 28 ctm., súlya 1 kiló 560 gramm. XIV. század. Wilczek János gr.

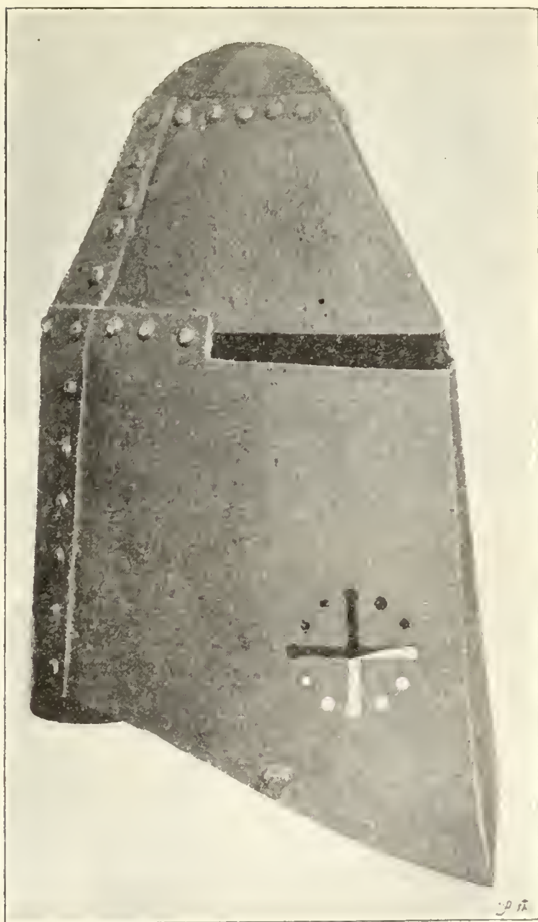
803.

Üstsisak (Topfhelm), magasra nyuló kúpos tetővel, amelynek homlok- és arczvédője élben kiszögellik. A sisak öt darab vaslemezből van gömbölyű fejű szegekkel összeszegecselve.

A hátsó koponyalemez félkörű és az élben kiszögellő arczvérttel van a fül tájékán függélyes vonalban összeszegecselve. A sisaktető három részből áll, egy hátsó kisebb kúprészletből, egy élben kihegyesedő homlokvértből és gömb alakú tetőrészletből. A homlokvért és arczvért 12 ctm. hosszú és 1·5 ctm. széles nyilás, a szemnyilás által van elválasztva. Az arczvért jobb oldalán egy kereszt és ennek közei között két-két, összesen nyolcz lyuk van átütve, s alatta egy 2 ctm. nagyságú fül van megerősítve. Magassága 48·5 ctm., hosszátmérője 30 ctm., harántátmérője 22·5 ctm. Súlya 2 kiló, 900 gramm. A sisak pontos vizsgálatából úgy látszik, hogy az nem tényleg használt harczi sisak, hanem vagy czímer, vagy halotti sisak, a minőt a középkorban a lovagok ravatalára szoktak volt

tenni. (Hasonló kiadva *W. Boeheim:* «Waffenkunde» 30. lap, 11. ábra. 29 lap, 10. ábra. *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen». 507. lap, 37. ábra, továbbá *M. Viollet-Le-Duc:* «Dictionnaire raisonné du Mobilier Français». V. kötet, figure 11. «Chevalier embrassant l'egu» (fin du XIV-e siècle, és *A. Demmin:* «Ergänzungsband» 120. l., 37. ábr.) XIV. század.

Szirmay Alfréd gr.

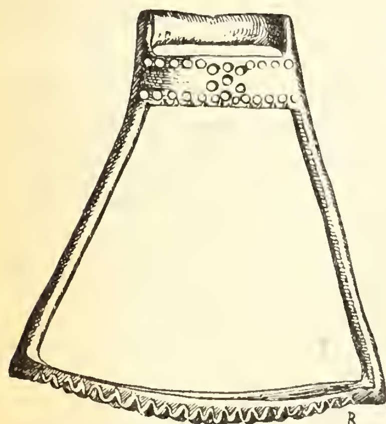

804.

Kengyel, bronzból (jobb oldali), talpallója nádlevél alakú s elől czakkozott leálló pánttal beszegett.

Az egyenlőtlen hosszúságú szárak hengerded alakúak s fölfelé összébb hajolva két lapos tengely által vannak összekapcsolva, melyek közűl a felső a szíjazat részére szolgál, az alsó pedig szélein bevájt, közepén ellenben virág alakban áttört lyukakkal díszített. A talpalló hossza 15, középszélessége 4·5 ctm., magassága 17 ctm.

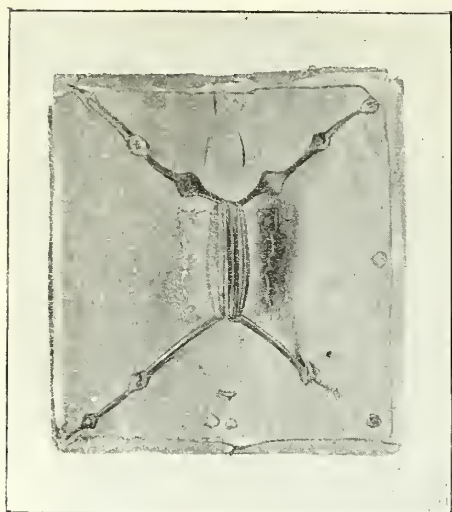
XV. század. Wilczek János gr.

804

805.

Ököl-tárcsapaizs, kézi, négyszög alakú, hullámos fölületű fából, amelynek mind a két oldala disznóbőrrel van bevonva. A külső oldalon vashuzalból képezett keret, és egy kapocshorog van odaszögelve. A négyszög átlóinak irányában lapos fejű szögekkel

kivert. Belső oldalán vashuzalokon nyugvó fafogó van alkalmazva. A fogó alatt egy fogazott szélű vaslemezt látunk.

Hasonló kiadva: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen» czímű munkája, 571. lapján. Hossza 31 ctm., szélessége 29 ctm. Súlya: 700 gr. A XV. századból.

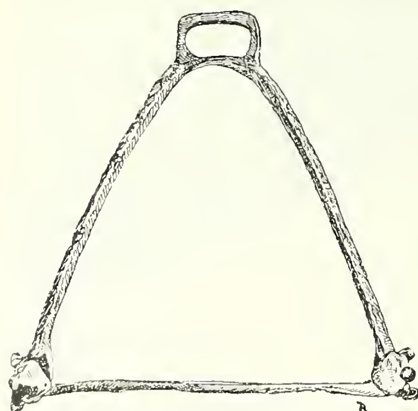
Wilczek János gr.

806.

Kengyel, vasból, nádlevélalakú talpallóval, melyből a három lapra kovácsolt kengyelszárak kúp alakban hajlanak össze s a csúcsban egy hossznégyszög alakú fülben végződnek. A talpalló és szárak összeérésénél a két szöglet szabálytalan lapokat mutató sárgaréz gömbbel van körül öntve, melyeknek külsején négy kiálló rézgomb van díszítésűl alkalmazva. A talpalló hossza 16, a kengyel magassága 16 ctm.

XIV. század vége.

Wilczek János gr.

810.

Sisak, franczia salade forma, üst alakú, gömbölyű sapkával, amelynek közepén egy ctm. széles lapos borda fut végig a homlokon át egész a tarkóig, a hol éles bordává alakul és hegyes csúcsban kiszögellik. E csúcsra van a nyak oldalán két egymásra tolható lemez rákfarkszerűen mozgathatólag, kihegyesedő csúcscsal erősítve. A sapka szélét, a nyakvértlemezek fölött két oldalt három-három magas, sodrottan bordázott fejű szög díszíti.

Az arczvért a halántékon van mozgathatólag megerősítve és 8 ctm. hosszú, 16 mm. széles látó réssel ellátva. A homlokvért éles bordában fölfelé hajlik, felső oldalai félkörösen kimetszettek, hátsó oldalai pedig két félkörben kikanyarítottak.

Az álvért 5 ctm. magas és a látó résnél 1·5 ctm. széles párkánynyal bír, még alsó széle megvastagodott.

(Hasonló alakú sisak kiadva *M. Viollet-Le-Duc:* «Dictionnaire Raisonné du Mobilier français». VI. kötet, 266. lap.) Magassága 23 ctm., haránt átmérője 20·5 ctm., hosszátmérője 32 ctm. Súlya 3 kiló 800 gramm.

Beszterczebánya szab. kir. város közönsége.

812.

Sisak, keleti forma, csiszolt vasból, melynek sapkája nyolcz kúpszeletből van alakítva és kissé lenyomott csúcsa egy horgas vasnyújtványban végződik. A tarkóvértből csak egy pánt van meg, a sisak aljához csillag alakú domború rézfejű szögekkel szögecselve, s ugyanily szögekkel volt az ellenző is a homlokrészhez erősítve, mely azonban jelenben hiányzik.

A fülvértek csuklóvason lógtak alá, most azonban úgy ezek, mint a félhold fejű csavarszöggel leszorítható orrvédő, hiányzanak. Magassága 23 ctm., súlya 1 kiló, 600 gramm. xv. század.

Wilczek János gr.

813.

Paizs, kerek, bőrből. Külső fölülete domborúan kipréselt alakokkal díszített. A középen oroszlánfej, e körül pedig harczoló görög

lovas és gyalogos alakok láthatók, a szélét pedig stilizált levelek díszítik. A bőr alatt erős zsákvászonra egy 1/2 ctm. magas gyps-réteg van ragasztva, amelyet ismét zsákvászon borít be.

A paizs belső részén két félkörű, bőrrel bevont fogantyúval van ellátva. Olasz munka. A XVI. századból.

Wilczek János gr.

814.

Vas álarcz, testszínűre festve, hosszú lószőrből álló bajuszszal. Az álarcz a szemöldök fölött egy 7·5 ctm. hosszú, 5 mm. széles látó nyilással van ellátva, a szemek pedig 5 lyukkal átlyukasztva. Az orr nagy sasorr s a homlok közepe erősen kiemelkedő élt képez.

Az ilyen vas álarczokat a magyar tornáknál használták a XVI. században. A szemöldök fölött négy szegen szíj maradványai láthatók, amely szíjakkal az álarcz a sisakhoz erősíttetett. Az álarcz 20 ctm. széles, 25·5 ctm. magas. Súlya 1 kiló 600 gramm.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

815.

Sisak. Kovácsolt vasból. A fejsapkát nyolez esúcsba futó kúpszelet képezi, hegyén kicsiny turbán forma gombbal. Az egy darabból álló nyakvért mozgatható. A szemellenző közepéből az orrvédő hiányzik. A sapka előrészén 17·5 etm. hosszú forgótok van odaforrasztva. A halántékvédők közepén szívalakú kivert domborodás van, mely négy helyen át van lyukasztva. A sapka kúpszeletei váltakozva zöld és vörös alapon aranyozott akanthus virágékítményekkel vannak kifestve, mely festés meg van újítva. Belűl vászonnal és vörös bőrrel van újabban kibélelve. Súlya: 2·230 gramm.

814

E sisakhoz hasonló formájút viseltek a török spahik a XVI. század elején. E festett sisakokat a XVI. század elején tartott magyar tornákon használták.

Így a pilzeni és prágai udvarban tartott magyar tornákon is. (Lásd: Torna-codex a bécsi es. műtörténeti múzeumokban.) E példány valószínűleg a tiroli Ferdinánd főherezeg által Prágában 1549- és 1557-ben tartott magyar tornákból származik. (Lásd: *A. Ilg.* Das k. k. Schloss Ambras, in Tirol. Wien, 1882. 25. lap. Hasonló sisakok a spahikon. *Happel.* Schatz-Kammer. Hamburg, 1688. 45. lap.)

Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből.

Ő es. és ap. kir. Felsége.

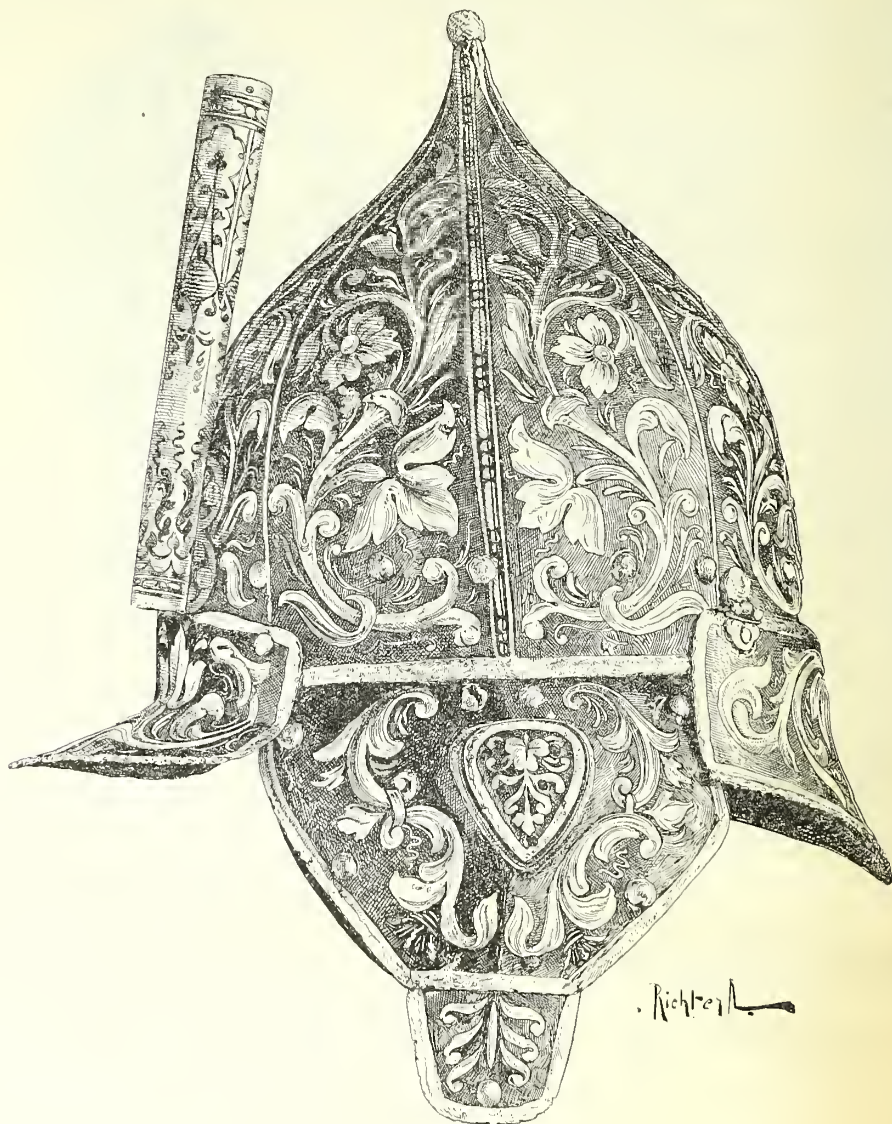
816.

Sisak, félgömb alakú sapkával, amelynek közepén éles borda fut végig. A sisaksapka szélén sárgaréz gömbfejű szegekkel megerősített fehér bőrszijazat újabb keletű. A sisakormon vert és aranyozott művű két szarvú keeskefő mint ezímerrészlettel. A sisakföveget vert és vésett művű 6·7 etm. széles vörösréz szalag futja körül, melybe

góthikus minuskulás betűkkel fölirat van vésve akként, hogy minden két betüt egy díszes rozetta szakít meg. E fölirat:

in * pe * ra * to * re bt.

Ami *W. Boeheim* szerint annyit jelentene mint Ihesus Nazarenus †

815

Principi Emathiæ † Regni Albaniæ † Terrori Osmanorum † Regi Epiri † Benedicat.

Magassága 17 ctm., hosszátmérője 21 ctm., harántátmérője 18 ctm. Súlya 3 kiló. E sisak Castriota György, másként Skanderbég albániai herczegé volt, aki 1403—1467-ig élt.

Skanderbég rettenthetetlen hős és nemes szívű fejedelem, *Hunyady János* fegyvertársa, a török hatalom megtörésében hazánk történetében is szerepet játszik. Ő is egyike azoknak, kik Ulászlót a törökkel kötött béke megszegésére ösztönzék, segélysereget igérve. 1444-ben november 10-én a szerencsétlen várnai csata napján már későn érkezik, de még jókor, hogy a menekülő szerencsétlen magyarok jelentékeny részét oltalma alá vegye s mindennel ellátva, hajókon Ragusába

szállíttassa. Mindezekért a reá tartozó hadi emlékeket szintén magyar vonatkozású hadtörténelmi emlékeink közé sorolandónak tartjuk.

Sisakunk oly kicsiny, hogy a fejre nem megy reá. Állrész nélkül a fejen meg sem maradhatna s az arczra annyira reá nyomulna, hogy a látást teljesen megakadályozná, annyival inkább, miután a meglevő részen visir nincsen. Mindezek folytán részünkről azt hiszszük, hogy sisakunk czímer vagy halotti sisak volt.

(Lásd még *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». VI. tábla, 4. ábra, 4. lap. *Gräve L.* Georg Castriotto. Meissen, 1828.)

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császz. és apost. kir. Felsége.

817.

Sisak, rendkívül szépen tagolt a keletre emlékeztető alakkal. Karesú tizenkét szeletre osztott süvegének hegye gombban végződik. Elől rövid ellenzője van, amelyen keresztül a 25 etm. hosszú orrvédő

vas jár. Az orrvédő vastól balra a tollforgó tartó van elhelyezve, mely kékre futtatott vaspléhből készült, 13 etm. hosszú és valószínűleg újabb munka. Hátul három esuklón járó kapesos lánezezal megerősített rövid nyakvédője van, míg két oldalt szépen díszített s középen szív alakú domború, aranyozott tagolattal ékített fültakarók lógnak le. A bordázott sisak díszítése kékes alapon olvasztott arany ékítmény az arabs felé hajló motivumokkal, azonban már oly stylban amint az hazánkban átalakult az ötvösök kezei alatt s amint azt később kecskeméti Ötvös Péter hires ötvösminta könyvében is meg-

találjuk. A sisak bélése fehér finom szőr és átvarrt kék vászon, amely a fövegben még fehér selyemmel is borítva volt.

Átmérője 21·5 ctm., magassága 28 ctm. Súlya 2 kiló 200 gramm. E sisak Zrínyi Miklós volt horvát bán és Szigetvár hős kapitányának tulajdonát képezte s így az 1566 előtti évekből származik. Zrínyi Miklós a magyar nemzet egyik legnagyobb hőse. Született 1518-ban. Már állítólag Bées 1529. táborozásánál részt vett, 1532-ben a magyarországi török háborúkban annyira kitünt, hogy a király által több ízben kitüntettetett. 1566-ban, midőn Szulejmán szultán roppant sereggel ostromolta Szigetvár várát, mint annak kapitánya hősi halált halt. A törökök által levágott feje Csáktornyán, teste pedig Szigeten temettetett el.

(Lásd kiadva *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». XVIII. tábla, 2. ábra, 11. lap. Csaknem teljesen hasonló sisakunkhoz Mehemed Sokolovitsé ugyane korszakból, mely ugyanesak Boeheim fönt idézett munkájában jelent meg a XLV. tábla 1. sz. ábrája alatt.) Az ambrasi várkastély inventáriumában már 1586-ban előfordul.

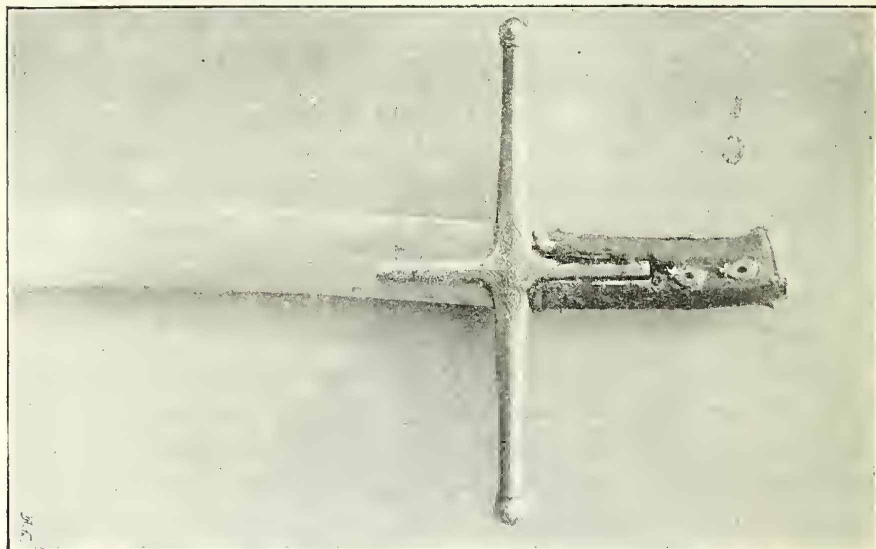
A béesi udvari fegyvergyüjteményből.

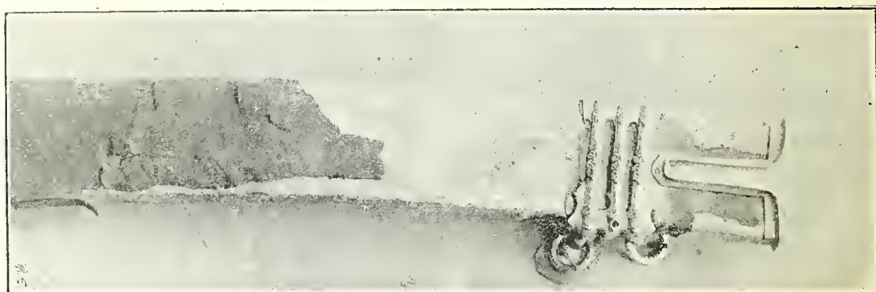
Ő csász. és apost. kir. Felsége.

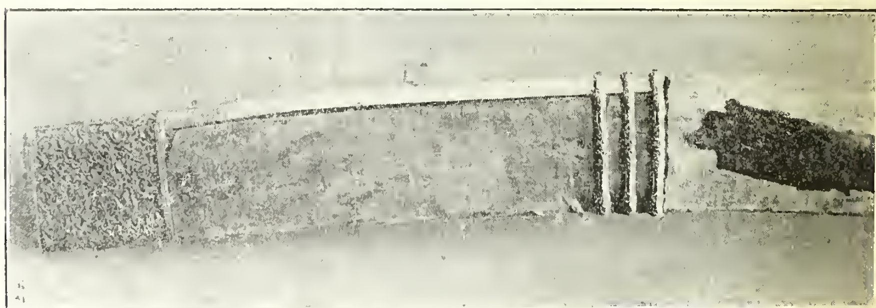
818.

Szablya, gyöngén görbülő aczélpengével, amelynek 23 etm. hosszú fokéle van. Vastagon aranyozott egyenes keresztvasa végei felé vékonyodik és karimával ellátott gömbben végződik. A két tüske együttesen 12 ctm. és a keresztvas e helyen bevésett arabeszk díszítéssel ékített. A keresztvas végei felé több szögletű. A nagyon gyöngén hajló csaknem egyenes markolat fája vászonnal és e fölött barna selyemmel bevont és két helyén átfúrt. E lyukak szélei ezüst boglárkával vannak beszegve. E két lyukon a kardzsinór volt keresztül fűzve. Az ezüst markolat kupakján a Zrínyi-család czímere van bevésve, amelyen érdekes az, hogy az eddig ismert czímerektől eltérőleg a sisakorom dísz egy koronás növekvő sárkány. A czímer körül N C de Z (Nicolaus Comes de Zerin) és 1567 van bevésve. A fahüvely elvágott végű és aranyozott ezüst foglalványokkal bír. A esúsztató 5·5 etm. nagy s mindkét oldalán művészi arabeszk vésetekkel díszített. A vászonnal és fekete bársonynyal bevont hüvely négy hordkariká-val bír. A penge 83 etm. hosszú és 3·7 ctm. széles. Markolata 11 ctm. Keresztvasa 22 ctm. Súlya 1 kiló 700 gramm. Alakja tiszta magyar, mint a minő a XVI. és XVII. században nálunk és Lengyelországban általában divatos volt.

818. Zrínyi Miklós kardja.

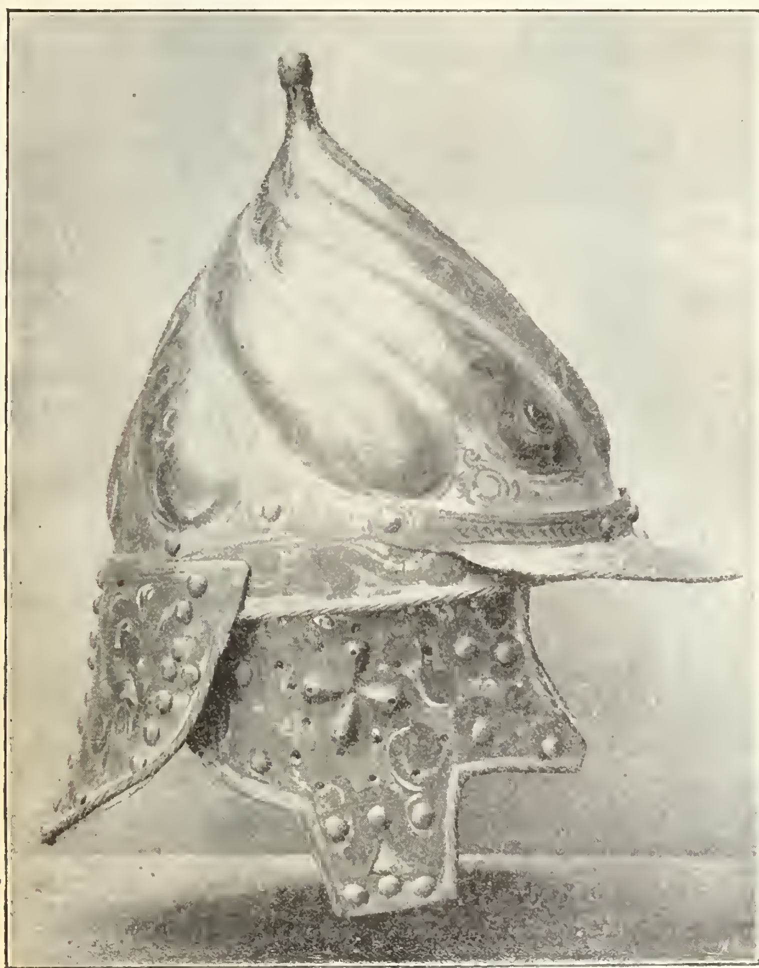
E kard, a hagyomány szerint, Zrinyi Miklós tulajdonát képezte, s mint ilyen legbecsesebb hadtörténeti ereklyeink egyike. Azonban, ha csak a markolat végébe vésett czímer volna e részben az irányadó, úgy kételyeink merülhetnek föl, mert ott az 1567. évet látjuk bevésve. Zrínyi Miklós Szigetvárnál 1566-ban esett el és így a czímer e kardba egy évvel később vésetett be, amikor már a család valamely más tagjáé volt. (Lásd még *W. Boeheim:* «Waffenkund». 273. lap.)

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

823.

Torna sisak, magyar alak. A sisak bordái a csúcs felé csavarmenetesen haladnak és egy 3 ctm. magas gombos csúcsban végződnek. A rövid nyakvért egy darab lemezből áll és három sor gömbös fejű

szöggel díszített. A szemellenző 5 etm. széles és a szélén kiemelkedő zsinórmódra sodrott szegélylyel bír. Közepén két H H betű van fegyverkováesbélyeg gyanánt beütve. A halántékvért domborúan kivert díszítéssel bír s átlyuggatott.

Az egész sisak aranyozott és zöld, fehér és barna vörös festett lánezgyűrűkkel és növényi ékítménynyel díszített. Belseje vászonnal bélelt. Orrvédője és forgó tokja hiányzik. XVI. század.

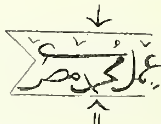
A béesi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

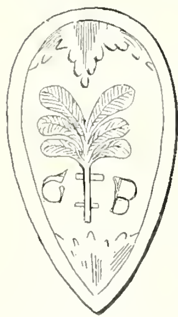
824.

Szablya, magyaros, gyöngén görbülő aezélpengével, hegyén mintegy 18·5 etm. hosszú fokéllel. A penge 3·3 etm. széles, síma, tövén négyszögű keretben a készítő török kardcsiszár bélyege van bevésve:

عمل محمد مصری

Amel-i Mohammed miszri, vagyis az egyptomi Mohammed műve. Markolatának farésze fekete bőrrel bevont és ezüst sodronynyal van körülesavarva. Az egyenes keresztvas ezüst lappal bevont és aranyozott, két hosszú tüskével bír, amelyek közül a felső markolat ezüst sodronyával van körülvéve. A hegyes tojásdad idomú markolatkupakról egy négyszögletű szemekből álló és karikával ellátott ezüst lánez lóg le, amelynek karikás vége a keresztvasra van rátolva. A kupakon a Bebek-család czímere van bevésve.

A hüvely felső része ehagrinbőrrel bevont és aranyozott ezüst foglalványokkal ellátott. Az első hordkarikától, amely egy vésett művű pánton van megerősítve, egy vastag ezüst sodrony esavarodik a bőr fölött egészen a 45 etm. hosszú díszes, domborúan kivésett arabeszkekkel ékített boglárokkal és ezek között cartuche-okkal díszített esúsztató hüvelypántig. A boglárok közepén ékkő számára való foglalványrekeszek vannak, amelyekből azonban az ékkövek már hiányzanak.

A penge hossza 75 etm., a markolat a keresztvassal együtt 12 etm., ez utóbbi pedig 25 etm. s ennek tüskéi 7 etm. hosszúak. A kard súlya hüvelyestől 2 kiló. XVI. század.

A markolat kupakján levő czímerben, a paizsban kettős kereszt van, melynek felső végéből kétfelé 3—3 toll nő ki. A sisakorom dísz,

amely azonban itt hiányzik egy növekvő koronás szűz alakja, melyet két delfin környez.

A czímer mellett kétoldalt G. B. betűk láthatók. (Georgius Bebek.)

E kard tehát történetünk egy érdekes alakjáé, a sokat hányatott vitéz *Bebek Györgyé*, az utolsó Bebeké volt.

A pelsőczi Bebek, vagy Bubek, Bebék, Böbek család egyike ősrégi családainknak, melynek eredetéről egész mondakör képződött.

Első okmányilag kimutatható őse a családnak Máté, kinek fiai Detre és Fülöp 1243-ban IV. Béla királytól Gömör megyében Berzéthe, Pelsőcz és Csetnek helységeket kapják.

Kardunk tulajdonosa a családfán IV. *György* (III. Ferencz fia) atyjával együtt eleinte Ferdinánd király híve, és mint ilyen 1552-ben Génuáig járt Miksa főherczeg elé követségben. Fülek várának a törökök általi elfoglalása után Isabella részére pártolt és Ferdinánd híveit, különösen a lőcseieket sanyargatta.

Atyja hatalmas úr volt a felvidéken, Gömör megye főispánja s felső-magyarországi főkapitány, emellett hatalmas birtokok ura. Bírta Fülek, Salgó, Boldogkő, Szádvár, Krasznahorka nagyobb várakat, több megerősített kastélyt, valamint a pelsőczi és csetneki uradalmakat számos faluval. György e birtokokat még növelte. A panaszok a Ferdinánd-pártiak részéről mindinkább szaporodván ellenök, sőt az ellenök küldött német sereg is elégtelen lévén megfékezésükre, 1556-ban atyjával együtt az országgyülés által számkivetettek. Atyja Erdélybe ment, György azonban bent maradt és továbbra is harczolt az ellenpárttal s miután Ferdinánd látta, hogy e zavaros időkben meg nem fékezheti, tehát megpróbálta pártjára vonni az által, hogy Borsodban Zsolczát és Aszalót neki adományozta. Ekkor Ferdinánd részére állott, de hatalmaskodásait tovább is folytatta. Folytonosan harczban volt Veráncz Antal egri püspökkel is. A török ellen vitézül harczolt több ízben. Kardja, mely kétségtelenül török munka, szintén valamely törökön nyert diadalának hadi zsákmányából ered. 1562-ben egy hitehagyott török cselvetése következtében a füleki bég fogságába esett és Konstantinápolyba küldetett. Innen, miután Ferdinándnak nem sikerült őt kiszabadítani, — az ifjú Szapolyaihoz pártolt, kinek közbenjárására megszabadulván 1565-ben, annak hadi főkapitányává lőn. A következő évben egyik várát Szendrőt, Svendi Lázár Miksa király részére elfoglalván, ismét hűséget igért, de hitelt nem adván neki Svendi, Szádváron leányait és nejét Patócsy Zsófiát fogta ostrom alá. Neje hosszú ideig vitézül védvén a várat, végül feladni volt kénytelen oly feltétel alatt, hogy családja és az őrség szabad elmenetelt kap s kincseit és ruháit is magával viheti, csupán a lovak és fegyverek foglaltatnak le. Kardunk is ekkor kerülhetett Svendi kezébe, ki azután azt az értékesebbekkel együtt bizonyára Bécsbe küldte ajándékul a királynak. György ez alatt visszavonult Erdélybe és Miksa királyon Kővár és Nagybánya város elfoglalásával állott bosszút. Meghalt 1567-ben. Neje a hős Patócsy Zsófia pedig 1583-ban. Csak leány gyermekei maradván, vele a Bebek-család kihalt.

Régi várai körül és birtokain azonban neve mai napig is él s a krasznahorkai várban fennmaradt ritka szép bronz ágyúi nevével és czímerével kiállításunknak szintén egyik fődíszét képezik.

Irodalom: Budai Ferencz: «Polgári Lexikona». I. r. 202. l. *I. Siebmacher:* «Wappenbuch». 1893. I. k. 46. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». I. k. 261. l.

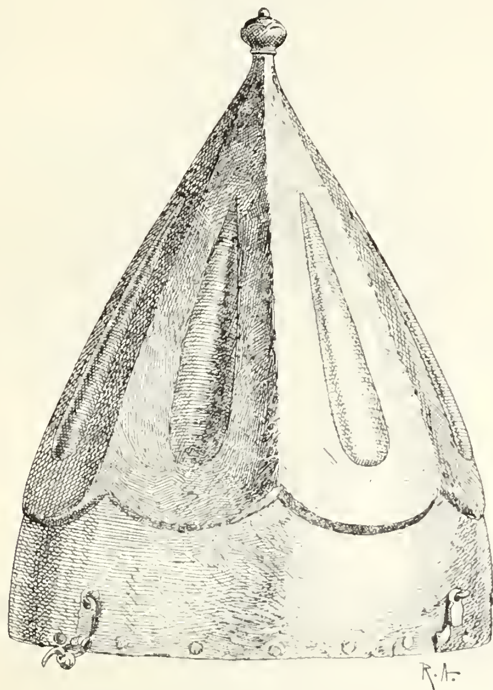
Csak mint érdekességet említjük föl, hogy *Demmin A.* általunk is többször idézett fegyvertanának 1052. lapján, valószínűleg Boeheim valamely közleménye nyomán, Bebek Györgynek e kardján levő czímerét, mint valamely ösmeretlen magyar fegyverkovács bélyegét adja ki.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

827.

Sisak (keleti), kovácsolt, vésett és aranyozott vasból, korona alakra metszett gombban végződő csúcscsal. Ellenző, orrvédő vas, fül- és nyakvért hiányzik. A sisaksapka kifelé domborított nyolcz háromszögű, lapos kúpban fut a csúcsnál össze s a kúpok mezejében hasonló alakú féldomború csíszolt vaskúpokkal van ékítve, és egyik kis kúpban török jegygyel ellátva, mely egy konstantinápolyi arab fegyverkovács

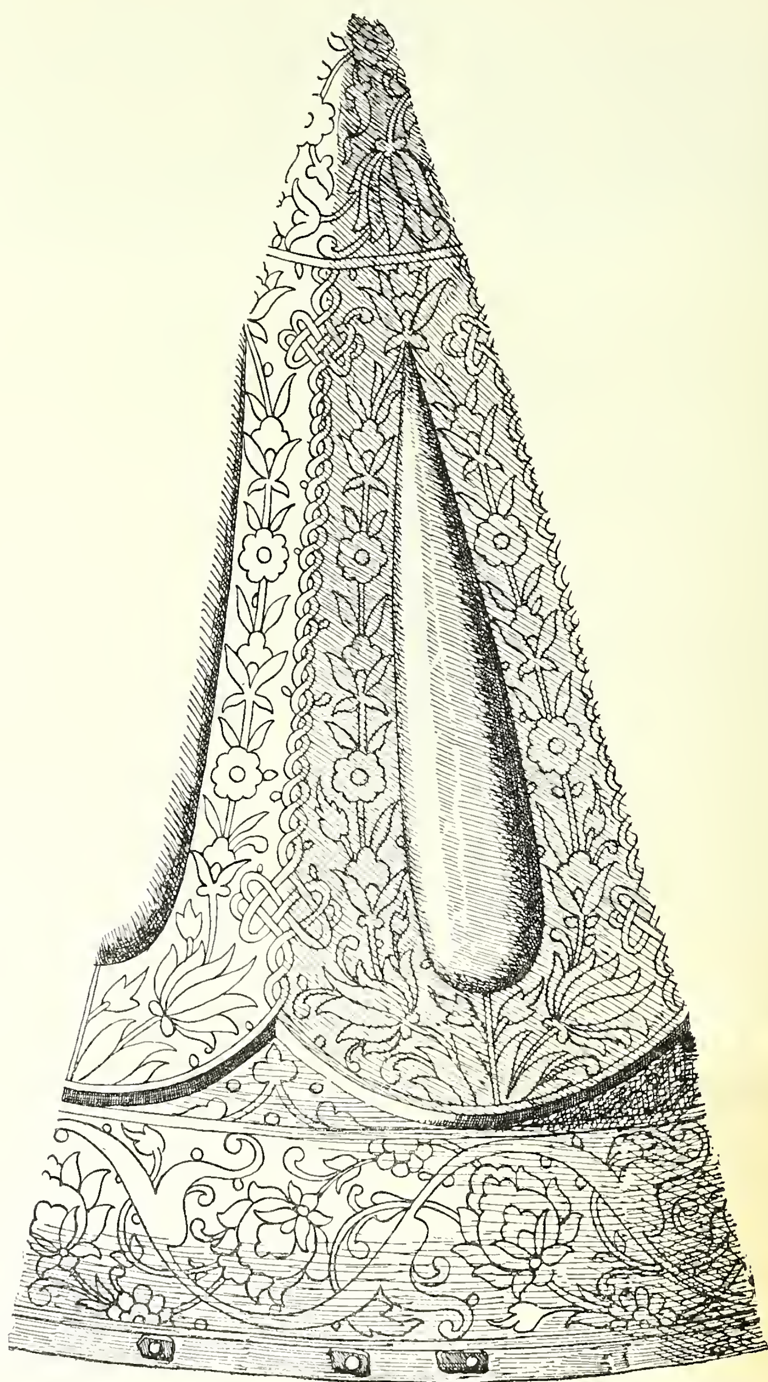

bélyege. (Lásd «Catalogue des Collections C. Le Musée d'Artillerie en 1889. III. K. Marques ou poinçons». 8. tábla S. 98.) Ezen jel II. Mohamed szultán fegyvertárának bélyege. Kufi írás, értelme «illahi», azaz «az istenért». Ezen jegy lefordított alakban A. Demmin «Die Kriegswaffen» czímű munkája 1054-ik lapján is előfordul, de értelme rosszúl van visszaadva. Itt kiadva a 3212. számú puska leírásánál. A sisaksapka aranyozott, perzsa motivumú bevésett virágokkal s a kúpéleken stilizált szalagfonással gazdagon ékített. A meglevő rész hasonlít a Zrinyi Miklós sisakjához. (Lásd W. Boeheim: «Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. Waffensammlung», Wien 1894. Folio XVIII. tábla, 2. szám.)

A sisaksapka magassága 30, szélessége 21·5 ctm. Súlya: 1·80 gr.

XV. század második fele.

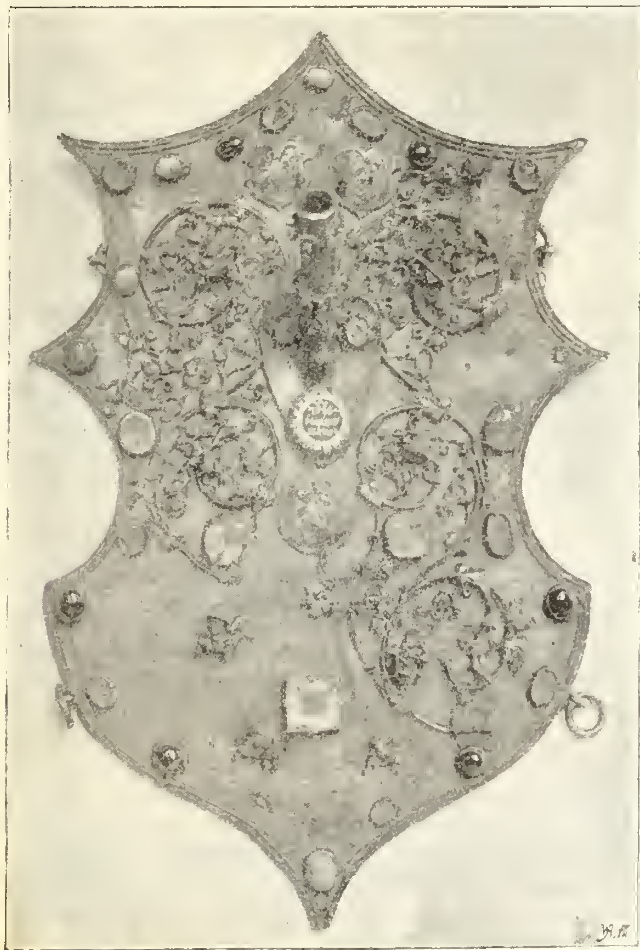
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

827

828.

Lóhomlokdísz czímer paizsalakban ezüstből, külső felületén tűzben aranyozva. A homlokdísz xv. század végéről való gothikus áttört művű ezüst lombdiszítéssel van ékítve, a melyen doboló, hegedülő, dudáló, tilinkozó, zenélő alakok vannak; a lombok között pedig

állatok vannak kiöntve. Egyes virágokon a zománczozás nyomai láthatók. A hármas bordájú szegélyt, chrysopras, gránát, türkisz ékkövek rekeszes foglalványokban veszik körül, valamint a lombdiszítmény ágai között is hasonló félékkövek és három nagyobb hegyi jegecz látható. Az ékkövek egy része (9 drb) hiányzik.

A középen szívalakú vért közepén 7 $^1/_2$ ctm. hosszú, 1 ctm. átmérőjű tolltartó hüvely van megerősítve, a melyen szintén ezüstből

készített virágok láthatók, melyeket középükön apró gránátok diszítenek.

A hüvely alatt kerek carneol van befoglalva, melynek égetett fehér felületén koszorúban IHS | MARIEF | ILIVS felirat olvasható. A carneol alatt zöld zománczos kerek lapon *1565* évszám *I B* betűk és egy *nyilazó oroszlán* alakja domborodik ki, a hüvely felett pedig ugyancsak zöld zománcz alapon két ezüstbe vésett czímerpaizs van felforrasztva, a melyek közül az egyikben RASKAI és hármas halmon álló gyűrűt tartó holló, a másikban BODO név és néhány virág látható.

Az egész mű úgy látszik, hogy különböző rendeltetésű ötvösművek darabjaiból lett összeállitva.

Az egész homlokdísznek a fejkantárhoz való megerősítésére négy kis karika szolgált.

Hossza 29 ctm., legnagyobb szélessége 18 ctm.

A három czímerpaizs közül a nyilazó oroszlán ismeretlen ugyan előttünk, de ez határozza meg műtárgyunk korát az 1565 évszámmal. Miután pedig másik két czímerpaizsunk ugyanegy munkáju az előbbenivel, így kétségtelen, hogy szintén azon korból származik. És ezt a történelmi adatok is bizonyítják. Két czímerpaizsunk közül egyik a ráskai Ráskay, a másik pedig a györgyi Bodó családé. A két czímer egymás mellett a férj és nő czímere kell hogy legyen. És csakugyan mint egy 1511 augusztus 15-ikén kelt oklevélből kitünik, Ráskay Erzsébet, Bodó Ferencz neje volt.

A Ráskay család ma már kihalt, a Guth-Keled nemzetségből ered és egyes tagjai már a XIII. században zászlós urak. Erzsébetünk atyja Balázs, Mátyás király budai várnagya, később pedig 1518-ig tárnokmester volt.

Férje Bodó Ferencz szintén neves nemesi családból származik, mely ugyancsak Mátyás király alatt szerepel és emelkedik. Gergely szintén épúgy mint Ráskay ezt megelőzőleg budai várnagy és utóbb kir. tárnokmester volt. Gáspár, Ferenczünk atyja, Mátyásnak gyermekségétől híve. 1457-ben vele együtt volt bebörtönözve, utóbb a királyné főajtónállója, és ő volt az, a ki a nagy király holttestét Bécsből a Dunán Budára kisérte.

Ferencz a XVI. század egyik kimagasló törökverő hőse. 1518-ban II. Lajos király tanácsosa. A mohácsi vész után Szapolyai tántoríthatlan híve és hadvezére. Mint ilyen folyton Ferdinánd ellen harczolt, mígnem Eger mellett csatát vesztvén, elfogatott és Bécsbe vitetett. Ekkor kétszáz magyar úr vállalt érte felelősséget, de ő maga visszautasította, mert nem akart Szapolyaitól Ferdinánd pártjára állani. Bécsi fogságában halt is meg.

(Irodalom: *Nagy Iván* Magyarország családai. I. k. 138. és IX. k. 634. *Turul Dr. Csánki Dezső.* Harminczhatpecsétes oklevél 1511-ből. 1887. 53. lap. *Orsz. Levéltár.* Dl. oszt. 22193. sz. *Budai Ferencz* Lexikona. I. k. 252. l. *J. Siebmacher's* Wappenbuch. I. k. 70. l. és IV. k. 534.)

E történelmi adatok bizonyára csak becsesebbé teszik előttünk ez ötvösművet. A melyet tekintve a két családnak szerepét Mátyás udvarában, egyes részeiben az ő híres ötvöseitől is származhatóknak joggal gondolhatunk.

XVI. század. Juric Lavandal Gusztáv dr.

833.

Kengyel kovácsolt, czinezett vasból, a melynek szárai körte-alakúan hajlítottak és a talpallónál háromszögű kiugró lemezzel bírnak. A kengyelszárak végéhez a kengyelszíj fedésére egy négyszögű, külső felületén hárombordás vaslemez van szögecselve.

A kengyel magassága 15 ctm., legnagyobb szélessége 12 ctm.

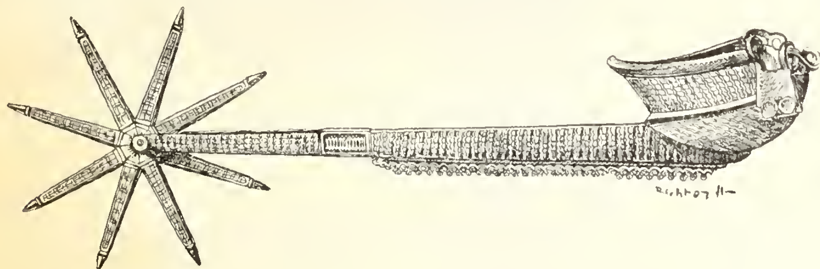
Hasonló kiadva: *W. Boeheim* Waffenkunde 213. lap, 235. ábra, a hol az ábra magyarázatánál ó-magyar kengyelnek, a szövegben pedig török üzénginek neveztetik. Továbbá *A. Schlieben*: Geschichte der Steigbügel (Annalen des Vereins für Nassauische Alterthumskunde u. Geschichtsforschung) XXIV. k. 1892. III. tábla 148. ábra. xv. század.

A bécsi udv. fegyvergyűjteményből.

Ő császári és apost. kir. Felsége.

834.

Tornasarkantyú vasból, vésett diszítéssel, arabsforma. Hasonló alakú sarkantyúkat találni Lengyelországban is. A sarkantyú szárai csolnak csucsához hasonlóak, széles lapos lemezből készültek, a melynek alsó része kiugró haránt futó sávokkal, a felső része szintén

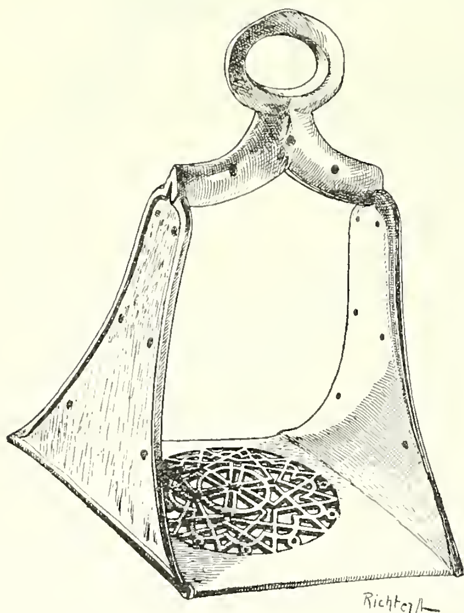
olyan kevésbbé ferde sávokkal diszített. A szár közepén egy hosszúkás négyzetben össze nem függő minusculás betűk láthatók. A tarajtartó lapos és mindkét oldalán pikkelyszerű diszítéssel, alján csaknem kétharmadrészben áttört művű finom lóherlevélidomú góthikus párkányzattal diszitett. A nyolczágú csillagtaraj hosszú ágai végükön tüskeszerűen kihegyesednek és vésetekkel diszítettek. A szárak közötti távolság 6·5 ctm., a tarajtartó hossza: 21 ctm., a taraj a suga-

rakkal együtt: 12 ctm. XV. század. (Hasonló kiadva: *Boeheim W.* Waffenkunde. 227. lap. és *Angelo Angelucci.* Catalogo della Armeria Reale, Torino 1890. 163. lap.)

Lőcse szab. kir. város hatósága.

836.

Kengyel, keleti alak, úgynevezett sim-rikab; kovácsolt vasból, széles, Salamon pecsétjét [mühiir-i szülejman] ábrázoló áttört művű talpallóval és három szögalakú szárakkal. A szárak oldalai vékony, keskeny párkánynyal bírnak s rajtuk nyolcz kis lyuk van átütve. Valószínű, hogy a kengyel szárainak eme mélyebb részében valami díszes vésett lemez lehetett beerősítve. A kengyel a szíj számára lapos, kerülékalakú füllel ellátott, amelynek nyakán három lyuk van és szétszórtan beütött vonalkákkal diszített.

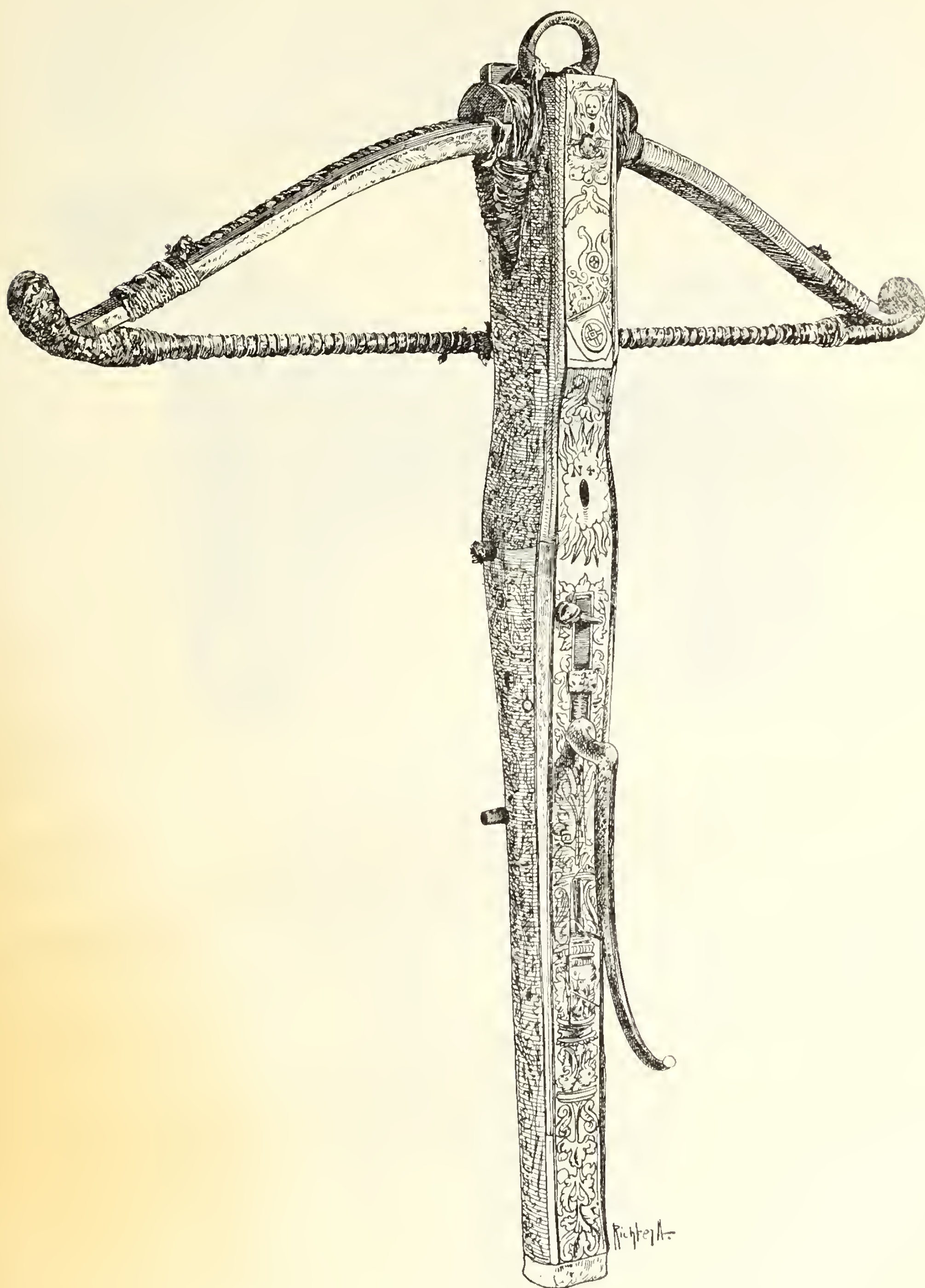
[Lásd: *Angelo Angelucci* Catalogo della Armeria-Reale. Torino. 1890. 162. lap. D. 107. sz. a. s u. a. 55. lap, a hol hasonló kengyel ábrája látható. Hasonló kiadva még: *Demmin:* Die Kriegswaffen. 654. lap. 20. á. *Boeheim*: Waffenkunde. 213. l. 236. á. és *Schlieben A.* Geschichte der Steigbügel. Annalen des Vereines für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung XXIV. kötet, IV. t. 223. 221. 319. ábrák.] XVI. század.

Armeria-Reale turini olasz királyi fegyvergyűjtemény.

837.

Számszeríj, halászati és vadászjelenetekkel vésett elefántcsonttal teljesen borítva. A kurta, vastag íj aczélból van és vastag pattintó húrja czérnasodrattal van körülcsavarva. A számszeríj hátán czímerpaizs van, mezejében egy küllős kerékkel. A paizsfedő sisak fölött a sisakoromdíszt vadászkürtök közzé állított négy küllős kerék képezi. Ez alatt N. 4. van bevésve. A számszeríj hossza 63·5, az aczélíj átmérője 57 ctm. XVI. század eleje. Hasonló II. Miksa számszeríja, mely ki van adva *Boeheim* albumában. XL. tábla 3. sz. alatt.

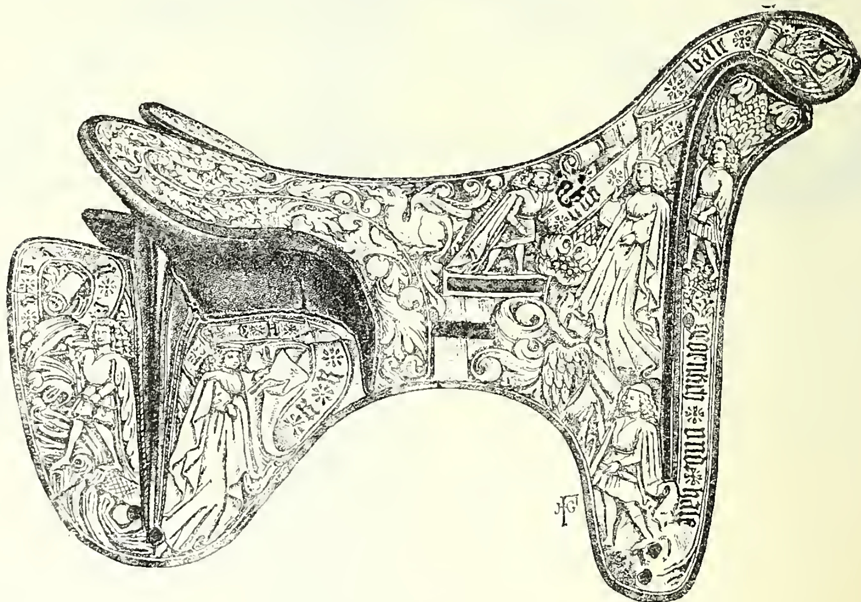
Wilczek János gr.

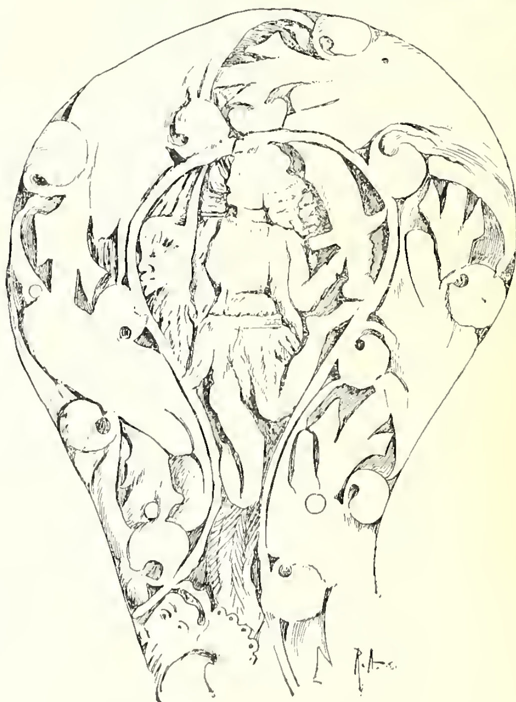

837

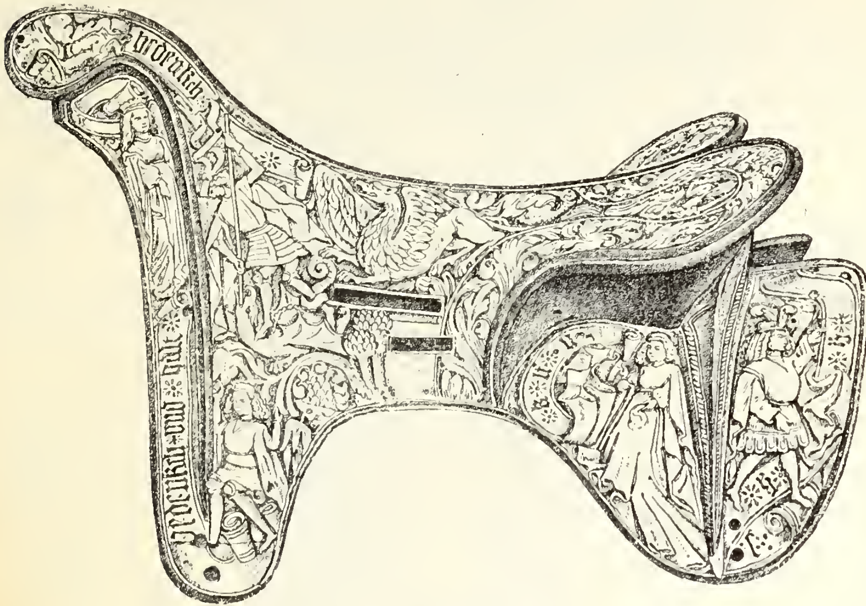
838.

Nyereg, fából faragva, kívül alak-, szalag- és lombvésetekkel gazdagon födött elefántcsonttal teljesen borítva. A nyereg belseje nyers bőrrel s ezen fölül nyírfa héjával van beragasztva. A nyereg felső lapján az elefántcsonttal nem borított farészek, valamint az

egyes mezőket elválasztó gerincz-pántok és a nyereg szegélypántja czinóber-vörösre vannak festve. Az elefántcsont borításon xv. századbeli viseletű férfi és női alakok, szárnyas griffek s a sárkányt ölő szent György alakja van kivésve. A nyereg támlapja kettes körlap. A nyeregkápa pedig kosorr alakban görbülő és végén két lapra oszlott. Egyik oldalán mozsarat irányzó két majom van kivésve. Az

alakok közti tért kitöltő fák és stilizált virágok közt szalagok futnak, melyek bevésett és feketére festett betűkkel és jelmondatokkal vannak díszítve. A nyereg előrészén ily jelmondat: Gedenkch und halt mindkét oldalon s ennek előrésze a kápán és második része a közép lapon ismételten előfordul, míg a hátsó lapokon a szalagokon K, G, L és S betűk különböző távolságokban többszörösen fordulnak elő.

A hullámos alakban faragott éles, magas gerinczű nyeregbe két oldalt a hasalló- és kengyelszíj részére kétkét hossznégyszögű nyilás van kivésve, míg a nyeregszárak négy csúcsában páros lyuk vanfúrva. Az egyik sarokban paizsba vésve kereszt, valószínűleg a készítő mester jegye látható. (Ezen és más hasonló nyergek leírása az Archæologiai Értesítő [új folyam] 1894. évi XIV. kötet 1. füzetében ki van adva.) A nyereg súlya 3 kilo 500 gr. xv. század. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

839.

Kengyel, jobb oldali, vasból, melynek nyujtott kerülék alakú talpallójából kiemelkedő, hengerded, egyenes szárai fölül egy előre görbülő ív alakú tengelylyel vannak összekötve. A kengyel szárai közül a nyereg felé eső kurtább, miáltal a kengyel a nyereg felé dűlő rézsutos állást nyer. A külső szár a szíjtartó tengelyen alul két ágúvá alakul s végeik a talpallóban ismét egyesülnek. A talpalló szélei kívül bordázottak és a kettes szár mellé fölfutva, csúcsíves motivumú áttörésekkel bírnak. Az erősen párnázott tornanyergekhez alakított kengyel szárai közti legnagyobb átmérő 11·5, fölül az összekötő tengely hossza 5·5, a kisebb szár magassága 10·5, a nagyobb száré 13 etm. xv. század.

Nyáry Jenő br.

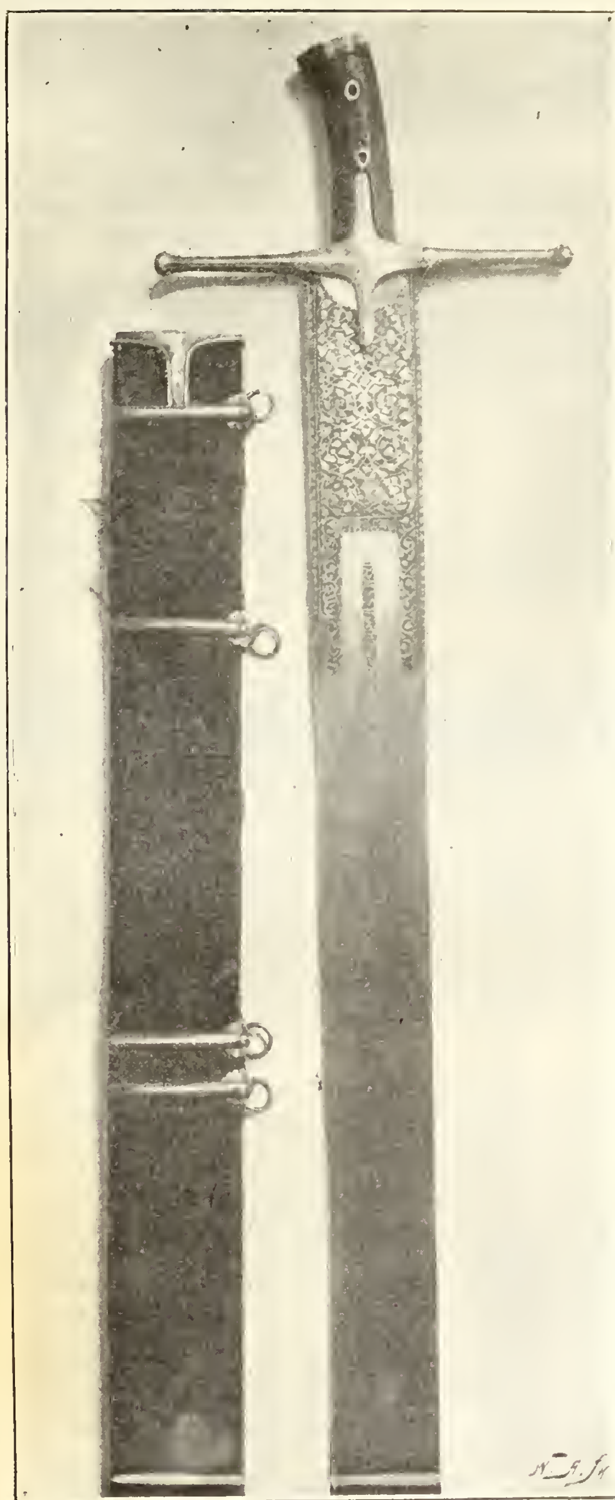
842.

Kard, egyenes, kétélű széles pengével, a melynek markolat felüli részén mindkét oldalát aranyozott beétetett arabeszkek diszítik. Az arabeszk végén négyzetes keretben a készítő fegyverkovács neve, illetve bélyege olvasható:

عمل محمد الانصری

Amel-i-Mohammed el anszari (a medinai Mohammed műve).

A bélyeg felett a penge közepén mintegy etm. széles szalagon a 48 szura «A győzelem» bekezdése van aranyozott betűkkel beétetve. A mondat vége már nagyon lekopott. Ide iktatjuk e szurát

842

eredetiben és fordításban, miután az a legtöbb török eredetű fegyveren olvasható.

«A győzelmi» szura első verse:

انّا فتكانالك فتاكًا مبيبًا ليغفر لك
اللّهُ ماتقّدم من ذنبك وماتاخرو يتمّ
نعمته غليك يديك صيراطاً مستقيماً

Inna fatahna laka, fathan mubinan li-jaghfira laka allahu ma takka-el dama min dzanbika va ma ta akkára va jutimma nimatu ha aleika va jadijaka szïrathan musztakhiman.

Valóban mi nyilvános győzelemre segítettünk téged, hogy lásd, miként az Isten megbocsátja büneidet és kegyelmet gyakorol veled, és az igazak útján vezet.

A kard keresztvasa egyenes, végén kis gombbal s közepén rövid tüskével ellátott aranyozott ezüstből készült. A markolat farészét piros selyem borítja, kupakja pedig tojásdadalakú és aranyozott ezüst.

A hüvely barnapiros bársonynyal bevont és négy hordkarikával bír; csúsztatója széles s külső oldalán arabeszkekkel diszített. A hüvely foglalványai aranyozott ezüstből valók.

Méretei: A penge hossza 92·5 ctm., szélessége 6 ctm., keresztvasa 12 ctm., míg a két tüske együtt 9 ctm., a markolat 11 ctm.

A kard súlya hüvelyestől 2 kilo 100 gramm.

A császári gyűjtemény leltára kardunkat Thury György kapitánynak tulajdonítja.

A kard maga a XV. század végéről való s csak későbben juthatott Thury György birtokába, valószínűleg mint török hadizsákmány.

A közép-thúri «Thúri» esalád okmányainkban a XV. században kezd szerepelni. 1422-ben éltek Hont megyében Mihály és Imre. János 1464-ben királyi ember, Miklós pedig Mátyás király alatt szerepel. De a család legnevesebb tagja a vitéz *Thúry György* kapitány. Ferdinánd és Maximilian királyok alatt harezolt folyton a török ellen s azoknak valódi réme volt. 1544-ben a sági várban lakott, innen sietett ő Balassa Menyhért védelmére Lévára, meghallván a törökök ágyúzását. Jelen volt 1552-ben Eördögh Mátyás vezérsége alatt, a palásti mezőn esett szerenesétlen harezban. Ott ő szabadította meg az olaszokat a török kezéből. Lévai kapitány volt 1558-ig, a mikor Lévát a király Dobó Istvánnak ajándékozta. Innen Palotára ment kapitánynak. Innen ment ő 1563-ben Maximilian koronázására Pozsonyba, hol az ünnepélyek alatt régi szokás szerint Gyulaffy Lászlóval sok néző előtt bajt vivott. Mint palotai kapitány 1566-ban míg Zrínyi Szigetvárban hősi halált halt, Arszlán budai pasa ellenében hősileg megvédte a gondjaira bízott várat.

Eck gróffal, Győr paranesnokával Palotáról Veszprém és onnan Tata alá sietett, résztvevén azok felmentésében. Majd százhúsz huszárjával Maximilián győri táborába vonult. Itt a kémszemlére jött Mohammed székesfehérvári béget megver-

vén és elfogván, Maximilian ezen hőstetteért őt az egész tábor előtt lovaggá ütötte és nagy arany láncot függesztett nyakába.

Itt bemutatott kardja arabs felirása szerint is régi arabs pallos levén, ezt is bizonyára a török elleni harczaiban zsákmányolta.

Valódi ostora levén a töröknek, ezek mindent elkövettek megejtésére, a mi végre sikerült is. Thúry 1571-ben kanizsai kapitány volt. A törökök valami ürügy alatt kicsalták a várból s hősi küzdelem után megölték. Fejét levágva Konstantinápolyba küldték. Testét pedig Zrínyi György temettette el Kanizsán.

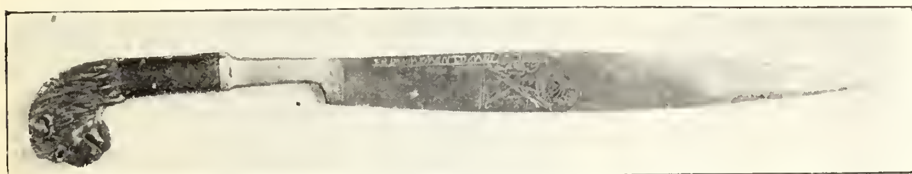
Irodalom: *Budai Ferencz.* Polgári Lexikona. Pest. 1866. III. k. 291. l. *Nagy Iván.* Magyarország családai. Pest 1865. 11. k. 191. l. *J. Siebmacher.* Wappenbuch. IV. k. 669. l.

Lásd *Boeheim W.*: Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses. XVIII. táb. 1. ábra 15. lap.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

843.

Pallos (testőrségi dísz), kissé domború, kés alakú súlyos, hosszú nyakú vastag pengével, mely közepétől kétélű hegyes csúcsba fut ki. A penge közepén két oldalt szent András kereszt között korona, fölötte

F A betűk s a foka mentén két oldalt MATER DEI MEMENTO MEI 1551 felirat van, oly módon alkalmazva, hogy a betűk és díszek közei vannak kiétetve. A vastag, ormótlan famarkolat egy előre hajló nagy, faragott oroszlánfejben végződik, mely fehér alapon vörösre van mázolva. A penge hossza 61 ctm., legnagyobb szélessége 7 ctm. Súlya 1 kgr. és 500 gramm.

A kismartoni várkastélyból. Esterházy Pál hg.

847.

Sarkantyú (egy pár), ezüstből, egyenes lapos négyélű, 12 ctm. hosszú, elején és végén aranyozott arabeszk vésetekkel díszített tarajtartóval, amelyben egy kis tizenkét ágú csillagtaraj alig kiálló sugarakkal van megerősítve.

A közép bordás síma szárak egy-egy lefelé álló kis füllel bírnak, amelybe aranyozott boglárú ezüst kapocshoz erősített finom ezüst fonatú, hét vésett és aranyozott ezüst boglárral díszített szíj van erősítve, rajta kapocscsal ellátott aranyozott csattal.

A szárak végén nehéz ezüstlánez lóg, míg a külső szár oldalán egy turbán alakú gömb van. A szárak közötti távolság 8·5 etm. Súlya 300 gramm. XVI. század.

A kismartoni várkastélyból. Esterházy Pál hg.

852.

Kard, rövid egyenes, hegye felé hirtelen keskenyedő pengével. A kard pengéjén levő aranynyal edzett föliratok teszik a kardot reánk nézve különösen beesessé. A penge mindkét oldalán egy négyszögű paizsba zárt kereszt, összefonódó szalagdíszítéssel, amelynek végén majuskulás betűkkel az egyik oldalon COLOMANUS EPS a másikon REX HVNGARIE van beedzve. A mondatok végén egy-egy kereszt van bevésve. A vastagon aranyozott keresztvas sárkányt ábrázol. A markolat gombja két 5·7 etm. átmérőjű kissé domború kör alakú lemezből áll, amelyek vasból vastag aranyozással készültek. A markolatot narvaly (Xiphias)halnak orresontja képezi.

A penge hossza 77 etm., legnagyobb szélessége 6·5 etm., a markolat 9·5 etm., a keresztvas 20 etm. Súlya 1 kiló.

Valószínűleg olasz, velenezei munka.

Kardunk fölirata teljesen zavarba hozta *Boeheimot,* Kálmán királylyal tévesztvén össze az itt említett Kálmán püspököt, holott az nem más, mint Róbert Károlynak 1317—75 körül élt természetes fia, aki előbb váradi kanonok, 1337-től pedig élte végéig győri püspök volt s kinek, mint tényleg királyfinak, valószínűleg hizelgésből véste be az olasz mester neve elé a Rex szót.

(Lásd *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöehsten Kaiserhauses». VII. tábla, 2. ábra, 5. lap és *U. a.* «Führer dureh die Waffensammlung». 16. lap. 18. szám és Waffenkunde 243. lap. *Nagy Géza:* «A magyar középkori fegyverzetről». Areh. Ért. 1890. évf. 301. lap.)

A markolat és keresztvas a XV. században készült.

A béesi es. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő esász. és apost. kir. Felsége.

853.

Kard, egyenes, kétélű pengével, amelynek egyik oldalán reezézett alapon aranynyal kivert virágdíszítés, egy négyzetben valamint egy nagyobb körben összekuszált török betűkkel bevert fölirat van díszítés gyanánt beverve.

A markolat hengerded, fekete bőrrel bevont s végén ferdén leszegett vörösréz kupakkal ellátott. Az egyenes keresztvas feketére befuttatott és közepén négy élű domborodással bír. Hüvelye chagrin-

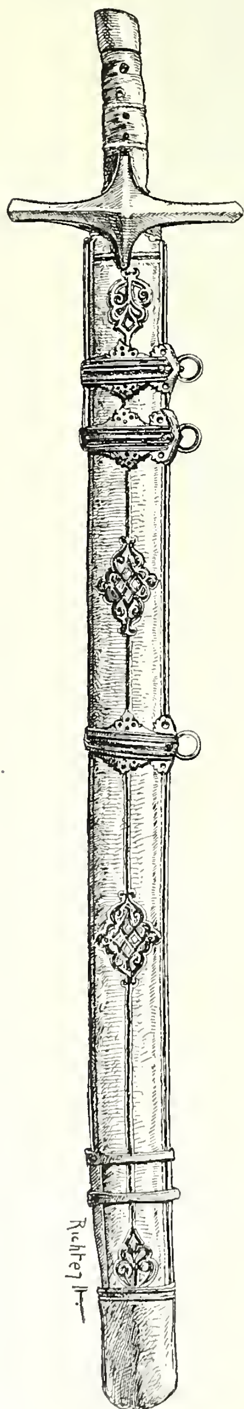
852. Kálmán püspök kardja.

bőrrel bevont fából van és külső oldalán préselt arabeszk díszítéssel bír. A három hordkarika széles vasfoglalványnyal ellátott. A foglalványpántok bordázottak s áttört mívűek. A hüvely széle 8 mm. széles elefántcsont lemezzel van beszegve.

E kard állítólag Castriota György más néven Skanderbég tulajdona volt.

Hossza 89 ctm., szélessége 5·5 ctm., a keresztvas 18 ctm., s mindkét tüskéjével együtt 7·8 ctm. Súlya 1 kiló 900 gr. xv. század.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből. Ő csász. és apost. kir. Felsége.

853

853

855.

Zászló részlet, piros damaszt selyemből, beszőtt virágdíszszel. A hosszúkás négyszög alakú zászlódarab, melyhez a rúd egy darabja is hozzá van fűrészelve, egyik oldalán a szűzanya balján a gyermek Jézussal, arany sugarak által körülvéve van szépen festve, fölötte pedig e hiányos fölirat ··· RIA PATRONA H ··· olvasható. A másik oldalon Magyarország czímerét és (D)EUS et CÆ szintén hiányos föliratot látjuk. A zászló mindkét oldalát a fölirat fölött növényi ornamentikával, festett és aranyozott szalag ékíti. Az alsó részében igen tépett zászlómaradvány szélessége 54 ctm., hossza pedig 1 m. 15 ctm.

A hagyomány szerint Batthyány Károly, a mohácsi csatában, nem akarván a boldogságos szűz alakjával ékített zászlaját a pogány törökök kezébe jutni hagyni, miután a nagy zászlót egészen el nem vihette, kivágta abból a szűzanya képét és ruhája alá rejtve, szerencsésen eljutott németujvári várába, hol azt azóta kegyelettel őrzi a család. XVI. század.

A németujvári várból. Batthyány Iván gr.

856.

Tornakengyel, fedett, csíszolt vasból, melyen az egyszerű, patkó alakúan hajtott vasból készült kengyelszárakhoz a kerülék alakú vas talpalló szögecseléssel van hozzá erősítve s a kengyelből vas papucs nyúlik előre s oldalt széles, nagy bokavédő vaslap van a külső kengyelszárhoz szögecselve.

A kengyelnyílás átmérője 12·5 ctm., magassága a szíjtartó füllel együtt 14·5 ctm. A papucs hossza 18·5 ctm.

A bokavért szélessége 13, magassága 16·5 ctm. XV. század.

Wilczek János gr.

857.

Sisak, kovácsolt, síma vasból, két lyukkal áttört rovátkos élű taréjjal. A lefelé csukló és közepén hegyes csúcsba kiugró arczvéd csak jobb oldalán áttört rácsozatú. A nyak körül sárgaréz pitykékkel díszített tarkóra sárgaréz forgótok van szögecselve.

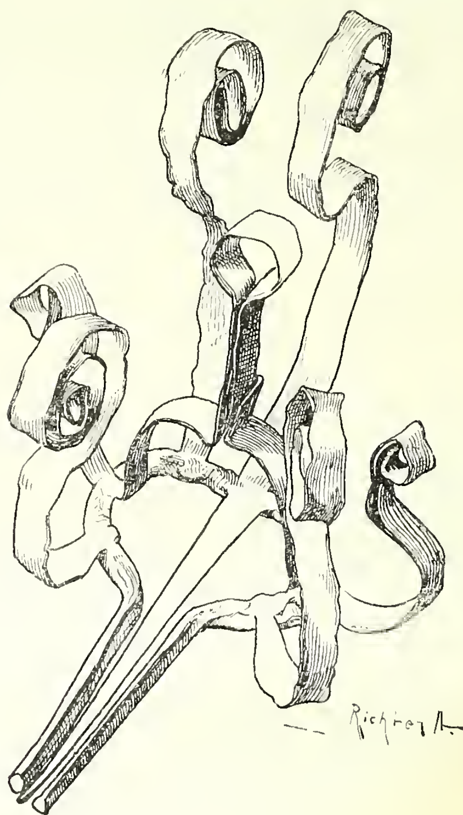
A sisak magassága a taréjjal 29 ctm. (Hasonló alakja van a Thurzó György nádornak [1609—1618.] tulajdonított s a m. n. muzeumban levő

sisaknak. Lásd: Hadtörténelmi Közlemények 1888-ik évfolyam, 193. l. és a bécsi udvari fegyvermuzeumban. Lásd: Führer durch die Waffen-Sammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses Wien. 1889. 8-adr. 129. l. 750. sz.) XVI. század elejéről. Súlya: 4·100 grm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

858.

Doromb. Kovácsolt vasból. A doromb maga kulcsfogantyúhoz hasonlít, egy ércznyelvvel. Ennek testére hat felkunkorított rezgő

van forrasztva, szintén kovácsolt vasból. A XVI. század végéről. Valamely irreguláris horvát csapat tábori zenekarából.

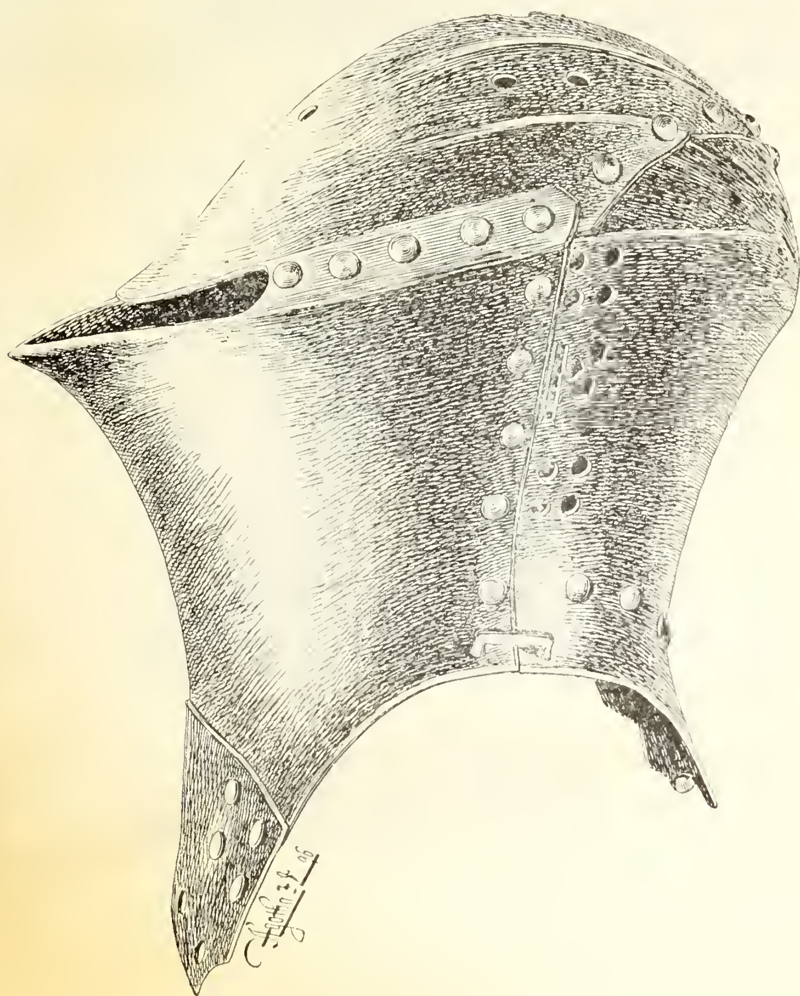
Legnagyobb hossza 16 ctm., szélessége 10 ctm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

859.

Tornasisak, kovácsolt, csiszolt vasból négy külön részből sárgaréz fejű szögekkel összeszögecselve. A hátsó részen az előrészhez való illesztésénél két oldalt középen szívalakú és alul-felül négye-

sével alkalmazott áttört művű lélegző lyukak vannak alkalmazva. A sisak teteje négyszeresen bordázott és körül párosan alkalmazott nyolcz lyukkal s közepén egy nagyobb négyszögű lyukkal van áttörve. A látórés kiterjedt szív alakban kivájt. A mellvért két

oldalt négy-négy sárgaréz fejű szöggel volt a sisak vállához szögeeselve s alsó szélén négy nagy kerek lyuk van rajta áttörve. A hátsó rész alján a hátvért részére (mely hiányzik), csuklóvas van alkalmazva. A sisak súlya 11 kiló 30 gr., magassága 41 ctm. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*», München 1895. XVI. tábla 71. sz.» és «Die Waffensammlung des Herrn A. *Ullmann*» München 1891. II. rész. 13, ábra.) XV. század vége.

Wilczek János gr.

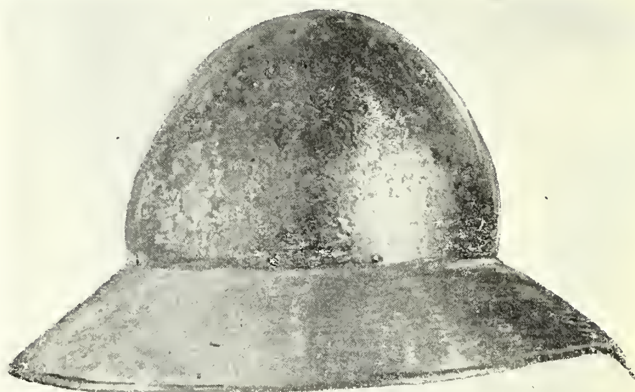
861.

Zarándokbot, feketére festett, hengerded alakú kőrisfából, tetején és középrészén egy-egy nagy fagombbal. A bot egymásról lecsavarható két részből áll, melyek közűl a felsőbe egy hosszú kétélű aczélnyárs van beerősítve mely a bot alsó részébe van mint hüvelybe bujtatva. A nyárs hossza 88 ctm. A bot hossza 196 ctm.

XVI. század. Wilczek János gr.

862.

Sisak (Eisenhut), kovácsolt, csíszolt vasból, lefelé hajtott karimájú kalaphoz hasonló, melynek karimája hegyes csúcsban ugrik

ki. A sisaksapka teteje négy lyukkal és a karima fölött körül lyukakkal van áttörve, melyek közűl hét lyukban a béllés odafoglalásához a szögecselések még benn vannak. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung des Herrn *A. Ullmann*» München, 1891. II. rész 12. ábra.) Súlya 1 kiló 500 gramm. XVI. század. Wilczek János gr.

863.

Tornasarkantyú (2 drb), kovácsolt vasból. A rövid szárak és a tarajtartó szélesek, laposak, a nyolczágú csillagtaraj a tartóból csak 1 ctm.-re áll ki.

A szárak végén fölül egy-egy kerek, alul pedig a hátra felé leszegett sarokban egy négyszögű nyílás van.

A szárak közötti távolság 8·3 ctm., magasságuk 6 ctm., a kissé fölfelé álló tarajtartó 13 ctm.

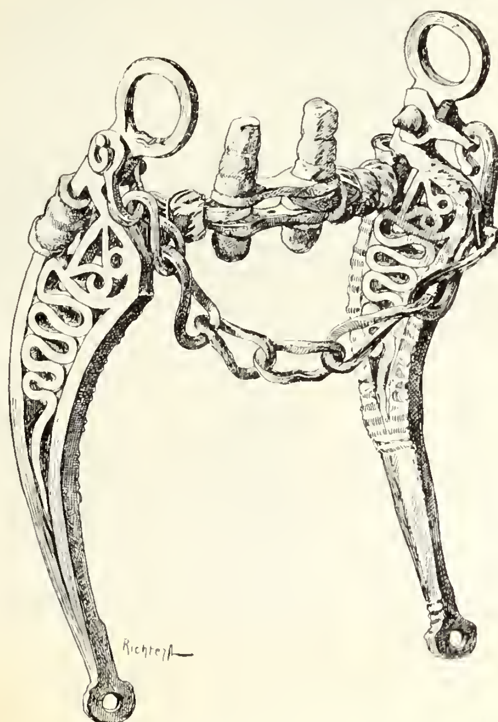
A szárak és a tartó 4 ctm. szélesek. A XVI. századból.

Wilczek János gr.

864.

Zabla, tengelyes, fölhajlott és áttört művű szárakkal, amelyeknek végén egy nagy karika előtt nyolczas szemű láncz van alkalmazva. A tengely három részre tagolt és csuklós szerkezetű. A két egyenes tengely részen három-három bordás gyűrűvel. A szárak hossza 17 ctm. XVI. század. Valószínűleg újabbkori utánzat.

Egri r. k. érseki lyceum múzeuma.

868.

Sisak, kovácsolt vasból, félgömb alakkal. A sisaksapka tetején tíz széles borda fut végig, különben egészen síma. A sisak elején egy csuklón járó kissé görbült végén két félkörű lemezzé szétváló 15 ctm. hosszú orrvédő, a hátsó részén trapez alakú kis bordás vaslemez szintén csuklós pánttal van megerősítve.

A sisak alsó széle kiemelkedő és rajta köröskörül lyukak vannak beverve.

A sisak magassága 15·5 ctm., haránt átmérője 18·5 ctm., hosszátmérője 21·5 ctm. Súlya 1 kiló.

(Hasonló kiadva: Waffensammlung *Kuppelmayr:* XVII. tábla, 91. ábra, 11. lap. A mi sisakunk az itt látható sisaktól abban tér el,

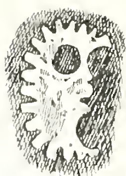
hogy az ellenző fül- és nyakvért hiányzik, eredetileg azonban valószínűleg meg volt, a mire a sisak szélén levő lyukakból is lehet következtetni.) XV. század. Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Fegyvercsoportozatokban, szám nélkül.

Sarkantyú, tarajos, vasból, kívül három lapra alakított domború szárakkal és hosszú négyszögű nyakkal. (Taraja hiányzik.) XIV. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, hasonló az előbbenihez, csakhogy a sarkantyútartó nem lapos, hanem hengerded és a szárakon a fülek egy külön fölfelé kanyaruló lemezen vannak. A sarkantyú nagyon rongált. A XV. század elejéről. Nyáry Jenő br.

Kard, keleti alakú görbe, vasból, éle és foka igen erősen ki van köszörülve. A penge külső lapján egy sugaras félhold van mint kardcsiszár bélyeg beütve. A 13 ctm. hosszú, egyszerű markolat újabb kori. A kardhossza 83 cm.; tövén 3·2 ctm. széles. Találtatott a sümegi várban. A XV. század végéről. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyereg, fekete, tehénbőrrel bevonva, melynek kápája madárfej alakra idomított. A kápa baloldalán egy vas csatt, jobb oldalán egy vas karika lóg le. A nyeregborító párna bőrből van s a nyeregborítóhoz két oldalt csipkézett szegélypánttal van lefoglalva. Az alsó párna vászonból van, szalmával és tehénszőrrel kitömve. A XVI. századból. — A borostyánkői várból. Almássy Ede.

Csákány, vasból, keskeny éllel és hosszú, hasáb alakú fokkal. A csákány kissé hajlított. Hossza: 22 ctm., az él hossza: 4 ctm. A XV. századból. A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Alkar-vért, (2 drb). A két ujjnyi széles, esiszolt vaslemezekből álló, bőrre szögecselt karvértből csak négy-négy lemez van meg. Mindenik lemez két szélén 6—6 sárgaréz fejű szöggel van a bőrhöz foglalva, s a szélső a felcsatoláshoz két-két csattal ellátva. A lemezek mindkét végükön három sorban bemetszett hármas vonaldíszítéssel s közepükön a vonaldíszek közt végig nyuló csatornával vannak díszítve. A homorított lemezek hossza 142 mm., felső végüknél 40 mm., alsó végüknél 32 mm. szélesek. — XVI. század.
A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Lándzsa, vasból, alul 5 ctm. széles és 25 ctm. hosszú nádlevél alakú pengével. A tokból csak 9 ctm. hosszú darab van meg. Az egész lándzsa földkéreggel van bevonva, rozsdás, rongált. XIV. sz.
A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Kopjavég, vasból, igen rongált állapotban. A kopjapenge 10 ctm. hosszú és 3 ctm. széles, tokja 9 ctm. hosszú. A XIV. századból.
A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két hosszú szakállal, a nyélre fölhúzható kurta nyakas tokkal. (Lelhely: Tapolcza, Zalamegye, hol egy sírban találtatott.) XIV. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, melynek a nyílvesszőre való ráhuzáshoz hüvelye van és vasa négy lapra van köszörülve. (Lelhelye Fehérmegye, Csernye.) Hasonló alakú nyilak már a VI. században voltak használatban, s a Merovingek korából két hasonló szakállas nyílhegy ismeretes. (Lásd: *Aug. Demmin* «Die Kriegswaffen» czímű munkája, Lipcse 1893. 334. lap.) Az e fajta nyílhegyek különféle variánsai még a számszer-íjaknál a XVI. században is használtattak. XIV. század. A pozsonyi ág. ev. hitv. egyházközség lyceuma.

Pánczél-ingujj, sodronyszövetből, (2 drb), szögecselt rézgyűrűk ből. A gyűrűk meglehetősen egyenletes nagyságúak s valamennyi szögecselve van. Az ingujj fölső részén hat aranyozott pityke van fölerősítve és pedig: legfölül a vállnál egy csillag alakú, a könyöklőnél két rozetta között egy csillag alakú, az ujj végén ismét egy rozetta és csillag alakú. A rozetták közepén eredetileg ékkövek voltak alkalmazva, a melyeknek foglalatja megmaradt. Hasonló öt darab pityke van az újj végén. Az ujj hossza 73 ctm. A XVI. század közepéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sisak vasból. Teljesen hasonló a 384. sz. alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy a forgó-tok és a fülvédők hiányzanak. Súlya 1 kilo és 100 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú, töredék, vasból, lefelé álló, rövid 2 cm. hosszú tarajtartóval s eredetileg öt ágú csillagtarajjal. Igen rongált. (Lelhelye: Győr.) XV. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kopjahegy, négy élű, aczélból, négyszögűvé alakított bordázott nyakú tokkal bír, melyen a kopjaszárhoz való fölszögezéshez lyuk van átütve. A kopja hossza a tokkal együtt 12 ctm. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két szakállas (a szakállak azonban le vannak törve), a nyélre felhúzható hosszú, nyakas tokkal.

Lelhely: Somló. Sírlelet. XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két szakállas (egyik szakáll hiányzik), hosszú, vékony, nyakas tokkal. (Lelhelye Kőszeg [sírlelet], Zalamegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, könyökösen hajlított, két lyukú, füles, kívül bordás, végén lapos csúcsban végződő szárakkal. A tarajtartó vége letörött. Az egész taraj csonka. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla vasból, kúp alakú s középen egymásba kapcsolt tengelylyel. A tengelyen két-két, szabadon mozgó karika és az összekapcsolásból egy horogba akasztott anyakapocsról két vas boglár lóg le, melyek hajtott tüskéikkel vannak a kapocs füleibe akasztva. A zablaszárak ívhajlású, féldomború vasból vannak készítve, vésetekkel díszítve s a közép részük kétszeresen át van törve s a törések külső tengelye az átfúrt kupon át van húzva. A szárak felső vége hirtelen keskenyülő lapos vas, melyeket még egy három tagolatú láncztengely köt össze s mindenikre egy-egy vas gömb van felfűzve. A szárak felső vége szív alakban áttört s az áttörések alatt egy-egy vas kengyelke van odaszögecselve, melyek egyikéről vas kapocs lóg le (a másikról az állszorító láncz hiányzik). Az alsó szárakat két sorban nagyszemű láncz, s a végüket vas pálcza köti össze, melynek füleiből a kantárszár részére alkalmazott vaskarikák lógnak le. A zablaszárak hossza 25·5 ctm. XV. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyílhegy, vasból (ú. n. husszita nyíl), számszeríjhoz, melynek nádlevél alakú vasa négy lapra van köszörülve s egyik lapjába a római I. számjegy van beütve és vastag, tokos nyakkal van ellátva. A nyílhegy hossza a nyakas tokkal

együtt 12 ctm. Súlya: 0·60 gramm. (Lelhely: Sümeg.) (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» Leipzig, 1893. 887. l. 13. ábra.) XV. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogányfej, vörösrézből, szabálytalan négyszögű csúcsokkal. Az egésznek fölülete zöld rozsdával borított. A XIV. századból.

A cistercziták iskolai múzeuma. Eger.

Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, nyélre húzható tokos nyakkal. A nyílhegy nyakkal együtt 8·5 ctm. XIV. század. Nyáry Jenő br.

Kardpenge, egyenes, vasból, egy élű. A markolat és keresztvas rövid, egyenes. A penge hossza 95·5 ctm., szélessége 4 ctm., s foka 24 ctm. éllel bír s mindkét oldalán homorú vájattal ellátott. A penge nagyon rongált. Lelhelye: Megyes, Zalamegyében. A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

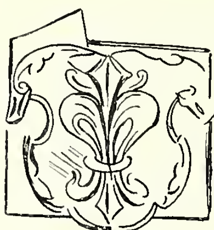
Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, melynek nyaka olaszosan sodrott nyélre húzható tokban végződik. A nyílhegy hossza a nyakkal együtt 11 ctm. XV. század. Nyáry Jenő br.

VIII. TEREM.

932.

Hegyes tőrkard, német forma. A penge három élű, homorú lapokkal. Az egyenes, 23·5 ctm. hosszú keresztvas hengerded alakú, két végén kis gömböcskékkel bír, míg közepén hasáb alakú. Markolata két kézre való, fekete fényes bőrrel bevont s nagy körte alakú gombban végződik. A fekete bőrhüvely három hosszú aranyozott ezüstpánttal montirozott, amelyeket csúcsíves áttört stilizált lóher levélalakú párkányzat szegélyez. Hasonló díszítés látható a markolaton is. A markolat bujtató pántján ez egyik oldalon 1549 évszám, a másikon stilizált liliom, a harmadikon Brassó város czímere van bevésve,

míg a többi pántokon renaissance stílű virágok között körökbe foglalt női és férfi arczképek vannak alkalmazva. Az egyik képen HECTOR, a másikon JVLIVS CE fölirat olvasható. Az egyik pánton RENOVATVM 1649. TEMP. IVDIC. D·MICH. GOLDT és a másikon Renovatum 1738. Temp. Jud. D. Samuel Herbert.

E pánczélszuró hegyes tőrt 1649-től kezdve egészen 1861-ig birói hatalmi jelvény gyanánt használták. Az egyes birák nevei részint a keresztvasba, részint a foglalványpántokba vannak az évszámokkal együtt bevésve.

A keresztvas közepén S. P. QC (Senatus populusque. coronensis) betűket látjuk.

Az összes foglalványok, a markolat gombja, valamint a keresztvas ezüstből készült, amely a díszítéseknél mindenütt aranyozva van. Hossza 99 ctm., a markolat a gombbal együtt 25 ctm. Súlya 2 kiló 600 gramm. Brassói ker. tört. bizottság.

1008 a.

Kézirat. Bártfa város zsoldosainak fegyelmi szabályzata 1440-ből. Két 30 ctm. magas és 22 ctm. széles merített papirlapra írva. A papir vízjegye egy kerek medaillonba foglalt horgony.

A szabályzat maga másfél lapra terjed. A 3-ik lapon fizetésük van megállapítva, mely szerint kapitányuk Nikistyei Bálint havonkint 3 forintot, egy közlegény pedig 2 frtot kapott. Egyben az is meg volt állapítva, hogy nekik az árúsok árúikat mily áron tartoztak adni. Így egy tyúk ára 1 denár, egy budai pint bor 4 denár s egy pint sör ára 1 denár volt.

Ily szabályzatok a xv. század első feléből igen ritkák.

Bártfa sz. kir. város közönsége.

X. TEREM.

1109.

Ozorai Pipó (*Scolari Fülöp*) szörényi bán és temesi főispán arczképe. Született 1362-ben. Zsigmond király alatt szerepelt.

Egész alak, kétnyolczad jobbra s szétvetett lábakkal állva. Hullámos haja, szemöldöke, bajusza s szakála szőke s szeme barna. Leeresztett kezében hegy nélküli görbe kardját tartja. Teljesen vértbe van öltözve, mely alól czafrangos köntöse kilátszik. Bal mellvéde kerek s derekát öv szorítja. A háttért képező márvány mezőny kerete ghirlandos pillér. Alól: «DOMINUS PHILIPPUS HISPANOS DE SCOLARIS RELATOR VICTORIE THEUCROR» felirat.

Olajfestmény vászonra. Méretei 225 : 150 ctm.

Balló Ede másolta, Andrea del Castagnonak a firenzei Chiostro di Santa Appolloniában lévő freskója után. Ozorai Pipo olaszországi, florenczi eredetű volt s az ottani Scholaris családból származott. Ozorai András leányát vette nőül, vele kapván Ozora várát is, mely után azután Ozorainak neveztetett. Fia nem maradt, leányát Borbálát enyingi Török Imre vette nőül.

Ozorai Pipo, állítólag eredetileg csizmadia volt. Zsigmond bizalmas embere. Őt küldte 1413-ban vezérül a velenczeiek elleni hadjáratba, utóbb a sókamarák elnöke s a sárkányrend lovagja lett.

(Lásd: dr. *Peregriny János.* A magyar történeti képesarnok lajstroma 1894. 8.-r. 10. lap, 37. szám alatt és *Wenczel Gusztáv.* Ozorai Pipó magyar történeti jellemrajz, Zsigmond király korából. Akad. Ért. XIX., III. kötet 1859. *Nagy Iván* VIII. kötet 310. lap. *Budai F.* Lexikona III. kötet 21. lap.)

A történelmi arczképcsarnok.

1109. Ozorai Pipó arczképe.

XI. TEREM.

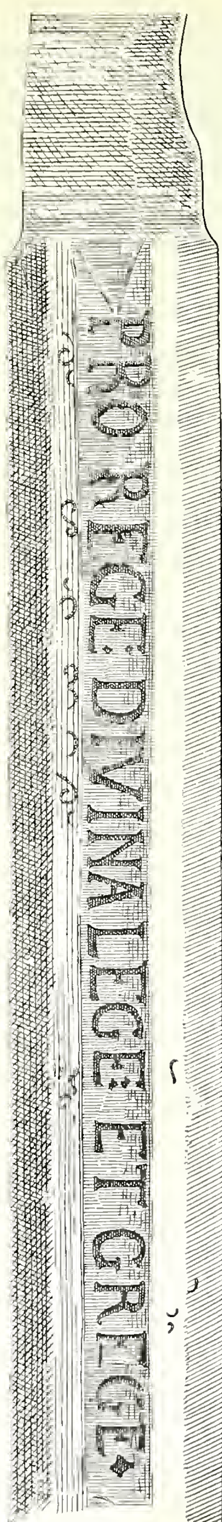
1189.

Mátyás király kardja. Egyenes két élű pengével, amelynek alakja a xv. századra vall. A pengén a következő fölirat van nagy majuskulás

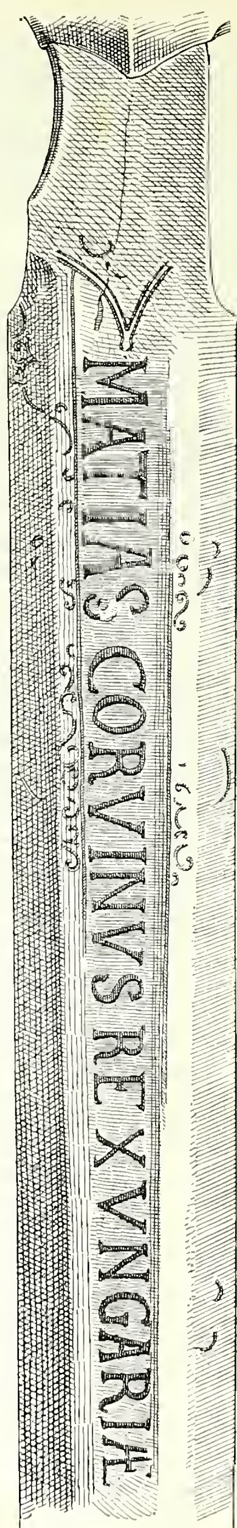

betűkkel beétetve, amely eredetileg aranyozva lehetett. Az egyik oldalon: MATIAS CORVINUS REX VNGARIÆ, a másikon (P)RO REG(E) DIVINALEGE : ET GREGE ✦

E föliratot két vastag vonal határolja, amelyek mellett egyszerű

1189

1189

kaeskaringós vonalak, mint az egykori díszítés nyomai láthatók. A markolat keresztvasa izléstelen, s nehéz, nagy több szögletű hosszúkás markolatgombbal bír s vastagon van aranyozva. Fogantyúja hosszában bordázott és aranyozott huzallal van körülvéve. Az egyenes XV. századbeli pengéhez ezen gyűrűs keresztvasmarkolat a XVII. században alkalmaztatott. A penge 87 etm. hosszú, 5 etm. széles. Súlya 1 kiló 100 gramm.

A penge valódi eredetét már többször kétségbe vonták, s a nagy király testőrségének valamely tisztjéé is lehetett, amit a fölirat második részéből lehetne gyanítani. Szokatlan a fölirat első részében Mátyás nevének *Matias* formában *h* nélkül való irása, mely teljesen ellene mond az akkori gyakorlatnak. Valódiságát azonban *Boeheim* szerint I. Miksa császárnak tiroli Zsigmond főherezeghez intézett s Linezben 1491. január 16-án kelt irata bizonyítja, amelyben említi, hogy Mátyás király kardját küldi s hogy még egy ágyúját is el fogja küldeni. (*Chmel:* «Oest. Gesehiehtsforseher» I. 336.) A kard tényleg Innsbruekból származik. (Lásd még rajzát *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöehsten Kaiserhauses». VII. tábla, 3. ábra, 5. lap. *U. a.:* «Führer durch die Waffensammlung». 30. lap, 87. szám.)

A béesi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császz. és apost. kir. Felsége.

1214.

Gyalogsági álló paizs, fából, vászonnal bevonva. Alakja hosszúkás négyzet és kevéssé teknősen hajlott. Közepén az egészen ékalakban végig futó borda emelkedik ki. A festés alapszíne ezüst, melyen a széles keretben fekete színnel esúesíves lomb-ékítmény van festve. Fönt két oldalt kerek medaillonban két ezímer, jobbra nem paizsba zárva hármas halmon kettős kereszt (Magyarország ezímere) és balra paizsba zárva faágon álló s szájában aranygyűrűt tartó fekete holló (Mátyás király ezímere látható). A két ezímer között a bordán sugarak között angyalfő. A paizs középtere egy nagyobb és egy kisebb festett mezőre van osztva. A nagyobbikban, egy XV. századbeli pánezélos lovag öltözetében, Szent György áll gyalogosan s a kezében levő lándzsával a lábai alatt levő sárkányt öli meg. Jobbra egy vár tornyai, balra pedig a térdelő szűz Kleodolinda alakja látható. Az alsó kisebbik mezőben, csúcsíves medaillonban a IHS betűk olvashatók (Jézus az emberiség megváltója). A paizs belseje barnára festett s közepén bőrrel átvont fogantyú van megerősítve, az alján pedig egy léezdarab felszögelve.

1214. Paizs Mátyás király czimerével.

A paizs méretei: Magassága 1 m. 15 etm., szélessége 61 etm. Súlya 10 kiló. xv. század.

Paizsunk lehetett ugyan Mátyás királyé is, de tekintettel kevésbbé művészi kivételére, s arra, hogy gyalogsági paizs volt, míg a nagy király mindig lovon harezolt; valószínűbb, hogy úgy ezen esaládi ezímerével ékített, mint a m. n. múzeumban s ugyanesak a béesvárosi múzeumban levő s monogrammjával ellátott paizsok is gyalog testőr esapatának vitézei által hordattak s azon időben kerültek a városi Zeughausba, midőn Mátyás király 1485. június 1-étől 1490. április 7-éig Béesben is tartott udvart. (Lásd még *K. Weiss:* «Katalog des Historisehen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien». IV. rész, 6. lap, 20. szám.)

Bées városi történelmi múzeum.

1216.

Táresa-paizs, lovassági, fából, pergamenttel és gypszanyaggal bevonva, ezüstözve és festve. A táresa-paizs közepén virágok között álló nő alakja látható, aki jobb kezében egy lobogó mondat szalagot tart, melyen góth minuskulás betűkben i.. w.. i.. m. G. t. n. (ieh wart im Garten) rövidített fölirat olvasható.

A paizs szélén esúesíves stilizált levéldísz fut körül, mintegy 3 etm. széles szalagon. Valószínű, hogy ezen lovassági paizs I. Miksa magyar király lovasgárdájának fölszereléséhez tartozott, amint azt egyes részleteiben «Theuerdankból» ismerjük.

(Lásd még rajzát *W. Boeheim* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöehsten Kaiserhauses». VIII-ik tábla, 2-ik ábra, 6. lap.)

A gyöngén hajlott paizs felső széle lekanyarított s a dárda számára kimetszéssel bír. Magassága 69 etm., szélessége 38 em. Súlya 3 kiló 400 gramm. 1490-ből.

A béesi es. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő esász. és apost. kir. Felsége.

1218.

Tárcsa-paizs, lovassági, vaslemezből, fényesre csiszolva, közepén kiemelkedő csillagalakú díszítménynyel, közepén rozettával. A csillag két ágában Szent György és Szent Kristof alakjára ismerünk, a két másik ágban pedig arabeszkszerű díszítést látunk. Mindezen díszítések, valamint a paizs szélén körül futó szalag virágdíszítése és az ebben látható állatalakok kiétetve és aranyozva vannak. A paizs felső széle három élű dudort képez, míg szélein pitykeszerű szegekkel van kiverve. Belső fölülete feketére mázolt s szélein bőrszíjazatot látunk. (Rövid leirását lásd *W. Boeheim*: «Führer durch die Waffensammlung». 38. lap, 135. szám alatt.

A paizs magassága 72 ctm., szélessége 39 ctm. Súlya 3 kiló.

XV. század vége.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császz. és apost. kir. Felsége.

1265.

A budai királyi palota, Mátyás király korában, színezett gypszmodell. Készítette: *Stephanie Adolf* cs. és kir. ny. százados. Nagysága 1 □ meter.

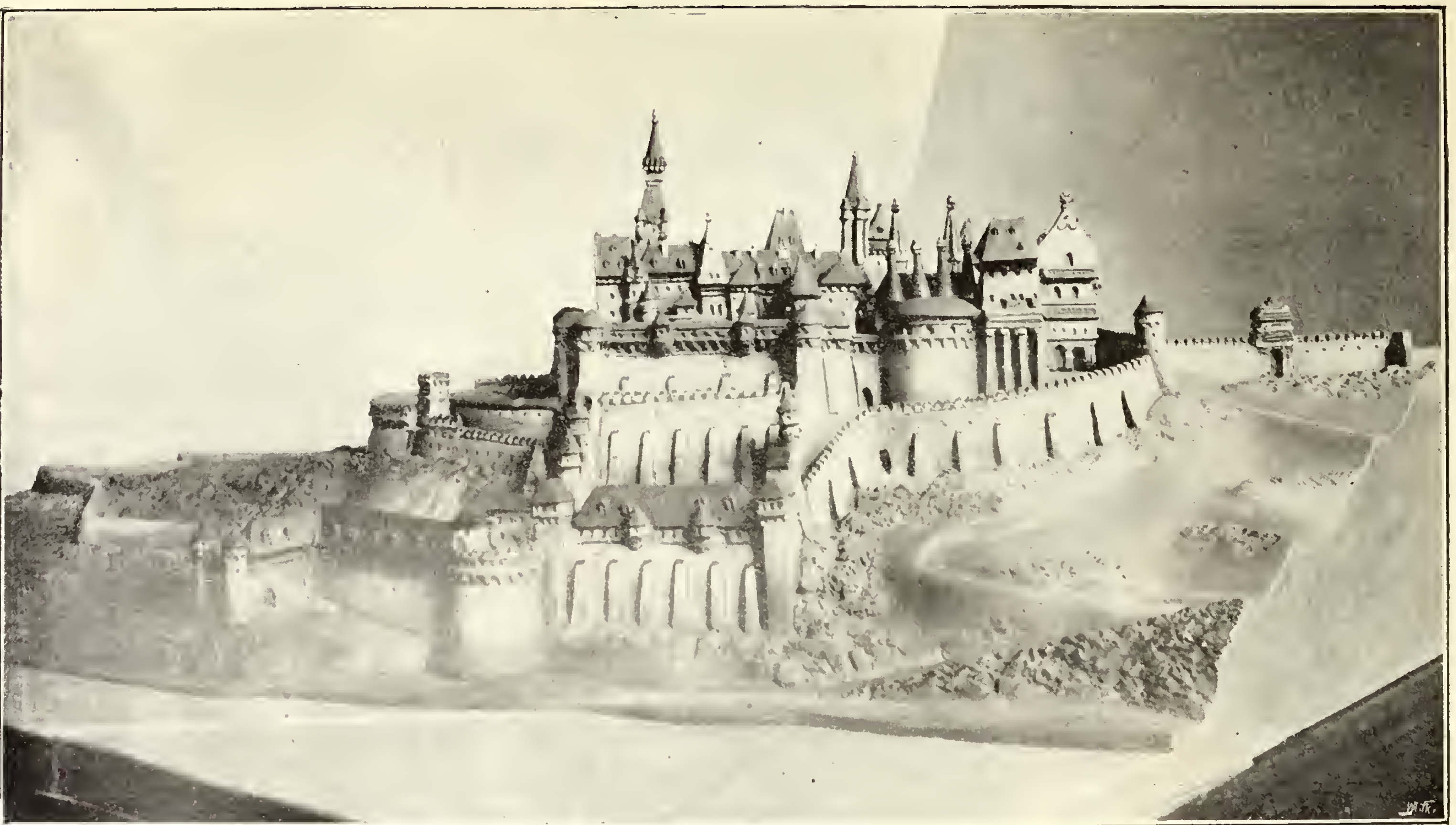
Stephanie munkálatai közben úgy a fennmaradt összes képeket, mint a létező történelmi forrásokat felhasználta.

Kiválóan segítségére voltak: a *Schedel*-féle nürnbergi krónikában 1493-ban megjelent ösmert rajz, és *Raballa* tábornok által 1687-ben készíttetett alaprajz.

A budai királyi palotáról fennmaradt történeti adatok szerint azt a mai helyen IV. Béla király építette. Korábbi időkben Ó-Budán állott a királyi palota. Annak kiépítését az Anjouk folytatták. Nagy Lajos úgy látszik teljesen befejezte. Zsigmond már csak belsőleg diszítette és hatalmas körfalakkal, bástyákkal és árkokkal vette körül.

Fényének tetőpontjára azonban Mátyás emelte. Ő építette ünnepélyek számára az új palotát, a könyvtárt, a csillagdát, a papok házát, fedett erkélyeket, több saroktornyot, és az istállókat, ugyancsak ő ékesítette fel a kapukat és tereket kutakkal és szobrokkal.

A törökök elfoglalván Budát 1529-ben, a királyi palotát újabb erődítményekkel vették körül. Nemsokára azonban egy tűzvész az egész királyi várat elhamvasztotta. Ekkori helyreállításánál már csak erődjellegére voltak tekintettel. Midőn pedig 1686-ban az egyesült keresztény hadak Budavárát bevették, a királyi palota csaknem romhalmazba lőve hevert, úgy hogy a hajdani fényes épületekből egyetlen

1265. A budai királyi palota Mátyás korában.

egy sem maradt fenn. Az utóbb eltakarított romokból töltötték be azt a nagy és mély árkot is, mely a mai Szentgyörgy-tér felől a királyi várpalotát a budai vártól elválasztotta.

Midőn Mária Terézia királynő a mai királyi palotát építtetni kezdte, a réginek már alapfalait is alig találta ott.

Alaprajzunk a modellt bővebben magyarázza és feltünteti az egyes helyiségeket is.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

A SEGESVÁRI TORONY KÜLSŐ FALÁBAN.

Mátyás király szobra. Gypsz-másolat. Az eredeti a Szászfejedelemségben levő Budiszin (Bautzen) városában a kaputoronyban van befalazva.

Mátyás, mint történelmünkből tudjuk, 1468-tól kezdve diadalmas háborút folytatott előbb Podjebrád Györgygyel, utóbb pedig Jagello Ulászlóval a cseh korona végett, melyet végre 1479-ben az Ulászlóval kötött olmützi béke által úgy fejezett be, hogy ő Morvaországot, Sléziát és a két Luzáeziát nyerte. Mátyás a háború lezajlása után e tartományaiban azonnal a rend helyreállítására gondolt s Luzáezia számára, melynek egyik fővárosa Budiszin volt, előbb János nagyváradi püspököt, 1481 okt. 29-én pedig *Stein Györgyöt* nevezte ki kormányzónak.

Mátyás fölismerve Budiszin fontosságát, annak emelésére mindent megtett. Miután 1469-ben meghódolt Mátyásnak, még ugyanazon évben nyerte a pénzverési jogot és a vörös pecsét használatának kiváltságát, 1470-ben megerősítette összes régi privilegiumait, 1471-ben municipális statutumainak szabadságát, 1474-ben szabad bormérést s 1481-ben jószágaira vonatkozólag adományozott nekik privilegiumokat. Ez idő alatt a város rohamosan fejlődött. Számos középület emelkedett. De mindezeknél nevezetesebb volt a budiszini, Ortenburg nevű várnak újból való fölépítése, melyet 1483-ban Mátyás rendeletéből Stein György kormányzó kezdett meg s melyet három év alatt fejezett be.

Ezen vár tornyát, melyben a főkapú van, ékesíti Mátyás király itt bemutatott szobra. E torony magassága 74 ¼ szász láb. Belsejében még megvan a régi csúcsíves kápolna.

Szobrunk kemény homokkőből készült s magassága 23 ⅓ szász láb, miből a király alakjára 5 láb esik.

Az egész úgy tünteti föl a nagy királyt, mintha egy csúcsíves

A budai királyi vár alaprajza a XV. ik században.
A. A régi (belső) vár.
a. Istvántorony. b. északi torony. c. Éléstár.
d. Kincstár. e. f. g. h. Anjou épület.
C. János kápolna. v. Lőréses falak.
z. Kertfal. b, Kaputorony.
b₂ Védtornyocska. I. II. A belső vár udvarai.
a, Védfal és üveg-folyosó. w. Folyósók.
x. A nagy palota-bástya.
y. A víz-bástya. T. Kapuk. z
x, Körbástya.
B. Az ujabb (külső) vár.
i. Az uj palota. j. befejezetlen épület.
k. A csonka torony. l. börtön torony.
m. összekötő folyosó. r. félkörü bástya.
s. magas erőditményszerü épület.
D. Mátyás osztálya.
n. kapolna, papi collegium és könyvtár.
o. Csillagda. p. Ünnepélyek terme.
q. Lépcsőház
D. Valószinüleg Mátyás király istállói.
E. Kerti házak.
I, Bejárat.
[redacted]
D, Királyi kertek
t. Árok
Duna
III. Külső vár udvara.
IV. Györgytér a Zsigmond-szoborral.
mintamérték 1. 800
az alaprajz mértéke 1. 1600

templom kapujában trónján ülne. Középen gazdag csúcsíves tagolatú négy oszlop között a kapuzat belsejét ábrázoló fülkében áll a trón, melyen Mátyás ül, lábait egy előtte nyugvó oroszlánon tartva. Feje fedettlen, leomló dús hajzattal. Testét díszes csúcsíves teljes vértezet fedi, külön darabból álló nyakvérttel s két kerek vállvérttel. A mell kettős csipkés tagolatú vértből van összetolva, melyek középen stilizált liliomban végződnek. A csipővért rákfarkszerűleg egymásra tolt három csipkézett lemezből áll. Bal vállát és ölét gazdag redőzetű palást takarja. Jobbjában kormánypálczát és baljában birodalmi almát tart. Arcza szakál- és bajusztalan, mint azt az olasz divatnak megfelelően minden egykorú képén látjuk. A mint mintegy előre tekint, arczán a nyugalom mellett erély és szellem kifejezése ül. A costüm teljesen megfelel a kornak, ilyen vértezetet látunk vezéreinek, Tarczaynak és Szapolyainak sírkövein s ugyanígy van ő maga is ábrázolva a bécsi Philostratus corvin codex miniaturjén.

De a legfontosabb ez esetben az, hogy mint a budiszini annálisok feljegyzik, Stein György kormányzó különösen gondoskodott arról, hogy a szobor a királyhoz tökéletesen hasonlítson. *Ezért már befalaztatása után is háromszor volt ismét levéve a király alakja s végre még Budára is küldve, hogy a művész Mátyás arczvonásait híven eltalálja.* Vagy helyesebben mondva, a szobron a király arczvonásait, a király budai udvarában lévő olasz szobrászok dolgozták át a valóságnak megfelelően s csak miután ez már megtörtént, állíttatott az fel véglegesen. És tényleg ez a része a szobornak a legművészibb és leggondosabb kivitelű. És ez műtörténetünknek egyik legérdekesebb lapja.

A király alakja fölött a kapuboltozatot mesterileg vésett redők osztják kétfelé s alattuk két oldalt egy-egy angyal lebeg; nyitott koronát tartva Mátyás feje fölé; baljában egyik angyal kormánypálczát s a másik pallost tart.

A kapuboltozat feletti keresztpárkányon egyszerű négyszegletű keretbe zárva olvassuk még majusculás typusú betűkkel: † MATHIAS † REX †

E párkány felett háromszögű tympanon emelkedik, karcsú csúcsíves fialába végződve. Közepén művészileg áttört akanthus- és lombvésetek között, nyitott korona alatt két tárcsaalakú czímerpaizs látható, az egyiken Magyarország és Dalmáczia s a másikon Csehország czímerével.

A király alakja mellett két oldalt, a ma lapos falmezőkön hajdan Szerbiának, Boszniának, Bulgáriának, Ausztriának, Sziléziának és Luzacziának, Luxenburgnak és végül Mátyás királynak czímerei voltak domborúan kivésve, a melyek azonban azóta tönkre mentek.

A kiugró csúcsíves párkányzat alatt a hosszúkás négyzetalaku alapzaton olvasható a műemlék készítésének éve:

† ANNO † MCCCCLXXXVI †

Szobrunkban tehát nagy királyunknak nemcsak 1486-ból származó leghitelesebb arczképét, hanem viselt hadi costümjének is hű mását bírjuk, miért is az reánk nézve hadtörténelmi szempontból is becses ereklye.

Ha műtörténelmi szempontból vizsgáljuk ez alkotást, hű képét nyerjük az azon korbeli magyar szobrászatnak. A még csúcsíves befolyás alatt álló olasz renaissance-művészet első behatása alatt áll az.

Szembe ötlik tympanonunkon a két czímer felett a korona, hogy miért nem a magyar szent korona az, miért hasonlít az inkább a német császári koronához.

A feleletet megtaláljuk reá a budai királyi palota ormáról származó azon vörös márványból faragott s a budiszini czímerhez műkezelésére nézve teljesen hasonló czímeren, mely Mátyás királynak, mint magyar és cseh királynak ábrázolja czímerét, s a mely szintén ilyen koronával van takarva. (Kiállítva 260. sz. a.) Az olasz művésznek nem volt nemzeti érzéke, hogy a magyar koronát faragja ki, hanem a helyett egy gothikus mívű áttört stylszerű koronát vésett.

Mindenesetre nagy államférfiúi belátás volt, birodalma idegen nyelv és nemzetiségű tartományaiban, neve és kormányzása emlékezetét ily művészi alkotásokkal megörökíteni.

Szobrunkról még csak annyit jegyzünk meg, hogy az újabban némileg restaurálva lett. Így mind a két korona le volt törve s a király jobb karja is. Ez utóbbi helytelenül is restauráltatott, mert *Groszern Samu* 1714-ben megjelent munkájában az emlék rajzát úgy adja, hogy a király jobbjában pallosszerű egyenes kardot tart, mely kardnak hegye töredékben, a trón melletti függönyön ma is megvan; — holott emlékünk mai állapotában, a jobb kézben kormánypálczát látunk.

(Irodalom: *Wenczel Gusztáv.* Mátyás király egykorú szobra. Arch. közlemények. I. k. Pest 1859. 229. l. *Samuel Groszern.* Lausitzische Merkwürdigkeiten. Lipcse és Budiszin, 1714. I. R. 152. l. *Fraknói Vilmos.* Hunyadi Mátyás király. Budapest. 1890. 252. és 374. l.)

Mátyás király szobra.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00078 7883